T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇİN HALK CUMHURİYETİ EKONOMİSİ'NİN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Demet HARTOĞLU

Danışman
Yrd. Doç. Dr. M. Hakan YALÇINKAYA

MANİSA

2009

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum **"Çin Halk Cumhuriyeti Ekonomisi'nin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri"** adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

17/12/2009

Demet HARTOĞLU

İmza

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı **: Demet HARTOĞLU**

Anabilim Dalı **: İktisat**

Programı **: İktisat Teorisi**

Tez Konusu **:Çin Halk Cumhuriyeti Ekonomisi'nin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri**

Sınav Tarihi ve Saati **:**

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün …….. tarih ve ……. Sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliğinin 18.maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini ……. dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI	□	OY BİRLİĞİ ile	□
DÜZELTME	□*	OY ÇOKLUĞU	□
RED edilmesine	□**	ile karar verilmiştir.	

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. □***

Öğrenci sınava gelmemiştir. □**

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın kaydı silinir.

***Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

	Evet
Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fullbrightht vb.) aday olabilir.	□
Tez mevcut hali ile basılabilir.	□
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir.	□
Tezin basımı gerekliliği yoktur.	□

JÜRİ ÜYELERİ				İMZA
……	□ Başarılı	□ Düzeltme	□ Red	……..
……	□ Başarılı	□ Düzeltme	□ Red	…….....
……	□ Başarılı	□ Düzeltme	□ Red	…. ……

ÖZET

1 Ekim 1949'da kurulan Çin Halk Cumhuriyeti, 1970'li yılların sonuna kadar dışa kapalı bir ekonomik yapıda gelişimini sürdürmüştür. 80'li yıllarda ise, ülkede uluslararası sistem ile bütünleşmek için uygulanmaya başlayan "açık kapı" politikaları ile hızlı bir ekonomik büyüme ve kalkınma süreci başlamıştır. Çin 1992 yılında "Sosyalist Piyasa Ekonomisi"ni uygulamaya koymuş ve böylece dış ticarete dayalı bir dışa açılma politikası izlemeye başlamıştır. Çin Halk Cumhuriyeti, başarılı reformlar ve 2001 yılındaki Dünya Ticaret Örgütü üyeliğiyle birlikte önemli bir küresel aktör haline gelmiştir. Yıllar itibariyle gerçekleştirilen yüksek büyüme hızı, kalabalık nüfusu ve kalkınmakta olan ekonomisi ile Çin, ülkeye ihracat yapan ülkeler için büyük bir hedef pazar ve fırsat olarak görülebilir. Diğer taraftan ÇHC, ihracat yaptığı ülkelere karşı düşük işgücü maliyetleri, devletin uyguladığı teşvikler, yüksek doğrudan yabancı yatırımlar gibi faktörler sayesinde sağladığı rekabet avantajı ile de, özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerinde iç piyasalar için bir tehdit haline gelmiştir.

Türkiye ile ÇHC ekonomik ve ticari ilişkileri henüz arzu edilen seviyede değildir. Türkiye açısından en büyük sorun 1990'lı yıllardan bu yana Çin karşısında hızla artan dış ticaret açığıdır. İki ülke arasındaki yatırım ilişkileri de henüz istenilen seviyelerde değildir. Bu çalışmada Çin'in ekonomik gelişim süreci ve dünya ticaretindeki yeri, Türkiye ile ticari ilişkileri ve Türkiye ekonomisi üzerine etkilerinden bahsedilecektir. Ayrıca, Türkiye'nin Çin'e olan dış ticaret açığını azaltması ve iki ülke arasında uzun vadeli ve dengeli bir ekonomik ilişki kurulabilmesi için çözüm önerileri öne sürülecek ve Türkiye'nin Çin'le olan ekonomik ilişkilerinde alınması gereken önlemlere değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Çin Halk Cumhuriyeti, Ekonomik Gelişim, Küresel Güç, Dış Ticaret Açığı, Türkiye

ABSTRACT

People's Republic of China, that was set up on 1st October 1949, having carried on its development at a closed out economic structure until the end of 1970's. In 1980 years, quick economic growth and development process have been started in the country with "open-door" policies which were initiated to be entegrated with international system. In 1992 China adapted the intellect of "Socialist Market Economy" and thus started to follow international trade based foreign policies. People's Republic of China has became an important global actor with successful reforms and the membership of World Trade Organization in 2001. China can be seen as a huge target market and opportunity for exporter countries with the high growth rates realized as the years, high population and developing economy. On the other hand, People's Republic of China with competitive advantage against importer countries, that provides thanks to factors as low wages, government incentives and high foreign direct investments, has became a threat for domestic markets especially in developing country economies.

The commercial and economic relations between China and Turkey desired level is not yet. The biggest problem in terms of Turkey is rapidly increasing "trade balance deficit" against China since 1990 years. In this work, will be mentioned China's economic development process and place in world trade, trade relationship with Turkey, and effects on Turkey's economy. Moreover, solution suggestions will be proposed for getting rid of Turkey's foreign trade gap with China and for contacting long term and balanced economic relations between two country and mentioned the measures to be taken for Turkey's economic relations with China.

Key words: Republic of China, Economic Development, Global Power, Trade Balance Deficit, Turkey

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ……..……..II

TUTANAK……...….III

ÖZET ……..IV

ABSTRACT……..……V

İÇİNDEKİLER……...….V

KISALTMALAR…….……..X

ŞEKİLLER VE TABLOLAR LİSTESİ……XIII

GRAFİKLER LİSTESİ……..……XV

GİRİŞ…….……XVI

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇİN HALK CUMHURİYETİ TARİHİ VE ÇİN EKONOMİSİNİN GELİŞİM SÜRECİ

1.1. ÇİN HALK CUMHURİYETİ TARİHİ……...…..……1

1.1.1. Modern Çağ Öncesi Dönem (Antik dönemden M.S. 1840'a kadar)…...1

1.1.2. Modern Çağ (1840-1919)……..……..3

1.1.3. Yeni Demokratik Devrim (1919-1949)……..……4

1.1.4. Çin Halk Cumhuriyeti (1949-) ……..…..……...……..5

1.2. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN EKONOMİK GELİŞİMİ……....……6

1.2.1. Tarihsel Süreç İçinde Çin Ekonomisinin Gelişimi …..…...…….8

1.2.1.1. Çin Halk Cumhuriyeti'nde Reform Öncesi Ekonomik Durumu…….…….....8

1.2.1.2. 1979 Sonrası Ekonomik Reformlar ve Dışa Açılma……....10

1.2.1.3. Yeni Reformların Kronolojik Özeti ……...…….....13

1.2.2. Artan Potansiyeli ile Çin Halk Cumhuriyeti'nin Mevcut Ekonomik Durumu ve Performansı…...…….....14

1.2.2.1. Çin Halk Cumhuriyeti'nde Makro Büyüklüklerin Gelişimi….16

1.2.2.1.1. Ekonomik Yapı ve Büyüme …….……16

1.2.2.1.2. İstihdam..……...……...……21

1.2.2.1.3. Enflasyon……25

1.2.2.2. Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sektörel Yapı……...27

1.2.2.2.1. Tarım ve Hayvancılık…….27

1.2.2.2.2. Sanayi……...30

1.2.2.2.3. Turizm…….....32

1.2.2.2.4. Ulaşım ve Telekomünikasyon……...….33

1.2.2.2.5. Enerji……...…35

1.2.2.2.6. Bankacılık ve Finans……..…36

1.2.2.4. ÇHC'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar…… 37

1.2.3. Asya-Pasifik'te Ekonomik ve Siyasi Örgütlenme……...…....46

İKİNCİ BÖLÜM

ÇİN HALK CUMHURİYETİ-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

2.1. TARİHİ SÜREÇ İÇİNDE TÜRK-ÇİN İLİŞKİLERİ……52

2.2. ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN TİCARİ GELİŞMİ VE DÜNYA TİCARİNDEKİ YERİ ……...….……...…54

2.2.1. İhracat…….....…..58

2.2.2. İthalat…….……..……63

2.2.3. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dış Ticaret Politikası……..…..67

2.2.4. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Belirgin Özellikleri ve Dünya Ticaretindeki Yeri..……70

2.3. TÜRKİYE EKONOMİSİ'NİN GELİŞİMİ VE TÜRKİYE'NİN DÜNYA TİCARETİNDEKİ YERİ……..73

2.3.1. 1980-1988 Dönemi Ekonomik Gelişme…….....74

2.3.2. 1989 Sonrası Ekonomik Gelişme…..……...…….76

2.3.3. Türkiye'de Dış Ticaretinin Gelişimi…….80

2.3.3.1. Türkiye'de İhracatın Gelişimi ……...…….83

2.3.3.2. Türkiye'de İthalatın Gelişimi……...…..87

2.4. ÇİN HALK CUMHURİYETİ-TÜRKİYE EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİ……..……..90

2.4.1. Türkiye-Çin Ekonomik İlişkilerinin Gelişimi…….90

2.4.2. Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İkili Anlaşmaları……..92

2.4.3. Türkiye ile Çin Halk Cumhuriyeti Arasındaki Dış Ticaret ……94

2.4.3.1. Türkiye'nin ÇHC' ne Fasıllara Göre İhracatı…….……..**99**

2.4.3.2. Türkiye'nin ÇHC' ne Fasıllara Göre İthalatı …….……102

2.4.4. Türkiye-ÇHC Yatırım İlişkileri……...…...105

2.5. TÜRKİYE-ÇHC İLİŞKİLERİNDE YAŞANAN SORUNLAR…….…..……109

2.5.1. PKK Meselesi……...……...…..109

2.5.2. Kıbrıs Meselesi ……..…….....100

2.5.3. Doğu Türkistan Sorunu ve Türkiye-ÇHC İlişkilerine Etkileri…..…..112

2.5.4. Türkiye-ÇHC Ticari İlişkilerinde Karşılaşılan Sorunlar..…….…....115

2.5.4.1. Fikri Mülkiyet Hakları……...115

2.5.4.2. Mevzuatlardan Kaynaklanan Sorunlar……116

2.5.4.3. İç Pazara Giriş Hakkı…….116

2.5.4.4. Standartlar……...116

2.5.4.5. Bankacılık İşlemleri ile İlgili Sorunlar……..116

2.5.4.6. Tekstil……...117

2.6. ÇHC'NİN DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ'NE ÜYELİĞİ VE TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ……..…..118

2.6.1. DTÖ Üyeliği ve Çin Ekonomisine Etkileri…….118
2.6.2. ÇHC DTÖ Üyeliğinin Türkiye Ekonomisine Etkileri……...122

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ

3.1. ULUSLARARASI REKABET GÜCÜ VE AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER RCA)….....129
3.1.1. Uluslararası Rekabet Gücünü Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar….130
3.1.1.1. Mutlak Üstünlükler Teorisi…….....131
3.1.1.2. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi…….132
3.1.1.3. Faktör Donatımı Teorisi……132
3.1.1.4. Modern Yaklaşımlar…….133
3.1.2. Uluslararası Rekabet Gücünü Ölçmeye Yönelik Yaklaşımlar….....135
3.2. ÇHC'NİN TÜRKİYE'NİN REKABET GÜCÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ÖLÇÜLMESİ: AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER (BALASSA) ENDEKSİ İLE BİR UYGULAMA….....136
3.2.1. Uygulamanın Amacı…….138
3.2.2. Uygulama Yöntemi……...139
3.2.3. Araştırma Bulguları…….141
3.2.4. Türkiye'nin ÇHC Karşısında Güçlü-Zayıf Yanları ile Tehdit ve Fırsatlar SWOT Analizi)…….148
3.3. TÜRKİYE-ÇHC EKONOMİK İLİŞKİLERİ İÇİN BİR YOL HARİTASI……...154
3.3.1. Türkiye'nin ÇHC'ye Yaptığı İhracatı Arttırmak İçin Çözüm Önerileri……..……...154
3.3.2. Türkiye'nin ÇHC ile Ekonomik İlişkilerinde Alması Gereken Önlemler……..……..156
SONUÇ……162
KAYNAKÇA...……166
EKLER…….....178

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devleti

a.g.e.: Adı geçen eser

A.K.Ü.: Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler

APEC: Asia-Pacific Economic Cooperation-Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Forumu

Ar-Ge: Araştırma-Geliştirme

ASEAN: Association of South Asian Nations-Güneydoğu Asya Uluslar Birliği

ATO: Ankara Ticaret Odası

BAF: BOAO Asya Forumu

BM: Birleşmiş Milletler

ÇHC: Çin Halk Cumhuriyeti

ÇHSDK: Çin Halk Siyasi Danışma Konferansı

CIFIT: China International Fair for Investment and Trade-Çin Uluslararası Yatırım ve Ticaret Fuarı

CIIMC: China International Institute of Multinational Corporations-Çin Çokuluslu İşletmeler Uluslararası Enstitüsü

ÇKP: Çin Komünist Partisi

CNTA: National Tourism Administration of The Republic of China-Çin Ulusal Turizm Yönetimi

DB: Dünya Bankası

DEİK: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu

DTM: Dış Ticaret Müsteşarlığı

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

DYY: Doğrudan Yabancı Yatırımlar

FTC: Forign Trde Company-Dış Ticaret Şirketleri

GATS: General Agreement on Trade in Service-Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması

GATT: The General Agreement on Tariffs and Trade- Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

IMF: International Monetary Fund-Uluslararası Para Fonu

İTO: İstanbul Ticaret Odası

KEK: Karma Ekonomik ve Ticaret Komitesi

KOBİ: Küçük ve Orta Ölçekteki İşletmeler

MOFCOM: Ministry of Commerce of the People's Republic of China-Çin Ticaret Bakanlığı

MOFTEC: The Ministry of Foreign Trade and Cooperation-Dış Ticaret ve İşbirliği Bakanlığı

M.Ö.: Milattan Önce

M.S.: Milattan Sonra

NAFTA: North American Free Trade Agreement-Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması

NATO: North Atlantic Treaty Organisation-Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development-Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

ÖEB: Özel Ekonomik Bölge

PBC: People's Bank of China-Çin Merkez Bankası

R.C.A.: Revealed Comparative Advantage- Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler

SITC: Standart International Trade Clasification-Standart Uluslararası Ticaret Sınıflaması

SWOT: Strengths, Weaknesses, Opportunities, and Threats-Güçlü ve Zayıf Yanlar, Tehdit ve Fırsatlar

Ş.İ.Ö.: Şanghay İşbirliği Örgütü

TİSK: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu

TRIPS: Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights-Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması

T.S.E.: Türk Standardları Enstitüsü

TÜFE: Tüketici Fiyat Endeksi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

SEZ: Special Economic zone-Özel Ekonomik Bölge

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

s.: sayfa

WTO: World Trade Organization-Dünya Ticaret Örgütü

ŞEKİLLER VE TABLOLAR LİSTESİ

Şekil 1: ÇHC 2008 Yılı Başlıca İhraç Ürünleri

Şekil 2: ÇHC 2008 Yılı Başlıca İthalat Ürünleri

Şekil 3: Maddeler İtibariyle ÇHC'ne İhracat (2008)

Şekil 4: Maddeler İtibariyle ÇHC'den İthalat (2008)

Tablo 1: Çin'in GSYİH'sının Yıllık Büyüme Hızı

Tablo 2: Çin'in Yıllar İtibariyle Temel Ekonomik Göstergeleri

Tablo 3: Nüfus Açısından Dünyada İlk On Ülke

Tablo 4: Milli Gelir Açısından (Satın Alma) Dünyada İlk On Ülke

Tablo 5: Büyüme Oranı Açısında (GSYİH Reel Büyüme %) Dünyada İlk On Ülke

Tablo 6: Dış Ticaret Açısında (Milyon $) Dünya Sıralaması

Tablo 7: Çin Halk Cumhuriyeti'nde İstihdam'ın Gelişimi

Tablo 8: Yıllara Göre Çin Halk Cumhuriyeti Enflasyon Oranları (1997-2008)

Tablo 9: GSYİH Sektörel Bileşimi (cari fiyatlarla)

Tablo 10: Çin'de Gerçekleşen Doğrudan Yatırımlar (1979-2008)

Tablo 11: 2007 Yılı ÇHC Doğrudan Yabancı Yatırımların Sektörel Dağılımı

Tablo 12: Çin Halk Cumhuriyeti Dış Ticaret Verileri: 1978-2008 (Milyar $)

Tablo 13: ÇHC Ürün Gruplarına Göre İhracat Değerleri

Tablo 14: ÇHC İhracatındaki Ülkeler (2008)

Tablo 15: ÇHC Ürün Gruplarına Göre İthalat Değerleri

Tablo 16: ÇHC İthalatındaki Ülkeler (2008)

Tablo 17: 1994-2008 Yılları Türkiye'nin Dış Ticaret Göstergeleri

Tablo 18: Türkiye'de Ülke Gruplarına Göre İhracat ve İthalat

Tablo 19: 1984-2008 Yılları Arasında Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti Dış Ticaret Rakamları

Tablo 20: Türkiye-ÇHC Karşılıklı Dış Ticaret Payları (1997-2008)

Tablo 21: 1996-2008 Yılları Arasında Türkiye'nin ÇHC'ne İhracatının Sektörel Dağılımı

Tablo 22: Türkiye'nin ÇHC'ye İhracatında Başlıca Maddeler

Tablo 23: 1996-2008 Yılları Arasında Türkiye'nin ÇHC' den İthalatının Sektörel Dağılımı

Tablo 24: Türkiye'nin ÇHC'den İthalatında Başlıca Maddeler

Tablo 25: Balassa Endeksi Değerleri: Türkiye-ÇHC (1995-2001)

Tablo 26: Balassa Endeksi Değerleri: Türkiye-ÇHC (2001-2009*)

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Çin Halk Cumhuriyeti İthalat/İhracat

Grafik 2: Çin Halk Cumhuriyeti Ticaret Hacmi/Dengesi

Grafik 3: 1980-2008 Yılları Arasında Türkiye'nin İhracat Değerleri

Grafik 4: Türkiye'nin Çin ile Dış Ticareti (milyon $)

Grafik 5:Türkiye Dış Ticareti ÇHC'nin Yeri

Grafik 6: ÇHC'nin Dış Ticaretinde Türkiye'nin Yeri

GİRİŞ

S.S.C.B.'nin dağılmasıyla birlikte ABD'nin öncülüğünde tek kutuplu bir gelişim sürecine giren uluslararası sistemde, 1990'lı yıllar itibariyle yakaladıkları istikrarlı ve hızlı büyüme rakamlarıyla Asya ülkeleri, küresel dengelerin değişmesine öncülük etmişlerdir. Asya ülkeleri arasında en dikkat çekici gelişmeyi ise, dünya nüfusunun %20'sini barındıran ve günden güne büyüyen ekonomisi ile güçlü bir küresel aktör olma yolunda hızla ilerleyen Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) göstermiştir. Mevcut potansiyeli ile Çin'in küresel sisteme entegrasyonu, tüm dünya ülkeleri için dengeleri değiştirebilecek bir süreci beraberinde getirmektedir.

1979 öncesi uzun yıllar katı sosyalizm uygulamasının altında, merkezi planlamaya dayalı kapalı bir ekonomiye sahip olan Çin Halk Cumhuriyeti, bu tarihten sonra uygulamaya başladığı reformlar sonrası yakaladığı yüksek ve istikrarlı büyüme rakamları ile tüm dünyada ilgi uyandırmıştır. 1950 yılında üyeliğinden çekildiği Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'ne, 1986 yılında yaptığı başvurudan tam 15 yıl sonra, Aralık 2001 tarihinde üye olan ve bu üyelik sonrasında özellikle bazı gelişmekte olan ülke ekonomileri açısından büyük bir tehdit unsuru olacağı düşünülen Çin, uluslararası ekonomide kartların yeniden dağıtılmasına yol açmıştır.

Türkiye ile Çin Halk Cumhuriyeti'nin ticari ilişkilerine bakıldığında ise, sürecin Türkiye'nin aleyhine işlediği ve Türkiye'nin bu ülkeyle ekonomik ve ticari ilişkilerinin henüz arzu edilen seviyeye ulaşmadığı söylenebilir. 2001 yılında DTÖ üyeliği ile birlikte kapılarını dış dünyaya büyük oranda açan Çin'in dünya ticaretindeki rolü de hızla artmaktadır. Sahip olduğu yüksek ticari potansiyeli ile Çin, dış ticaret yaptığı ülkeler açısından büyük bir tehdit ve fırsat haline gelmiştir. ÇHC, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülke ekonomileri için kritik sektörlerden olan tekstil, hazır giyim vb. sektörlerde iç pazar için büyük bir tehdit unsuru olurken, diğer yandan hızla kalkınan kalabalık nüfusu ile önemli bir hedef pazar olarak da değerlendirilebilir. 1994 yılından bu yana Türkiye'nin Çin karşısında hızla artan bir ticaret açığı olduğu gibi, iki ülke arasındaki yatırım ilişkileri de henüz istenilen seviyelerde değildir.

Bu doğrultuda, Türkiye'nin DTÖ üye olduğu ve Gümrük Birliği'ne katıldığı yıllardan başlayarak, ÇHC'nin DTÖ'ne üyeliği öncesinde ve sonrasında, Dünya piyasalarında Çin'in gelişmekte olan ülkeler açısından yarattığı tehdidin etkilerini, Türk sanayisi için incelemek ve değerlendirmek amacıyla hazırlanan çalışmamızda Çin ekonomisinin gelişimi ve Türkiye ekonomisi üzerine etkileri incelenecektir. Birinci bölümde ÇHC hakkında genel bilgilere yer verilerek, ülke tarihi ve ekonomik gelişim

süreci konuları ele alınacaktır. İkinci bölümde, tarihi süreç içinde Türkiye-ÇHC ilişkilerinin gelişimi, küreselleşme sürecinde iki ülke ekonomisinin gelişme aşamaları ve Türkiye-ÇHC ticari ilişkileri ile yaşanan sorunlar ayrıntılı olarak incelenecektir. Çalışmanın son bölümü olan uygulama bölümünde ise, ÇHC ile Türkiye arasında uzun vadeli karşılıklı fayda anlayışına dayalı ekonomik ilişkiler inşa edilebilmesi için, Çin'in Türkiye'nin rekabet gücü üzerindeki etkisi Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Yöntemi-RCA (Balassa Endeksi) ile analiz edilecek ve Türk Sanayisi'nin Çin pazarında 1995-2008 yılları arasında SITC-2 (Standart International Trade Clasification - 2 Digit) kapsamında tanımlanan endüstri ya da ürün grupları bazında karşılaştırmalı üstünlükler açısından avantajlı, dezavantajlı ve avantajın marjinal sınırda olduğu ilgili endüstriler belirlenecektir. Karşılaştırmalı analiz sonucunda ise, ikili dış ticaret sonucunda Türkiye'nin etkilendiği ekonomik sektörler ele alınarak, Türk Endüstrileri'nin ÇHC pazarındaki mevcut ve yakın gelecekteki rekabet gücü düzeyleri belirlenmeye çalışılacak, Türkiye açısından uzun dönemde alınması gerek önlemler ve bir yol haritası belirlenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇİN HALK CUMHURİYETİ TARİHİ VE ÇİN EKONOMİSİNİN GELİŞİM SÜRECİ

Çin Halk Cumhuriyeti son yıllarda, yapmış olduğu büyük atılımlarla Dünyanın en önemli ekonomik güçlerinden biri haline gelmeye başlamıştır. Dünya nüfusunun %20'sini barındıran Çin Halk Cumhuriyeti'nin küresel ekonomi ile bütünleşmesi hem Çin hem de Dünya ülkeleri için dengeleri değiştirmekte ve özellikle küresel ticaret kompozisyonunda büyük bir dönüşümü beraberinde getirmektedir. Son 25 yılda Çin Komünist Partisi tarafından kademeli olarak uygulanan reform süreci, 2001 yılında ülkenin Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyesi olması ile hız kazanmış ve uluslararası ekonomide kartların yeniden dağıtılmasına yol açmıştır.[1]

Bazı araştırmacılar, Dünyanın alan olarak en büyük dördüncü ülkesi olan ÇHC'nin uzun dönemde Dünyanın en zengin ekonomisi olacağını iddia etmektedir. Çin'in Dünya üzerindeki artan öneminin daha iyi anlaşılması, nasıl bir tarihi süreç geçirdiğinin ve ülkenin mevcut ekonomik göstergelerinin analiz edilmesi ile mümkün olacaktır.

1.1. ÇİN HALK CUMHURİYETİ TARİHİ

Dünyadaki en eski uygarlıklardan biri olan Çin, antik çağlardan itibaren yaklaşık 4,000 yılık bir kayıtlı tarihe sahiptir. Çin Halk Cumhuriyeti tarihini, Modern çağ öncesi dönem (Antik dönemden M.S. 1840'a kadar), Modern çağ (1840-1919), Yeni Demokratik Devrim (1919-1949) , Çin Halk Cumhuriyeti (1949-...) olmak üzere dört dönem halinde incelemek mümkündür.

1.1.1. Modern Çağ Öncesi Dönem (Antik dönemden M.S. 1840'a kadar)

İlk olarak Modern çağ öncesi dönem en eski çağlardan M.S. 1840'a kadar olan dönemi kapsamaktadır. Çin'deki insanlar ilkel toplumdan köle toplumuna Çin'in ilk

[1] T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İstanbul İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, **Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu**, İstanbul, 2006, s.5.

hanedanı olan Xia'nın kurulması ile M.Ö. 21'inci yüzyılda geçmiştir. Daha sonraki hanedanlar olan Shang (M.Ö. 16. Yüzyıl-11. yüzyıl) ve Batı Zhou (M.Ö. 11. yüzyıl-770) döneminde köle toplumu daha da gelişmiştir. Bu dönemi, köle toplumundan derebeylik toplumuna geçişi simgeleyen İlkbahar, Sonbahar ve Savaşan Devletler dönemleri (veya Doğu Zhou, M.Ö. 770-221) izlemiştir[2].

M.Ö. 221'de Qin Hanedanının ilk imparatoru olan Qin Shi Huang, Savaşan Devletler Dönemine damgasını vuran bağımsız prenslikler arasındaki düşmanlığa son vermiş ve Çin tarihindeki ilk merkezi, birleşik, çok etnik gruplu feodal devlet olan Qin Hanedanını kurmuştur. "Çin" adı ilk defa M.Ö. 220 yılında ülke Qin Hanedanı altında birleştiğinde komşu ülkeler tarafından kullanılmıştır.

Bu dönemin önemli gelişmelerinden biri M.Ö 480- 256 yılları arasında kuzey kavimlerinin taarruzlarından korunmak ve ülke içerisinde güvenliği sağlamak için "Çin Seddi" bir sınır duvar olarak inşa edilmesidir. Bu sınırın en önemli özelliği Çin ile diğer ülkeler arasında bir set oluşturarak, hem ticari hem sosyal alanda her türlü iletişime engel teşkil etmiş olmasıdır[3].

13 yüzyılın ortalarında ise, Çin'de Moğol istilalarının yaşandığı ve bunun sonucu olarak devletin bir parçalanma sürecine girdiği görülmektedir. Moğollar Kubilay Han ile birlikte Çin'e hakim olan ilk yabancılardır. Çin, Dünyada ekonomik faaliyetin ilk ortaya çıktığı yerlerden biridir. Modern çağ öncesi dönemde Tang Hanedanı, Çin tarihinde özellikle refah içinde geçen bir dönem olmuştur. Tarım, el sanatları ve ticarette ilerlemeler kaydedilmiş, tekstil imalatı ve boyama, porselen üretimi, metal eritme, döküm ve gemi yapımı alanlarındaki teknolojiler oldukça gelişmiştir. Bu dönemde kara ve su taşımacılığı da büyük ölçüde gelişmiş ve Japonya, Kore, Hindistan, İran, Arabistan ve öteki ülkelerle ekonomik ve kültürel ilişkiler genişlemiştir. İpek yolu olarak bilinen yolun öncülüğü bu devirde gerçekleşmiştir. Snog ve Yuan hanedanları döneminde iç ve dış ticaret hızla geliştiği görünmektedir. Ming hanedanının ilk yılları ile Qing hanedanının ortasına kadar olan dönemde (yaklaşık olarak 1368'den 1840'a kadar) Çin'de derebeylik sistemi yavaş yavaş zayıflamaya başlarken, ekonomi güçlenmeye devam etmiştir. Ming iktidarının sonuna gelindiğinde kapitalizmin ilk belirtileri ortaya çıkmıştır. 1840'taki Afyon Savaşına

[2] Çin Eğitim Hizmetleri, **Çin Halk Cumhuriyeti Tarihi**, <http://www.sinoturkish.com/ckm/index.php?option=com_content&task=view&id=27&Itemid=30> (erişim tarihi: 07.04.2009).
[3] Wolfram Eberhald, **Çin Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s:192-207.

gelindiğinde ise Çin, 2.000 yılı aşkın bir süredir feodal devlet olarak varlığını sürdürmüştür[4].

1.1.2. Modern Çağ (1840-1919)

Çin tarihi'nin dönüm noktasını oluşturan 1840 Afyon Savaşı, Çinlilerin afyon ticaretini yasaklama girişimi ile başlamıştır. 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa'nın güçlü devletlerinin sömürge ve pazar arayışı içine girmesi ile 19. yüzyılın başından itibaren İngiltere, Çin'e büyük miktarda afyon kaçırarak Çin gümüşünün dışarıya kaçmasına ve ciddi ekonomik sorunlara yol açmıştır. Afyon ticaretini elinde bulundurmak isteyen İngiltere'nin 1840 yılında Çin'e saldırması sonucu Qing hanedanlığı İngiltere ile "Nanking Antlaşması"nı imzalamak zorunda kalmıştır. Bu anlaşma sonrasında tam bağımsızlığını kaybeden Çin; yarı koloni, yarı feodal bir toplum haline gelmiştir[5].

Afyon Savaşı'ndan sonra "Nanking Antlaşması" ile İngiltere, Wanghia Antlaşması ile Amerika Birleşik Devletleri, Whampoa ile de Fransa ve öteki emperyalist güçler, imtiyazlar elde etmişler ve Çin'i nüfuz alanlarına bölerek, ülkenin ekonomisi, bilimi ve kültürünün gelişimini büyük ölçüde engellemişlerdir. İmtiyazların Çin Devleti tarafından gereği gibi uygulanmaması sonucu II.Afyon Savaşları başlamıştır. 1860 yılında İngiltere Fransa ve Çin arasında imzalanan "Pekin Antlaşması" ile Uzakdoğu'da güç dengesinin yeniden şekillendiği söylenebilir. İngiltere kazandığı geniş imtiyazların diğer devletlere de verilmesi ve Rusya'nın Çin üzerindeki ağırlığını iyiden iyiye hissettirmesi ile Fransa'ya müttefik olarak yakınlaşmaya başlamıştır. Afyon Savaşlarından sonra Çin'i dışa açabilen İngiltere, Ortadoğu'da oluşan Rus tehdidine karşı Osmanlı İmparatorluğunu ve Çin'i desteklemeye başlamış ve bu destek Çin-Japon savaşına kadar devam etmiştir. Japonya'ya karşı alınan yenilgi bölgede güç dengesini değiştirmiş ve Kore'nin Japonya'nın etkisine girmesi ile de Rusya ve İngiltere gözünü Japonya'ya çevirmiştir. Bu gelişmeler sonrasında İngiltere Çin'in toprak bütünlüğünü savunmak olan stratejisini değiştirerek, Japonya'yı dikkatle izlemeye başlamıştır[6].

Bu işgaller sonucu Çin'de çok büyük bir milliyetçilik akımı doğmuş ve 1900 yılında "Boksör Ayaklanmaları" ile eyleme dönüşmüştür. Dönemin en önemli olaylarından

[4] Çin Eğitim Hizmetleri, a.g.e.
[5] Atilla Sandıklı ve İsmail Güllü, **Geleceğin Süper Gücü Çin**, Tasam Yayınları, İstanbul, 2005, s.15.
[6] Ragıp Kutay Karaca, **Dünyadaki Yeni Güç Çin: Tek Kutuptan Çift Kutuba**, IQ Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 31.

olan Dr. Sun Yat-Sen önderliğindeki bir burjuva demokratik devrimi olan 1911 Devrimi, Qing Hanedanı yönetimine son vermiş, Çin'i 2,000 yılı aşkın bir süre yönetmiş olan monarşik sistem, Çin Cumhuriyeti geçici hükümetinin kurulması ile son bulmuştur. 1911 Devrimi, modern Çin tarihinde büyük önem taşımaktadır. Ancak, 1911 Devriminin olumlu sonuçları, Çin burjuvazisinin verdiği tavizler nedeniyle ortadan kalkmış ve ülke Yuan Shikai'nin önderliğini yaptığı Kuzey Mahalli Diktatörlerinin egemenliğinde bir döneme girmiştir. Bu rejimin özelliği içeride istibdatla yönetilmesi, dışarıda ise emperyalistlere bağımlı olmasıdır. Taiping Cennet Krallığı Devrimi ve Dr. Sun Yat-Sen'in burjuva demokratik devriminin geçici başarıları da dahil olmak üzere 1840 ile 1911 yılları arasındaki sürekli mücadelelerin tamamı başarısızlıkla sonuçlanmış ve halk sefalet içinde yaşamak zorunda bırakılmıştır[7].

1.1.3. Yeni Demokratik Devrim (1919-1949)

Rusya'daki 1917 Ekim Sosyalist Devrimi'nin başarısından sonra Marksizm Çin'e kadar ulaşmış, Çin'in ilerici aydınları arasında Marksizm'in Çin devrimini başarıya ulaştırabilecek tek gerçek olduğu bilinci yayılmıştır. Ekim Devrimi'nin etkisi altında 1919 yılında, emperyalizm ve feodalizm karşıtı olan "4 Mayıs Hareketi" Çin'deki işçi sınıfını siyasete taşımıştır. Bu büyük emperyalizm ve feodalizm karşıtı hareket boyunca Çin proletaryası ilk kez büyük potansiyelini ortaya koymuştur. 4 Mayıs Hareketi, Çin devriminin eski demokratik devrimi yeni demokratik devrim yönüne dönmesini sağlamıştır. Marksizm-Leninizm'in daha da yaygınlaşması ve Çin halkının devrimci pratiği ile birleşmesiyle Çin Komünist Partisi'nin ideolojisi yanı sıra kadrolarını hazırlanmıştır. 1921'de bütün ülkedeki komünist grupları temsil eden Mao Zedong, Dong Biwu, Chen Tanqui, He Shuheng, Wang Jinmei, Deng Enming ve Li Da, Şanghay'da Birinci Ulusal Kongre'yi düzenleyerek Çin Komünist Partisi'ni kurmuşlardır.

1921'den itibaren Çin devrimi yeni bir görünüm kazanarak, Çin halkı, ÇKP'nin önderliğinde 28 yıllık uzun mücadeleyi sürdürmüştür. Bu mücadele, dört döneme ayrılabilir: Kuzey Mahalli diktatörlere karşı savaş (1924-1927), çiftçi Devrimi Savaşı (1927-1937), Japonya'ya karşı Direniş Savaşı (1937-1945) ve Ulusal Kurtuluş Savaşı (1945-1949). Bu son savaş, Chiang Kai-Shek liderliğindeki Kuomintang'in iktidarına son vermiş ve Tayvan ve bir kaç ada dışında bütün Çin topraklarını kurtarılması ile

[7] Çin Eğitim Hizmetleri, a.g.e.

sonuçlanmıştır. Çin halkı nihayet yeni demokratik devrimi başarıya ulaştırabilmiştir. 1949 yılına gelindiğinde ise Chiang Kai-Shek liderliğindeki Milliyetçi Partisi yıkılmıştır[8].

1.1.4. Çin Halk Cumhuriyeti (1949-)

21-30 Eylül 1949 tarihleri arasında Çin Halk Siyasi Danışma Konferansının Birinci Toplantısı (ÇHSDK), çeşitli siyasi partiler, halk örgütleri, partili olmayan demokratlar ve toplumun bütün kesimlerinden temsilcilerin katılımı ile yapılmış ve ÇHSDK, geçici bir anayasa işlevi gören bir Ortak Program hazırlamıştır. 1 Ekim 1949 tarihinde ise Merkezi Halk Hükümeti Başkanı Mao Zedong, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu resmen ilan etmiştir. Mao Zedung bu cumhuriyetin ilk başkanı olmuştur[9].

Devletin kuruluşundan sonra ilk üç yıl, ekonomik iyileşme dönemi olmuştur. Devlet halkın yönetim iktidarını oluşturmak, savaşın yaralarını sarmak ve ulusal ekonomiyi güçlendirmek için çalışmıştır. Ayrıca bürokrat-kapitalistlerin işletmelerine el koyarak bunları devlet sosyalist işletmelerine dönüştürmüşler ve feodal arazi sahipliği sistemini ortadan kaldırıp toprak ağalarından alınan arazileri az toprağı olan veya hiç olmayan köylülere dağıtmışlardır. 1952'nin sonuna kadar Çin'in mali ve ekonomik durumunda önemli bir iyileşme kaydedilmiş ve önemli sınaî ve tarımsal ürünlerin üretimi rekor düzeye ulaşmıştır. Ülkede, üretim artarken giderek üretim araçlarının sosyalist halk mülkiyeti oluşturulmuş ve 1953-1956 döneminde ulusal ekonominin kapsamlı bir şekilde sosyalist dönüşümü tamamlanmıştır. Köylüler, tarımsal üretici kooperatifleri kurmaya, esnaf ve zanaatkârlar da aynı şekilde örgütlenmeye teşvik edilmiştir. Kapitalist sınaî ve ticari işletmeler, müşterek kamu-özel mülkiyetine dönüştürülmüştür. Tarım, el sanatları sanayi ile kapitalist sanayi ve ticaretin sosyalist dönüşümünün temelde tamamlanmasından sonra sosyalist devlet sektörü, ulusal ekonomiyi yönlendirmiştir[10].

Ulusal ekonominin kalkınmasına yönelik Birinci Beş Yıllık Plan (1953-1957), planlanandan önce tamamlanmıştır. Çin daha önce ülkede mevcut olmayan tam sanayileşme için gerekli sanayileri kurup geliştirerek uçak, otomobil, ağır makine, hassas makineler, elektrik üretim donanımı, metalürjik ve madencilik donanımı, yüksek kalitede alaşımlı çelik ve demir dışı metaller üretmeye başlamıştır. 1957'den 1966'daki kültür devriminin başlangıcına kadar olan on yıl, Çin'in geniş çaplı sosyalist yapılanmayı

[8] Çin Eğitim Hizmetleri, a.g.e.
[9] Ray Huang, **Çin Tarihi, Bir Makro Tarih Yaklaşımı**, Çev: Atilla Sönmez, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s.318.
[10] Çin Eğitim Hizmetleri, a.g.e.

başlattığı dönem olmuştur. Ancak, ekonomik faaliyetleri yönlendiren hataların tamamen düzeltilememesi ve bunların, siyaset ve ideoloji alanında devam etmesi sonucunda kültür devrimi ilan edilmiştir. Mayıs 1966 ile Ekim 1976 arasında on yıl devam eden kültür devrimi, o tarihte ÇKP (Çin Komünist Partisi) Merkez Komitesi başkanı olan Mao Zedung tarafından, burjuva ajanları ve karşı devrimci revizyonistlerin Parti, hükümet, ordu ve kültür çevrelerine sızdıklarını düşündüğü için başlatılmış ve onun önderliğinde yürütülmüştür. Bu 10 yıllık karışıklık döneminde ülke, ekonomi merkezi planlama ve yanlış yönlendirilen modernleşme mücadelesi karışımı ile daha önce görülmemiş bir kıtlık yaşanmış, otuz milyon insanın açlıktan ölmesine neden olunarak derin bir çöküntü içine sürüklenmiştir[11].

Mao'nun 1976'da ölümünden sonra Kültür Devrimi tasfiye edilmiş ve Deng Xiaoping 1978'den itibaren reformist düşüncelerini kabul ettirmeye başlamıştır. Kültür devriminin sona ermesi, Çin tarihinde yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Bu ekonomik kalkınma hareketi Çin'i çok olumlu yönde etkilemiştir Sovyetler Birliği'nin dağılması ve ekonomik reformun getirdiği pozitif etki, halkta siyasi reform isteğini kamçılamıştır. 1978'in sonunda yapılan ÇKP (Çin Komünist Partisi) Onbirinci Merkez Komitesi üçüncü Oturumu, Yeni Çin'in tarihinde çok büyük önem taşıyan büyük bir dönüm noktası oluşturmuştur. 1979'dan başlayarak Çin'de, bir reform ve dış Dünyaya açılma politikasını uygulamaya konulmuş ve modernleşmeye öncelik verilmiştir. Ekonomik yapının yeniden ayarlanması ve ekonomik ve siyasi sistemlerin ıslah edilmesi için büyük gayret gösterilmiştir. Bu reform süreci ile Çin, sosyalist modernleşmeye giden Çin'in kendi özelliklerini yansıtan bir yola aşamalı olarak girmeye başlamıştır[12].

Uzun yıllar sosyalist bir yapıda dışa kapalı bir sistem ile varlığını sürdüren ÇHC 1979 yılından itibaren kendisine özgü yeni bir piyasa ekonomisi belirleyerek dışa açılma politikası izlemeye başlamıştır. Küreselleşme sürecinde Çin ekonomisinin gelişimi ve izlenen politikalar aşağıda açıklanmaya çalışılacaktır.

1.2. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN EKONOMİK GELİŞİMİ

Tüm Dünya ekonomilerini etkisi altına alan küreselleşme dalgası ile Dünyanın herhangi bir yerinde oluşan ekonomik kriz bütün Dünya ülkelerini etkisi altına alabildiği

[11] Çin Eğitim Hizmetleri, a.g.e.
[12] Karaca, a.g.e., s.33.

gibi, yine Dünyanın herhangi bir ülke borsasındaki bir iniş-çıkış tüm ülkelerin para piyasalarını etkileyebilmektedir. Ülke ekonomilerini dışa açılmaya iten en önemli neden kendi öz kaynaklarının kendilerine yetebilcek düzeyde olmamasıdır. Bu nedenle dışa açılan ülkeler küreselleşmenin kaçınılmaz bir sonucu olarak, giderek birbirine daha bağımlı hale gelmişlerdir.

Küreselleşme süreci içerisinde Çin ekonomisinin son 20 yıldır gerçekleştirmiş olduğu ekonomik performansı diğer Dünya ülkeleri ile karşılaştırıldığında dikkat çekicidir. Çin Halk Cumhuriyeti tarihine bakıldığında dışa kapalı sosyalist bir ekonomik yapı ile yıllarca kendi ekonomik kaynaklarıyla yetinmeye çalıştığı görülmektedir. Ancak tüm Dünya ülkeleri gibi Çin de küreselleşme sürecine kayıtsız kalamayıp, son zamanlarda yaptığı büyük atılımlarla ve gerçekleştirdiği reformlarla kendisine özgü yeni bir piyasa ekonomisi belirleyerek dışa açılma politikası izlemektedir.

Son yirmi yılda Doğu Asya Bölgesi 1997–1998 yıllarında yaşanan para krizine rağmen Dünyanın en hızlı büyüyen bölgesi konumundadır ve ÇHC bu bölge içinde en yüksek büyüme rakamlarına ulaşan ülkedir. ÇHC'nin reel GSYİH'sı 1979 yılında 177 milyar dolar ve kişi başına reel GSYİH'si 183 dolar iken, 2007 yılı itibariyle reel GSYİH'sı 3.241,8 milyar dolar ve kişi başına reel GSYİH'sı 2.450 dolara ulaşmıştır[13]. Çin ekonomisi küreselleşme sürecine paralel olarak bir taraftan planlı merkezi ekonomiden piyasa ekonomisine doğru geçiş yaparken diğer taraftan ekonomide hızlı bir gelişme kaydetmiştir. Çin 2008 son çeyrekte %6,8, 2008 bütünü için de %9 büyüme rakamını yakalamış bir ülke olarak milli hasıla, nüfus ve dış ticaret hacmi ile dev bir pazardır. Çin, DTÖ üyeliği ile Dünya ile entegre olma sürecine girmiş ve birçok alanda mevzuatını ve uygulamalarını uluslararası kurallara uyumlu hale getirmeye başlamıştır. Her geçen gün dışa daha da açılan Çin, diğer Dünya pazarlarının genelde doyum noktasına gelmiş olması, ABD, AB gibi büyük ekonomilerdeki daralmanın da etkisiyle, gelişmiş ülkeler başta olmak üzere tüm Dünya ülkelerinin ilgi odağı haline gelmiştir[14].

Küresel ekonomik pazara büyük bir güç olarak giren Çin ekonomisinin kalkınması genel olarak aşağıdaki dört aşamadan geçmiştir. İlk olarak 1949'dan 1956'ya kadar sosyalist dönüşüm büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir; ikinci olarak 1957'den 1966'daki

[13] Ebru Arısoy, Güzin Bayar ve Burak Soranlar, **Asya'nın Devi: Çin Halk Cumhuriyeti,** DTM, EAD Genel Müdürlüğü, 2003, s.3
[14] DTM, a.g.e., s.15.

"kültür devriminin" öncesine kadar genel sosyalist yapılanma tamamlanmıştır; üçüncü olarak ülke ekonomisinde ciddi başarısızlıklara ve tahrip edici kayıplara yolaçan "Kültür Devrimi", Mayıs 1966'dan Ekim 1976'ya kadar devam etmiştir ve dördüncü olarak "Kültür Devrimi"nin Ekim 1976'da sonuçlanmasından sonra Çin'in ekonomik yapılanması, yeni bir kalkınma dönemine girmiştir[15].

1.2.1. Tarihsel Süreç İçinde Çin Ekonomisinin Gelişimi

Tarihi süreç içerisinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik gelişimini reform öncesi ekonomik durum ve 1979 sonrası ekonomik reformlar ve dışa açılma süreci olarak iki dönem halinde incelemek mümkündür.

1.2.1.1. Çin Halk Cumhuriyeti'nde Reform Öncesi Ekonomik Durum

1979 öncesi uzun yıllar katı sosyalizm uygulamasının altında, merkezi planlamaya dayalı kapalı bir ekonomiye sahip olan Çin Halk Cumhuriyeti'nin tarihi olarak ekonomik performansı incelendiğinde, ülkenin Han Hanedanlığı'ından (M.Ö.206-M.S.220), 16. yüzyıla kadar gerçekleşen refah düzeyinin, aynı dönemde Batı Avrupa'da gerçekleşen refah düzeyinden daha fazla olduğu görülmektedir. Ming Hanedanlığı'nın (1368-1644) sonuna doğru ve Qing Hanedanlığı (1644-1912) boyunca Çin ekonomisinin dışa kapandığı ve bir durgunluk dönemine girdiği görülmektedir. Bu dönem boyunca ülkede yeni teknolojik gelişmelere ve uluslararası ticarete ciddi kısıtlamalar getirilmiştir ve bunun sonucu olarak GSYİH neredeyse hiç artış göstermemiştir. Çin'in kapılarını dış Dünyaya kapattığı bu dönemde, 11.yüzyıl itibariyle başlayan bilimsel devrim ile Batılı ülkelerin hızlı bir büyüme dönemine girdiği görülmektedir. Kişi başına düşen GSYİH olarak Batılı ülkelerin Çin'i 1500'lü yıllarda yakaladığını söylemek mümkündür. Çin'in kendisini dış Dünyadan soyutlama girişimleri ise, 19. Yüzyıl başlarında Batılı ve Japon güçlerin ülkeyi istilası ile sonuçlanmıştır. Çin, 1839-1842 yılları arasında yaşanan "Afyon Savaşı" sonrasında ve 1897 yılında Hong Kong adasını İngiltere'ye, kıyı şehirlerindeki önemli yerleşim yerlerini ve limanlarını da yabancı güçlere vermek zorunda kalmıştır. Yabancı güçlerin savaş tazminatı olarak ülkenin gümrük gelirlerine el koyması ve bu süreç içinde

[15] Çin Eğitim Hizmetleri, a.g.e.

yaşanan olumsuz gelişmeler sonucunda, GSYİH 2000 yıl önceki seviyelere kadar düşmüş ve nihayetinde Çin İmparatorluğu 1911 yılında çökmüştür[16].

1911'de Hanedanlığın son bulmasıyla Çin Cumhuriyeti kurulmuştur. Goumindang (GMD), yani Milliyetçi Parti anlamına gelen yeni yönetim ülkede bütünlüğü koruyamamış, I. ve II. Dünya Savaşları ve özellikle II. Dünya savaşı sırasında Japon işgali Çin'de önemli siyasi karışıklıkları beraberinde getirmiş ve ülkede ciddi bir karmaşaya yol açmıştır. II. Dünya savaşı sonrası ülkenin Japonya'nın işgalinden kurtulmasını takiben, 1911-1949 dönemini içine alan siyasi güç çatışmaları, Mao Zedong'un 1 Ekim 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan etmesiyle son bulmuştur. 1949-1976 döneminde ülkede Mao Zedong'un mutlak siyasi hakimiyeti ekonomik ve sosyal gelişmelerde etkili olmuştur[17].

1949 yılında Mao Zedong liderliğinde komünist rejim ile Çin'de S.S.C.B. model alınarak oluşturulan planlı ekonomik yapıya geçilmiştir. Komünist Parti iktidara geldikten sonra tüm enerjilerini, ülkenin sosyal düzenini yeniden sağlamaya ve ülkenin yıpranmış ekonomisini yeniden yapılandırmaya harcamışlardır. 1950'lerde yaşanan Kore savaşı dönemi dışında temel öncelik, sosyal ve ekonomik politikaların uygulanması olarak belirlenmiştir. Arazilerin, toprak lordları ve diğer "kapitalistler"den alınarak devletleştirildiği ve köylülere tahsis edildiği büyük toprak reformu bu dönemde gerçekleşmiştir. Ayrıca kredi ve teknik yardım şeklinde gelen Sovyet yardımı da fabrikaların yapımı ve alt yapı projelerine harcanmıştır. 1953 yılında, kollektif tarım politikaları ve Çin ekonomisinin Sovyet görüşleri ile yeniden yapılandırılması politikalarını içeren ilk 5 Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmıştır[18].

1958'de hazırlanan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, sosyalist sisteme geçiş için Çin toplumunda ve ekonomisinde önemli değişimleri gündeme getirmiştir. Sonuçta tarımsal ve sınai sektörlerde komünler organize edilmiş, Mao liderliğindeki ÇHC milli gelirin kısa sürede ve büyük oranlarda artırılmasına yönelik "Büyük İleri Atılım" programını uygulamaya koymuştur. Bu programla kırsal bölgelerin sanayileşmesine

[16] COX W. Michael ve KOO Jahyeong , **"China: Awakening Giant"** , Federal Reserve Bank of Dallas, çev. Ebru Arısoy, 2003, s.3.

[17] Cox ve Koo, a.g.e., s.4.
[18] ÇHC Yıllık Rapor (2007), <www.musavirlikler.gov.tr/upload/CHC/YILLIK%20RAPOR2007.doc>, (erişim:17.04.2009), s.8.

öncelik verilmiştir. 1959-61 yılları arasında uygulanan "Büyük İleri Atılım" programı çerçevesinde komünler oluşturulmuş, Çin'in dört bir köşesinde çelik fabrikaları kurulmuştur. Bu dönemdeki planlamalar, ekonomik rasyonaliteden çok ideoloji temel alınarak yapılmıştır. Bununla beraber kadroların deneyimsizliği, komün sistemine karşı oluşan muhalefet, Rus yardımının kesilmesi ve tarım sektörünün kuraklık sebebiyle beklenen verimi sağlayamamasından dolayı program hedeflerine ulaşamadığı gibi kıtlığa ve dolayısıyla milyonlarca insanın ölümüne yol açmıştır. 1966 yılında Mao'nun başlattığı ve esasında parti içerisinde kendisine karşı oluşan muhalefeti bastırma amacını taşıyan "Büyük Kültür Devrimi" de büyük sosyal yaralar açmıştır. "Kültür Devrimi" (1966-1976) 1976 yılında Mao'nun ölümü ile ekonomik bir ilerleme kaydedemeden noktalanmıştır. 1976 yılı verilerine bakıldığında Çin'de kişi başına düşen milli gelir 126 dolar, kişi başına yıllık harcama 74 dolar ve Çin'in Dünya ticaretindeki payı % 0,4 düzeyinde olduğu görülmektedir[19].

1.2.1.2. 1979 Sonrası Ekonomik Reformlar ve Dışa Açılma

Reform ve dış Dünyaya açılma sürecinin 1979'da başlamasından bu yana Çin'in ekonomik yapılanması, büyük başarılar elde etmiş ve bu tüm Dünyada ilgi uyandırmıştır. Mao'nun ölümünden kısa bir süre sonra, 1978'de Deng Xiaopig'in başa geçmesiyle Çin'de kendine özgü bir piyasa reformu başlamıştır. Deng Xiaoping ile beraber ekonomik reformlarla birlikte, dışa açılma ve planlı ekonomiden kademe kademe piyasa ekonomisine geçiş başlamıştır. Faydacı bir yaklaşımın benimsendiği bu dönemde ekonomi politikaları, Mao döneminde olduğu gibi siyasi ideolojiler değil, somut veriler temel alınarak uygulanmış ve bütün ülke için tek bir program yerine her coğrafi bölge ve ekonomik sektör için kendi şartlarına uygun programlar hazırlanmıştır.

Deng Xiaoping'in siyaset sahnesine girişi ile birlikte tarım, endüstri, savunma ve bilim-teknik alanlarında modernizasyonu ve Çin'in, 2000 yılına kadar gelişmiş ülkeler arasında yerini almasını amaçlayan politik ve ekonomik reform programı açıklanmıştır. Komünist partinin 14. Ulusal Kongresi'nde ülkede "Sosyalist Piyasa Ekonomisi" uygulanmasının kabul edilmesi ve Eylül 1997'deki 15. parti kongresinde bunun parti tüzüğüne ilave edilmesi piyasa ekonomisi kavramının siyasi geçerliliğini ve ağırlığını artırmıştır. Ulusal cephede Kültürel Devrimin açtığı yaraların iyileştirilmesine çalışılmıştır.

[19] Arısoy, Bayar ve Soranlar, a.g.e., s.1.

Bu çerçevede politik kontroller hafifletilmiş, eğitime ve entellektüellere verilen önem artmış, yeni bir hukuki sistemi geliştirilmesi için çaba harcanmış ve yeni fikir ve eleştirilere daha açık bir tavır benimsenmiştir. Çin'in modernleşme çabalarından en önemlisi, yabancı sermayeyi teşvik eden "açık politika" olmuştur. Bu politikanın göstergesi, 1979 yılında çıkarılan Çin-Yabancı Yatırım Ortaklığı Kanunu'dur. Bu kanunu, sanayileşmiş ülkelerle ekonomik temasları teşvik eden çok sayıda yeni kanun ve düzenlemeler takip etmiştir. Ayrıca pazar güçleri ve fiyat reformlarının rolü vurgulanarak, ulusal ekonominin yeniden yapılandırılmasına çalışılmıştır[20].

Çin yorumcularına göre o dönemde Çin'in koşulları, planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş için olgunlaşmıştır. Bunun dört ana nedeni vardır[21]:

(1) Mao'nun kültür devrimi giderek halkın desteğini kaybetmiştir,

(2) Uzun yıllara dayalı planlı ekonomi uygulaması kıtlıkların önüne geçememiş ve bunu uygulayan bürokratlar bile sistemin lehinde görünmekten çekinir olmuşlardır,

(3) Öteki uzakdoğu ülkelerinin (Tayvan, Hong Kong, Singapur, Güney Kore) uyguladıkları piyasa ekonomisi, Çin'in uyguladığı planlı ekonomiye göre çok daha iyi sonuçlar vermiş ve bu gelişme Çinli teknokratlar tarafından kabul edilmeye başlanmıştır,

(4) Çin halkı bu nedenlerle ekonomide yapılacak reformları desteklemeye eğilimli görünüm sergilemiştir.

1980'li yılların sonuna doğru Çin'in reform politikaları, ekonomik durgunluk ve yüksek enflasyon tehditi altına girmiş ve Li Peng liderliğindeki muhafazakar parti ekonomistleri, reformlarda yavaşlatma ve bazı sektörlerde merkezi planlamaya dönüş çağrısında bulunmuşlardır. Aynı zamanda politik reformlar konusunda Çin Hükümetine baskıda bulunan öğrenciler ve aydınların Tiananmen Meydanında aylarca süren gösterileri sonunda sıkıyönetim ilan edilmiş, açılım politikalarının mimarı sayılan Başbakan Zhao Ziyang görevden alınmıştır. Demokrasi yanlısı gösterileri bastırmak üzere 4 Haziran 1989'da Halkın Kurtuluşu Ordusu'nun harekete geçmesi ile çıkan çatışmalar, yüzlerce ölüm ve binlerce tutuklanma ile sonuçlanmıştır. Ağustos 1989'da Komünist Parti Başkanlığına getirilen Jiang Zemin, 4 Haziran olaylarına rağmen reform ve açık politika taahhüdüne sadık kalınacağını bildirmiştir. 19 Şubat 1997'de Deng'in ölümüyle Jiang

[20] Çin Yıllık Rapor, a.g.e., s.8.
[21] Mahfi Eğilmez,**"Çin ve Türkiye (Nitelik)"**, Radikal Gazetesi, 21.05.2007.

Zemin Devlet Başkanlığına getirilmiş, 1998'de Zhu Rongji Başbakan olmuştur. 80'li yılların sonları ve 90'larda Çin, yabancı yatırıma izin veren ve tüm ülkelerle diplomatik ve ticari ilişkilerin güçlendirilmesini amaçlayan "açılım" politikasını sürdürmüştür[22].

1998 yılında başlatılan yönetim reformuyla 40 bakanlık 28'e düşürülmüş, bu bakanlıklardan 8 tanesi ekonomik konularla ilgili bakanlıklar olmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti Dünyanın en kalabalık pazarı olması, hızlı büyüyen ekonomisi, bütün gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerinin ticaret yapma isteğinden dolayı, devlete ait sanayi kuruluşlarının piyasa ekonomisi şartlarına uygun yapılandırılabilmesi için reformları hızlandırmak istemiştir. Bunun için 1998 Mart ayında toplanan Halk Kongresi'nde 118.000 devlet işletmesi için aşağıdaki üç strateji seçilmiştir. Bu stratejilere göre, büyük ve ekonomik yönden stratejik öneme sahip 880 işletme devlet mülkiyetinde kalacak veya devlet çoğunluk hisselerini elinde bulunduracaktır. Stratejik öneme sahip olmayan orta veya büyük boy işletmeler limited şirkete dönüştürülecektir. 102.300 devlet işletmesi özelleştirilecektir[23].

Bu yıllarda yaşanan en önemli gelişmelerden biri olan ve 1997 yazında Tayland'da ortaya çıkıp kısa zamanda tüm Uzakdoğu'yu etkisi altına alan Asya Kriz'in nedenlerinden biri olarak da Çin gösterilmektedir. Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Müdürlüğü'nün hazırladığı bir çalışmaya göre, Çin Halk Cumhuriyeti'nin son yıllarda ekonomik alanda gerçekleştirdiği önemli reformlarla ülkeye çok miktarda yabancı sermaye çekmesi (1990-1996 yılları arasında 217 milyar dolar), ülke içinde yatırıma dönüşen bu sermayenin ucuz işgücüyle harmanlanması ve bölgedeki diğer ülkelere nazaran dört yıl önce yapılan devalüasyonla desteklenmesi sonucu Çin Halk Cumhuriyeti'nin rekabet gücünün artması, bu durumun da doğal olarak ihracata dayalı büyüme modelini benimseyen Asya ülkelerini zor durumda bırakması Asya krizi'nin nedenlerinden biridir[24].

Bununla birlikte, kriz yaşayan Uzakdoğu ülkelerinin para birimlerindeki değer kaybının Çin'de yaşanmaması, kriz ülkeleri için bir avantaj olarak nitelendirilebilir. Böylece Çin malları bu ülke mallarına göre pahalı hale geldiğinden, kriz ülkeleri dış ticarette rekabet üstünlüğü sağlayabilme şansı ortaya çıkmıştır. Ancak kriz ülkelerinde elde edilen bu kur avantajının firmalar tarafından, çeşitli finansman sorunları nedeniyle üretime

[22] Çin Yıllık Rapor, a.g.e., s.10.
[23] Karaca, a.g.e., s.48.
[24] Ekonomik Araştırmalar Dairesi Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü**, Doğu Asya Krizi**, <www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/7ozsayma98.doc>, (erişim:16.04.2009), s.1.

yansıtılamaması ve kriz ülkeleri ile Çin malları arasındaki sektörel farklılıklar nedeniyle beklenen gerçekleşmemiştir. Sonuçta Çin'in kriz ülkeleri ile arasındaki dış ticaretin bu ülkelerdeki devalüasyon nedeniyle olumsuz etkilendiği ancak diğer ülkelerle dış ticaretinde önemli bir etki yaratmadığı anlaşılmaktadır[25].

Jiang Zemin'in ardından 2003 yılında Devlet Başkanlığına Hu Jintao getirilmiş, Deng Xiaoping zamanında başlatılmış olan dışa açılma politikasına devam edilmiştir. Halen Devlet Başkanlığı görevini yürüten Hu Jintao, Çin'in Dünya ile bütünleşmesi ve dışa açılma politikasını artan şekilde uygulamaktadır[26].

1.2.1.3. Yeni Reformların Kronolojik Özeti

1995: Yeni ticari banka yasası kabul edilmiştir. Bu yasa People's Bank of China (PBC, Merkez Bankası)'nı yönetmek üzere çıkarılmıştır. Geçici düzenlemeler yabancı yatırımcıya rehberlik etmektedir. Bu, sigorta kanun, haftanın beş günü hareket imkanını kanunlaştırmaktadır. Bu kanun ayrıca senet-tahvil ve borç piyasasını da yasallaştırmıştır. İthalat vergisini 4000-6000 arasında sayıdaki mal için %30 indirmektedir[27].

1996: Bir program dahilinde 1000 devlet mülkiyetli kuruluşun tamamen özerk şirketler haline dönüştürüldüğü açıklanmıştır. Küçük ölçekli kuruluşların birleşmeleri için %23'e kadar vergi indirimi teşvik olarak verilmeye başlanmıştır.

1997-99: Mülkiyeti koruma konusunda değişik planlamalar yapılmış ve Sosyalist sisteme uygun hale getirilmeye çalışılmıştır. Küçük işletmeleri birleştirerek çoğunluk hisseleri devletin elinde olacak büyük işletmeler yaratıp, bunlarla dış ve iç piyasadaki rakiplerle daha rahat rekabet edeceklerini düşünerek ekonomik politikalarında değişiklik yapılmıştır. İthalat mallardan alınan vergi %17'ye indirilmiştir.

2000-01: İlerleme yeniden yapılandırılan devlet mülkiyetli kuruluşlarda olmuştur. Açıklanan raporlara göre, bu sektörün toplam karı 230 milyar Rmb (28 Milyar dolar) olarak açıklanmıştır ve bu da her yıla %130 artış demektir. 1997 yılında kar edemeyen 6599 büyük ve küçük ölçekli devlet mülkiyetli kuruluşun %70'i 2000 yılı sonuna kadar ya yeniden yapılandırılmış ya da birleştirilmiştir. Bu yeniden yapılandırmalar ve birleşmeler, hükümete bağlı Ticaret bankasından verilen düşük kredilerle desteklenmiştir. 2001'in

[25] ÖZDEN Kemal (2001), **Çin'in Yeniden Yükselişi: Jeo-stratejik Önemi, Politik ve Askeri Gücü ve Türkiye ile Olan İlişkiler**, Avrasya Etüdleri Dergisi, Sayı 19, s.102.
[26] Çin Yıllık Rapor, a.g.e., s.10.
[27] Karaca, a.g.e., s.49.

başında, ithal edilecek mallardan alınacak vergi oranı %15,3 ile daha da aşağılara çekilmiştir.

Tablo 1: Çin'in GSYİH'sının Yıllık Büyüme Hızı

TARİH	ORTALAMA YILLIK BÜYÜME
1990	3,80
1991	9,30
1992	14,20
1993	13,50
1994	12,70
1995	10,50
1996	9,70
1997	8,80
1998	7,80
1999	7,10
2000	7,80
2001	7,30
2002	8,00
2003	8,50
2004	10,10
2005	9,90
2006	10,50
2007	11,90
2008	9,00

Kaynak: 2023 Dergisi, Haziran 2001, Sayı 2.

Yukarıda belirtilen ekonomik reformlarla Çin hükümeti ekonomiyi yavaş, merkeziyetçi Sovyet modelinden; daha dışa açık, yatırım yapılabilecek, serbest ama komünist sistemin siyasi kontrolünde, üretken bir sisteme dönüştürebilmiştir. Bu da Tablo 1'de görüldüğü üzere, 2020'li yıllarda Dünyanın en büyüğü olması beklenen Çin ekonomisinin %7-8 gibi küçümsenemeyecek bir yıllık ortalama büyüme rakamlarına ulaşmasını sağlamıştır[28].

1.2.2. Artan Potansiyeli ile Çin Halk Cumhuriyeti'nin Mevcut Ekonomik Durumu ve Performansı

Çin Halk Cumhuriyeti son yirmi beş yılda gerçekleştirdiği ekonomik reform ve dışa açılma çabaları sonunda gerçekleştirilmesi zor bir büyüme performansı göstermiş ve Dünyanın dördüncü büyük ekonomisi haline gelmeyi başarmıştır. Çin merkezi plan ekonomisinden

[28] Karaca, a.g.e., s.49.

modern pazar ekonomisine geçiş sürecine 1979 sonlarında, öncelikle topraklarının halka kiralanması ile başlamıştır. 1978 yılından sonra Çin Hükümeti ekonomik alanda birçok reform uygulaması başlatmıştır. İlk olarak, özel mülkiyet ekonomik sistemdeki yerini almış ve çiftçilerin kendi topraklarında yetiştirdikleri mahsulleri serbest piyasada satmasına izin verilerek, fiyatların hükümet tarafından belirlenmesi ve kontrol edilmesine son verilmiştir[29].

Reform uygulamalarında ilk olarak, ücreti üretime bağlayan Sözleşmeli Aile Sorumluluk sistemi ile merkeziyetçilik ve ademi merkeziyetçiliğin birleştirilmesini içeren iki katmanlı bir yönetim sistemi uygulanmaya konulmuştur. Merkeziyetçiliğe ve tahsise dayalı tarımsal ve yan ürün alımlarına aşamalı olarak son verilmiş, birçok tarımsal ve yan ürün fiyatları üzerindeki denetimler hafifletilmiştir. Uzmanlaşmış, ticarileşmiş ve sosyalleşmiş bir kırsal ekonominin oluşması için kırsal sanayi yapısı yeniden düzenlenmiştir. Kasaba ve köy işletmeleri hızlı bir şekilde kurulmuş ve kırsal kesimdeki ihtiyaç fazlası işçilere, toprağı sürmekten başka işler verilmiştir[30].

Özellikle, kırsal kalkınmadaki pürüzsüz ilerleme, bütün ekonomik sistemin yeniden yapılandırılması kararı için olumlu koşullar yaratmış ve Ekim 1984'te ÇKP 12. Merkez Komitesi Toplantısında kabul edilen Ekonomik Sistemin Yeniden Yapılandırılması Kararı, Çin'in ekonomik sistem reformunun kentsel merkezli aşamaya girdiğinin habercisi olmuştur. Bu reform, aşağıdaki başlıca hedefleri kapsamaktadır:

1. Mülkiyet yapısında değişikliğin yapılması. Kamu mülkiyetinin egemen olduğu Çin'de, genel sosyalist ekonomi içinde çeşitli mülkiyet sistemlerinin geliştirilmesinin teşvik edilmesidir.

2. Devlete ait teşebbüslerin karar verme yetkisinin artırılması ve güçlendirilmeleri. İlgili devlet yasaları ve yönetmeliklerine uyulması koşulu ile devlete ait teşebbüslerin karar yetkisinin; üretim planları, ürünlerin satın alınması ve pazarlanması, fiyatlandırma, teşebbüs tarafından alıkonulan paraların kullanılması, mülklerin satışı, iş gücü ve personel, ücret ve ikramiyelerin belirlenmesi ve ekonomik koordinasyon konularında artırılmasıdır. Aynı zamanda, devlete ait işletmelerde bir sözleşme yönetimi sorumluluk sisteminin uygulamaya konulması, işletmeler arasındaki yatay bağlantıların etkin şekilde teşvik edilmesi ve işletme gruplarının oluşturulmasıdır.

---

[29] Wayne M. Morrison, **China's Economic Conditions**, CRS Issue Brief for Congress Congressional Research Service, The Library of Congress, 2005, s.6

[30] A. Reşit Celil, **Çin'de Ekonomik Kalkınma Girişimleri ve Ekonomik Reformlar**, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, Cilt III, Sayı 1, Bahar 2001, s. 268.

3. Fiyat reformunun uygulanması ve bir piyasa sisteminin geliştirilmesi.

4. Planlama, kamu maliyesi ve bankacılık sistemlerinde reformların uygulanması ve makro-ekonomik yönetimin aşamalı olarak en işlevsel hâle getirilmesi. Doğrudan planlamaya dayalı yönetimin kapsamının daraltılması, piyasanın belirleyici rolünün buna uygun olarak güçlendirilmesidir.

5. Çin'in dış ticaretinin reformu, uluslararası uygulamalar ve Çin'in somut durumuna uygun olarak sürdürülmesi. İhracat sübvansiyonları ve ithalât vergilerinin kaldırılması, ticarî mallara ilişkin kotalar ve lisans zorunluluklarının önemli ölçüde azaltılmış olması ve zorunlu ithalât ve ihracat planlamasına son verilmesidir.

6. Gelir dağıtım sisteminin ıslah edilmesi, "Herkese çalışmasına göre" ilkesinin korunmasıyla birlikte, çok çeşitli gelir dağıtımı biçimleri kullanılmasıdır[31].

Çin Halk Cumhuriyeti küresel ekonomide en çok tartışılan ülkelerinden biri haline gelmiş durumdadır. Bunun temel sebebi, son yirmi yılda Çin'in büyük bir atılım gerçekleştirdiği ve Dünya çapında güçlü bir ülke olabilmenin en önemli göstergesi olan ekonomik gelişme hızıdır. Aşağıda, Dünyada en hızlı büyüme gösteren ekonomilerin başında gelen Çin'in mevcut ekonomik performansı ve gelişimi ayrıntılarıyla ele alınacaktır.

1.2.2.1. Çin Halk Cumhuriyeti'nde Makro Büyüklüklerin Gelişimi

1.2.2.1.1. Ekonomik Yapı ve Büyüme

ÇHC ekonomik reformların başladığı tarihten bu yana istikrarlı ekonomik büyüme rakamları yakalayabilmiştir. Küresel ekonomiye uyum süreci ile birlikte 1979 ve 2008 yılları arasında Çin'in GSYİH' sı ortalama %9,49 oranında ciddi bir büyüme göstermiştir (bkz. Tablo 1).

[31] Celil, a.g.e., s.268.

Tablo 2: Çin'in Yıllar İtibariyle Temel Ekonomik Göstergeleri

YILLAR	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
GSYİH (Milyar ABD $)	1.080	1.156	1.454	1.648	1.937	2.303	2.765	3.460	4.236
Kişi Başına GSYİH	858	914	1.132	1.270	1.489	1.731	2.035	2.543	3.185
GSYİH Büyüme Hızı (%)	7,80	7,30	8,00	8,50	10,10	9,90	10,50	11,90	9,00
Enflasyon (Tüketici Fiyatlarıyla ort.%)	0,3	0,7	-0,8	1,2	2,3	1,7	2,8	6,7	5,9
İşsizlik Oranı (%)	8,2	3,4	4,0	4,3	4,2	4,2	9,5	4,0	4,2
Dış Borç(milyar ABD $)	145,1	170,1	168,5	193	229	287	322,8	350,9	383,6
Nüfus(milyar)	1,26	1,27	1,28	1,29	1,3	1,31	1,32	1,32	1,3

Kaynak: National Bureau of Statistics of China, IMF, EIU, 2008

Çin ekonomisine gerek toplam gayri safi milli hasıla gerekse reel büyüme hızı açısından bakıldığında 2000 ile 2008 yılları arasını kapsayan son sekiz yıla ait verileri baz aldığımızda devamlı artış eğiliminde olduğu gözlenmektedir. Bu veriler, aynı zamanda kişi basına düşen gayri safi milli hasıla oranının da artış eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır. Yıllık ortalama TÜFE oranı 2000-2005 yılları arasında -1 ile 1,5 sınırları arasında değerler alırken, son üç yılda artış eğilimine girmiştir.

Aslında Çin Halk Cumhuriyeti 1800'lü yılların başına kadar çok önemli bir Dünya gücünü oluşturmuştur. Nitekim 1800'lü yıllarda zamanın Çin Krallığı toplam Dünya imalat sanayi üretiminin yaklaşık %33'ünü, Avrupa kıtası %28'ini ve ABD ise sadece %0,8'ini gerçekleştirmiştir. 1900 yılında ise bu oranlar Çin için %6,2'ye, Avrupa kıtası için %62 ve ABD için %23,6 olmuştur. 2000'li yıllara kadar ABD'nin payı küçük artışlar kaydederek %25,6'ya ulaştı. Ancak Çin'in payı 1970 sonlarına kadar sürekli azalmıştır[32]. 1960 ve 70'li yıllarda yaşanan siyasi istikrarsızlıklar ve dışa kapalı bir ekonomik yapıdan dolayı ortaya çıkan başarısızlıklara rağmen, reform programının uygulamaya konulması ile ekonomik performansta önemli iyileşmelerin kaydedildiği görülmektedir. 1975-1979 yılları arasında 5 yıllık ortalama büyüme %6,8 iken, reformların uygulandığı tarihten 2008 yılına kadar olan dönemde ortalama %9,49'luk ciddi bir büyüme rakamı yakalanabilmiştir.

[32] KIZILTAN Alaattin (2002), "Tek Kutuplu Bir Dünyada Çin Halk Cumhuriyeti'nin "Süpergüç" Olabilirliği", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, s. 47.

Çin Halk Cumhuriyeti'nde son yirmi yılda yaşanan ekonomik gelişme hızı, ülkenin gelecekte süper güç olabilirliğine önemli bir işarettir. Resmi rakamlara göre son yirmi yıldır büyüme oranı hemen hemen hiçbir yılda %7'nin altında olmamıştır. Bununla birlikte özellikle ABD ve diğer ülkelere ait milli gelir verileriyle yapılacak mukayeselerde yanılma payı mevcuttur. Çünkü döviz kuru sistemleri ve milli gelir hesaplama yöntemleriyle fiyat değişikliklerinin hesaplanmasında kullanılacak farklı yöntemler sonuçları ciddi bir şekilde etkilemektedir[33].

Nüfus konusunda Çin Halk Cumhuriyeti'nin tüm Dünya çapında tartışılmaz bir üstünlüğü vardır. Uygulanan politikalar sonucunda nüfus azalarak da olsa artmaya devam etmektedir. Nüfus içerisinde yaşlıların gençlere oranı giderek artmaktadır. Yüksek nüfus Çin için en büyük sorunlardan birini teşkil etmenin yanı sıra, büyük bir ekonomik güç kaynağı olma niteliğindedir. Gelecek on yıl içinde yaklaşık yetmiş milyon kişinin iş gücüne katılacağı öngörülmüştür. Bu kitlenin yarattığı baskının, yüksek büyüme oranlarının önümüzdeki dönemde de zorunlu kılacağı düşünülmektedir. Çin'in gelişme yolunda önündeki en büyük engellerinden birisi bu nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak altyapının olmayışıdır. Bu eksikliğin giderilmesi amacıyla yoğun yatırımlar yapılmaktadır[34].

Ekonomik yapı itibariyle bakıldığında Çin büyük bir endüstriyel devrim yaşamaktadır. Bu devrim iki misli sancılı bir geçiş olmaktadır. Diğer birçok ülkenin aksine topraklarını terk eden kırsal bölge insanı şehirlere göç etmektense buralardaki yerel sanayiler tarafından istihdam edilmektedir. Gerçek tarımsal nüfus 480-530 milyon arasında değişmektedir. Kırsal kesim sanayileşmesinin desteklenmesi uzun dönemde kentlere göçün engellenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. 1978'e kadar devlet mülkiyetli kuruluşlar ağır basarken bu tarihten itibaren yerel hükümetlerin himayesindeki "kolektif şirketler", giderek özel müteşebbisler ya da yabancı sermayeli kuruluşlar ve ortak teşebbüsler olarak üretimden pay almaya başlamışlardır. 1990'dan itibaren resmi devlet sektörünün endüstriyel çıktı içindeki payı neredeyse yarı yarıya düşmüştür. Bu da endüstriyel yapıdaki değişimin pozitif yönünü ortaya koymaktadır. Bununla birlikte devlet

[33] Kızıltan, a.g.e., s.48.
[34] Deniz Çakıroğlu, **Çin Ülke Profili**, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, 2008, s.4

sektörü sermaye yoğun ve genellikle büyük ölçekli endüstrileri elinde tutma eğilimini sürdürmektedir[35].

Çin ithalat, ihracat arasındaki denge ve dış ticaretinin milli hasılasındaki payı yönünden Rusya ve Hindistan gibi büyük ölçekli komşularının yanında daha açık bir ekonomi sergilemektedir. Kişi başına düşen gayri safi gelirin gelişmiş ülkelere göre çok alt sınırda olması, kişileri ülke ekonomisinin büyüklüğü hakkında yanlış kanaatlere sevk edebilir. Yaşam içinde zorunlu ihtiyaçlara yönelik malların gelişmiş ülkelerdeki fiyatları ile Çin'deki fiyatlarını karşılaştırırsak, Çin'de gelişmiş ülkelere göre çok alt seviyelerde olduğu görülebilir. Yani satın alma gücü paritesi cinsinden milli hasılayı ölçersek, Çin ekonomisinin, Almanya, Japonya, Hindistan ve Rusya ekonomilerinden büyük olduğu ve neredeyse ABD'nin ekonomisine eşit olduğu tespit edilebilir.

İstanbul Ticaret Odasının Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi'nce 2008 yılı verilerine göre hazırladığı Dünyada nüfus, milli gelir, büyüme oranı ve dış ticaret açısından ilk on ülke sıralamasına bakıldığında ÇHC'nin Dünya ekonomisindeki yeri ve önemi daha iyi görülebilir.

Tablo 3: Nüfus Açısından Dünyada İlk On Ülke (2008)

1	**Çin**	**1.321.851.888**
2	Hindistan	1.129.866.154
3	AB	490.426.060
4	ABD	301.139.947
5	Endonezya	245.693.997
6	Brezilya	190.010.647
7	Pakistan	164.741.924
8	Bangladeş	150.448.339
9	Rusya	141.377.752
10	Nijerya	135.031.164

Kaynak: İTO,Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, 2008

[35] Karaca, a.g.e., s.51.

Tablo 4: Milli Gelir Açısından (Satın Alma) Dünyada İlk On Ülke (2008)

SIRA	ÜLKE	GSYİH (Milyar $)
1	ABD	13.860
2	**Çin**	**7.043**
3	Japonya	4.305
4	Hindistan	2.965
5	Almanya	2.833
6	İngiltere	2.147
7	Rusya	2.076
8	Fransa	2.067
9	Brezilya	1.838
10	İtalya	1.800

Kaynak: İTO,Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, 2008

Tablo 5: Büyüme Oranı Açısından (GSYİH Reel Büy. %) Dünyada İlk On Ülke (2008)

SIRA	ÜLKE	BÜYÜME ORANI
1	Azerbaycan	31,00
2	Timor-Leste	24,00
3	Maldivler	18,00
4	Angola	16,30
5	Sudan	12,80
6	Ekvatoryal Gine	12,70
7	**Çin**	**11,40**
8	Liechtenstein	11,00
9	Kıbrıs Rum Kesimi	10,60
10	Ermenistan	10,50

Kaynak: İTO, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, 2008

Tablo 6: Dış Ticaret Açısından (Milyon $) Dünya Sıralaması (2008)

SIRA	ÜLKE	İHRACAT	SIRA	ÜLKE	İTHALAT
	Dünya	13.740.000		Dünya	13.670.000
1	Almanya	1.361.000	1	ABD	1.987.000
2	AB (Almanya hariç)	1.330.000	2	AB (Almanya hariç)	1.466.000
3	**Çin**	**1.224.000**	3	Almanya	1.121.000
4	ABD	1.140.000	**4**	**Çin**	**917.400**
5	Japonya	665.700	5	Fransa	601.400
6	Fransa	558.900	6	İngiltere	595.600
7	İtalya	474.800	7	Japonya	571.100
8	Hollanda	465.300	8	İtalya	483.600
9	Kanada	440.100	9	Hollanda	402.400

Kaynak: İTO, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, 2008

Genel bir değerlendirme ile bakıldığında, Çin'in ekonomik başarısı büyük ölçüde istikrarlı hükümetlere, yüksek tasarruf ve yatırım oranlarına, dinamik (devlet destekli) ticaret, yatırım ve sanayi politikalarına, sabırlı ve stratejik planlamaya, aile bağlarına dayalı disiplinli iş ve ahlak anlayışına, enflasyonun ve kamu açıklarının kontrolüne ağırlık veren makroekonomik politikalara dayandığını söylemek mümkündür[36].

1.2.2.1.2. İstihdam

Dünya ülkelerinin nüfuslarına ait veriler incelendiğinde Çinlilerin tüm tarih boyunca Dünyanın en kalabalık toplumunu oluşturdukları görülmektedir. Dünyadaki en büyük işgücü de, 2007 yılı verilerine göre 786 milyon kişiyle Çin'de yer almaktadır. Bu sayı, toplam Dünya işgücünün %20'si kadarını oluşturmaktadır. Çin 1980'lerden başlayarak Dünyaya hakim olan neo-liberal anlayışa uygun bir biçimde, nüfus anlamında sahip olduğu üstünlüğü de kullanarak, Dünya piyasasına büyük miktarlarda ve ucuz emek arzında bulunmaktadır. Bu çerçevede Çin 1980'ler ve 1990'lar boyunca uygulanan reformların bir sonucu olarak ciddi bir istihdam yapılandırılması içine girmiştir. Devlet sektörünün istihdamdaki payı hızla küçülürken, özel sektörde ekonomideki payı artış eğilimine girmiştir. Özellikle küçük sermaye gerektiren toptan ve perakende satış ticaretinde payını hızla arttıran özel sektör bu sayede ülkede yeni istihdam olanakları yaratabilmiştir. Büyük sermaye yatırımı gerektiren sigortacılık ve finans gibi sektörlerde ise devlet kesiminin payının hala çok yüksek olduğu söylenebilir.

Yeni Çin'in kurulmasını izleyen yıllarda hükümet, eski dönemden devralınan işsizlik sorununun çözümü için çeşitli önlemler almıştır. 1957 yılına kadar ülkede daha önce işsiz olan 4 milyon kişinin tamamı iş bulmuştur. "Kültür Devrimi" sırasında ise (1966-1976) çalışmalarına devam etmeleri veya mesleki eğitim almaları engellenen birçok kişi işsiz kalmıştır[37].

Kentlerde ve kasabalarda çok sayıda genç insana iş bulunamaması, uzun yıllar ciddi bir sosyal sorun olarak varlığını korumuştur. 1979 yılından sonra hükümet, yeni istihdam kanalları açmış, kişiler işçi bulma kurumlan aracılığı veya kendi çabaları ile iş

[36] Mehmet Öğütçü, **Yeni Ekonomik Süper Güç-Çin' in Önlenemeyen Yükselişi**, Avrasya Dosyası, Türk Dünyası ve Çin, Cilt 12, Sayı: 1, 2006, s. 39.
[37] Sevil Sakarya, **Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu**, T.C. DTM Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, Eylül 2007, s. 53.

bulabilmişlerdir. 1984 yılına kadar "Kültür Devrimi"nden devralınan kentlerdeki işsizlik sorunu, büyük ölçüde çözülmüş ve bu kargaşa döneminde başka bölgelere gönderilen 18 milyon genç insan kendi ilçeleri veya kentlerinde iş bulmuştur. Sanayileşme ve kentlerin inşası ilerledikçe kırsal bölgelerdeki fazla işgücü hızla tarım dışı mesleklere yönelmiştir.

Tarihi süreç içinde Çin'de halkın çok uzun bir süre "büyük bir pirinç çömleğinden" beslendiği görülmektedir. Genel refah politikası çerçevesinde, yaşam boyu istihdam uygulaması, verimliliğin düşük olmasına karşın varlığını sürdürmüştür. Ancak, 1990'ların ortalarında piyasa ekonomisine geçilmesi ve asıl önemlisi KİT'lerin yükünün daha fazla sürdürülemeyeceğinin anlaşılması ile birlikte; genel refah politikasının genel yoksulluktan başka bir şey getirmediği inancıyla, istihdam politikalarında da önemli değişiklikler olmuştur. Reform döneminin başında genç nüfusun köyden kente yönelimi ile birlikte ciddi bir işsizlik sorunu da baş göstermiştir. Aynı zamanda, tarımdan tarım-dışı faaliyetlere doğru da hızlı bir işgücü transferi yaşanmıştır[38].

Çok büyük bir nüfusa sahip olan Çin'de büyük bir önem taşıyan istihdam sorununu çözmek için Çin Hükümeti, 1993 yılından itibaren bu konuda bir dizi önlem almıştır[39]:

- Bir işgücü hizmetleri piyasa politikası uygulanmıştır,
- İstihdam yapısında ayarlama yapılmaktadır,
- Yeni istihdam alanları açılmıştır,
- Sosyal sigorta sistemi ile işsizlik sigortası sisteminde iyileştirmeler yapılmaktadır.

Çin makro düzeyde devlet kontrolü, eşgüdümlü kentsel-kırsal kalkınma, işletmelerin istihdam konusunda özerkliğe sahip olmaları, iş arayan kişilerin özerk olmaları, arz ve talebin piyasa tarafından düzenlenmesi ve bütün ülkede sosyal hizmetler verilmesine dayalı yeni bir düzen oluşturmuştur.

Çin'in istihdamının yıllara göre gelişimi incelendiğinde; işgücüne katılımın nüfustaki sürekli artışa bağlı olarak artma eğiliminde olduğu söylenebilir. 2003 yılında 760 milyon kişi olan aktif nüfus, 2007 yılı itibariyle 786 milyon kişiye ulaşmıştır (bkz. Tablo 7).

[38] Mehmet Ozan Saray, Levent Gökdemir, **Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları(1978-2005)**, Yaşar Üniversitesi Dergisi, Sayı 2, No:7, 2007, s.672.
[39] Sakarya, a.g.e., s. 53.

Tablo 7: Çin Halk Cumhuriyeti'nde İstihdam'ın Gelişimi

	2003	2004	2005	2006	2007
Ekonomik olarak aktif nüfus (10 000 kişi)	**76075**	**76823**	**77877**	**78244**	**78645**
İşsizlik Oranı (%)	4,3	4,2	4,2	9,5	4,0
Toplam İstihdam (10 000 kişi)	**74432**	**75200**	**75825**	**76400**	**76990**
Birincil Sanayi	36546	35269	33970	32561	31444
İkincil Sanayi	16077	16920	18084	19225	20629
Üçüncül Sanayi	21809	23011	23771	24614	24917
Çalışanların Bileşimi (toplam=100)					
Birincil Sanayi	49,1	46,9	44,8	42,6	40,8
İkincil Sanayi	21,6	22,5	23,8	25,2	26,8
Üçüncül Sanayi	29,3	30,6	31,4	32,2	32,4
Kentsel ve Kırsal Alanda Çalışanların Sayısı (10 000 kişi)					
Kentsel Alanda Çalışanların Sayısı	25639	26476	27331	28310	29350
Devlet Kuruluşları	6876	6710	6488	6430	6424
Kentsel Ortak Mülkiyetli Kuruluşlar	1000	897	810	764	718
Kooperatif Biçimindeki Kuruluşlar	173	192,4	188	178	170
Şirket Biçimde Kuruluşlar	44	44,1	45	45	43
Limited Şirketler	1261	1436	1750	1920	2075
Özel Girişimler	2545	2994	3458	3954	4581
Hong Kong, Macao & Taiwan Sermayeli Kuruluşlar	409	469,8	557	611	680
Yabancı Sermayeli Kuruluşlar	454	563	688	796	903
Serbest Meslek Sahipleri	2377	2521	2778	3012	3310
Kırsal Alanda Çalışanların Sayısı	48793	48724	48494	48090	47640
Köy ve Kasaba Kuruluşları	13573	13866	14272	14680	15090
Özel Girişimler	1754	2024	2366	2632	2672
Serbest Meslek Sahipleri	2260	2066	2123	2147	2187
Personel ve İşçi Sayıları (10 000 kişi)	**10492**	**10576**	**10850**	**11161**	**11427**
Devlet Kuruluşları	6621	6438	6232	6170	6148
Kentsel Ortak Mülkiyetli Kuruluşlar	951	851	769	726	684
Diğer Kuruluşlar	2920	3287	3849	4264	4595
Kentsel Alanda Kayıtlı İşsizler (10 000 kişi)	**800**	**827**	**839**	**847**	**830**
Kentsel Alanda Kayıtlı İşsizler (%)	**4,3**	**4,2**	**4,2**	**4,1**	**4,0**

Kaynak: National Bureau of Statistics of China, 2008

2000 yılında %8,2 olan işsizlik oranı 2006 yılı dışında %4 civarında seyretmektedir. Ancak birçok araştırmacıya göre bu rakam gerçekte çok daha yüksektir. 2008 yılında %4,2 olarak gerçekleşen işsizlik oranının Dünya çapında yaşanan krizin de etkisiyle artış göstermesi beklenmektedir.

İstihdamın sektörlere göre dağılımına bakıldığında ise Çin'in yoğun nüfusu, önceden daha çok tarımla uğraşırken, küreselleşme süreci ile artan sanayileşme istihdamın da sanayi ve hizmetler yönüne kaymasına neden olmaktadır. Tarımda istihdam edilen nüfusun, yıllar itibariyle artan oranla sanayi ve hizmet sektöründe istihdam edilmeye başlandığı görülmektedir. Yıllar itibariyle incelendiğinde tarım, hayvancılık ve balıkçılık gibi sektörleri içeren birincil sanayi istihdamının düşme eğilimde olsa da (2003 yılında %49'dan 2007'de %40'e) hala toplam istihdamın büyük bir kısmını oluşturduğu görülmektedir. İkinci sırada ise 2007 yılı itibariyle toplam içindeki payını %32'ye çıkaran üçüncül sanayi dediğimiz hizmet sektörü yer almaktadır. Sanayileşme yolunda atılan adımların sonucunda ikincil sanayinin (imalat sanayi) toplam istihdam içindeki payı her yıl artmaktadır.

ÇHC'nde ücretlerin gelişimine bakıldığında ise, ülkedeki ücret sisteminin temel ilkesi, "herkesten yeteneğine göre, herkese çalışmasına göre" şeklindeki sosyalist ilkedir. Yeni Çin'in ilk yıllarında Çin Hükümeti, eski sistemin adil olmayan ücret sisteminde aşamalı olarak bu sosyalist ilkeye uygun değişiklikler (1956 yılında birleştirilmiş bir ücret sistemi) oluşturmuştur[40].

Çin'de ücretler saat ücreti, parça başı ücret, ikramiye ve çeşitli tazminatları kapsamaktadır. Çin Hükümeti, 1985'te ücret sisteminde izlenen eşitliğin yarattığı ciddi sorunları ve öteki çarpıklıkları düzeltmek için ücret sisteminde köklü bir değişiklik yapmayı kararlaştırmıştır. Resmi dairelerde ve halk kuruluşlarında ücretler, görev sorumluluğunun bir fonksiyonu olarak değerlendirilmiştir. Bilim, eğitim, sağlık ve spor kuruluşlarında çalışanlar için derecelendirilmiş ücret sistemi kullanılmaktadır. Birçok fabrika, maden ve işletme için sekiz dereceli bir ücret sistemi benimsenmiştir. Çok sayıda işletme, toplam ücretlerin işletmenin gelirini yansıttığı bir sistem uygulamaktadır. Bir işçinin çalışması karşılığında aldığı ücret, bu işletmenin faaliyetlerinin verimliliğine ve kişinin katkısına bağlıdır. Bu nedenle işletmenin varlıklarına paralel olarak yükselmekte veya düşmektedir. İkramiyelerin yanı sıra sahada çalışma, yeraltında çalışma, yüksek sıcaklıklarda çalışma ve tıbbi ve sağlık nedenleriyle çeşitli türlerde tazminatlar ödenmektedir. Özel hizmetler vermiş olan araştırma personeli için temel gıda maddeleri dışındaki gıda maddeleri ve kira yardımı uygulanmaktadır. Bu şekilde, ücretin ikramiye ve tazminatlardan oluşan kısmı yükselmektedir.

[40] Sakarya, a.g.e., s.53.

Çin'in merkezi planlamaya sahip bir ekonomiyi başarılı bir şekilde sosyal piyasa ekonomisine dönüştürebilmesinin ardında, sanayi sektörünü, özellikle imalat sanayini, genişletmesinde ve bu sektörde büyümeyi teşvik etmesi yatmaktadır. Çin, reform sonrası gösterdiği ekonomik büyüme performansını büyük oranda, başarılı kırsal sanayileşmeye borçludur. Kırsal kesimdeki işgücü, aile tarım işletmelerinden, kasabalarda faaliyet gösteren imalat sanayi işletmelerine transfer olmuştur. Bu durum ise kaynakların etkili bir şekilde dağılımını sağlamış ve itici güç olmuştur. Çin, kırsal kesimdeki neredeyse sonsuz emek işgücünü kırsal sanayileşme yoluyla başarılı bir şekilde içselleştirebilmiştir. Kırsal sanayileşmenin başarısı, milyonlarca kırsal ve küçük ölçekli işletmenin basit ve emek yoğun teknolojiyi kullanarak piyasada başarılı bir şekilde iş yapmasında yatmaktadır[41].

Özet olarak Çin'de nüfusun fazla olması ucuz emek arzını arttırırken, ürün maliyetlerinde düşüşlere neden olmaktadır. Bu sayede imalat sanayinde rekabet gücünü arttıran Çin yabancı yatırımcıların ilgi odağı haline gelmiş ve Dünyanın dört bir yanından yabancı işletmeler üretimlerini Çin'e yöneltmişlerdir. Yabancı yatırımlar sanayi sektörünün gelişiminin yanında, ekonominin hızla büyümesine ve istihdama önemli katkılar sağlamıştır.

1.2.2.1.3. Enflasyon

1979 yılından sonra uygulamaya başlanan ekonomik reform ve dışa açılma politikasından dolayı Çin ekonomisi bugüne kadar bazı yıllarda yüksek enflasyona, bazı yıllarda ise deflasyona maruz kalmıştır. 1978 yılından bu yana 1980, 1985, 1988 ve 1994 yılları olmak üzere dört kez yüksek enflasyonla karşılaşmıştır. Ekonomistlere göre yüksek oranlı enflasyon, hükümetin ekonomik gelişmelere uygun olarak sık sık fiyat ayarlamasına gitmesi ve hızlı gelişen liberalleşme sürecinin bir sonucudur. Önceleri fiyatlar, ekonomik rejim gereği (sosyalist plan) devlet kuruluşları tarafından belirlendiğinden ve bu fiyatların gerçek serbest piyasa fiyatlarına nazaran çok düşük kaldığından, liberalleşme sürecinde fiyatların giderek serbest piyasada arz ve talep koşullarına göre belirlenmesi, özellikle tüketici malları başta olmak birçok malın fiyatının artmasına neden olmuş ve bu da enflasyonun yükselmesine yol açmıştır. Fiyat ayarlaması ise daha çok tarım ürünleri üzerinde olmuştur. Fiyatlar üzerindeki bu ayarlamalar çiftçi gelirinin artmasına, kamu sermayeli işletmelerde yatırımın hız kazanmasına ve bu işletmelerde çalışan maaşlarının

[41] Rasim Yılmaz ve Cüneyt Koyuncu, **Çin: Dragon Ekonomisinin Önlenemeyen Yükselişi**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2005, s.25,26.

artmasına neden olmuştur. 1978 yılında %1 olan enflasyon oranı, 1980 yılında %6 olmuştur. Yerel hükümetler ve kamu sermayeli işletme harcamalarının artması ve kamu sermayeli işletmeler için ayrılan bütçenin kısıtlanması, enflasyonun artmasındaki diğer nedenleri oluşturmaktadır[42].

1998-1999 yılları arası ve 2001 yılı sonundan 2002 yılı sonuna kadar olan dönemlerde perakende fiyat endeksinin negatif olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 8). Bu dönemde iki neden enflasyonun artmasını engellemiştir; biri 1990'lı yılların ortalarında tamamlanan fiyat serbestliği, ikinci neden ise, kamu sermayeli işletmeler üzerinde yürütülen ekonomik reformdur. 1998-1999 yılları arasında meydana gelen deflasyon talep cephesinde meydana gelen yetersizliklerden kaynaklanmıştır. Sermaye yatırımının artması ve buna karşılık kamu sermayeli şirketler üzerinde yapılan reformlar sonucu hane halkının bu şirketlerden sağladığı gelirinin düşmesi neden olmuştur. 2001 yılı sonundan, 2002 yılı sonuna kadar olan aradaki deflasyona ise, arz cephesindeki kapasite artırımı ve düşen ham madde fiyatları sebep olmuştur.

Tablo 8: Yıllara Göre Çin Halk Cumhuriyeti Enflasyon Oranları (1997-2008)

Yıl	**Enflasyon Oranı (%)**
1997	2,8
1998	-0,8
1999	-1,4
2000	0,3
2001	0,9
2002	-0,7
2003	1,1
2004	2,3
2005	1,7
2006	2,8
2007	6,7
2008	5,9

Kaynak: İTO, Dış Ticaret Araştırma Servisi, 2003 (1997- 2001 Yılları arası)
DTM, Çin Halk Cumhuriyeti; Ülke Profili, 2008 (2002-2008 Yılları arası)

[42] Ryota Kojima, Shinya Nakamura, Shinsuke Ohyama, **Inflation Dynamics in China**, No.05- E-9, 2005, s.6.

2002 ve 2006 yılları arasında düşük seyrine devam eden enflasyon oranının, 2007 yılından itibaren artış eğilimine girdiği görülmektedir. Uzmanlara göre, enflasyon oranlarındaki bu artışın temel nedeni ise son yıllarda yükselişe geçen gıda fiyatlarıdır.

1.2.2.2. Çin Halk Cumhuriyet'inde Sektörel Yapı

Çin Halk Cumhuriyeti kurulduğu 1949 yılından bu yana ülkedeki sektör yapısı toplam üç aşamadan geçmiştir. İlk aşama olarak 1950'li yılların başı ve 70'li yılların sonu arasında, Çin'de yarı sömürge ekonomisinin temel özellikleri hızla yok edilirken ilk sanayileşmenin de temelleri atılmıştır. İkinci aşamada, 1979 yılından 1990'lı yılların başına kadar Çin'de reform ve dışa açılma politikasının uygulanması yoluyla sektörel yapı sürekli olarak ayarlanmıştır ve Çin'in sanayileşmesi orta dönemine gelmiştir. Üçüncü aşama olarak, 1990'lı yılların başlarında Çin'de sosyalist piyasa ekonomisi sisteminin kurulmasının ve geliştirilmesinin ardından 2020 yılına kadar sanayileşmenin tamamlanması ve bilgi toplumuna geçiş öngörülmektedir[43]. Aşağıda Çin'deki mevcut ekonomik sektörlerin yapısı sırasıyla incelenecektir.

1.2.2.2.1. Tarım ve Hayvancılık

Tarım, Çin'in toplumsal yapısını şekillendirmede en önemli faktör olmuş ve merkezi otoritenin devamlılığının dayanağı olarak günümüze kadar hâkimiyetini sürdürmüştür. Dolayısıyla merkezi otoritenin kurulması ve devamlılığı hep Çin'in tarımsal yapısıyla doğrudan bağlantılı olmuştur. Tarih boyunca nüfus artışının yaratacağı ilave tarımsal ürün talebini karşılamak, Çin liderlerinin hep öncelikli konuları arasında yer almıştır. Bu nedenledir ki, çoğu üçüncü Dünya ülkesinden farklı olarak, Çin'de sanayileşmeden ziyade kırsal gelişme ve kalkınma stratejisinin merkezi bir unsuru olmuştur. 9.561.000 km2 yüzölçümü ve yoğun nüfusundan dolayı, Çin için ekonomik açıdan en önemli sektörlerin başında tarım gelmektedir. Çin'de yüzölçümünün ancak %10'u ekilebilmektedir. Bu %10 Dünya tarım alanlarının %7'sine denk gelerek, Dünya nüfusunun %22'sini beslemektedir. Son ekonomik reformlarla Çin'in tarım anlayışı yüksek üretim, yüksek kalite ve yüksek verimlilik hedefleri çerçevesinde yeni bir yola girmiştir. Bu dönemle birlikte tarımsal getiri 1979 yılına oranla %5 oranında artmıştır. 1994 yılında yaşanan kuraklıkla beraber ilk defa hububat, pirinç ve buğday ithal edilmek zorunda kalınmıştır. Çin'in 2010 yılında tüm ihtiyacını ithal etmek istediği düşünülürse Dünya tarım üretiminin Çin'in ihtiyacını karşılayamayacağı açıktır. Bu durumun küresel bir gıda

[43] **Çin Ekonomisi ve Çin Ekonomisinin Genel Görünümü**, <http://www.ekodialog.com/Konular/cin_ekonomi_sektor.html>erişim:30.03.2009.

krizine yol açması da mümkün gözükmektedir. Normal şartlarda ithal edilecek hububatın toplam tüketimin %5'ini geçmeyeceği, kendisine yeterlilik konusunda endişeye gerek olmayacağı belirtilmektedir[44].

Çin'de 1970 sonrası önemli yer tutan reformlardan en önemlisi ve en başarılısı tarım reformudur. Bu reform, toprakların kişilere terk edilmesi yerine, kiralanması şeklinde ortaya çıkmıştır. Resmi anlamda köylüler toprak sahibi olmayıp kiracı durumundadırlar. 1953-1957 dönemine rastlayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında tarım açısından başarılı politikalar uygulanmış ve yıllık ortalama %4,5 oranında büyüme sağlanmıştır. 1958-1978 döneminde ise uygulanan komün üretim ve paylaşım politikaları neticesinde üretim etkinliği ve arzusu düşmüş ve kıtlık baş göstermiştir. 1978'de komün üretim sistemi değiştirilerek üretimi teşvik edici politikalar uygulanmaya başlamıştır. 1985'de gerçekleştirilen yeni bir reformla da piyasa merkezli üretim ve şartları getirilmesi amaçlanmıştır. Son yirmi yılda tarımsal üretim ortalama %6,5 büyüyerek, yüzyıllardır Çin halkı için bir tehdit oluşturan kıtlık tehlikesi ortadan kaldırılmıştır.

Çin'de yetişen önemli tarım ürünlerinden pirinç, mısır, arpa, darı, soya fasulyesi, susam, fıstık, ceviz, şekerkamışı, tütün başta gelmektedir. Her çeşit meyvenin yetiştirildiği ülkede pamuk, kenevir, kayda değer tarım ürünlerindendir. Ayrıca Çin'in son yıllarda hızla artan kimyasal gübre, böcek ilacı ve tarım ilaçları ihtiyacı ithalat politikalarını derinden etkilemesine rağmen, devletin koyduğu kotalar hala devam etmektedir. 1979'dan sonra hayvancılık sektörü hızlı bir gelişme göstermiştir. 400 türden fazla hayvan çeşidi ve 313 milyon 330 bin hektar doğal otlak alanlarıyla Çin, hayvan ihraç eden ülke konumuna gelmiştir. Çin'de tarımın milli hasıladaki payı %11 civarındadır. Sanayileşmiş ülkelerde tarımın milli hasıladaki payı %3'ü geçmemektedir. Ülkemizde dahil olmak üzere gelişmekte olan ülkelerde tarımın hala milli hasıladaki payının yüksek olduğu görülmektedir[45].

Tarım, Çin ekonomisi için önemli bir sektördür. 2007 yılında tarım, hayvancılık ve madencilik gibi birincil sektörlerin GSYİH'ya olan katkısı %11,3 civarında gerçekleşmiştir (bkz. Tablo 9). Ülkede toplam istihdamın %40'tan fazlası tarım sektöründe çalışmakta ve çiftçilik, ormancılık, besicilik ve balıkçılık ile geçinmektedir. Çin'de tarımsal üretim teknikleri gelişmiştir. Özellikle seracılık bütün ülke genelinde oldukça yaygın olup, güney

[44] Karaca, a.g.e., s.58.
[45] Karaca, a.g.e.,s. 60.

bölgelerinde hububat tarımı yılda iki mahsul alacak şekilde gerçekleştirilmektedir. Ülkede hayvancılık, özellikle balıkçılık yaygındır. Tarımsal üretim tekniklerinde ve tarımda kullanılan makinelerin teknolojik seviyelerinde önemli iyileştirmeler sağlanmıştır[46].

Tablo 9: GSYİH Sektörel Bileşimi (cari fiyatlarla)

Yıllar	GSYİH	Birincil Sektörler*	İkincil Sektörler**			Üçüncül Sektörler***
				Sanayi	Yapı (İnşaat)	
1978	100,0	28,2	47,9	44,1	3,8	23,9
1979	100,0	31,3	47,1	43,6	3,5	21,6
1980	100,0	30,2	48,2	43,9	4,3	21,6
1981	100,0	31,9	46,1	41,9	4,2	22,0
1982	100,0	33,4	44,8	40,6	4,1	21,8
1983	100,0	33,2	44,4	39,9	4,5	22,4
1984	100,0	32,1	43,1	38,7	4,4	24,8
1985	100,0	28,4	42,9	38,3	4,6	28,7
1986	100,0	27,2	43,7	38,6	5,1	29,1
1987	100,0	26,8	43,6	38,0	5,5	29,6
1988	100,0	25,7	43,8	38,4	5,4	30,5
1989	100,0	25,1	42,8	38,2	4,7	32,1
1990	100,0	27,1	41,3	36,7	4,6	31,6
1991	100,0	24,5	41,8	37,1	4,7	33,7
1992	100,0	21,8	43,4	38,2	5,3	34,8
1993	100,0	19,7	46,6	40,2	6,4	33,7
1994	100,0	19,8	46,6	40,4	6,2	33,6
1995	100,0	19,9	47,2	41,0	6,1	32,9
1996	100,0	19,7	47,5	41,4	6,2	32,8
1997	100,0	18,3	47,5	41,7	5,9	34,2
1998	100,0	17,6	46,2	40,3	5,9	36,2
1999	100,0	16,5	45,8	40,0	5,8	37,7
2000	100,0	15,1	45,9	40,4	5,6	39,0
2001	100,0	14,4	45,1	39,7	5,4	40,5
2002	100,0	13,7	44,8	39,4	5,4	41,5
2003	100,0	12,8	46,0	40,5	5,5	41,2
2004	100,0	13,4	46,2	40,8	5,4	40,4
2005	100,0	12,2	47,7	42,2	5,5	40,1
2006	100,0	11,3	48,7	43,1	5,6	40,0
2007	100,0	11,3	48,6	43,0	5,6	40,1

*Birincil Sektörler: Tarım, Hayvancılık ve Madencilik
**İkincil Sektörler: İmalat Sanayi, Yapı (İnşaat) vb.
***Üçüncül Sektörler: Hizmetler

[46] Çakıroğlu, a.g.e., s. 5.

Kaynak: National Bureau of Statistics of China, IMF, EIU, 2008

Çin Halk Cumhuriyeti kurulduğundan beri, sanayileşmeyi sağlayabilmek ve hızla artan nüfusunu besleyebilmek için aşması gereken çok önemli bir engel bulunmaktadır. Tarımsal çıktıda büyük bir artış olmaksızın sınai üretiminde büyük artışlar gerçekleştirilememekte, öte yandan, tarımsal ürün, ancak ona yapılan yatırım büyük ölçüde arttırılabilirse artabilmektedir ki bu da sınai çıktıda çok büyük bir artışı gerektirmektedir[47].

Diğer taraftan, tarım sektöründe halen korumacı politikaların rolü önemlidir. Uzun yıllardır uygulanan korumacı politikalar sonucunda tarımsal üretimin dağılımı verimsiz alanlara kaymaktadır. Ayrıca kişi başına düşen ekili alan miktarının düşük ve su kaynaklarının, yetersiz olması da tarımsal gelişmeyi sınırlayan etkenlerdir. Özellikle küçük ölçekli üretim birimleri, yüksek maliyet ve düşük pazarlama ile ÇHC tarım sektörünün uluslararası rekabet gücü zayıftır. Bu çerçevede, uzun vadede tarım sektörünün rekabetten doğacak faydayı sağlayabilmesi için öncelikle tarımsal üretimin yönetimi, dağıtım sistemi ve destekleme politikalarında gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Kısaca tarım sektörü, DTÖ üyeliği sonrası kısa vadede en olumsuz etkilenecek alanlar arasındadır.

1.2.2.2.2. Sanayi

Çin 1940'ların sonuna kötü bir ekonomi ve altyapı ile girmiştir. Sovyetler Birliği ile ilişkilerin de kesilmesi teknoloji alış verişini ortadan kaldırmıştır. O dönemde toplam demir çelik üretimi Japonya'da 4.000 kişilik bir fabrikanınkine denktir. 1978'den sonra merkezi planlar giderek yol gösterici bir özellik kazanmıştır. 1978'e kadar devlet mülkiyetli kuruluşlar ağır basarken bu tarihten itibaren yerel hükümetlerin himayesindeki "kolektif şirketler", giderek özel müteşebbisler ya da yabancı sermayeli kuruluşlar ve ortak teşebbüsler olarak üretimden pay almaya başlamıştır[48].

1994 yılında yayımlanan Devlet Sanayi Politikaları Programına göre makine, elektronik, petro-kimya, otomotiv ve inşaat olmak üzere 5 ana sektör belirlenmiş ve desteklenmesi kararlaştırılmıştır. Sanayileşme politikalarının desteklenmesi için aynı yıl Devlet Kalkınma Bankası, Eximbank ve Tarımsal Kalkınma Bankası kurulmuştur. Bu bankalar devletçe desteklenen sektörlere tercihli krediler sağlamaktadır. Buna karşın serbest pazar uygulamalarının ülke genelinde değil, doğuda yani kıyı kesimlerde

[47] Karaca, a.g.e., s.61.
[48] Atilla Sönmez, **Doğu Asya Mucizesi ve Bunalımı**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2001, s.206.

başlatılması sonucunda bu bölgelerde dış etkileşim daha kolay olmuş ve alt yapı gelişmiştir. Buna karşın iç ve batı kesimlerde aynı gelişmenin gözlenmemesi nedeni ile sanayileşmede bölgesel dengesizlikler önemli boyutlara varmıştır. İşgücünün ucuz olması ÇHC'ne Dünya pazarlarında rekabet gücü kazandıran en önemli faktördür. Bununla beraber, yüksek koruma ve sübvansiyonlardan yararlanmakta olan sektörler uluslararası rekabete karşı hassas durumdadırlar[49].

ÇHC ekonomisi son yıllara gelindiğinde endüstriyel bir görünüm sunmaktadır. Dünya bankası verilerine göre, Ülkede toplam katma değerin yaklaşık %50'si sanayi sektöründen elde edilmektedir. Ayrıca ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımların %90'ı yine sanayi sektörüne yönelik yatırımlardır. ÇHC istatistik bürosu verilerine göre ise 2009 yılının ilk çeyreğinde sanayi üretimi %5,1'lik bir artış göstermiştir. Yıllar itibariyle bakıldığında ise, ekonomik reformların başladığı tarihten günümüze kadar sanayi sektörünün GSYİH içindeki payı her zaman ilk sırada olmuştur. (bkz. Tablo 9) Çin'de imalat sektöründe yaşanan hızlı gelişme, sektörün dış Dünyaya erken açılımı ile yakından ilgilidir. Yabancı yatırımcılarla yapılan işbirliği ile edinilen tecrübe, sektörde rekabet ve kaliteyi artırmış, nihai ürünlerin toplam ihracattaki oranı % 90'a ulaşmıştır. Bu da ülkenin sanayileşme yolunda kaydettiği ilerlemenin bir göstergesidir.

ÇHC'de imalat sektörü üç temel kategoride incelenebilir[50];

1. Göreceli olarak güçlü rekabet yapısına sahip olan birinci kategoride, orta ve uzun vadede avantajlı, gelişme kapasitesi yüksek ve emek/kaynak yoğun olan tekstil, deri ve kürk, plastik, metal, motosiklet, elektrikli makineler ve ekipman gibi sektörler yer almaktadır.

2. İkinci kategoride, güçlü rekabetten yoksun, ancak potansiyel rekabet avantajıyla, orta ve uzun vadede gelişme olanağı yüksek endüstriler yer almaktadır. Gıda ve içecek imalatı, tütün, kimyasal materyal ve ürünler, kimyasal lif, kauçuk endüstrisi, ulaşım ekipmanı (otomobil ve motosiklet hariç), kağıt yapım ve kağıt ürünleri endüstrisi, ofis makineleri imalat endüstrisi bu sektörler arasında değerlendirilebilir.

3. Üçüncü kategoride ise, gerçekçi rekabet gücünden yoksun, ancak orta ve uzun vadede gelişme ve rekabet alanı oldukça geniş olan otomobil endüstrisi, kimyasal ilaç, petrol işleme ve petrokimya endüstrisi yer almaktadır.

[49] DEİK, **Çin Halk Cumhuriyeti Ekonomisi ve Türkiye ile İlişkileri**, 2003, s. 4.
[50] DEİK, a.g.e., s. 5.

Çin ekonomisi pek çok sanayi alanında yetkinliğe ulaşmış durumdadır. Modern metalürji, madencilik ve enerji ekipmanları, uçak yapımı, otomobil üretimi, büyük makine parçaları, döküm, uzay sanayi, büyük enerji devreleri, elektronik, iletişim ekipmanları, ölçüm araçları gibi alanlar, son dönemde Çin ekonomisinin faaliyet gösterdiği başlıca alanlar arasında sayılmaktadır. Çin, halen madencilik, enerji santrali, metalürji, akaryakıt, kimyasallar, otomotiv ve gemi yapımı konularında tamamen kendi teknik imkanlarına dayanmaktadır. Ayrıca demir çelik, kömür, makine üretimi, silah üretimi, tekstil, petrol ürünleri, kimyasallar, ayakkabı, oyuncak araba, elektronik aletler, telekomünikasyon gibi ürünler de ana sanayi ürünleri arasında yer almaktadır. Devlet sanayi firmaları genelde, demir çelik, makine sanayi, kömür, ışık sanayi ürünleri, askeri sanayi ve tekstil sektöründe faaliyet göstermektedir[51].

1.2.2.2.3. Turizm

5000 yıllık tarihi, değişik kültür yapısı, çekici örf ve adetleri, Dünyaca meşhur mutfağı ve muhteşem doğa manzaraları ile Çin turistlerin ilgi kaynağı olmaktadır. 2008 Olimpiyatlarının şehri başkent Pekin, Çin'in turizm merkezidir ve Olimpiyatlarla birlikte 2,5 milyon turistin şehre gelmesi beklenmektedir. Son yıllarda otellerin ve turizm tesislerinin yeniden inşası, mevcutların yenilenmesi ve genişletilmesi için merkezi ve yerel hükümetlerce yatırımlar yapılmış, yabancı yatırım istekleri de kabul edilmiştir. Çin'e turist olarak genellikle yurt dışında yaşayan Çinliler; yani Hong Kong, Tayland ve Makao'da yaşayan turistler gelmektedir. Bu gelen turistler gelen toplam turist sayısının %97'sini oluşturmaktadır. Hükümet Çinlilerin dışında ülkeye turist çekebilmek için birtakım kararlar alsa da bunlar ülkenin insan hakları konusunda sahip olduğu kötü izlenim yüzünden, yabancı turistlerin Hong Kong, Tayland ve Japonya'ya yönelmesine neden olmaktadır[52].

Asya-Pasifik Turizm Birliği Başkan Yardımcısı Michael Yates, Çin'i ziyaret eden turist sayısının 2010 yılından sonra her yıl yüzde 6,8 oranında artacağı tahmininde bulunmuştur. Michael Yates, Çin'in Zhengzhou şehrinde 10 Nisan'da düzenlenen 2008 Dünya Turistik Şehirler Belediye Başkanları Forumu'nda yaptığı konuşmada, Çin'i ziyaret eden turist sayısının 2004-2008 yılları arasında her yıl ortalama yüzde 8 oranında arttığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra Asya-Pasifik bölgesine gelen turist sayısının da önümüzdeki üç yılda, yıllık ortalama yüzde 7,5'lik hızla artacağını belirten Yates, bölgede ağırlanan

[51] Çakıroğlu, a.g.e., s. 6.
[52] Karaca, a.g.e., s. 61.

turist sayısının 2010 yılında 500 milyona yaklaşmasının beklendiğini söylemiştir. Çin'in turizm gelirinin 2008 yılında, ilk kez 1 trilyon yuanı geçerek 1 trilyon 90 milyar Yuana ulaştığı bildirilmiştir. Pekin'de 18 Ocak'ta düzenlenen Ulusal Turizm Çalışmaları Toplantısı'ndan yapılan açıklamada, geçen yıl Çin'i ziyaret eden yabancı turistlerin sayısının 132 milyonu bulduğu belirtilmiştir. Çin, Dünyanın en çok turist çeken dördüncü ülkesi konumunu sürdürürken, geçen yıl yurt dışına 40 milyon 950 bin turist göndererek en çok turist gönderen Asya ülkesi olmaya devam etmiştir[53].

Çin turizminin, önümüzdeki 10 yıl içinde 40 milyonluk istihdam yaratması beklenmektedir. Çin Ulusal Turizm Yönetimi'ne (CNTA) göre, 1996-2000 yılları arasında turizm endüstrisinde çalışan kişi sayısı her yıl 500.000 kişi artmıştır. Devlet Planlama Komisyonu Başkanı Yardımcısı Yu Guangzhou ve CNTA başkanı He Guangwei'nin 21 Ekim 2002'deki "turizm sektöründe istihdamı artırmak" forumunda açıkladıkları gibi önümüzdeki 10 yıl içinde Çin'in turizm endüstrisi GSMH'dan biraz daha hızlı büyüyecektir. Bu durum, toplam 40 milyonluk bir istihdam yaratılması ve doğrudan olarak istihdam edilecek kişi sayısının her yıl 70.000 ve dolaylı olarak yaratılacak istihdamın da 3,5 milyon kişi artması anlamına gelmektedir. Bu yolla, turizm endüstrisi, ulusal ekonomi içinde daha fazla iş fırsatı bulmanın yanında kaliteli, çok karlı, büyük ve önemli bir sektör haline gelecektir[54].

1.2.2.2.4. Ulaşım ve Telekomünikasyon

Çin'in geniş toprakları gibi karayolları da ülkenin çeşitli yerlerine uzanmaktadır. Çin'in doğusunu batısına ve güneyini kuzeyine bağlayan 12 yüksek kaliteli devlet ana karayolunun çoğunluğu tamamlanmış ve karayolunun genel uzunluğu 35.000 km'ye ulaşmıştır. Çin karayollarının inşalarının hızlandırılmasını önemli altyapı tesisi projelerine sıralamaktadır. 1998 ve 2001 yılları arasında Çin'in karayollarının inşasına ayırdığı bütçe 200 milyar yuanı aşmıştır. 2002 yılında karayollarının inşasında gerçekleştirilen yatırım 300 milyar yuan ve yeni inşa edilen karayollarının uzunluğu 67.000 km olmuştur. 2008 yılına kadar Çin'de ana karayolu olan devlet karayollarının inşası tümüyle tamamlanacaktır. O zamana kadar Pekin, Şanghay, merkeze doğrudan bağlı kentler ile

[53] **Çin'de Kaydedilen Ekonomik ve Ticari Gelişmeler**, <www.musavirlikler.gov.tr/upload/CHC/Mart%202008.doc>, (erişim:07.04.2009), Mart 2008, s.7.
[54] Karaca, a.g.e., s.62.

eyaletler ve özerk bölgelerin başkentleri gibi büyük kentler yüksek kaliteli otoyollarla birbirlerine bağlanacaktır. Otoyollar 200'den fazla kenti birbirine bağlayacaktır[55].

Ulaşımda en fazla yolcu taşıma görevini üstlenen demiryollarının toplam uzunluğu, 2003 yılının sonuna dek 73.000 kilometreye ulaşmıştır. Bunların 20.000 kilometreden fazla kısmı çift hatlı, yaklaşık 18.000 kilometrelik kısmı da elektrikli demiryoludur. Çin'in deniz üzerinden geçen ilk demiryolu hattı olan Guangdong-Hainan hattı, 7 Temmuz 2003'te hizmete girmiştir. Toplam uzunluğu 1.142 kilometre olan, Dünyada rakımı en yüksek demiryolu hattı Qinghai-Tibet demiryolunun 2006 yılında tamamlanmıştır. Bugün Çin, Dünyada demiryolları taşımacılık kapasitesi en yüksek ülke olmakla birlikte taşıma kapasitesinin en hızla arttığı ve taşımacılık tesislerinin en verimli kullanıldığı bir ülke haline gelmiştir.

Çin'in sahil bölgelerinde sürdürülen liman çalışmaları, kömür, konteyner, ithal demir madeni ve tahıl maddelerinin boşaltımı ve yüklemesi ile derin deniz hatlarıyla ilgili ulaşım sistemleri üzerine yoğunlaşmıştır. Özellikle konteyner nakliyatı ile ilgili altyapı tesislerinin inşasına ağırlık verilmiştir. Dalian, Tianjin, Qingdao, Şanghay, Ningbo, Xiamen ve Shenzhen limanlarında derin konteyner rıhtımları inşa edilmiş, böylece Çin'in uluslararası konteyner taşımacılığı merkezi olmasına zemin hazırlanmıştır. Kömür taşımacılığı sisteminin güçlendirilmesiyle birlikte kömür boşaltımı ve yüklemesi için bir dizi yeni rıhtım inşa edilmiş ve bununla birlikte ithal petrol ve demir madeni için bir dizi rıhtım restore edilerek genişletilmiştir.

Çin'in sivil hava taşımacılığı hatları, Dünyanın bütün kıtalarına ulaşmış durumdadır. Turizm sektörünün gelişmesiyle birlikte, turizm ulaşımında Çin'e olan mesafeler düşünüldüğünde havayolları en önemli ulaşım vasıtası olmuştur. Çin havayolları devamlı olarak kendini yenilemekte, bu da hava yolu ile ulaşım kapasitesini her yıl arttırmaktadır[56].

Çin'de Telekomünikasyon sektörü en fazla büyüyen sektörlerdendir. Ülkenin Dünya Ticaret Örgütü'ne girmesiyle yabancı yatırımlara da açmak zorunda olduğu telekomünikasyon sektörü, hali hazırda uygulanan politikalar çerçevesinde yalnızca devlet

[55] China ABC, **Alt Yapı Tesislerinin İnşası**, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30501.htm>,(erişim:07.04.2009), s.1.
[56] Karaca, a.g.e., s.64.

sektörü ile faaliyet sürdürmektedir. Çin hükümeti birden fazla kamu kuruluşuna lisans vererek rekabet ortamı oluşturmaya çalışmaktadır.

Çin'deki internet abonelerinin sayısı, bugün 80 milyona yaklaşmıştır. Yapılan istatistiklere göre Çin, ortalama haftada en az bir saat internete bağlanan vatandaşlarının sayısı bakımından ABD ve Japonya'dan sonra Dünyanın üçüncü sırasında yer almaktadır. Tüm ülkeyi kapsayan, fiber optik kablo sistemine dayanan, uydu ve dijital mikrodalganın da içinde yer aldığı büyük hacimli hızlı temel veri iletişim şebekesi kurulmuştur. Çin'deki gelişmiş bölgelerde fiber optik kablolar, bugün nahiyelere, kasabalara, konut sitelerine ve binalara ulaştı ve bilgi iletişiminin başlıca teknik yöntemi haline gelmiştir. Gruplara ayrılan veri değişim şebekesi, dijital haberleşme şebekesi, internet, multimedya haberleşme şebekesine dayalı kamu bilgi iletişim şebekesi, belirli bir boyuta ulaşarak ülkedeki ilçe ve şehirlerin yüzde 90'ından fazlasına ulaşmıştır. 610.000 abonenin aynı anda bağlanabileceği bu şebeke, Dünyanın en büyük kamu bilgi iletişim şebekelerinden biri haline gelmiştir[57].

1.2.2.2.5. Enerji

Petrol açısından dışa bağımlı durumda olan ÇHC, Dünyadaki en büyük kömür üreticisidir. Enerji üretiminin % 72'si kömür ile çalışan termik santrallerde yapılırken, hidroelektrik santrallerde ise toplam enerji üretiminin % 7,1'i gerçekleştirilmektedir. Enerji kaynakları ülke geneline dengeli bir biçimde dağılmamıştır. Ekonomik gelişmenin, dolayısıyla enerji tüketiminin büyük olduğu doğu bölgelerinde enerji kaynakları kısıtlı iken, enerji kaynaklarının zengin olduğu batı ve kuzey eyaletlerde tüketim azdır. Bu çerçevede doğudan batıya enerji nakline ilişkin alt yapı projeleri gündemdedir. Bunlardan en önemlisi Uygur Otonom Bölgesinden boru hattı ile Şanghay başta olmak üzere doğu eyaletlerine doğal gaz getirilmesi projesidir[58].

Çin Dünyanın en çok enerji üreten birinci, en fazla enerji tüketen ikinci ülkesidir. Bu tüketimin kişi başına düşen miktarı hala Dünya sıralamasının altındadır. Bu veriler Çin'in gelişen ekonomisinin bir göstergesidir. Son yıllarda petrol fiyatlarının yükselmesi ve özellikle de 2004'te iyice fırlaması, Çin'i Dünya sahnesinin önüne iyice itmiştir. Çin ekonomi kalkınmasını (mucizesini) sürdürebilmek için enerji alanındaki büyümesini devam ettirmek zorundadır. Bu da gerek Çin'de, gerek Dünyada giderek daha fazla baskı

[57] China ABC, a.g.e., s.1.
[58] DEİK, a.g.e., s.6

yaratmaktadır. Çin'de kömür kullanımına bağlı yerel kirlenme ve özellikle hidrokarbonda enerji temin güvenliği, uzun vadeli gelişme planında (2006-2010) yürütülen tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Son olarak, Çin büyük boyutlu bir nükleer programı gerçekleştirmek için Fransız modelinden esinlenerek endüstriyel bir atılım gerçekleştirmeyi ummaktadır. Böylece Çin çok hızlı bir şekilde Dünyanın birinci nükleer endüstri merkezi haline gelecektir. Ayrıca bu süreçle kendisine destek olan Fransız endüstrisinin, uzun dönemli imtiyazlı bir ortak olarak yerini alacağı anlaşılmaktadır[59].

1.2.2.2.6. Bankacılık ve Finans

ÇHC'de 1993 yılından bu yana bankacılık sistemi üzerindeki reform çalışmaları hız kazanmıştır. Reform çalışmalarının odak noktasını, Çin Merkez Bankası'nın sosyalist sistemin monopol bankası olma statüsünden kurtarılması oluşturmaktadır. Bu bankanın işlemlerinin daha açık hale getirilmesi çalışmaları, diğer kamu bankalarının yeniden yapılanmasını da beraberinde getirecektir. Bugün için Ülkede hem uzman bankalar, hem de geniş kapsamlı işlemler yürüten genel nitelikli bankalar faaliyet göstermektedir. Özel projelerin finansmanı söz konusu uzmanlık bankalarınca sağlanmaktadır. Bankacılık sektörünün gelişimi Çin ekonomisinin dışa açılma çabalarının bel kemiği durumuna gelmiştir[60].

Çin hükümeti, Dünya Ticaret Örgütü üyeliğinin başlaması ile diğer sektörlerde olduğu gibi bankacılık ve finans sektöründe de yapısal reformları hızlandırmış ve 2007 sonrasında Çin'de yabancı bankalarla yerel bankalar arasında ortaya çıkması beklenen rekabeti eşit koşullara getirmeye önem vermiştir. Çin hükümeti 15 Kasım 2006 tarihinde yabancı bankaların Çin'deki faaliyetlerini düzenleyen genelgeyi açıklamıştır. 11 Aralık 2006 tarihinden itibaren yürürlüğe giren "Yabancı Bankalar Yönetim Genelgesi" Çin'de kayıt ettirilecek tamamı yabancı sermayeli bankalar, ortak teşebbüslü bankalar ve yabancı bankaların Çin'de açacakları banka şubelerinin faaliyetlerini düzenlemektedir. Genelgeyi takiben "Uygulama Esasları Yönetmeliği" de yayınlanmıştır. Yeni düzenlemede yabancı

[59] SEDAŞ Elektrik Üretim A.Ş., **Çin'in Enerji Sorunları Üzerine**, <http://www.sedasenerji.com/ans_read.asp?id=8>, (erişim:16.04.2009), s.1.
[60] Çakıroğlu, a.g.e., s. 19.

bankaların şube düzeyinden ziyade Çin'de banka kurmaları teşvik edilmekte, yabancı banka şubelerinin işlem alanı kontrol altında tutulmak istenmektedir[61].

Çin'de faaliyet gösteren yabancı bankaların Yuan ve döviz olarak toplam aktifleri 105,1 milyar Dolar civarında olup, Çin bankacılık sektöründe ancak %1,9 oranında paya sahiptir. Yabancı bankalardaki mevduat toplamı 33,4 milyar Dolar, verilen krediler toplamı da 54,9 milyar Dolardır. Çin bankalarının, yabancı bankalarla rekabette başarılı olmaları halinde bu oranın %10 oranına kadar yükselmesinin mümkün olacağı tahmin edilmektedir. Halen Çin'de kayıt ettirilmiş yabancı banka ve ortak teşebbüs statüsünde 14 banka, 17 şube olarak faaliyettedir. 22 ülkeden 73 banka ise Çin'in 24 şehrinde 191 şube ve 41 alt-şube halinde faaliyet göstermektedir. Bunun dışında, 41 ülkeden 183 yabancı banka da temsilcilik düzeyinde Çin bankacılık sektöründe yer almaktadır.

Son yıllarda Çin finans sektörünün dışa açılması konusunda büyük bir ilerleme kaydedilmiştir. Şangay, Tianjin, Dalian ve Guangzhou gibi bazı kıyı kentleri ve özel ekonomik bölgelerin yanı sıra iç kesimlerdeki büyük kentlerde yabancı sermaye ve Çin yabancı ortak girişim mali kuruluşları oluşturulmuştur. 2007-2009 yılları arasında bankacılık reformlarının ulusal çapta yaygınlaşması; finans sektörünün daha ticari bir altyapıya kavuşması; yabancı bankaların paylarının artış göstermesi beklenmektedir[62].

1.2.2.3. ÇHC'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY), bir ülkede bir firmayı satın almak, yeni kurulan bir firma için kurulu sermayesini sağlamak veya mevcut bir firmanın sermayesini arttırma yoluyla, o ülkede bulunan firmalar tarafından diğer bir ülkede bulunan firmalara yapılan ve kendisiyle birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de beraberinde getiren yatırımlardır[63].

DYY'ler temel olarak, yatırım faaliyetlerini birden fazla ülkede sürdüren ve üretimle ilgili kararları bir merkezden alan veya çeşitli yollarla bağlı şirketlerin (iştirakler-foreign affiliates) kararlarını etkileyebilen çok uluslu şirketler tarafından yapılmaktadır. DYY'lerin, bir ülkeye girişi farklı şekillerde yapılabilmektedir. Şirket evlilikleri,

[61]Çin Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler, http://www.noyanrona.com/PDF/Cin%20Bankacilik%20Sistemindeki%20gelismeler%20capital%20ocak%2006.pdf, (erişim: 21.03.2009), s. 1.
[62] Sakarya, a.g.e., s. 51.
[63] Keti VENTURA, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında Çok Uluslu Şirketlerin Çin Pazarına Yönelme Eğilimleri Türkiye Yönünden Bir Değerlendirme, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt:12 Sayı:1, 2005, s.80.

özelleştirme, ortak girişimler, sıfırdan yapılan yatırımlar ve mevcut operasyonların genişletilmesi örnek olarak gösterilebilir. Ulusal ekonomilerin yeni küresel ekonomiye entegrasyonu için kritik önemi olan doğrudan yatırımlar, sermaye ile birlikte yönetim becerisi, know-how ve yeni teknoloji transferi sağlaması, ayrıca pazarlama, ihracat ve istihdam olanakların arttırması nedeniyle, tasarruf açığı olan ve teknoloji üretmekte zorlanan ülkelerin kalkınmasında etkili olmaktadır[64].

Üretimde Dünyada ABD'nin ardından gelen Çin, Dünyanın yeni üretim merkezi konumuna gelmiştir. Satın alma gücü paritesine göre hesaplanan Dünya GSYİH'sı içinde Çin'in üretim payı %13'dür. Dünyada üretilen fotokopi makinelerinin, mikrodalga fırınlarının, DVD çalıcıların ve ayakkabıların üçte ikisi, kameraların ve dijital kameraların %50'si, bilgisayarların %40'ı, soğutucuların ve televizyonların %30'u, çamaşır makinelerinin %25'i, buzdolaplarının %20'si Çin'de üretilmektedir[65].

DYY'ler Çin ekonomisinin kalkınmasında çok önemli bir yere sahiptir. Özellikle Çin dış ticaretinin artmasında ve ekonomik kalkınmada gerekli olan sermayenin finansman kaynağı olmuştur. 1980 öncesinde uygulanan dışa kapalı politikalar ve komünist sistem sebebiyle Dünya genelindeki eğilimlere kayıtsız kalınmıştır. Bu dönemde DYY'lerin girişi adına kayda değer çalışmalar yapılmamıştır. Deng Xiaoping döneminde başlatılan dışa açılma politikaları ve reformlar ile birlikte ekonomik liberalizasyonun yanı sıra altyapı eksiklerinin giderilmesi, çıkarılan yasalarla mevzuattaki boşlukların doldurulması, yatırımcılara önemli teşviklerin sunulması gibi konularda önemli adımlar atılmış ve ilgili süreç sonunda ülkedeki DYY varlığı büyük bir artış kaydetmiştir[66].

Çin doğrudan yatırım açısından yabancılar tarafından en çok ilgi gösterilen ülke konumundadır. Ülkenin yüksek büyüme hızı, Dünya ekonomisi ile bütünleşme kararlılığı, 1,3 milyarlık tüketici kitlesi ve yönetimdekilerin reformların devamı doğrultusunda verdikleri güven Dünya genelinde yatırımcıların ilgisini çekmektedir. Mevcut büyüme hızının, gelir düzeyi hızla artan halkın tüketim talebini arttırması ölçüsünde de dış yatırımcının Çin pazarındaki kar beklentileri artmaktadır[67].

1990'lı yıllardan itibaren uygulanmaya başlanan yabancı yatırımları özendirici politikalar sayesinde Çin, ABD'den sonra en çok yabancı yatırım çeken ülke olmuştur.

---

[64] Ventura, a.g.e., s.80.
[65] Yılmaz ve Koyuncu, a.g.e., s.38.
[66] Alper EKİNCİ, **Çin Yabancı Sermaye Türkiye**, Turan Kitabevi, Ankara, 2005,s.77.
[67] ÇİVİLER Ali, **Türk-Çin İlişkileri**, Boğaziçi Üniversitesi TÜSİAD Dış Politika Forumu, İstanbul, 2003, s.3

1996 yılında 3,48 milyar dolar olan doğrudan yabancı yatırım, 2000 yılında 44 milyar dolara, 2008 yılı sonu itibariyle 92,4 milyar ABD Dolarına ulaşmıştır (bkz. Tablo 10). Söz konusu yabancı yatırımlar, Çin'in yabancılara verdiği güven oranında artmaktadır. Ülkenin DTÖ'ne üye olmak için müracaatı, daha sonradan kabulü ile oluşan bu süreç bu güven ortamını artıran önemli bir gelişmedir[68].

Tablo 10: Çin'de Gerçekleşen Doğrudan Yatırımlar (1979-2008)

Yıllar	**Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyar $)**
1979-1984	4,14
1985	1,95
1986	2,24
1987	2,31
1988	3,19
1989	3,39
1990	3,48
1991	4,36
1992	11,08
1993	27,51
1994	33,76
1995	37,52
1996	41,72
1997	45,25
1998	45,46
1999	40,31
2000	40,71
2001	46,87
2002	52,74
2003	53,50
2004	60,63
2005	72,40
2006	69,47
2007	74,78
2008	92,4

Kaynak: National Bureau of Statistics of China, IMF, EIU, 2008

ÇHC henüz Dünya ekonomisi ile bütünleşme sürecini tamamlamamış ve yabancılar için halen girilmesi zor bir pazar olmasına rağmen, 1990'lı yıllarda uygulanmaya başlanan yabancı yatırımları özendirici politikalar, yüksek büyüme hızı ve 1,4 milyarlık nüfusu ile yabancı sermaye ilgi odağı konumundadır. 1979-84 yıllarında ortalama 4,14 milyar dolar olan DYY'ler, 1985 yılından bu yana genel olarak artış eğilimindedir.

[68] Sandıklı ve Güllü, a.g.e., s. 331.

2004 ve 2005 yıllarında sırasıyla 60,6 ve 72,4 milyar dolar doğrudan yabancı yatırım alan Çin, ucuz işçilik ve yüksek potansiyele sahip tüketici pazarı ile yabancı yatırımcıların en çok ilgisini çeken ülkelerin başında gelmektedir. 2006 yılında da yabancı yatırımcıların Çin'e gösterdiği ilgi artarak devam etmiş ve yıl içinde toplam doğrudan yabancı yatırım 61,2 milyar dolara ulaşmıştır. Bugün Dünyanın 500 büyük şirketinden 400'ünün Çin'de yatırımı bulunmaktadır[69]. Çin Halk Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı-MOFCOM'dan yapılan resmi açıklamaya göre, Aralık ayında yaşanan %5,73 oranındaki azalışa rağmen, 2008 yılı sonunda Ülkeye giriş yapan doğrudan yabancı sermaye miktarı, bir önceki yıla göre %23,58 oranında artış kaydederek 92,4 milyar ABD Dolarına ulaşmıştır (bkz. Tablo 10). Bu rakamın ağırlıklı kısmı (38,12 milyar ABD Doları) hizmetler sektörüne (bankacılık, sigorta ve diğer mali sektör hariç) yönelmiştir[70].

2008 yılı verilerine göre yabancı şirketler göreceli olarak gelişmiş doğu bölgelerinin yerine, Batı ve Orta Çin bölgelerine yatırım yapmışlardır. ÇHC'ye yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkelere göre dağılımına bakıldığında, 41 milyar ABD Doları ile Hong Kong'un ilk sırada yer aldığı, İngiliz Virgin Adaları ile Japonya'nın ikinci ve üçüncü sırada olduğu görülmektedir. Bu ülkeleri sırasıyla Güney Kore ve ABD takip etmektedir.

MOFCOM'dan alınan bilgilere göre, ülkede bulunan doğrudan yabancı yatırımlarının ülkenin toplam ihracatına olan katkısı %55 civarında bulunmaktadır. MOFCOM önümüzdeki dönemde yeni teknolojiler, çevre koruma projeleri ve hizmetler sektörüne yönelik doğrudan yabancı yatırımların destekleneceğini açıklamıştır.

2008 yılında doğrudan yabancı yatırımlarda yaşanan gelişmeye rağmen, Çin makamları küresel krizin etkilerini de dikkate alarak, 2009 yılında ülkeye doğrudan yabancı yatırım girişlerinde belirli bir azalma olacağını belirtmektedirler. Öte yandan, Çin şirketlerinin mali sektördeki yatırımları hariç olmak üzere, yurtdışında yaptıkları yatırım tutarı ise, 2008 yılı sonu itibariyle 40,65 milyar ABD Dolarına ulaşmıştır[71].

[69] ÇHC Yıllık Rapor, a.g.e., s. 59.
[70] T.C. Şanghay Başkonsolosluğu Ticaret Ataşeliği, **Çin Ekonomisinde Ocak 2009 Ayında Kaydedilen Ticari ve Ekonomik Gelişmeler**, 2009, s. 4.
[71] T.C. Şanghay Başkonsolosluğu Ticaret Ataşeliği, a.g.e., s. 4.

Tablo 11: 2007 Yılı ÇHC Doğrudan Yabancı Yatırımların Sektörel Dağılımı

Sektör	Proje Sayısı	Gerçekleşen Yatırım (USD 10 000)
Toplam	**37.871**	**7.476.789**
Tarım, Orman Ürünleri, Hayvancılık ve Balıkçılık	1.048	92.407
Madencilik	234	48.944
İmalat Sanayi	19.193	4.086.482
Elektrik, Gaz ve Su Tedarik ve Üretimi	352	107.255
İnşaat Sektörü	308	43.424
Taşımacılık, Depolama ve Postacılık Sektörü	658	200.676
Bilgi-İletişim, Bilgisayar Hizmetleri ve Yazılımı	1.392	148.524
Toptan ve Perakendecilik Sektörü	6.338	267.652
Otelcilik ve Yiyecek-İçecek Tedarik (Catering) Hizmetleri	938	104.165
Finansal Aracılık	51	25.729
Emlak (Gayrimenkul) Sektörü	1.444	1.708.873
Finansal Kiralama ve İşletmecilik Hizmetleri	3.539	401.881
Bilimsel Araştırmalar, Teknik Hizmetler ve Jeolojik Araştırmalar	1.716	91.668
Kamu Kurumlarının, Çevrenin ve Su Kaynaklarının Korunması	154	27.283
Diğer Hizmetler	270	72.270
Eğitim	15	3.246
Sosyal Güvelik ve Yardım, Sağlık	13	1.157
Kültürel Faaliyetler, Spor ve Eğlence	207	45.109
Kamu İdareleri ve Sosyal Kurumlar		44
Ulusal Örgütlenmeler	1	

Kaynak: National Bureau of Statistics of China, IMF, EIU, 2008

2007 yılı itibariyle ülkeye giriş yapan yabancı doğrudan yatırımların sektörel dağılımı ise daha çok imalat sanayinde yoğunlaşmıştır (bkz. Tablo 11). 2002 yılında toplam yatırımların yüzde 70'ini oluşturan bu sanayi daha çok düşük teknoloji kullanan konfeksiyon ve diğer hafif malların üretiminden oluşmaktadır. Son dönemde ise emek yoğun sektörlerden kimyasallar, petrol işleme gibi sermaye yoğun ve teknoloji yoğun sektörlere doğru bir kayma gözlenmektedir. Ayrıca bilişim sektörüne de yoğun ilgi gösteren yabancı yatırımcılar 2007 yılı sonunda yaklaşık 149 milyar dolarlık bir yatırım gerçekleştirmişlerdir. 2007 yılı verileri incelendiğinde yabancı yatırımlar açısından gelişim

gösteren diğer önemli sektörler ise emlak ve gayrimenkul alım satımı ile toptan ve perakende ticaret sektörleridir.

Gelişmekte olan ülkelere gelen doğrudan yabancı yatırımların Çin'e gelmesinin başlıca nedeni Çin'in içinde bulunduğu coğrafi konumdur. Hong Kong, Macao, Tayvan ve Asya kaplanlarının sahip olduğu ucuz işçilik kültürel yakınlık ve sağlanan diğer teşvikler özellikle deniz aşırı Çinlilerin emek-yoğun üretimlerinin burada yaptırmasının nedenidir. Zamanla nitelikli doğrudan yabancı yatırımların ilgisini üzerinde toplayan bu ülkenin sahip olduğu avantajlar şu şekilde sıralanabilir[72];

- 1,3 miyar potansiyel tüketicisiyle geniş bir iç pazara sahip olması,
- Sahip olduğu ucuz ve çok sayıda işgücü,
- Gelişmekte olan sanayi altyapısı ve çeşitli sektörlere ait yan sanayinin hızla gelişmekte olması,
- Güçlü ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme profilinin olması,
- Politik açıdan istikrar sahibi olması,
- Ucuz arazi ve enerji temininin mümkün olması,
- Perakende sektöründeki hızlı gelişmeler

Ayrıca Ülkenin 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütüne üye olması, yabancı sermayeyi ve dış ticareti özendirici teşvik uygulamaları, doğal kaynakları, ekonomik büyüme ve reformlarda sağladığı istikrar, kültürel etkenler, eğitim ve AR-GE alanına yapılan harcamalar gibi faktörler yabancı yatırımcıların ülkeye girişini arttıran gelişmeler arasında sayılabilir.

Yabancı yatırımları Çin'e yönelik stratejilerine bakıldığında ise, yatırımcı ülkeleri genel olarak iki gruba ayırmak mümkündür. İlk grupta Gelişmekte Olan Ülkelerden gelen ve emek yoğun teknoloji ile üretim yapan işletmeler yer almaktadır. İkinci grup ise Gelişmiş Ülkelerden gelen ileri teknoloji ile üretim yapan işletmelerdir. İlk gruptaki işletmelerin çoğunluğu Çin ile aynı coğrafyada yer almakta olup, ellerindeki taklit edilebilir geri teknoloji ve iç pazardaki düşük rekabet gücü nedeniyle, Çin'deki ucuz işgücü, teşvikler ve maliyet avantajı gibi unsurlardan yararlanmak amacıyla bu pazara girmeyi tercih eden işletmelerdir. Bu işletmeler genellikler tekstil, giyim, oyuncak, saat ve elektrikli aletler üretmektedir. İkinci grupta yer alan Gelişmiş Ülkelerden gelen büyük ulus

[72] Ekinci, a.g.e., s. 76.

ötesi şirketler ise sahip oldukları rekabetçi üstünlükler ve Çin'in kendilerine sağladığı diğer avantajları da kullanarak geniş iç pazara girişi daha fazla amaçlamaktadır. Bu firmalardan ihracat odaklı olanlar da mevcuttur. Üretimleri çoğunlukla kimya, eczacılık ürünleri, iletişim ekipmanları, elektrik-elektronik ve otomobil sanayine yönelen bu işletmeler her geçen gün ülkedeki yatırımlarını arttırmaktadır[73].

Küreselleşme sürecinde Kıta Çini'nin inanılmaz büyüme sürecine girmesinde daha önce de belirtildiği gibi en önemli faktör DYY'lardır. Fakat yabancı sermayenin ülkeye gelmesinde ve kolayca yatırıma dönüşmesinde yapılan reformlara rağmen oldukça karmaşık bürokrasisi büyük bir engel teşkil etmektedir. Birçok yabancı firma, bu engelleri aşabilmek için etkin yönetim tarzından uzak, devlet kuruluşlarıyla ortaklığa gitmişlerdir[74].

Çin'in global ekonomiye açılmasında en önemli etken; yabancı sermaye yatırımlarının teşvik edilmesi ve bu yatırımın kıyı bölgelerine yönlendirilmiş olmasıdır. 1978'de komün üretim sistemi değiştirilerek üretimi teşvik edici politikalar uygulanmaya başlanmış ve 1985'de piyasa merkezli üretim politikası uygulamaya geçirilmiştir. Bu yeni dış ticaret ve yatırım rejimi kapsamında yabancı yatırımın teşvik edilmesi amacıyla bazı düzenlemeler yapılmıştır. Yabancı sermaye yatırımını başlatan politikalar arasında, 1979'da yapılan, 1986 ve 1990 da yeniden düzenlenen Ortak Girişim Yasası bulunmaktadır. 1979'da, özel ekonomik bölgeler (special economic zones) kurulmuştur. Bunu, 1984'te 14 şehri kapsayan, ekonomik ve teknolojik geliştirme bölgeleri izlemiştir. Çin'in güneydoğu kıyılarına doğrudan sermaye akışı sonucunda, Fujian ve Guangdong bölgelerini, Taiwan ve Hong Kong'u içine alan, daha büyük bir Çin'in yaratılması sağlanmıştır. 1990'lı yıllar boyunca, yabancı sermaye yatırımındaki artışa, artan ulusal sermaye akımı ve büyük döviz fonları da eşlik etmiştir. Sınırlamalar hafifletilmiş olsa da, doğrudan yatırım hala kontrol altında tutulmaktadır. Portföy yatırımları, daha sıkı denetim altındadır. Çinli bireylerin ve girişimcilerin, yabancı para değer birimindeki finansal aktifleri almalar ve yabancıların da, Renminbi değer birimindeki Çin finansal aktiflerini almaları önlenmiştir[75].

Çin hükümeti yabancı yatırımları çekebilmek için çeşitli yatırım güdüleri sağlamak üzere önemli gayretler göstermiştir. Son iki on yıllık dönemi aşkın bir süre, yabancı yatırımları çekmek için, yatırım çevresini geliştirmek amacıyla hükümet politikalarını

[73] Ekinci, a.g.e., s. 78.
[74] Fatih Yücel, **Kıta Çini: Asya Ejderi'nin Sancıları**, ATOVİZYON Ankara Ticaret Odası Dergisi, Ankara, 1999, s.3.
[75] Ventura, a.g.e., s. 84-85.

sürekli olarak yeniden düzenlemiştir. Çin'in çok başarılı olan üç politikasını şu şekilde belirtebiliriz[76]:

1. Yabancı yatırımcılara yönelik ayrıcalıklı vergi düzenlemeleri,
2. Yabancı yatırımcılar için hazırlanmış esnek anlaşma formları ki, ikisi birlikte yatırım yapmanın maliyetini azaltmaktadır.
3. Özel ekonomik alanların kurulması.

Gelişmekte olan ülkelerdeki yüksek vergi oranları, yabancı yatırımcıların ortak şikâyetidir. Bununla birlikte Çin'deki gerçek durum bunun tersidir. Özellikle Çin'de Ortak Girişim (Joint Venture) için kurumlar vergisi oranı birçok alanda % 15 iken, gelişmekte olan ülkelerde bu oran ortalama % 30 ve daha yüksektir. Çin'de yabancı yatırımları çekmek için düzenlenen başka bir politika da, hükümetin yabancı yatırımcılara önerdiği esnek anlaşma formlarıdır. Bu form düzenlemeleri şunları kapsamaktadır:

1. Tamamı yabancılara ait olan girişim
2. Eşit Ortak Girişim
3. Kooperatif eklinde olan Ortak Girişim
4. Süreç ve montaj tesisleri.
5. Takas ticareti (Yabancı tarafın makine ve teçhizat sağladığı ve üretimin bir kısmıyla geri ödendiği ticaret)

Son olarak, özel ekonomik alanların (SEZ) oluşturulması, Çin'de yabancı yatırımları çekmede önemli katkılar yapmıştır. Çin, açık kapı politikasını uygulanmaya başlandığında enerji, ulaşım ve iletişim imkanlarında ciddi bir sıkıntıyla karşılaşmıştır. Eğer bu kıt kaynaklar Çin'deki tüm alanlara eşit şekilde dağıtılsaydı, yabancı yatırımcılar her yerde karlarını önemli ölçüde sınırlayabilecek olan yetersiz alt yapı ile karşılaşabilirlerdi ve bu da onların Çin'de yatırım yapma güdülerini azaltabilirdi. Birkaç özel ekonomik alanın kurulması Çin hükümetine elindeki kıt kaynakları bu bölgelerdeki alt yapı oluşumuna yoğunlaştırma ve aktarma olanağı vermiştir. Enerji, ulaşım ve iletişim darboğazlarının azalması, özel ekonomik alanlardaki yabancı yatırımları cazip hale getirmiştir: Gerçekten de bir sonuç olarak yabancılarca finanse edilen, enerji, ulaşım ve telekomünikasyon yatırımları da büyük oranda artmıştır[77].

---

[76] Chengze Fan Simon, **Çin Doğrudan Sermaye Yatırımlarını Çekmede Neden Başarılıdır: İşlem Maliyeti Yaklaşımı**, İngilizceden çev: Bekir Gövdere, DTM, Dış Ticaret Dergisi, Nisan, 1999, s.7.
[77] Simon, a.g.e., s. 8.

Uygulanan reformlar ve açık kapı politikaları doğrultusunda ülkeleye giren doğrudan yabancı yatırımların getireceklerinden yararlanacak olan Çin, bu amaçla 1978'de önce Guangdong'da üç ve Fujian'da bir tane olmak üzere dört özel ekonomi bölgesi, ardından 14 kıyı şeridi şehrini faaliyete açmış, daha sonra bunlara Hainan özel ekonomi bölgesi ve Pekin kıyı şeridi de eklenerek bu sayılar 5 ve 15'e yükselmiştir. Ardından 1992 yılında iç bölgelerde Abazen, ve Batıda Henan, Gansu, Yunnan, Guizhou, Siangxi, Shanxi, Xinjiang ve iç Mongolya ekonomik kalkınma bölgeleri, ileri teknoloji parkları ve özel sınır ekonomi alanları kurulmuştur. Bunların arasında Guangdong'un Hong Kong'a ve Fujian'ın Tayvan'a yakın olmaları sebebiyle doğrudan yabancı yatırımlarının %70'i bu merkezlere gelmektedir[78].

Özel Ekonomik Bölgeler Çin'in güneydoğusunda bulunmaktadır. Bunlar: Zhuhai, Shan tou, Shenzhen, Xia men ve daha sonra ilave edilen Hainan bölgesidir. ÖEB'in kurulmasında, bir yandan yabancı yatırımların cezbedilmesi ve bu sayede ihracatın artırılması hedeflenirken, diğer yandan serbest piyasa şartlarının denendiği laboratuar olması amaçlanmıştır. ÖEB'ler Güney Çin sahillerinde, Hongkong (Zhu hai, Shantou, Shen zhen) ve Tayvan'a (Xia men) yakın olarak seçilmiştir. Özel Ekonomik Bölgelerin özellikle buralardan seçilmesinde, Çin'in Tayvan ve Hong Kong ile bütünleşme ve dış ekonomik gelişmesini hızlandırmak gibi iki hedef bulunmaktadır[79].

SEZ'lerdeki firmalar bu bölgelerde kullanılmak üzere ithal edilen mallara ilişkin tarife indirimleri ve vergi avantajlarından yararlanmaktadır. Bu bölgelerde ithal edilen ürünler sadece bölge içinde kullanılıp iç piyasada satışa sunulmazlar. ÖEB'lere ek olarak ülkede 14 "Açık Kıyı Şehri" ve bölgesi, yabancı yatırım projelerine izinlidir ve bu projelere yatırım teşvikleri vermekte, gerekli ekipman ve teknoloji ithalatına gümrüksüz giriş imkanı sağlamaktadır. Ayrıca 14 kıyı şehrinden iç bölgelerdeki 16 ırmak kıyısı yerleşim yerine, 200 kadar Ekonomik ve Teknolojik Gelişme Bölgesi bulunmaktadır. Bu bölgeler yabancı yatırımcılar için çeşitli kolaylıklar sağlamaktadır. Bilim Parkları ve İleri teknoloji Geliştirme Bölgelerinde ise özellikle ileri teknoloji gerektiren aktiviteler için bazı imtiyazlar sunulmaktadır. Bu avantajlar arasında vergi imtiyazları, özel finansman, inşaat yardımı, hammaddeler içi ithalat izni zorunluluğundan muafiyetler sayılabilir.[80].

[78] Ekinci, a.g.e., s. 93.
[79] Willem Van Kemenade, **Çin Hong Kong Tayvan A.Ş. Yeni Bir İmparatorluk**, İngilizceden Çev: Armağan Anar, Sabah Yayınları, İstanbul, 1999, s:147.
[80] Çakıroğlu, a.g.e., s. 20.

Özel ekonomik alanların bir diğer önemli fonksiyonu, Çin Ulusal Halkları Kongresince (Chinese National Peoples Congress) sağlanan bağımsız yasal haklardır. Bu çerçevede yönetimin etkinliğini artırmak ve bürokratik prosedürleri azaltmak için, SEZ yönetimine yetki verilmiştir. Bürokratik etkinlikteki bu yükselme, yabancı yatırımcıların yerel hükümetle olan ilişkilerinde işlem maliyetlerini azaltarak, SEZ' lerdeki yabancı yatırımlar cazip kılmaktadır[81].

1.2.3. Asya-Pasifik'te Ekonomik ve Siyasi Örgütlenme

Dünya; 1970'li yıllarda petrol ve kaynak kullanım sıkıntılarını, 1980'li yıllarda kamu finansmanına bağlı borç problemleri ile çevre sorunlarını, 1990'lı yıllarda küreselleşmeyle artan ekonomik bağımlılığın, Dünyada daha geniş işbirliklerine veya bölgesel çatışmalar yol açıp açmayacağı endişelerini yaşamaktadır. Siyasi, sosyal ve ekonomik platformlarda yaşanan tüm bu gelişmeler; gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinin birbirlerine bağlı olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir. Uluslararası ilişkiler literatürünün Avrupa-Amerika merkezli geliştirilmesi genel bir eğilim olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak karşılıklı bağımlılığın gittikçe daha belirgin hale geldiği ve tüm ulusal ekonomilerin, küresel kapitalist ilişkiler ağına entegre olduğu bir dönemde, belli alanların göz ardı edilmesi ekonomik ve siyasal analiz ve öngörüleri yetersiz kılabilmektedir. Teknolojik gelişmeler ve küresel pazar devletlerin üretim kapasitelerine ne denli olumlu etki ederse etsin, yalnızca bireysel yeteneklerle tam rekabetçi bir pazarda varlıklarını sürdürebilmeleri mümkün olamamaktadır. Böylece küreselleşmiş Dünyanın en belirgin özelliği, paradoksal bir biçimde bölgeselleşmiş ekonomiler olarak ortaya çıkmaktadır[82].

Soğuk savaş düzeninin çöküşüyle ideolojik sınırları ortadan kalkan Dünya ekonomik sisteminde, yeni güç dengeleri ortaya çıkmıştır. Çok kutuplu bu yeni Dünya düzeninde, ABD- Japonya-AB küresel ekonominin kaptanlığını yaparken, Üçüncü Dünya Ülkeleri olarak adlandırdığımız, Çin'in başını çektiği blok, içe dönük kalkınma hamleleri ile hızla sanayileşmeye başlamıştır. Bu durum sadece ekonomik dengeleri değil, tüm jeostratejik hesapların da gözden geçirilmesine neden olabilecektir.

Küresel gelişim süreci içerisinde, 1970'li yıllarda uygulamaya başlanan reformlar ve 1980'ler itibariyle yakalanan istikrarlı büyüme rakamları ile ÇHC bölgesel alanda hem

[81] Simon, a.g.e., s. 8.
[82] Karaca, a.g.e., s. 93.

ekonomik hem de siyasi bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Bu yıllardan itibaren Çin'in de içinde yer almaya başladığı bölgesel örgütlenmeler şu şekilde özetlenebilir:

- **Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN-Association of Southeast Asian Nations):** Uzakdoğu'da önemli bir işbirliği örgütlenmesi olan ASEAN, 8 Ağustos 1967'de Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland'ın bir araya gelerek yayınladığı Bangkok Deklarasyon'u ile kurulmuştur. ASEAN'ın kuruluş amaçlarının başında sosyal ve kültürel işbirliğinin sağlanması ve bölgede barış ve adaletin yaygınlaştırılması gelmektedir. Nihai hedef ise ekonomik ve siyasal alanda işbirliği sağlamaktır. Ocak 1992'de Singapur'da yapılan dördüncü ASEAN zirvesi, 15 yıl içinde ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi (AFTA)'nın kurulması kararlaştırılmıştır. Bu zirvede karara varılan konulardan biri ASEAN ekonomik işbirliğini geliştirmeye yönelik çerçeve anlaşması, diğeri ise ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi için Ortak Efektif Tercihli Tarife (CEPT) Seması Anlaşması olmuştur[83].

Tüm bunlarla birlikte, ASEAN, oluşturduğu ASEAN serbest ticaret bölgesi ile Avrupa Birliği ya da NAFTA'ya (Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması) alternatif bir oluşum düzenlemek amacında görünmemektedir. Alternatif ekonomik bölge olmanın alt yapısına da sahip olmadığından bu çerçevedeki faaliyetlerini APEC içerisinde, yani daha geniş bir bölgede, daha gelişmiş ekonomiye sahip üyelerle yürütmekte ve aralarındaki ekonomik ilişkileri de 1998 yılının sonuna kadar Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ilkeleri ile uyumlu duruma getirme çabası göstermektedirler.

Çin'in ekonomik reformları tam olarak uygulamaya başladığı 1991 yılından itibaren, ASEAN ülkeleri ile sıcak ilişkiler kurması ABD ve Japonya tarafından dikkat ve endişe ile izlenmiştir. Çin'in bu devletlere karşı uygulamaya koyduğu barışçı yaklaşımlara rağmen, özellikle Çin denizindeki adalar üstünde hak iddia etmesi ASEAN ülkeleri için ekonomik olarak çok büyük öneme sahip olan Çin'i hala bir tehdit olarak görmelerini sağlamaktadır. Çin için ise ASEAN ülkeleri ile siyasi ve ekonomik işbirliği kurabilmek, bölgedeki Amerikan siyasi ve askeri gücünü kırabilmek anlamına gelmektedir[84].

2004 yılında Vientiane'de yapılan ASEAN zirvesinde 34 anlaşma imzalanmıştır. Bunların 20 tanesi ASEAN ülkeleri arasında yapılan anlaşmalardır. ASEAN, ayrıca Çin ile 4, Güney Kore ile 3, Hindistan, Japonya ve Rusya ile 2'şer, Avustralya ve Yeni Zelanda ile

[83] Karaca, a.g.e., s.100.
[84] Karaca, a.g.e., s. 102.

1 anlaşmaya imza koymuştur. Bu anlaşmaların en önemlisi ASEAN ile Çin arasında imzalanan ticaret anlaşmasıdır. Bu anlaşmaya göre 2005 yılından itibaren imalat ve tarım ürünlerinde tarifeler kademeli olarak kaldırılmaya başlanacak ve 2010 yılında bir serbest ticaret alanı oluşmuş olacaktır. Şu anda Çin ile ASEAN arasındaki ticaret hacmi yıllık 100 milyar dolar seviyesindedir. 1,4 trilyon dolarlık Çin ekonomisi ile toplam 1 milyar dolarlık ASEAN ekonomilerini bir araya getirecek olan bu anlaşma, toplam 2 milyara yakın nüfusa sahip dev bir pazar oluşması anlamına gelecektir. Japonya, Güney Kore, Hindistan, Avustralya ve Yeni Zelanda'nın katılması durumunda ise 3 milyarın üzerinde bir nüfus ve yaklaşık 9 trilyon dolarlık bir pazar söz konusu olacaktır[85].

- **Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC-Asia-Pacific Economic Coorperation):** Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği 1989'da Asya-Pasifik ekonomilerinde oluşan karşılıklı bağımlılığa cevap vermek üzere kurulmuştur. Bilgi grubu olarak kurulan APEC, günümüzde bölgenin bütün ekonomilerini kapsamaktadır. APEC'e üye ülkeler Avustralya, Brunei, Kanada, Sili, Çin Halk Cumhuriyeti, Hong-Kong, Endonezya, Japonya, Kore, Malezya, Meksika, Yeni Zelanda, Papua Yeni Gine, Peru, Filipinler, Rusya, Singapur, Milliyetçi Çin, Tayland, ABD, Vietnam'dır[86].

APEC üye ülkeler arasında ekonomik ve teknolojik işbirliğini geliştirmek amacıyla ticaret ve yatırım özgürlüğü ve desteklenmesi konularında geniş çalışmalarda bulunmaktadır. APEC'in kendisine temel hedef (Bogor Hedefleri), Asya Pasifik bölgesinde endüstrileşmiş ekonomiler için 2010, gelişmekte olan ekonomiler için ise 2020 yılında serbest ve açık ticaret ve yatırımı gerçekleştirmektir. Örgüt bu hedefine ulaşmak için malların, hizmetlerin ve insanların emniyetle dolaşabileceği bir çevreye ihtiyacı olduğunu öngörmüş ve bununla ilgili olarak politik, ekonomik ve teknolojik işbirliği üzerinde de çalışmaktadır. Örgüt çalışmalarını, ticaret ve yatırımın serbestleşmesi, ticaretin desteklenmesi ve ekonomik ve teknolojik işbirliği olmak üzere üç temel hedef doğrultusunda yürütmektedir[87].

1997 yılında Asya Ekonomik Krizinin ortaya çıkması, Kasım 1997 yılında Vancouver'de yapılan toplantının gündemini oluşturmuştur. Bu toplantıda birlik üyelerinin

---

[85] Altay Atlı, **Yeni Bir Dünya Gücü Olarak Doğu Asya-ASEAN,** NTV-MSNBC, Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Hareketi, 2004, s. 1.
[86] Deniz Ülke Arıboğan, **Asya Pasifikte Örgütlenme Çabalarına Bir Örnek, APEC, Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2001, s.144
[87] Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC), http://www.ekodialog.com/ekonomi_kurumlari/apec_asya_pasifik_ekonomik_isbirligi.html, (erişim: 15.10.2009), s.1.

krize karşı ortak çaba göstermesi karara bağlanmıştır. Toplantının en önemli ve dikkat çekici boyutu ise IMF'nin otoritesinin kabul edilmesi ile IMF ve Dünya Bankasının uygun gördüğü kurtarma programlarına tam olarak uyulması kararı olmuştur[88].

APEC'in pasif kaldığı Asya Ekonomik Krizi Tayland'da başlamış ve kısa sürede önce Filipinler ve Endonezya'ya sonra da Malezya'ya yayılmıştır. Yaşanan finansal kriz bu ülkelerin ve Dünyadaki birçok ülkenin ekonomik aktivitelerini ciddi bir şekilde etkilemiştir. Firmaların işletme sermayesini finanse edememeleri, iflaslara ve GSYİH'larda ciddi düşüşlere neden olmuştur. Finansal sistemde devlet garantisi, yetersiz gözetleme ve yönelimlerden kaynaklanan yetersizlik devalüasyonun zamanında olmasını etkilemiş, bu da ihracatçı firmaların Dünya piyasalarında dezavantajlı olmasına neden olmuştur. Bu krizde birçok etken olmasına rağmen banka kredilerinin ağırlığı çok daha fazladır. Krize kadar yurtdışındaki banka ve finans kurumları yüksek miktarda kredi vermişler, bankalarda yurt içindeki kuruluşlara yeterli inceleme yapılmadan kredi dağıtmışlardır. Herkes yüksek büyüme hızının ve karların sonsuza kadar devam edeceğini varsaymıştır. Tayland'da başlayan devalüasyon ise şaşırtıcı bir biçimde diğer ülkelere yayılmıştır. Tayland, Endonezya, Filipinler ve Malezya'daki para birimleri 1997 yılının ikinci yarısı ve 1998 Ocak ayında oldukça önemli bir biçimde değer kaybetmiştir.

Japonya'nın bunalım boyunca tek başına karar alamaması ve IMF politikalarına bağlı bir anlayışı uygulaması, Çin'in bölgesel lider olma düşüncesinin hayata geçmesini sağlamıştır. Asya Ekonomik Krizi, ekonomik açıdan zayıflayan ve güç kaybına uğrayan ASEAN ülkeleri arasındaki hareket serbestîsi dengesi içerisinde, ekonomisi giderek güçlenen Çin'i, daha da avantajlı olarak ön plana çıkarmıştır[89].

- **Şanghay İşbirligi Örgütü (ŞİÖ)**: Şanghay İşbirliği Örgütü'nün (ŞİÖ) kurulması süreci, 25 Nisan 1996'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin Şanghay şehrinde, ÇHC ile ona sınırdaş olan dört eski Sovyet cumhuriyeti; Rusya Federasyonu (Rusya), Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan devlet başkanlarının eski Çin-Sovyet sınırının güvenli hâle getirilmesine ilişkin anlaşma imzalamasıyla başlamıştır. Bundan sonra "Şangay Beşlisi" olarak adlandırılan bu süreçte, devlet başkanları düzenli olarak her yıl bir ülkenin başkentinde toplanmışlar ve katedilen mesafe ölçüsünde işbirliği konuları giderek genişletilmiştir. Haziran 2000'de Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de yapılan zirvede

[88] Karaca, a.g.e., s. 97.
[89] Karaca, a.g.e., s.100.

"Şanghay Beşlisi" adı diğer ülkelerin katılımının önünü açmak üzere "Şanghay Forumu" olarak değiştirilmiştir. Ocak 2001'de Özbekistan bu foruma katılmak için başvuruda bulunmuştur. Beş üye ülkenin bu başvuruyu uygun bulması ile "Şangay Beşlisi"nin oluşumunun beşinci yıl dönümünde Haziran 2001'de Şangay'da altı ülke arasında "Şangay İşbirliği Örgütü" kurulmuştur. Bir yıl sonra 7 Haziran 2002'de Saint-Petersburg'da yapılan devlet başkanları zirvesinde örgütün tüzüğü imzalanmış ve Birleşmiş Milletler'e kaydı için resmen başvuruda bulunulması kararlaştırılmıştır[90].

ŞİÖ'nün önemi, örgütün kapsadığı coğrafya ve örgüte dahil üye ülkelerin sahip olduğu siyasî, askerî ve ekonomik potansiyel dikkate alındığında açıkça göze çarpmaktadır. Dünya nüfusunun dörtte birinin (1,5 milyar) yaşadığı ve Avrupa'dan Pasifik Okyanusu'na kadar uzanan geniş bir coğrafyayı kapsayan bu örgütte, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan'ın yanı sıra BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden ikisi; Rusya ve Çin de yer almaktadır. ŞİÖ, ayrıca gelişme ve genişleme perspektifine sahiptir. Pakistan, Hindistan, Moğolistan, İran ve Türkmenistan'ın örgüte üyeliği değerlendirdiği belirtilmektedir. Rusya Savunma Bakanı Sergei İvanov, ABD'nin de bu gruba dahil olmak istediğini, ancak coğrafî nedenlerle bunun mümkün olmayacağını belirtmiştir. Örgüte üye devlet başkanlarının tamamı ŞİÖ'nün 21. yüzyılda sadece bölgede değil tüm Dünyada önemli bir siyasi rol oynayacak ve adil çok kutuplu Dünya sisteminin oluşumuna büyük katkı sağlayacağını" dile getirmektedirler.

"Şanghay Beşlisi" ortaya çıktığı andan itibaren dikkatleri üzerine çekmiştir. Rusya ve Çin'in stratejik işbirliği sonucunda gelişen bu oluşumun Amerikan hegemonyasına karşı ve Batı bloğunu hedef alan bir ittifak niteliği taşıdığı iddia edilmiştir. Şanghay İşbirliği Örgütü üyeleri arasındaki işbirliği, artık askeri alanın yanı sıra ekonomiye de yansımaktadır. Hatta örgütün planları arasında bir "Serbest Ticaret Bölgesi" kurulması projesi bulunmaktadır. Rusya ve Çin'in Orta Asya'nın jandarmalığını üstlendiği ve örgütün Asya'nın NATO'su olduğu savunulabilir.

- **BOAO Asya Forumu -BAF-:** Bu kurum, Asya ülkelerinin ekonomik ve toplumsal problemlerini müzakere etmek ve Asya'nın bölgesel ticareti, karşılıklı yatırım ve teknolojisini ilerletmek amacıyla kurulmuştur. Forum 26-27 Şubat 2001'de Hainan Eyaletinin Boao kentinde, Çin, Güney Kore, Japonya, Moğolistan, Filipinler, Malezya,

[90] Fırat Purtaş, **Şangay Beşlisi'nden Şanghay İşbirliği Örgütüne: Orta Asya'da Rus-Çin Stratejik Ortaklığı**, 2023 Dergisi, Ocak 2004, s.1.

Endonezya, Singapur, Buruney, Tayland, Kamboçya, Vietnam, Laos, Pakistan, Hindistan, Nepal, Sri Lanka, Brimanya, İran, Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Asyalı olmayan Avustralya olmak üzere toplam 26 ülke Baoa Asya Forumu (BAF) adı altında oluşturulmuştur. BAF'nin sekretaryasının Çin'de oluşumunun nedenleri ise, Çin'in etkisinin büyük olması, Asya'daki ekonomisi en hızlı gelişen ve Dünyanın en büyük pazarının biri olması, Çin'in Dünyadaki ülkeler ve bölgeler ile olan ticari ve yatırım ilişkisinin hızla artması şeklinde sıralanabilir. Asya-Pasifik bölgesinde birçok siyasi ve ekonomik bölgesel örgütleri bulunmasına rağmen, 1997'deki Asya finansal krizinin Pasifik ülkelerini değil, daha çok Asya ülkelerini zarara uğratması, Asya ülkelerinin ekonomik krizlere karşı ekonomi politikalarını yönlendirmede yetersiz olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden Asya ülkeleri, aralarındaki farklılıklara rağmen ekonomik krize karşı ortak bir güç mekanizmanın kurulması amacıyla bir araya gelmişlerdir. Ayrıca Asya ülkelerinin Dünya ekonomik sisteminde fazla etkisi olmaması hem uluslararası alanda hem de bölgede kendilerinin ortak menfaatlerini sağlayamamasına neden olmuştur. Bu nedenle özellikle Doğu Asya ülkeleri Asya bayrağı altında bir örgüt kurmaya karar vermişlerdir. Bu örgütün liderlik görevini ise hem siyasi, hem ekonomik hem de güvenlik açısından askeri gücü temsil eden konumuyla ÇHC üstlenmiştir. ÇHC'nin temel amacı, bu forumlardan yararlanarak kendi ekonomisini canlandırmak ve geleceğe yönelik stratejik yatırım için zemin hazırlamaktır[91].

[91] Erkin Ekrem, **Çin'in Asya Pasifik Stratejisi ve BAOA Asya Forumu**, Stratejik Analiz Dergisi, Cilt 2, Sayı 13, Mayıs 2001, s:53-54.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇİN HALK CUMHURİYETİ-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

1979 öncesi uzun yıllar katı sosyalizm uygulamasının altında, merkezi planlamaya dayalı kapalı bir ekonomiye sahip olan Çin Halk Cumhuriyeti, bu tarihten sonra uygulamaya başladığı reformlar sonrası yakaladığı yüksek ve istikrarlı büyüme rakamları ile tüm Dünyada ilgi uyandırmıştır. 1950 yılında üyeliğinden çekildiği Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'ne, 1986 yılında yaptığı başvurudan tam 15 yıl sonra, Aralık 2001 tarihinde üye olan ve bu üyelik sonrasında özellikle bazı gelişmekte olan ülke ekonomileri açısından büyük bir tehdit unsuru olacağı düşünülen Çin, küresel sistemde dengelerin değişmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin sürekli büyüyen ve gelişen ÇHC ile ilişkileri, oluşabilecek fırsat ve tehditlerin kapsamlı olarak analizi ve değerlendirilmesi açısından önemli bir gereklilik haline gelmiştir.

2.1. TARİHİ SÜREÇ İÇİNDE TÜRK-ÇİN İLİŞKİLERİ

İki ülke arasındaki coğrafik uzaklığa rağmen, Türkiye ve Çin arasındaki ilişkiler binlerce yıl geriye gitmektedir. Bu bakımdan Türkiye ve Çin, Dünya politikasında en köklü ilişkilere sahip iki devletidir[92]. Türkler ve Çinliler birbirini 3 bin yıldır tanımaktadır. Türk toplumu ile Çinliler arasında Türkler Orta Asya'dan çıkmadan önce savaş, kız alıp verme dahil her türlü etkileşim yaşanmıştır. Türk toplumundan gelen saldırılardan korunmak amacıyla uzunluğu 6000 km olan Çin Seddi yapılmış, Anadolu'ya egemen olmuş Roma ile Çin'i birbirine bağlayan İpek Yolu'nu ise Türk ve Çin toplumu birlikte inşa etmişlerdir[93].

Cumhuriyet döneminde ise Çin ile resmi ilişkiler iki ülkenin Washington büyükelçilikleri aracılığıyla 1925'te kurulmuştur. İlk Türk elçiliği o zamanki başkent Nanjing'te 1929'da açılmıştır. 1949'da iç savaştan milliyetçiler karşısında komünistlerin galip çıkmasıyla 1970'lerin başına kadar Türkiye-Çin ilişkileri, tüm Dünya ülkeleri ile olduğu gibi Formoza adasındaki Tayvan yönetimiyle yürütülmüştür. Bu arada zamanın şartları gereği Kore'de Türk ve Çin askerleri karşı karşıya gelmiştir.

[92] Barış Adıbelli, Osmanlı'dan Günümüze Türk - Çin İlişkileri, IQ kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2007, s.11.
[93] Abdülhamit Bilici, **Ayak Sesleri**, Aksiyon Dergisi, Sayı 280, 2000, s.6.

Türkiye'nin Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkileri 1949 sonrası uzun bir süre düzenlenememiş ve Soğuk Savaş'ın gergin atmosferi iki ülke arasındaki ilişkilere de önemli ölçüde yansımıştır. Komünist Çin'in tanınması hususunda Türkiye İngiltere'nin değil ABD'nin tavrını benimsemiş ve çoğu Batı ülkesi ve Latin Amerikalılar gibi 1960 sonuna kadar Milliyetçi Çin'i, Çin halkının yasal temsilcisi olarak tanımaya devam etmiştir[94].

Türkiye, diğer birçok ülke ile birlikte Çin Halk Cumhuriyeti ile 4 Ağustos 1971 tarihinde diplomatik ilişkilerine başlamıştır. O yıllarda, Çin'in dış politikası hem SSCB hem de "ABD Emperyalizmine" karşı çıkma ve Üçüncü Dünya Ülkeleri ile işbirliği yapma çizgisini izlemek olmuştur. Aynı zamanda Çin, güneyinde ABD, kuzey ve kuzeybatısında ise SSCB'nin tehdidi altında kalmıştır. SSCB'nin artan tehditlerine karşı ABD, güvenlik strateji dengesini kurmak için Sovyet Rusya'ya karşı Çin kartını oynama kararını almıştır. Çin ise iki süper güçten birini tercih etmek zorunda kalmıştır. 1971'de ABD Başkanı Nixon'un ulusal güvenlik danışmanı Henry Kissinger'in Çin'e yaptığı tarihi ziyaret, iki ülke ilişkilerinin normalleşmesinin ilk adımını oluşturmuştur. Türkiye ise, H. Kissinger'in Çin'e gidişinden hemen sonra Çin ile diplomatik ilişki tesis ederek Çin'in uluslararası sahneye çıkışına destek olmuştur[95].

Türkiye, ÇHC'yi Çin halkının yasal temsilcisi olarak tanımasının ardından, Çin ile üst seviyede karşılıklı ziyaretler gerçekleştirmiş ve 1972'de bir Sivil Havacılık Anlaşması, 1974'de bir ticaret anlaşması ve 1981'de de bir ticari protokol imzalamıştır. Türkiye Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Mayıs 1982'de Çin'e bir ziyarette bulunduğunda ise iki ülke arasında bir ilki gerçekleştirmiştir. Ancak Çin ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gerçek anlamda geliştirilmesi, 1980'li yılların ortalarında, Turgut Özal'ın iktidarı sırasında mümkün olabilmiş ve 1985'de Turgut Özal'ın Pekin'i ziyareti sonrası, karşılıklı ziyaretler yapılmıştır. Bu resmi ziyaretlerin de bir sonucu olarak karşılıklı ticarette önemli artışlar kaydedilmiştir[96].

[94] Deniz Ülke Arıboğan, **Uzakdoğu'da Değişen dengeler ve Türkiye, Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2001, s.90.
[95] Nuraniye H. EKREM, **Türkiye Çin İlişkilerinin Boyutları ve Engelleri**, Stratejik Analiz, Cilt 1, Sayı 1, 2000, s.11
[96] Arıboğan, a.g.e., s. 94.

2.2. ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN TİCARİ GELİŞMİ VE DÜNYA TİCARİNDEKİ YERİ

Diğer ülkelerle dış ticaretin, ekonomik ve teknik işbirliğinin artırılması, Çin'in dış Dünyaya açılma politikasının yanı sıra modernleşme ve kalkınma stratejisinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. 1979 yılından bu yana Çin'de dış ticaret hızla artmıştır. Çin, etkin bir şekilde dış ticaretini artırmakta ve teknoloji ithal etmektedir. Ayrıca ülke yabancı sermayenin etkin kullanımını yaygınlaştırmış, yabancı ülkelerde sözleşmeli mühendislik projeleri ve işgücü hizmetlerinin kapsamını genişletmiş ve teknoloji ihracını artırmıştır. Yabancı işletmelere yatırım yapılması ve işletilmesinde ilerleme kaydedilmiştir. Daha fazla uluslararası ikili ve çok taraflı ekonomik ve teknik yardım alınmaktadır. Çin'de uluslararası işbirliği ve değişimler için çok biçimli bir yapı oluşmaya başlamış, ülkenin dış ekonomik ve ticaret ilişkileri yeni çoğulcu bir aşamaya girmiştir. Çin dış ticaretinin büyümesinin Dünya pazarına iki yönlü etkisi söz konusudur. Birincisi, Çin'in ihracatta patlama yaparak diğer ülkelerin dış ticaret dengelerini değiştirmiş olması, ikincisi ise ekonomik gelişmesini ve üretim gücünü artırmak için dış Dünyadan hammadde ithal ederek girdilerin piyasa fiyatlarını yükseltmiş olmasıdır[97].

2008 yılı sonu itibariyle Çin Halk Cumhuriyetinin ihracatı, ithalatı ve toplam dış ticareti sırasıyla 1,43 trilyon ABD Doları (%17,2 artış), 1,13 trilyon ABD Doları (%18,5 artış) ve 2,49 trilyon ABD Doları (%17,8 artış) olarak kaydedilmiştir.

[97] Sakarya, a.g.e., s. 37.

Tablo 12: Çin Halk Cumhuriyeti Dış Ticaret Verileri: 1978-2008 (Milyar $)

Yıllar	Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi	Toplam İhracat	Toplam İthalat
1978	20,64	-1,14	9,75	10,89
1980	38,14	-1,9	18,12	20,02
1985	69,6	-14,9	27,35	42,25
1989	111,68	-6,6	52,54	59,14
1990	115,44	8,74	62,09	53,35
1991	135,7	8,12	71,91	63,79
1992	165,53	4,35	84,94	80,59
1993	195,7	-12,22	91,74	103,96
1994	236,62	5,4	121,01	115,61
1995	280,86	16,7	148,78	132,08
1996	289,88	12,22	151,05	138,83
1997	325,16	40,42	182,79	142,37
1998	323,95	43,47	183,71	140,24
1999	360,63	29,23	194,93	165,7
2000	474,29	24,11	249,2	225,09
2001	509,65	22,55	266,1	243,55
2002	620,77	30,43	325,6	295,17
2003	851	25,47	438,23	412,76
2004	1.154,55	32,09	593,32	561,23
2005	1.422,12	101,9	762	660,1
2006	1.760,70	177,5	969,1	791,6
2007	2.173	261	1.218	956
2008	2.560	369	1.430	1.130

Kaynak: National Bureau of Statistics of China, IMF, EIU, 2008

Ekonomik reform süreciyle Çin büyük bir ticari güç kazanmış olup, Dünya ticaretine göre hızlı gelişme kaydetmiştir (bkz. Grafik 2). Çin'in ihracat hacmi 1978 yılında 9,75 milyar dolar iken, 2008 yılına geldiğinde ise bu rakam 1.430 milyar dolara ulaşmıştır. Yine 1978 yılında Çin'de gerçekleşen ithalat 10,89 milyar dolar iken, 2008 yılı itibariyle 1.130 milyar dolara yükselmiştir. 2004 yılında artık Çin, ABD ve Almanya'dan sonra Dünyanın üçüncü büyük ticari ekonomisi haline gelebilmiştir. Bu başarının en önemli nedenleri reform süreciyle birlikte başarıyla uygulanan ihracata dayalı kalkınma modeli ve 2001 yılı DTÖ üyeliği ile kaydedilen hızlı ticaret artışları olarak gösterilebilir. Son yıllarda Çin'in ticari hacmi inanılmaz bir hızla büyümeye devam etmektedir. 2001 yılında toplam dış ticaret fazlası 22,55 milyar dolar iken, 2008 yılında bu rakam on kat artarak 369 milyar dolar olmuştur. Yıllardır hızlı bir şekilde artan dış ticaret fazlalığı sayesinde Çin, Japonya'dan sonraki ikinci büyük döviz girdisi olan ülke haline gelmiştir.

Grafik 1: Çin Halk Cumhuriyeti İthalat/İhracat (Milyar $)

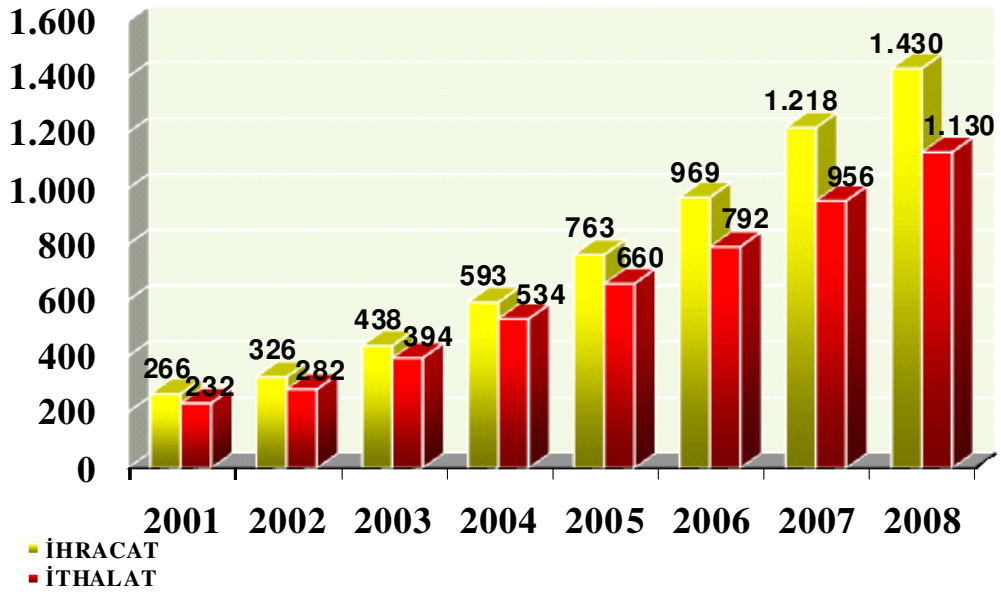

ÇHC'de, reformların başladığı yıllardan günümüze kadar toplam ticaret hacmi ciddi oranlarda artmıştır. 1978 yılında 20,64 milyar dolar olan toplam ticaret hacmi, 2008 yılına gelindiğinde 120 kat artarak 2.491 milyar dolara ulaşmıştır.

ÇHC'nin dış ticaret ortaklarına bakıldığında ise, 2008 yılı sonu itibariyle 425,58 milyar ABD Doları tutarındaki dış ticareti ile Avrupa Birliği, ülkenin en önemli ticari ortağı olarak görülmektedir. İkinci ve üçüncü en önemli ticaret ortakları olan ABD ve Japonya ile dış ticareti ise sırasıyla 333,74 milyar ve 266,79 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Çin Ticaret Bakanlığından (MOFCOM) alınan bilgilere göre, 2007 yılı sonu itibariyle 73,3 milyar ABD Doları olan Çin-Afrika kıtası ticaret hacmi, 2008 yılı sonunda 106,8 milyar ABD Dolarına ulaşmıştır[98].

[98] T.C. Şanghay Başkonsolosluğu Ticaret Ataşeliği, a.g.e., s. 3.

Grafik 2: Çin Halk Cumhuriyeti Ticaret Hacmi/Dengesi (Milyar $)

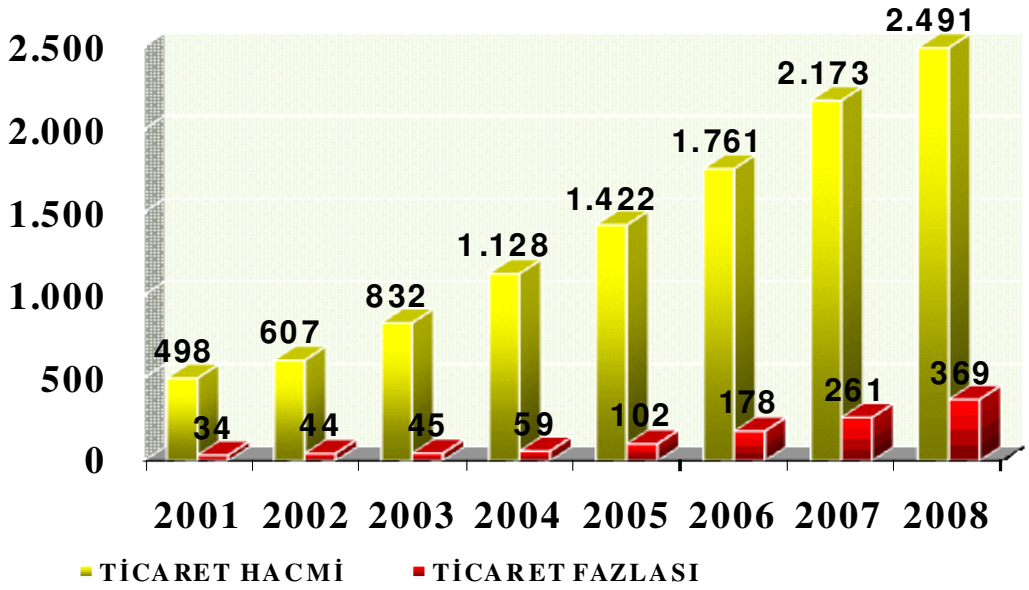

Tüm Dünyayı etkisi altında alan 2008 küresel krizi Çin ekonomisinde de kendisini hissettirmeye başlamıştır. Deutsche Bank tarafından yapılan açıklamada, 2009 yılında ÇHC'nin gayri safi yurt içi hasıla artış oranının %7'ye ulaşacağı belirtilmektedir. Söz konusu açıklamada, küresel krizin etkilerinin önümüzdeki bir buçuk yıllık dönemde daha yoğun bir şekilde hissedileceği, imalat sanayi, madencilik ve emlak sektörlerindeki yatırımlarda azalma beklendiği ve gerileyen dış talebe bağlı olarak, dış ticaret sektöründe de sıkıntı yaşanacağı kaydedilmiştir. Krizin de etkisiyle Çin'in dış ticareti, 2009'un ilk 3 ayında 428,7 milyar dolara gerileyerek, geçen yılın aynı dönemine göre %24,9 azalmış, ihracat %19,7'lik düşüşle 245,5 milyar dolara, ithalat da %30,9'luk düşüşle 183,2 milyar dolara inmiştir. Çin'in döviz rezervi de, ilk çeyrekte %16 artarak, Mart ayının sonunda 1 trilyon 953,7 milyar doları bulmuştur. Ayrıca, 2009 yılında Çin genelinde pek çok sektörde deflasyon sürecinin yaşanacağı açıklanmıştır. Bu gelişmeleri yakından takip eden Çin yönetimi, krizin özellikle dış ticaret üzerindeki (olumsuz) etkilerini ve dolayısıyla, istihdam ve tüketim yönündeki dolaylı etkilerini gidermek amacıyla, komşu ülkeler ile dış

ticaretinde ulusal para birimi Yuan'ı kullanma yönündeki çabalarını hızlandırmıştır. Bu sürecin özellikle Şanghay bölgesinde yürütülmesine çalışılmaktadır.

Küresel krizden en fazla Çinli firmaların zarar göreceği ve dolayısıyla, ihracatçı firmaların kur riskinden korunması ve ayrıca, Doğu Asya'da dengeli bir para birimine dayalı ticari işlemlerin sürdürülmesi amacıyla, Yuan'ın uluslararası ticarette kullanılmaya başlanması çalışmalarına hız verileceği bildirilmiştir. Ülke ekonomisinin geneli üzerindeki küresel krizin etkilerinin azaltılması amacıyla, Çin yönetimi tarafından bazı diğer politikalar da uygulanmaktadır. Farklı ülkeler ile swap anlaşmalarının sonuçlandırılması, bu sürece bir örnek olarak verilebilir. 2008 yılı Mayıs ayı itibariyle bu kapsamda 8 ülke arasında 80 milyar ABD Doları tutarında 16 swap anlaşması sonuçlandırılmış bulunmaktadır.

Küresel krizin de etkisi ile son olarak, Çin ile Güney Kore arasında var olan 4 milyar ABD Doları tutarındaki anlaşmaya ek olarak, 180 milyar Yuan tutarında bir paralel yapılandırma oluşturulmuştur. Bu son düzenleme, diğer hususların yanı sıra, ticari işlemlerde kur riskini ve maliyeti azaltmak, karşılıklı ithalatı ve dolayısıyla ticareti arttırmak ve iki ülkenin ihracata yönelik faaliyette bulunan şirketlerini teşvik etmeyi amaçlamaktadır[99].

2.2.1. İhracat

Çin Halk Cumhuriyeti'nde dışa açılma politikalarıyla birlikte ihracatta sürekli bir artış eğilimi başlamıştır (bkz. Tablo 12). 1978 yılında 9,75 milyar dolar olarak gerçekleşen toplam ihracat, 147 kat artarak 2008 yılı sonu itibariyle 1.430 milyar dolara ulaşmıştır.

Ülkede ihracatın 1989 yılından itibaren artışını hızlandırdığı görülmektedir. 1990 yılında ihracat artış oranı %18,2'dir. Bu performans, döviz kuru ayarlamaları, etkin iç talep idaresi, enflasyonun kontrolünde sağlanan başarı ve ticari mekanizmada gerçekleştirilen reformlarla dış ticaret şirketlerine daha fazla özerklik tanınması ve dış ticaret planlama sisteminin yeniden yapılandırılması ile gerçekleştirilmiştir. Çin'in toplam ihracatı, 1970

[99] T.C. Şanghay Başkonsolosluğu Ticaret Ataşeliği, a.g.e., s. 3.

yılında 2,3 milyar dolar ve 1980'de 18,12 milyar dolar olarak gerçekleşmişken, ihracata yönelik kalkınma politikalarının da etkisiyle 1990 yılında 62 milyar dolara ulaşmıştır[100].

Son yirmi yılda dışa açılma ve teşvik politikalarının, ihracatlarındaki büyümenin Dünya ihracatının büyüme oranını tehdit eder hale geldiği söylenebilir. Ülkenin ihracat artışı 1994 yılında Renminbi' nin devalüe edilmesiyle patlama yapmış, vergi indirimleri ile beraber bu artış 1995 yılında abartılı olmuştur. 1998 yılında Asya'da görülen kriz ihracatı düşürmüş olsa da ihracat %6,1'lik artış göstermiştir[101].

ÇHC'de reformların başladığı 1979 yılında ihracatında en büyük payı birincil sektör ürünlerinin oluşturduğu görülmektedir. 1980'lerin ortasında artmaya başlayan ihracatın yapısında önemli bir değişiklik olmazken, bu yıllarda birincil ürünlerin toplam ihracatın %51'ini oluşturmaktaydı. Bu yılın sonuna doğru imalat ürünlerinin toplam ihracattaki payı artmaya başlamış ve ihracat yapısında önemli değişiklikler kaydedilmeye başlamıştır. Bu değişimin temel nedeni ise emek yoğun imalat ürünlerinin ihracat payındaki artıştır. 1985-1990 yılları arasında sermaye yoğun imalat ürünlerinin ihracat payı %29'dan %19'a düşerken, emek yoğun imalat ürünlerinin payı ise %44'den %74'e yükselmiştir[102](bkz. Tablo 13).

[100] Ramazan Tezcan, **Gelişen Asya Pasifik Bölgesi ve Çin**, Ankara: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Matbaası, Temmuz 1993, s.22.
[101] Karaca, a.g.e., s. 71.
[102] Laı Pingyao, **China's Foreign Trade: Achievements, Determinants and Future Policy Challenges,** China & World Economy, Vol. 12, 2004, s. 41.

Tablo 13: ÇHC Ürün Gruplarına Göre İhracat Değerleri (100 milyon $)

Ürünler	**1980**	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**
Toplam	181,19	2492	2660,9	3256	4382,3	5933,3	7619,5	9689,4	12177,8
Birincil Ürünler	91,14	254,6	263,4	285,4	348,1	405,5	490,4	529,2	615
Gıda Ürünleri ve Canlı Havyan	29,85	122,8	127,8	146,2	175,3	188,6	224,8	257,2	307,4
Alkol ve Tütün	0,78	7,5	8,7	9,8	10,2	12,1	11,8	11,9	13,9
Tüketilmeyen Hammaddeler	17,11	44,6	41,7	44	50,3	58,4	74,8	78,6	91,2
Madeni Yakıtlar, Yağlar, vb. Ürünler	42,80	78,6	84	84,4	111,1	144,8	176,2	177,7	199,5
Hayvansal ve Bitkisel Yağlar	0,60	1,2	1,11	0,98	1,2	1,5	2,68	3,73	3,03
İmalat Ürünleri	90,05	2237,4	2397,6	2970,6	4034,2	5527,8	7129,2	9160,2	11562,7
Eczacılık ve Kimyasal Ürünler	11,20	120,9	133,5	153,3	195,8	263,6	357,7	445,3	603,2
Hafif Tekstil, Sanayi ve Plastik ile Madeni ve Metalürji Ürünler	39,99	425,5	438,1	529,5	690,2	1006,5	1291,2	1748,2	2198,8
Makine ve UlaşımAraçları	8,43	826	949	1269,8	1877,7	2682,6	3522,3	4563,4	5770,5
Muhtelif Ürünler	28,36	862,8	871,1	1011,5	1260,9	1563,9	1941,8	2380,1	2968,4
Diğer Ürünler	2,07	2,2	5,8	6,5	9,6	11,1	16	23,2	21,8

Kaynak: National Bureau of Statistics of China, IMF, EIU, 2008

Şekil 1: ÇHC 2008 Yılı Başlıca İhraç Ürünleri

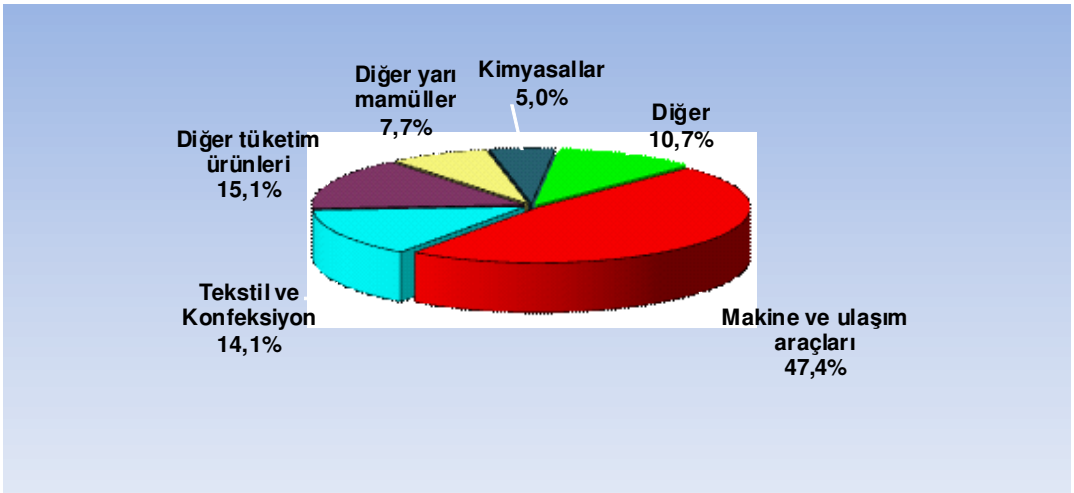

2008 yılı itibariyle Çin'in en fazla ihraç ettiği ürün grubunun makine ve ulaşım araçları olduğu görülmektedir (bkz. Şekil 1) Ülke ayrıca dışarıya, rafine edilmiş petrol ürünleri, yağlama maddeleri, kimyasal ürünler, alkollü içecekler, alkolsüz içecekler, bitkisel yağlar, hayvansal yağlar, elektrikli makineler, büro malzemeleri, canlı hayvanlar, su ürünleri, pirinç, çay, konserve meyve-sebze, ham ipek, kömür, pamuk ipliği, hazır giyim eşyası, ayakkabı, spor eşyası, hafif sanayi mamulleri, demir-çelik ürünleri, oyuncaklar, elektronik eşya, telekomünikasyon ekipmanları gibi ürünler satmaktadır[103].

Çin'in önemli ihraç kalemlerinden olan tekstil ve giyim eşyası (iplik, bez, tekstil ürünleri ve giysi ile aksesuarları) ürünlerinin toplam ihracatı, bir önceki yıla göre, %8,2 oranında artış göstererek, 185,1 milyar ABD Dolarına ulaşmıştır. Bununla birlikte, bu rakam bir önceki yıla göre yaklaşık 11 puan azalma sergilemiştir. Bu sektördeki toplam ihracat rakamının yaklaşık 120 milyar ABD Dolarlık bölümünü giysi ve aksesuarları ve 65 milyar ABD Dolarlık kısmını ise iplik, bez ve tekstil ürünleri oluşturmaktadır[104].

Küresel krizin etkileri sonucunda iç talebin azalması üzerine, Çin'in bakır ithalatı ve ihracatı %4,3 oranında gerileyerek, toplam 3,25 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Bu sektörde 2008 yılında 2,6 milyon ton ithalat yapılmış ve 0,6 milyon ton ihracat gerçekleştirilmiştir. İthalatın ağırlıklı olarak yapıldığı ülkeler, Şili, Tayvan, Japonya ve Kore olarak açıklanmıştır. İhracatta başlıca pazarlar ise Hong Kong, Kore, ABD, Avrupa Birliği ve ASEAN ülkeleridir.

Yüksek enerji tüketen ürünler olarak nitelendirilen, çekme çelik, demir alaşım, çelik kütük, pik demir, alüminyum, bakır, çimento ve kimyasal gübre ihracatı, bir önceki yıla göre %16,2 oranında azalış kaydederek, 103 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, anılan ürünlerin ihraç değeri %31,4 oranında artarak, 89 milyar ABD Dolarına yükselmiştir. Bu ürünlerin ihracatında en önemli ülke %16 pay ile Kore olmuştur. Bu ülkeyi, ASEAN ülkeleri, Avrupa Birliği ve ABD izlemektedir.

2008 yılında Çin'in mekanik ve elektrikli ürünleri toplam ihracatı, bir önceki yıla göre %17 oranında artış kaydederek, 823 milyar ABD Dolarına ulaşmıştır. Bu sektör, toplam ihracatın yaklaşık %58'ini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, mekanik ve elektrikli ürünler, küresel krizden de en fazla etkilenen sektör konumundadır. Bu etkileşim süreci,

[103] İstanbul Ticaret Odası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, **Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu**, 2008, s.,6
[104]T.C. Pekin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, ÇHC 2008 Sektörel Ticari Gelişmeler, 2009 Çin Halk Cumhuriyeti Dış Ticaret Bilgileri, < http://www.dijitalport.com/CIN/>, (erişim:23.03.2009), .s.1.

kıyı bölgelerinden iç bölgelere ve KOBİ'lerden büyük şirketlere doğru yayılmaktadır. Bu gelişimin ilk işareti, sektörün 2009 yılı Ocak ayı ihracatında yaşanan %21 oranında azalış (toplam değer 49,1 milyar ABD Doları) ile görülmüştür[105].

Çin'in dış ticaret yapısına bakıldığında; dış ticaretin belirli ülkelere yoğunlaştığı ve dış ticaret hacminin büyük ticari ortaklarına göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Dışa açılma politikaları ile birlikte Çin, gelişmiş ülkelerin piyasalarına girişini artırmıştır. 1970 ve 1980 yıllarında ABD, AB ve Japonya'nın ithalatı içinde Çin çok düşük paylar alırken, 1990'lı yıllardan itibaren payını yükseltmiştir. Çin, dış ticaretinin büyük kısmını Hong Kong kanalıyla gerçekleştirmektedir. Çünkü birçok ülke, Çin'den olan ithalatını Hong Kong aracılığıyla yapmaktadır. 2008 dış ticari verilerine bakıldığında Çin'in en büyük beş ihracat pazarının sırasıyla Avrupa Birliği (%16,4), Amerika Birleşik Devletleri (%12,7), Japonya (%10,3), on ülkenin oluşturdukları ASEAN (%9,3) ve Hong Kong (%7,8) olduğu görülmektedir (bkz. Tablo14).

Tablo 14: ÇHC İhracatındaki Ülkeler (2008)

Ülke	**Toplam İhracat İçindeki Pay(%)**
AB	16,4
ABD	12,7
Japonya	10,3
ASEAN	9,3
Hong Kong	7,8
Kore	7,5
Tayvan	5,4
Avustralya	2,3
Hindistan	2,2
Rusya	2,2
Diğer	23,9

Kaynak: İTO, ÇHC Ülke Raporu, 2008

Çin'de Yabancı sermayeli şirketler ihracat artışına önemli katkıda bulunmuşlardır. 1992-2007 döneminde yabancı sermayeli şirketlerin ihracata katkısı 17,4 milyar dolardan (toplamın %20'si) 696 milyar dolara (toplamın %57'si) yükselmiştir. Bununla birlikte 2000 yılında devlet mülkiyetli şirketlerin ihracat içindeki oranı %47 iken 2007 yılında bu oran %18,5 olarak gerçekleşmiştir. Yine son dönemde özellikle yabancı sermayeli şirketlerde üretimde katma değer düzenli bir şekilde artmaktadır. 1985 yılında temel

[105] T.C. Pekin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e., s. 1.

maddeler toplam ihracat içinde %50 paya sahip iken, bu oran 1990 yılından itibaren bu oran düşmeye başlamıştır. 2007 yılında mamul maddeler ihracatı toplam ihracatın %95'ünü oluşturmaktadır. 1996-2007 yılları arasında tekstil ihracatının payı toplam ihracat içinde %23,1'den %13,6'ya düşmüştür. Buna karşılık makine ve elektronik ihracatının payı %20,6'dan %43,4'e ulaşmıştır[106].

Katma değeri yüksek ürünlerin yanı sıra, eczacılık ürünleri ve geleneksel Çin ilaçları ihracatında da büyük artış görülmektedir. Çin'in ihracatındaki artışın en dikkat çekici sebeplerinden birisi bu ülkenin sahip olduğu geniş çaplı ve ucuz işgücü avantajı olmuştur. İhracat artışına karşılık pek çok ihraç ürününün ithal girdiler içermesi nedeniyle ithalatta da önemli bir büyüme olmuştur. Son dönemde ithalat artışının yavaşlaması ile birlikte, 2004 yılında 32 milyar dolar olan ticaret fazlası, 2008 yılında 369 milyar dolara yükselmiştir. Diğer taraftan petrol ve maden cevherleri gibi temel mallar ithalatında düzenli bir artış eğilimi görülmektedir. Zira yerli üretim artık ihtiyacı karşılamaktan uzak düşmüştür. Diğer taraftan gıda ithalatı artış eğilimindedir.

Sonuç olarak ÇHC'de 1979 yılından beri yaşanan sürekli ihracat artışının nedenleri şu şekilde özetlenebilir: İlk olarak dışa açılma politikaları ve piyasa uygulamaları dış ticaretini gelişimi için gerekli olumlu koşulları yaratmasıdır. İkincisi ise, uygulanan düşük kur rejimi, ihracatta vergi iadesi ve DTÖ üyeliği ile ekonomiye sağlanan kaynakların ihracat artışında etkili olduğu görülmektedir. Üçüncü olarak 1985 yılından itibaren emek yoğun imalat ürünlerinin toplam ihracat içindeki payının artmaya başlaması ile ihracat rakamlarında ve yapısında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Son olarak, 1990'lı yıllarda uygulanmaya başlanan yabancı yatırım politikası ile yabancı sermaye ülke ekonomisine ve ihracatına önemli katkılar sağlamıştır[107].

2.2.2. İthalat

Ülke ekonomisinin az da olsa dışa açılmasından sonra ülkede bir talep patlaması yaşanmış, bu da ithalat patlamasına yol açmıştır. Ülkede uygulanan katı ama bir o kadar da düzenli yerli malı koruma politikaları ihracat hamlesi için öncülük etmiş ve uzun yıllardır sağlanan dış ticaret fazlasına önemli katkılarda bulunmuştur[108].

---

[106] T.C. Pekin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e., s. 1.
[107] Pei Chang Hong, **Analysis of China's Foreign Trade Growth and Discussion of Related Policies**, China & World Economy, Vol 13, No. 2, 2005, s. 27-30.
[108] Karaca, a.g.e., s. 71.

Çin'in ithalat verilerine bakıldığında, ithalatın ihracatla aynı artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Reformların başladığı 1978 yılından 1990 yılına kadar olan dönemde ithalat ihracatı aşmış ve ülke dış ticaret açığı vermiştir (bkz. Tablo 12).

Ülkenin ithalatı, hükümetin aldığı tedbirlerle 1990 yılında %9,8'lik bir azalma göstermiştir. Yuan'ın değerinin ayarlanması ve iç talebin düzenlenmesi politikaları ile ithalata olan talepte bir azalma meydana gelmiştir. Hükümetin bu politikalara son vermesiyle birlikte, ekonominin, özellikle de modernizasyon sürecinde gerekli olan teknoloji ve sermaye malları ithalatında ertelenmiş olan talebini karşılamak üzere 1991 yılının ilk yarısında ithalatta %16'lık artış yaşanmıştır. Böylece 1990 yılında elde edilmiş olan 9 milyar dolarlık ticari fazla 1991 yılındaki bu ithalat artışı ile düşüş göstermiştir. Ancak yine de 1991 yılında ticari fazla bulunmaktadır[109].

2000 yılına gelindiğinde ülkenin toplam ithalatı 200 milyar doları, 2002 yılında ise 250 milyar doları geçmiştir. 2002 yılından 2006 yılına kadar ortalama yıllık ithalat artış oranı yaklaşık olarak %29'dur.

Çin, dış yatırımlar ve ithalat açısından, dışa bağlı bir ülke olmasına karşın Dünyada bütçesi fazla veren nadir ülkelerden biridir. Çin Halk Cumhuriyeti Gümrük İdaresinin geçici verilerine göre, 2008 yılı sonu itibariyle ülkenin toplam ithalatı bir önceki yıla göre %18,5 oranında artarak, 1,13 trilyon ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Dünya gazetesinde yayınlanan verilere göre Çin'in ithalatı küresel krizin de etkisiyle, 2009'un ilk 3 ayında yüzde 30,9'luk düşüşle 183,2 milyar dolara inmiştir.

Çin'in madde grupları itibariyle ithalatı incelendiğinde ilk sırayı %43,2'lik payı ile makine ve mekanik cihazlar almaktadır. Gerçekleştirdiği yüksek oranlı büyüme ile artan enerji ihtiyacı nedeniyle, temel mallar arasında petrol ithalatında düzenli bir artış eğilimi görülmektedir. Ülke dışarıdan çeşitli gıda ürünleri, elektrikli makineler, motorlu taşıtlar, ham petrol, yağlama maddeleri, bitkisel yağlar, hayvansal yağlar, doğal kauçuk, kereste, kâğıt hamuru, pamuk, demir cevheri, gübre, plastik ürünler, çelik mamulleri, elektronik devreler ve kimyasallar satın almaktadır.

Çin'de ithalata, sanayisindeki üretimi beslemeye yönelik olarak imalat mallarının hakim olduğu görülmektedir. Yatırım yapan yabancı şirketlere, ihracat yapmaya yönelik üretimde kullanılmak üzere ithalat izni verilmesi ve büyümenin büyük ölçüde malzeme

[109] Tezcan, a.g.e., s. 23.

yoğun inşaat ve otomotiv sektörlerinden kaynaklanması dolayısıyla ülkenin hammadde talebinin çok artması, ithalatta görülen artış eğiliminin başlıca nedenleri olarak gösterilebilir.

Tablo 15: ÇHC Ürün Gruplarına Göre İthalat Değerleri (100 milyon $)

Ürünler	**1980**	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**
Toplam	200,2	2250,9	2435,5	2951,7	4127,6	5612,3	6599,5	7914,6	9559,5
Birincil Ürünler	69,6	467,4	457,4	492,7	727,6	1172,7	1477,1	1871,3	2430,9
Gıda Ürünleri ve Canlı Havyan	29,3	47,6	49,8	52,4	59,6	91,5	93,9	99,9	115
Alkol ve Tütün	0,36	3,6	4,1	3,9	4,9	5,5	7,8	10,4	14
Tüketilmeyen Hammaddeler	35,5	200	221,3	227,4	341,2	553,6	702,3	831,6	1179,1
Madeni Yakıtlar, Yağlar, vb. Ürünler	2	206,4	174,7	192,9	291,9	479,9	639,5	890	1049,3
Hayvansal ve Bitkisel Yağlar	2,4	9,8	7,6	16,3	30	42,1	33,7	39,4	73,4
İmalat Ürünleri	130,6	1783,6	1978,1	2459	3399,9	4439,6	5122,4	6043,3	7128,7
Eczacılık ve Kimyasal Ürünler	29	302,1	321	390,4	489,8	654,7	777,3	870,5	1075,5
Hafif Tekstil, Sanayi ve Plastik ile Madeni ve Metalürji Ürünler	41,5	418	419,4	484,9	639	739,9	811,6	869,2	1028,8
Makine ve Ulaşım Araçları	51,2	919,3	1070,2	1370,1	1928,3	2528,3	2904,8	3570,2	4124,6
Muhtelif Ürünler	5,4	127,5	150,8	198	330,1	501,4	608,6	713,1	875,1
Diğer Ürünler	3,3	16,5	16,8	15,6	12,8	15,3	20,1	20,3	24,7

Kaynak: National Bureau of Statistics of China, IMF, EIU, 2008

27 Mart 2007'de Ticaret Bakanlığından bildirilen bir düzenlemeyle, Çin firmalarının çelik ürünleri, plastik materyaller, bazı makine ve elektronik ürünleri içeren 338 kalem malda ithalat lisansı alma zorunluluğu kaldırılmıştır. Söz konusu düzenleme dış ticarete denge getirilmesi için ithalat işlemlerinin kolaylaştırılması amacıyla yapılmıştır. 1993 yılından bu yana net ham petrol ithalatçısı olan ve her geçen gün hızlı büyümesini karşılayabilmek için ham petrole daha fazla bağımlı hale gelen ve bu yüzden de Dünya petrol fiyatları üzerindeki baskıyı artıran Çin'i, ABD ve Japonya gibi petrol talebi yaratan diğer büyük ekonomilerden ayıran bir özelliği enerji ihtiyacının önemli bir bölümünü sahip olduğu kömür zenginliğinden elde etmesidir. Bu nedenle petrol şoklarından gecikmeli olarak etkilenmekte, ülke ekonomisi şoka maruz kalmadan önce tedbir almaya zaman

bulabilmektedir. Ancak diğer taraftan 26 senedir yılda ortalama % 9,6 büyüyen ve 1993 yılından bu yana giderek artan oranda petrolde ithalata bağımlı hale gelen bir ekonomide, stratejik rezerv oluşumu için 2005 senesine kadar somut bir adım atılamamış olması dikkat çekicidir. Öte yandan, stratejik rezerv oluşumu ile bu rezervin yönetiminden sorumlu yeni bir kurumun oluşturulmuş ve buna bağlı fiziki yatırımlara hızla başlanmıştır[110].

Şekil 2: ÇHC 2008 Yılı Başlıca İthalat Ürünleri

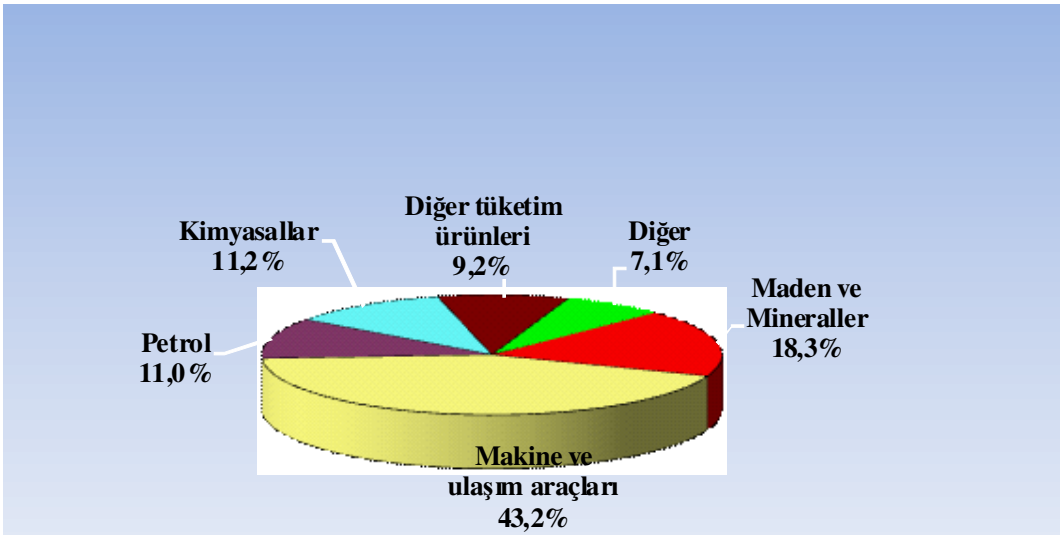

Çin Halk Cumhuriyeti'nde ihracatta sağlanan sürekli artış ve ekonomik büyüme ile orantılı olarak ithalat talebi de artış göstermektedir. Tablo 16'ya göre 2008 yılında Çin'in en çok ithalat yaptığı ülke %13,4'lük oranla Japonya olduğu görülmektedir. Japonya'yı, AB (%11,4), on ülkenin oluşturdukları ASEAN (%10,4), Kore (%10) ve Tayvan (%9,4) izlemektedir. ABD ise %7'lik oranla altıncı sırada yer alabilmiştir.

Yüksek teknoloji ürünleri ithalatında bakıldığında ise, yabancı sermaye yatırımlarına bağlı olarak, ABD ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere gelişmiş ülkeler Çin pazarını kontrol etmektedir. Diğer bir deyişle, özellikle nihai mamullerde, Japonya, G. Kore, Avrupa Ülkeleri ve ABD başta olmak üzere, pazara hakim olan ülkeler, bir taraftan ortak yatırıma gitmekte, diğer taraftan devletin elinde olan tesislerin satın alınıp,

[110] ÇHC Yıllık Rapor, a.g.e., s. 55.

teknolojisinin iyileştirilmesi suretiyle işbirliğine girmektedirler. Bu alanlarda, Çin sanayinin genelde rekabet gücü oldukça yüksektir. Ancak, Çin söz konusu ürünlerin üretiminde kullanılan ara girdileri iç piyasadan karşılayamadığı ölçüde ithalat yoluyla sağlamaktadır. Bu ürünler arasında, demir-çelik ürünleri, kimyasal ürünler, tekstil elyafı, doğal taş ve çimento ve diğer inşaat malzemeleri, otomotiv yan sanayi ürünleri ilk sıralarda yer almaktadır[111].

Tablo 16: ÇHC İthalatındaki Ülkeler (2008)

Ülkeler	**Toplam İthalat İçindeki Pay (%)**
Japonya	13,2
AB	11,4
ASEAN	10,4
Kore	10
Tayvan	9,4
ABD	7
Avustralya	3,3
S.Arabistan	2,8
Brezilya	2,6
Rusya	2,1
Diğer	27,8

Kaynak: İTO, ÇHC Ülke Raporu 2008

2.2.3. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dış Ticaret Politikası

ÇHC'de mevcut Dış Ticaret Kanunu 1995 yılında yürürlüğe girmiştir. Dış Ticaret, yabancı sermayeli kuruluşlar istisna tutulmak üzere, ticaret planlama mekanizması ilkeleri çerçevesinde Dış Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Bakanlığı (MOFTEC) tarafından yürütülmektedir. Dış ticaret, ulusal ve bölgesel düzeyde örgütlenmiş Dış Ticaret Şirketleri (FTC) yoluyla gerçekleştirilmektedir. İhracata ilişkin zorunlu planlama kaldırılmakla birlikte bazı ürünler üzerindeki lisans uygulaması devam etmektedir. Ancak ithalatın planlı gelişimi, yerli üretimi korumak ve döviz rezervini kontrol etmek amacı ile önemini sürdürmektedir[112].

1994 yılı itibariyle ülkede, dış ticaret için zorunlu planların iptal edilmesi, toplam ithalat değerine ilişkin ilkelerin uygulanması, ihracat yoluyla döviz kazanılması ve ithalatın dövizle ödenmesi, önemli malların ithalatı ve ihracatına ilişkin kota yönetiminin

[111] Coşkun Güzelhan, **ÇHC Pazarı ve Dış Ticaret Yapısı, Türkiye ile Ticari İlişkiler**, T.C. Pekin Büyük Elçiliği, 2003, s. 2.
[112] Çakıroğlu, a.g.e., s. 3.

iyileştirilmesi, gümrük tarifesi oranlarındaki ayarlamaların sürdürülmesi, ve dış ticarete ilişkin mevzuatın hızlandırılması dahil olmak üzere dış ticaret sisteminde önemli reformlar yapılmıştır. 1995'te bazı malların ithalatına ilişkin önemli izin ve kota kısıtlamaları kaldırılmıştır. Bu reformlar Çin'in, dış ekonomik ve ticari faaliyetlerinin uluslararası ticaret örgütlerinin standartlarına uygun olmasını sağlamak ve uluslararası ekonomisinde geçerli olan kurallara uygun mekanizmayı kurmak için gerçekleştirilmiştir[113].

Çin, dış ticaret politikasını uygularken tarife ve tarife dışı idari uygulamalara yer vermektedir. Tarife dışı uygulamalar, merkezi ve bölgesel düzeydeki devlet kurumları (MOFCOM) tarafından yürütülmektedir. Çin'de ekonomi yönetiminin temel sorunu kuralların açık olmamasıdır. MOFCOM tarafından belirlenen kuralların yanısıra yerel yönetimler tarafından da ilave koşullar getirilebilmektedir. Dolayısıyla ticaret politikası alanında tek bir uygulama bulunmamaktadır. ÇHC mevzuatı birçok alanda yeterince açık olmayıp, bazı durumlarda yazılı net bir kuralın dahi olmadığı gözlenmektedir. Bazen uygulamalar gizli kararlara göre yapılmaktadır. Bu durum ise, uygulamada kişisel yorumlara ve kuralların sık sık değişmesine yol açmaktadır. Bunun sonucu olarak Çin ile ticari ilişkiler riski de beraberinde getirmektedir[114].

ÇHC, DTÖ taahhüdü çerçevesinde gümrük vergilerini kademeli olarak indirmiştir. Ancak vergiler halen yüksek seviyelerdedir. Çin özellikle hassas ürünlerde pazarını yüksek düzeydeki gümrük vergileri ve ithalat kısıtlamarı ile korumaktadır. Gümrük vergileri hassas olmayan ürünler için % 3 olmak üzere, ürünün hassaslık derecesine göre % 80'lere kadar çıkmaktadır. Gümrük vergileri nihai ürünlerde daha fazla, girdi olarak kullanılan ürünlerde ise azdır[115].

Gümrük vergileri devlete gelir sağlanmasından ziyade ticareti düzenlemek amacıyla kullanılmaktadır. Dolayısıyla, gümrük tarifeleri, Çin'in ticaret politikası önlemlerinin temel özelliğini teşkil etmektedir. Diğer bir deyişle, ÇHC liberal ticaret politikasına geçişin bir sonucu olarak, idari uygulama şeklindeki tarife dışı engellerden ziyade gümrük tarifesi ve kur politikası ile ticaretini düzenlemeye devam etmektedir.

İşlendikten sonra ihraç edilmek üzere, Dahilde İşleme Rejimi kapsamında ithal edilen ürünler ile serbest bölgelere gelen ürünler gümrük vergisinden muaf tutulmaktadır.

[113] Çin Eğitim Hizmetleri, a.g.e., s. 2.
[114] Çakıroğlu, a.g.e., s. 7.
[115] DTM, a.g.e., s. 20.

Çin'de 5 adet Özel Serbest Bölge bulunmaktadır. Bu bölgelere gelen ürünler indirimli veya sıfır gümrük vergisine tabidirler. İthal İzni Belgesi ile serbest bölgelere ithal edilen ürünlerin söz konusu tercihten yaralanabilmeleri için ürünlerin ihraç edilmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Ürünlerin iç piyasaya satılabilmesi için merkezi yönetimden izin alınması gerekmektedir.

- **Ticari Korunma Araçları**

Çin, ticari korunma aracı olarak etkin bir şekilde anti-damping ve anti-sübvansiyon önlemlerini kullanmaktadır. Söz konusu önlemlerin yaygın olarak kamu işletmelerinin katıldığı alanlarda olduğu gözlenmektedir. Bunun nedeni, bu işletmelerde iş gücünün önemli bölümünün istihdam edilmesi ve ithalat artışı ve reformlardan hemen etkilenmesidir. Önlem getirilen sektörlerin başında kağıt, demir-çelik ve kimyasal ürünler gelmektedir.

- **Tarife Dışı Engeller**

ÇHC tarafından kullanılan çeşitli "tarife dışı engeller" ile ülke ekonomisinin korunması hedeflenmektedir. Bu engeller ve kullanım şekilleri aşağıda özetlenmiştir [116]:

- **Gümrük Değerinin Belirlenmesi:** Gümrük değerinin belirlenmesinde açık bir kural bulunmamaktadır. Aynı ürün değişik gümrük kapılarında farklı vergiye tabi olabilmektedir. Gümrük değerinin hesaplanmasında tamamen keyfi bir uygulama vardır. Bazen gümrük değerinin tespitinde firmalar ile gümrük yetkilileri arasında pazarlıklar dahi yapılabilmekte, bu nedenle anlaşmazlıklar oluşmaktadır. Bu dağınık yapının ortadan kaldırılması amacıyla, 1 Ocak 2001 tarihinde yürürlüğe giren yeni Gümrük Kanunu ile gümrük değerinin hesaplanmasında DTÖ kurallarına uygun olarak "bağlantı değeri-transaction value" esas alınmaya başlanmıştır. Ancak, bu sistemin olumlu sonuç vermesi önümüzdeki dönemde uygulamanın ne ölçüde etkin olarak sürdürüleceğine bağlıdır.
- **Gümrük Muayenesi:** Ürünlerin gümrüklerde muayenesi ve denetimin tamamı devlet kuruluşları tarafında yapılmakta olup, gümrüklerde bağımsız bir muayene kuruluşu çalıştırılmasına izin verilmemektedir. Bu ise anlaşmazlık halinde ihracatçıların mağduriyetine neden olabilmektedir.
- **Standartlar ve Teknik Düzenlemeler:** Çin tarafından, standartlar ve teknik düzenlemeler yaygın bir şekilde tarife dışı engel olarak kullanılmaktadır. İmalat

[116] DTM, a.g.e., s. 21.

sanayi ürünlerinde ürünün Çin'e ithalatından önce kalite belgesi temini gerekmektedir. Bu belgenin temini ise zaman alan ve maliyetli bir iştir. Standartlar alanında ithal ve yerli ürünlere uygulanan iki ayrı mevzuat vardır. Yerli ve ithal ürünlere farklı uygulama yapılmaktadır. 700'den fazla ürünün ithalat ve ihracatında zorunlu kontrol uygulaması bulunmaktadır. Bu uygulamaya tabi olan sektörler arasında işlenmiş gıda ürünleri, tekstil, kimyasallar, kağıt, demir-çelik, otomobil, makine ve bazı ham maddeler bulunmaktadır.

- **Devlet Yardımları:** Çin'de ihracata dönük devlet yardımları yaygın olarak kullanılmaktadır. Devlet işletmelerine ucuz ve imtiyazlı banka kredisi açılmakta, genelde firmalarca bu kredilerin geri ödemesi dahi yapılmamaktadır. İhracatın teşvik edilmesi amacıyla, girdi maliyetlerinin Dünya fiyatlarına çekilmesini teminen, Dünya fiyatı ile yerli maliyet arasındaki fark ihracatçılara teşvik olarak ödenmektedir.

- **Miktar Kısıtlamaları ve Eş Etkili Önlemler:** *İthalat Kotaları*, Çin'e yapılacak ithalatta, tarım ürünlerinde yaygın bir şekilde kota uygulaması bulunmaktadır. DTÖ katılım anlaşmasına göre Çin, ithalat kotalarını belirli bir takvim çerçevesinde kaldıracaktır. *İthalat Lisansı,* MOFCOM ülke genelinde ithalat lisansı uygulaması yapmakta olup, birçok ürün ithalat lisansına tabidir. İthal lisansı için müracaat eden firmaların yeterli dövize sahip olduklarını ve ithalatın gerekli olduğunu kanıtlamaları gerekmektedir. Ayrıca, ithalat lisansının temininde genelde resmi yetkililer ile iyi ilişkilerin kurulmuş olmasının belirleyici olduğu görülmektedir. *Dağıtım Kanalları,* İthal edilen ürünler için yabancı firmalara dağıtım kanalları kurma hakkı tanınmamaktadır. İthal ürünlerin dağıtımı yerli firmalar tarafından gerçekleştirilmektedir. Çin'in geniş coğrafik yapısı nedeniyle, genelde ülke geneline yayılmış dağıtım firmaları bulunamamakta, dolayısıyla ürünün dağıtımında birden fazla aracı kullanılmaktadır. Bu ise özellikle otomobil ve ilaç sektörünü olumsuz etkilemekte, tüketici nezdinde maliyetlerin artmasına ve ürüne olan güvenin azalmasına neden olmaktadır.

2.2.4. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Belirgin Özellikleri ve Dünya Ticaretindeki Yeri

Çin Halk Cumhuriyeti hızlı büyümesi, dışa karşı nispeten kapalılığı ve Dünyanın en kalabalık pazarı olması nedenleri ile Dünyanın ilgisini üzerinde toplamaktadır. Hemen hemen bütün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, bu ülke ile ticari ilişkilerini geliştirmek ve işbirliği olanaklarını arttırmak istemektedir. Çin ekonomisinin yeniden yapılanma sürecinin bir gereği olarak, 1979 yılından itibaren Çin'de görülmeye başlanan ekonomik

reform çalışmaları içinde, mülkiyet sistemi, işletme yönetim ve finansmanı ile dış ticaretin yönetimine ilişkin çeşitli düzenlemeler önemli yer tutmaktadır.

ÇHC'nin son yıllarda Dünya ekonomisindeki yerinin ve Dünya ekonomisine entegrasyonunun dış ticaret temelli olduğunu söylemek mümkündür. Reformların başladığı tarihten günümüze Çin'in ihracatı ve ithalatı Dünya ticaretinin üstünde bir gelişme göstermiştir ve Dünya ticareti içindeki payı hızlı bir biçimde artmaya devam etmektedir. ÇHC 1979 yılında uygulamaya koyduğu reformlarla birlikte, ilk olarak uzun yıllardan beri uyguladığı dışa kapalı ekonomi modelinden vazgeçmiştir. Bu sayede daha önce görülmemiş nitelikteki dış ticaret oranlarına ve büyüme rakamlarına ulaşabilmiştir.

Tüm Dünya ülkelerinin gözünü çevirdiği Dünyanın en kalabalık pazarının belirgin özelliklerini ve Dünya ekonomisi üzerindeki etkilerini şu şekilde sıralamak mümkündür[117]:

• Çin ekonomisinin 2050 yılı itibariyle ölçek açısından ABD ekonomisine ulaşması beklenmektedir.

• Çin ile birlikte Dünyadaki ekonomi merkezi olma cazibesinin Asya'ya kayması beklenmektedir.

• Çin ekonomisindeki hızlı gelişimin ABD'nin etkinliğinin azalmasına yol açacağı düşünülmektedir.

• Çin'in kişi başına düşen gelir açısından alt sıralarda yer alması, nüfusunun çok olmasından kaynaklanmaktadır.

• Çin haftada 1 milyar $ yatırım almaktadır.

• Küresel finans krizinin etkilerine rağmen, 2008 yılında Çin ile ASEAN arasındaki ticaret hacminin bir önceki yılın aynı dönemine göre %13,9 artarak, 230 milyar doları geçmiş, ASEAN'ın AB, ABD ve Japonya'nın ardından Çin'in dördüncü büyük ticaret ortağı haline gelmiştir. Çin ve ASEAN liderleri arasında 2002 yılında imzalanan "Çin ve ASEAN Kapsamlı Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşması" uyarınca, Çin-ASEAN serbest ticaret bölgesi 2010 yılında kurulacaktır. Bu çerçevede Çin ve ASEAN arasındaki ticaret hacminin daha da artması beklenmektedir.

• Çin ve Dünya Bankası arasındaki işbirliği ilişkilerinin sürekli yoğunlaşması Çin'i, Dünya Bankası'ndan en çok borç alan ülke konumundan, Dünya Bankası'nın önemli

[117] Sakarya, a.g.e., s. 22.

bir hissedarı ve stratejik işbirliği ortağı durumuna getirmiştir (Çin son 25 yıl içinde Dünya Bankası'ndan toplam 40 milyar $ kredi almıştır).

• Çin'de yabancı sermaye girişi fazladır ama yerli üreticilerin de tasarruf oranları çok yüksektir. Son yıllarda Çin milli gelirinin %50'sini tasarruf etmekte; %45-46'sını yatırıma tahsis etmektedir. Ayrıca 2008 yılı itibariyle sabit sermaye yatırımları %25,5 oranında artış kaydetmiştir.

• Çin Halk Cumhuriyeti Gümrük İdaresinin geçici verilerine göre, 2008 yılı sonu itibariyle ülkenin toplam ihracatı bir önceki yıla göre %17,2 oranında artış kaydederek, 1,43 trilyon ABD doları, toplam ithalatı ise %18,5 oranında artarak, 1,13 trilyon ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Bu çerçevede, toplam dış ticaret hacmi 2,56 trilyon ABD dolarına ulaşmış ve dış ticaret fazlası ise, 295,46 milyar ABD Doları olarak kaydedilmiştir.

• 2008 yılının ilk 6 ayında Çin'deki vergi geliri geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 30,5 oranında artarak 3 trilyon 255 milyar 300 milyon yuana (483 milyar dolar) ulaşmıştır. Çin'in devlet kasasına giren vergi gelirlerindeki yükseliş, artan kişisel gelirlerin ve şirket karlarının işareti olarak kabul edilmektedir.

• Çin Dünyanın en çok enerji üreten birinci, en fazla enerji tüketen ikinci ülkesidir.

• Çin Halk Cumhuriyeti'nde gerçekleşen sanayi üretiminin %75'i kamu işletmeleri tarafından gerçekleştirilmektedir.

• 2007 yılı itibariyle Çin'de tarımın milli hasıladaki payı %11 civarındayken, ülkede toplam katma değerin yaklaşık %50'si sanayi sektöründen elde edilmektedir.

• Çin'de hizmet sektörü henüz gelişmemiş olmasına rağmen DTÖ yükümlülükleri uyarınca reformlara tabi tutulmaktadır. Ülkede bankacılık sektörünün %60'ı dört büyük bankanın elindedir ve bu bankalar sık sık devlet müdahalesine maruz kaldığı için sağlıklı bir yapıya sahip değillerdir. Asya Kıtası'nda Japonya'dan sonra ikinci büyük borsa Çin'de yer almaktadır. 2005 yılı ve sonrasında iş Dünyası finansmanının büyük bir kısmı banka kredilerinden çıkarak sermaye piyasalarına kaymıştır.

• ÇHC, 1978 sonrasında ekonomik serbestleşme sürecine girmiş, tarım reformuyla açlık sorununa çare bulmak için çabalamış, ağır sanayiden hafif sanayiye geçiş yaparak doğu sahillerinin zenginleşmesine ön ayak olmuş ve bugün artık gelişmekte olan ülkeler sınıfından gelişmiş ülkeler sınıfına doğru yol alan bir ülke konumuna gelmiştir.

• Demir-çelik sektöründe Çin Dünyanın en büyük üreticisi ve ithalatçısı konumundadır.

• Çin AR-GE çalışmalarına Dünyada en fazla kaynak ayıran ikinci ülkedir.

• Uluslararası ticarette ABD ve Almanya'nın ardından üçüncü sırada Çin yer almaktadır.

2.3. TÜRKİYE'NİN EKONOMİK VE TİCARİ GELİŞİMİ VE DÜNYA TİCARETİNDEKİ YERİ

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Dünya ekonomisi içerisinde hammadde ihracatçısı, sınaî ürün ithalatçısı ve dış borçlanmalar, Duyun-u Umumiye İdaresi ile sürekli imtiyazların verilmiş olduğu bir iktisadi yapıyı devralmıştır[118]. Cumhuriyet'in ilk yılları yokluk yılları olmuştur. Bunu değiştirmek için sermaye birikiminin milli ellerde toplanması ilk hedef olarak seçilmiştir. Kalkınma hamlesini devlet desteğiyle ve milli özel girişimci eliyle sağlayacak milli iktisat anlayışı benimsenmiştir. Ancak buna rağmen 1923–1929 yılları dışa açık bir ekonomi politikasının izlendiği yıllar olmuştur. Bunun en önemli nedeni Lozan Anlaşması'nın getirdiği şartlar olmuştur. Lozan Anlaşması'nın 1929'a kadar Türkiye'nin dış ticaretine ve 1925 yılına kadar kabotaj hakkına getirdiği kısıtlamalar, genç Türkiye Cumhuriyeti'ni bu yıllarda dışa açık bir ekonomi politikası izlemek zorunda bırakmıştır. Bu tarihlerde iktisat politikası ile ilgili alınan bu kararları uygulamak amacıyla bir dizi düzenleme yapılmış, ancak ekonominin dışa açık ve zayıf yapısına, özel kesimin ithalat ve finansal oyunlarda karlı olabilmesi, sanayi için gereken sermaye ve bilgi donanımından yoksunluğu da eklenince sanayileşme alanında gerekli atılımlar gerçekleştirilememiştir[119].

1930-1939 Büyük Buhran'ın yaşandığı yıllarda dışa kapalı ekonomi politikalarının temeli atılmış ve ithal ikameci politikalar ilk olarak bu dönemde uygulanmaya başlamıştır. Tüm Dünya gibi Türkiye de Büyük Buhran'dan etkilenmiş, ancak korumacı politikalar sayesinde de yerel sanayinin gelişiminde önemli adımlar atılmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle ekonomik gelişme sekteye uğramış ve savaş sonrası Demokrat Parti'nin liberalleşme çabaları başarısız olmuş, sermaye ithaline dayalı bu politikalar dış açıkları arttırarak 1958 krizine zemin hazırlamıştır. Yaşanan krizin

[118] Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi**, 1980-85, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 11-13
[119] Gülten Kazgan, **Tanzimat'tan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, Altın Kitaplar Yayınevi, 1.Basım, İstanbul 1999, s.73-84.

ardından bir istikrar programı hazırlamış, ancak program enflasyonu önlemede ve ödemeler dengesi açıklarını gidermede başarılı olamamıştır. Böylelikle 1960 yılında yeniden "planlı-denetimli ekonomi"ye geçiş yapılmıştır. Türkiye ekonomisinin dış ve iç baskılar altında "denetimli ekonomi-dışa kapanma" ile "serbest piyasa ekonomisiyle uluslararası ekonomiye katılım" arasındaki gelgitlerinde bu dönem yeni bir aşamayı temsil etmektedir[120].

1960'lı yıllarda uygulanmaya başlayan Beş Yıllık Kalkınma Planları'nın ilki ile istikrarlı bir büyüme gerçekleştirilmiş olsa da, 1970'li yıllar itibariyle ithal ikameci sanayi politikaları nedeniyle yaşanan döviz darboğazı, petrol krizi, dış ekonomik ilişkilerde yaşanan sorunlar, siyasi istikrarsızlıklar gibi gelişmeler 1980 itibariyle Türkiye'yi 24 Ocak kararlarına götüren gelişmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. 1980'li yıllar Türkiye'nin Dünya ekonomisi ile entegrasyonu açısından bir dönüm noktasıdır.

24 Ocak 1980 kararları enflasyonu kontrol altına almak, yabancı finansman açığını kapatmak ve daha dışa dönük ve piyasa odaklı bir ekonomik sisteme ulaşmak amacıyla ilan edilmiştir. Bu kararlar çerçevesinde, ihracata dayalı büyümenin teşvik edilmesi için Türkiye'nin ihracatta rekabet gücünü artırabilmek amacıyla ihracat sübvansiyonları sağlanmış ve Türk lirasının reel olarak değer yitirmesine izin verilmiştir[121].

24 Ocak Kararları, her ne kadar bir istikrar programı görünümünü verse de, aslında ekonominin yönünü ve ekonomi politikası anlayışını değiştirecek uygulamalar içermektedir[122]. Türkiye'de 1980 sonrası döneme ithal ikameci politikaların yerini alan ihracata dayalı dışa açık ve liberal politikalar hakim olmuştur. Bu süreci iki dönem halinde incelemek mümkündür. Bunlardan birincisi 1980–1988 dönemi, ikincisi ise 1989 sonrası dönemdir. Dönemlerden birincisi Dünyayla ticaret temelinde bütünleşmenin ağırlıklı izlerini taşırken ikinci dönemde sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ön plana çıkmaktadır.

2.3.1. 1980-1988 Dönemi Ekonomik Gelişme

1980–1988 dönemi esas olarak ticari serbestleşmenin ön koşullarının hazırlandığı bir dönemdir. 1980 öncesinin içe dönük sanayileşme yapısı, 24 Ocak 1980'den itibaren

[120] Kazgan, a.g.e., s. 111.
[121] T.C Merkez Bankası, **Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü, Ankara, 2002, s. 5.
[122] Tülay Suar, **Türkiye Ekonomisi**, Sancak Matbaası, İzmir, 1998, s. 49.

yürürlüğe konulan istikrar ve yapısal uyum programlarıyla dışa dönük olarak çalışmaya zorlanmıştır. Dışa açılmanın mal ve hizmet hareketlerinin serbestleşmesi temelinde sağlanması, bu dönemin en önemli özelliği olmuştur[123].

1980 yılında başlatılan ekonomik program ihracat sübvansiyonları, yüksek oranda devalüasyon ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri tarafından üretilen mal ve hizmetlerin fiyatlarında artış yapılmasını öngörmüştür. Başlangıçta, döviz kurlarında, faiz oranlarında ve hükümetçe belirlenen kamu ürünleri fiyatlarında görülen yüksek artışlara, hızla uygulamayı konulan ihracatı teşvik amaçlı heterodoks politikalar eşlik etmiştir. Bu hamleler uluslararası kredi kuruluşlarının güvenlerinin tekrar kazanılmasında da rol oynamıştır. Borç rahatlatma operasyonlarıyla birlikte, IMF Stand-by ve Dünya Bankası uyum kredileri hızla takvime bağlanmış ve ödemeleri gerçekleştirilmiştir. Politik ortamın üç özelliği ticarette reform sürecinde kolaylık sağlamıştır. Öncelikle, yurtdışından sağlanan net krediler ara malların ithalatını artırmış ve kamu finansmanı üzerindeki baskıları hafifletmiştir. Düşük kapasite kullanım oranları (yüzde 45-50 civarında) nedeniyle sanayi firmaları hızla değiştirilen teşvik yapılarına güçlü bir ihracatla karşılık vermişlerdir. İkinci olarak, Türk lirasındaki değer kaybı yüksek olmasına rağmen sürdürülebilir bir yapı sergilemiştir. Üçüncü olarak, 1980 yılının ikinci yarısında yurtiçi talep önemli derecede azaltılarak ihracatın güçlenmesi için ortam hazırlanmıştır. Bu dönemde reel ücretler ve tarım kesiminin gelirleri ciddi oranda düşürülmüştür. 1980 Uyum Politikası Paketi ihracatı teşvik programlarının gelişmesini ve pekişmesini sağlamış, idari etkinliği artırmış ve yabancı ticaret firmalarını teşvik etmiştir. Ayrıca ithalat üzerindeki damga vergisi %25'ten %1'e düşürülmüş ve ithalat yönetmeliği basitleştirilmiştir. Ocak 1984'te yapılan ithalat rejimi reformuyla geçmişteki uygulamalardan çok farklı bir anlayış getirilmiştir[124].

1980-1989 yılları Türkiye için küreselleşmenin ilk adımı olan uluslararası mal ve hizmet ticaretini geliştirmek adına önemli adımların atıldığı yıllar olmuştur. 24 Ocak kararlarıyla birlikte hükümet ihracata dayalı kalkınma stratejisini benimseyerek Türkiye ekonomisinin dışarıda rekabet edebilmesini sağlayabilmek için döviz kuru politikasını ve ihracat sübvansiyonlarını kullanmıştır. Sonuç olarak, ihracat hacmi 1980'de 2,9 milyar ABD doları iken 1989'da 11,8 milyar ABD dolarına çıkmıştır. Aynı dönemde ihracatın kompozisyonunda da değişiklikler meydana gelmiştir: sanayi ürünlerinin toplam

[123] Oğuz Oyan, **Türkiye Ekonomisi Nereden Nereye**, İmaj yayınevi, 2.Baskı, Ankara, 1998, s. 6.
[124] T.C. Merkez Bankası, a.g.e., s. 6.

ihracattaki payı yüzde 36'dan yüzde 78'e çıkmıştır. 1980'lerde ithalat rejiminin kademeli olarak liberalleştirilmesi sonucunda, ihracattan daha yavaş olmakla beraber, ithalatta da artış gözlenmiş ve 1980'de 7,9 ABD doları olan ithalat 1989'da 15,8 milyar ABD dolarına çıkmıştır.

2.3.2. 1989 Sonrası Ekonomik Gelişme

Türkiye'de sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesi çalışmaları 1980'lerde yürütülen ekonomik ve finansal reformlarla bağlantılı olarak başlatılmış ve 1989 yılında tamamlanmıştır. Türkiye ekonomisinde dışa açılım öncelikleri reel üretim sektörlerinde değil, finans ve kambiyo hizmetlerini de kapsayacak politika değişikliklerinin en önemlisi 1989 ödemeler dengesi sermaye hareketleri üzerindeki tüm kısıtlamaların kaldırılarak kambiyo rejiminin tamamıyla serbestleştirilmesidir. Böylece Türkiye ekonomisi Dünya pazarlarıyla eklemlenme ve küreselleşme sürecinde yeni bir dönemeci gerçekleştirip, 1990'lı yıllara doğrudan doğruya "dışa açık bir makro ekonomi" görünümünde girmiştir[125].

Bir önceki dönemde dış ticaret alanında gerçekleştirilen serbestleşmeye ek olarak, 1989 yılı itibariyle sermaye hareketlerinin de serbestleşmesiyle Dünya ile entegrasyon süreci daha da hızlanmıştır. Bu dönemde finansal alanda serbestleşmenin dönüm noktası Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu hakkında 32 sayılı karardır. Bu kararla birlikte Türkiye sermaye hareketleri açısından en serbest ülkelerden birisi haline getirilmiştir. Söz konusu kararname yürürlüğe girerken ithalat fonları düşürülmüştür. 32 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile sadece ödemeler bilançosu sermaye hareketleri serbestleşmemiş, aynı zamanda mali piyasalar da serbestleşmiştir. Döviz, TL'nin tam ikamesi olmuştur. Sermaye hareketlerinin ve mali piyasaların serbestleşmesi sonucu döviz kurları artık cari işlemler bilançosu açıklarına ve fazlalarına bağlı olarak değişen bir anahtar değişken (fiyat) değil, sermaye hareketlerinin belirlediği bir fiyat haline dönüşmüştür[126].

1988 yılında yaşanan stagflâsyondan kurtulmak ve ekonominin kaynak ihtiyacını gidermek amacıyla sermaye giriş çıkışlarının önündeki engeller kaldırılarak finansal sistemin tamamen liberalleştirilmesi için bir dizi reform gerçekleştirilmiştir. Reformların en önemli amacı uluslararası sermaye yoluyla kazanılan tasarrufların yatırıma kanalize

[125] Erinç Yeldan, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, Bölüşüm, Birikim ve Büyüme**, İletişim Yayınlar, İstanbul,2003.s. 40.
[126] Hüseyin Şahin, **Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu**, Ezgi kitabevi yayınları, Bursa, 1998, s.197.

edilmesi ve uzun dönemde sürdürülebilir bir ekonomik büyüme sağlanması olmuştur. Bu doğrultuda faiz oranlarının serbest bırakılması, Merkez Bankası yasal karşılık oranlarının indirilmesi, kredi tavanlarının kaldırılması, bankacılık sektöründe yapılan düzenlemeler gibi bir dizi reformla Dünya ile entegrasyon yolunda önemli adımlar atılmıştır.

1989'da sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesinden sonra, 1991 yılındaki Körfez Krizi dönemi, 1994 finansal krizi ve 1998 Rusya krizi dönemleri hariç, Türkiye 1990'lar boyunca cari işlemler hesabını finanse etmek için ihtiyacı olandan daha fazla yabancı sermaye girişi sağlamıştır. Sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesinin amacı olarak uluslararası sermaye piyasalarıyla entegrasyonun artırılması gösterilmişse de uygulamada, artan kamu harcamaları üzerindeki finansal kısıtların azaltılması bu kararın altında yatan belirleyici bir unsur olmuştur. Liberalleşme sonrasında ödemeler dengesini finanse etme işlevi gören sermaye akımlarının yapısında önemli değişiklikler olmuş, orta ve uzun vadeli kredilerin yerini kısa vadeli krediler almıştır. Beklentiler doğrultusunda hem miktarı hem de değişkenliği artan kısa vadeli sermaye akımları Türkiye ekonomisindeki genel belirsizliği de artırmıştır[127].

Sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesi ve finansal liberalleşme sonrasında düşük yurtiçi tasarruf ve ekonominin arz yönündeki yapısal problemler Türkiye ekonomisinin temel özellikleri olmayı sürdürmüştür. 1989'da, ücret kısıtlama politikaları terk edilerek daha popülist politikalar benimsenmiştir. Ayrıca hükümetin sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesinden önce ve sonra mali disiplini sağlama konusunda başarısız olması, sürdürülemez bir ekonomik yapının ortaya çıkmasına ve bunun sonucu olarak da finansal entegrasyonun nimetlerinden yararlanılmasının engellenmesine neden olmuştur. Tam liberalleşme sürecinden sonraki Türkiye deneyimi çok bildik bir aktarma mekanizmasıyla özetlenebilir: sığ finansal sektörün yükünü artıran yüksek kamu açıkları reel faiz oranlarını yükseltmekte ve bu da kısa vadeli sermaye akımlarına olan bağımlılığı artırmaktadır. Sonunda git gide daha az kaynak, üretim ve yatırıma ayrılabilir hale gelmektedir[128].

Bu gelişmeleri AB ile Gümrük Birliği Anlaşması'nın (1964) son aşamasına geçiş (1 Ocak 1996) ve Dünya Ticaret Örgütü' nün yürürlüğe girmesi izlemiştir. Böylece Türkiye, artık küreselleşme sürecinin bir parçası haline gelmiş, mal, para, sermaye piyasaları devlet

[127] T.C. Merkez Bankası, a.g.e., s. 25.
[128] T.C. Merkez Bankası, a.g.e., s. 32.

müdahalelerinden iyice arınmış biçimde ve serbestçe, Dünya ile bütünleşmeye başlamıştır. Devleti küçültme yolunda, daha önce yavaş giden özelleştirmeler de ivme kazanmıştır[129].

Ekonomik küreselleşmenin özellikle gelişme yolundaki ülkeler açısından yarattığı fırsatların yanında küresel çapta krizleri de beraberinde getirdiği söylenebilir. Türkiye 1980 yılından itibaren Dünya ile entegrasyon yolunda birçok önemli adım atmasına rağmen küreselleşmenin fırsatlarından tam anlamıyla yararlanamamış ve belirli aralıklarla yaşanan ciddi ekonomik krizlere (1994, 1998-1999, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri) maruz kalmıştır. Bunun en önemli nedeni sık sık değişen koalisyon hükümetlerinin kısa vadede yoğunlaşan ekonomi politikaları, düşük kur yüksek faiz politikasıyla ülkeye çekilen spekülatif amaçlı sermaye hareketleri ve bunların yatırımlar yerine büyük kamu açıklarını kapatmada kullanılması ve 1990'larda özellikle bankacılık sektörü, kamu finansmanı ve kamu yönetimi alanlarında yapısal reformların ertelenmesidir. Yüksek kamu sektörü açıklarının yarattığı kronik ve yüksek enflasyon ortamı ekonomik birimlerin orta vadeli planlar yapmalarını engelleyen bir faktör olmuştur. Diğer bir faktör de uluslararası ekonominin durumu olmuştur. Özellikle 1990'larda tüm Dünyada yaygınlaşan sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesinin etkisiyle gelişmekte olan ekonomilerin dış şoklara karşı kırılganlığı artmıştır. Bu anlamda, Türkiye ekonomisi bir istisna teşkil etmemiş ve başka yerlerdeki krizlerden, örneğin 1990-1991 Körfez Krizinden ve 1998'deki Rusya krizinden kötü etkilenmiştir. Bu şoklar, 1990'lar boyunca kısa vadeli sermaye akımlarında ani ve yüksek oranda tersine dönüşler yaşanmasına neden olmuştur[130].

Türkiye açısından finansal liberalleşme sürecinde yaşanan sorunların temel nedeni, fiyat istikrarı ve mali disiplin gibi gerekli ön koşullar sağlanmadan birbiri ardına gerçekleştirilen reformlar olduğu söylenebilir. Bu da reformların, nihai hedef olmaktan çok ekonomik istikrarsızlıklara kısa vadeli çözümler bulmada ve enflasyonu düşürmede araç olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Kasım 2000 ve Şubat 2001'de yaşanan krizler, özellikle de kamu sektörü ve bankacılık sektörüne yönelik daha ciddi ve yüksek kaliteli reformların yapılmaması halinde uzun vadede durumun daha da kötüleşeceğini bir kez daha göstermiştir[131].

---

[129] Gülten Kazgan, **Yeni ekonomik Düzende Türkiye'nin Yeri**, Altın kitaplar Yayınevi, İstanbul 1994. s. 47.
[130] T.C. Merkez Bankası, a.g.e., s.58.
[131] T.C. Merkez Bankası, a.g.e., s. 65.

2000 ve 2001 yıllarında yaşanan iki ekonomik krizin ardından Uluslararası Para Fonu (IMF) ile 4 Şubat 2002 tarihinde 18. Stand-by düzenlemesi yapılmıştır. Güçlendirilmiş bir ekonomik programı içeren 18. Stand-by düzenlemesi, öngörüldüğü gibi üç yıllık bir süre sonunda 3 Şubat 2005 tarihinde tamamlanmıştır. Bu düzenleme kapsamında uygulamaya konulan ekonomik program ve yapısal reformların etkisiyle 2002 yılında Türkiye ekonomisinde başlayan hızlı büyüme süreci 2004 yılında en üst düzeyine ulaşmıştır. 18. Stand-by düzenlemesi kapsamında elde edilen başarıları devam ettirmek amacıyla 11 Mayıs 2005 tasrihinde IMF ile 19. Stand-by düzenlemesi yapılarak Mayıs 2005-Mayıs 2008 tarihleri arasında üç yıllık süreyi kapsayan ekonomik program yürürlüğe konmuştur[132].

2005 yılında ekonominin büyüme hızında yavaşlama başlamış ve bu yavaşlama yıllar itibariyle gittikçe belirginleşmiştir. Büyüme hızı 2006 yılının ikinci yarısında başlayan ve 2007 yılının son altı ayında en düşük düzeyine inmiştir. Bu yavaşlamada üretim yönünden, tarım kesimindeki yüksek oranlı daralma, imalat sanayi, enerji, inşaat, ticaret, mali aracı kuruluş faaliyetleri, konut sahipliği ve eğitim kesimlerinin katma değer artış hızında meydana gelen düşüşler etkili olmuştur. Türkiye'nin son yıllardaki büyümesini ağırlıkla dış kaynak girişi ile gerçekleştirdiği görülmektedir.

2007 yılı Ağustos ayında başlayan küresel finansal kriz, 2008 yılının ilk yarısında da Dünya gündeminin ilk sıralarında yer almıştır. Gelişen ekonomiler grubunda yer alan Türkiye de küresel krizden somut olarak etkilenmeye başlamıştır. Türkiye GSYİH'nin 2008 yılının ilk çeyreğinde %1,9 gibi sınırlı bir rakamla büyümesi, küresel krizin ülkemizi de etkilediğini gösteren somut bir veridir. Gelişmiş ülkelerde yaşanan daralma doğrudan Türkiye'nin ihracatını da olumsuz etkileyerek sanayi sektörünün belli kesimlerinde ciddi üretim düşüşlerine ve istihdam kaybına neden olmuştur. Söz konusu finansal krizin Türkiye'ye en önemli yansımasının ise, yüksek cari açık ve finansman ihtiyacı, yabancı sermaye girişindeki azalmayla birlikte büyüme hızının da yavaşlaması, ihraç ürünlerimize olan talebin azalması gibi nedenlerden dolayı reel sektör üzerinde olacağı düşünülmektedir. 2009 yılında ise Türkiye'de büyüme hızında düşüş, işsizlik oranında da artışlar beklenmektedir[133].

[132] Hüseyin Karakayalı, **Türkiye'nin Ekonomik Yapısı ve Değişimi**, Genişletilmiş 3.Baskı, Emek Matbaacılık, Manisa, 2009, s.574-575.
[133] Karakayalı, a.g.e., s.576-578.

2.3.3. Türkiye'de Dış Ticaretinin Gelişimi

Cumhuriyetin ilk yıllarından bugüne kadar Türkiye, dış ticarette önemli değişiklikler kaydetmiştir. 1923-1980 yılları arasında tarıma dayalı ihracat gerçekleştirilmeye çalışılırken, sanayi ürünlerine dayalı ithalat yüksek rakamlara ulaşmıştır[134]. Türkiye'nin dış ticareti, Dünya ekonomisiyle bütünleşmeye başladığı 1947 yılından beri sürekli açık vermektedir. Bu dönem içinde açığın büyük boyutlara ulaştığı yıllar oldukça fazladır. İthalatın sürekli arttığı 1960'lı ve 1970'li yıllarda, ihracatın azalması sonucunda dış ticaret açığı büyümüştür. Ülkede özellikle 1960'dan sonra yürürlüğe konulan "korumacı" politikaların paradoksal olarak dışalımı özendirmesi, buna karşılık ihracatı karlı olmaktan çıkarmasının ve uygulanan kur politikasının ithalatın lehine olarak dış ticaret dengesini bozduğu söylenebilir. 1974'ten başlayarak ters yönde gelişen ithalat ve ihracat fiyatları nedeniyle, Türkiye'nin ticaret hadlerinde önemli oranda bozulma olmuştur[135].

Uluslararası alanlarda ekonomik ve ticari ilişkilerin evrensel boyutlar kazanması ve sınırlamaların giderek kaldırılmaya başlanması ile Türkiye'de de bu yeni oluşan düzene entegre olabilmek için, sanayileşmiş batılı ülkelerin liberal ekonomik sistem özelliklerinin ülkemiz yapısına adaptasyonu amacıyla 24 Ocak 1980 İstikrar Politikası uygulamaya konulmuştur. Ülkede ihracata ilişkin en önemli adımlar bu kararlar ile atılmış, piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak temel hedef olmuş, ithal ikameci sanayi politikasından karşılaştırmalı üstünlükleri esas alan ihracata dönük ve dışa açık bir sanayileşme politikasına geçilmiştir. Ayrıca 1980 kararlarıyla birlikte aşırı korumacı dış ticaret ve kambiyo politikalarından, giderek serbest dış ticaret ve kambiyo politikalarına geçilmiş, gümrük duvarları ile yerli sanayinin korunmasına yönelik ithalat politikası terk edilerek yerine sanayinin dış rekabete açılması, aşırı fiyat artışlarının denetim altına alınması, kaçakçılığın ve karaborsanın önlenmesini amaçlayan liberal dışalım politikalarının uygulanmasına başlanmıştır.

Yürütülen politika çerçevesinde kambiyo rejiminde başlatılan serbestleşmenin devamı niteliğinde, 1989 yılından başlayarak, ithalat ve ihracat rejiminde ve sermaye hareketlerinde yeni düzenlemelere gidilmiş, Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında

---

[134] Rıdvan Karluk, **Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişim ve Sosyal Değişim**, İstanbul Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., Dördüncü Basım, Ekim 1996, s.495.
[135] Karakayalı, a.g.e., s. 439-440.

karar değiştirilerek, her türlü dövizin ithalatı serbest bırakılmıştır. Ayrıca Türk parası ile dış alım ve satım serbest bırakılarak daha sonra yapılan düzenlemelerle AB'ne uyum çerçevesinde gümrük vergisi ve fonlarda indirime gidilmiştir[136].

Türkiye'nin dış ticaret rakamları 1996 yılında Avrupa Birliği ile imzalanan Gümrük Birliği sonrasında yüksek seviyelere ulaşmıştır. Küreselleşen ticari koşullarda Gümrük Birliği Türkiye için bir başlangıç olarak görülebilir. Ancak Gümrük Birliği sonrasında koruma oranlarının sıfırlanmasıyla ülkenin dış ticaret açığı, şimdiye kadar olan en yüksek düzeyine ulaşmıştır[137].

Tablo 17: 1994-2008 Yılları Türkiye'nin Dış Ticaret Göstergeleri (Milyon $)

Yıllar	**İhracat**	**İthalat**	**Dış Ticaret Açığı**	**Dış Ticaret Hacmi**	**Karşılama Oranı (%)**
1994	18.106	23.270	5.164	41.376	78
1995	21.637	35.709	14.072	57.346	61
1996	23.224	43.627	20.403	66.851	53
1997	26.261	48.559	22.298	74.820	54
1998	26.974	45.921	18.947	72.895	59
1999	26.588	40.671	14.083	67.259	65
2000	27.774	54.503	26.729	82.277	51
2001	31.334	41.399	10.065	72.733	76
2002	36.059	51.554	15.495	87.613	70
2003	47.253	69.340	22.087	116.593	68
2004	63.167	97.540	34.372	160.706	65
2005	73.476	116.774	43.298	190.250	63
2006	85.535	139.576	54.042	225.111	61
2007	107.272	170.063	62.791	277.334	63
2008	124.253	190.527	66.274	314.780	65

Kaynak: DTM, Türkiye İhracatının Gelişimi, 2009, s.12.

[136] Karakayalı, a.g.e., s. 442.

[137] Necdet Serin, **Türkiye Ekonomisi (Sektörel Analiz)**, Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu, İmaj Yayınevi, Ekim 2001, s. 310.

Tablo 18: Türkiye'de Ülke Gruplarına Göre İhracat ve İthalat (milyon $)

ÜLKE GRUPLARI	İTHALAT				İHRACAT			
	2006	%	2007	%	2006	%	2007	%
A. Avrupa Birliği Ülkeleri (AB-27)	59.4	42,6	68.589	40,4	47.934	56,0	60.405	56,4
B. Türkiye Serbest Bölgeleri	944,1	0,7	1.220	0,7	2.967	3,5	2.939	2,7
C. Diğer Ülkeler	79.231	56,8	100.176	58,9	34.632	40,5	43.808	40,9
1. Avrupa Ülkeleri	25.695	18,4	34.248	20,1	7.961	9,3	10.841	10,1
2. Afrika Ülkeleri	7.404	5,3	6.782	4	4.565	5,3	5.976	5,6
3. Amerika Ülkeleri	9.401	6,7	12.124	7,1	6.328	7,4	5.577	5,2
4. Asya Ülkeleri	36.226	26	46.283	27,2	15.257	17,8	20.213	18,9
Orta Doğu Ülkeleri	10.568	7,6	12.638	7,4	11.315	13,2	14.990	14,0
5. Diğer Ülkeler	503,9	0,4	737,2	0,4	519,4	0,6	1.199	1,1
Seçilmiş Ülke Grupları								
OECD Ülkeleri	77.812	55,7	91.810	54,0	54.480	63,7	65.655	61,3
EFTA Ülkeleri	4.522	3,2	5.774	3,4	1.189	1,4	1.327	1,2
Karadeniz Ekonomik İşbirliği	27.021	19,4	34.803	20,5	11.583	13,5	16.788	15,7
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	8.101	5,8	9.970	5,9	3.340	3,9	4.641	4,3
Bağımsız Devletler Topluluğu	23.372	16,7	31.258	18,4	6.992	8,2	10.084	9,4
Türk Cumhuriyetleri	1.967	1,4	2.669	1,6	1.981	2,3	2.871	2,7
İslam Konferansı Teşkilatı	19,11	13,7	21.520	12,7	15.007	17,5	20.217	18,9

Kaynak: Hüseyin Karakayalı, Türkiye'nin Ekonomik Yapısı ve Değişimi, Genişletilmiş 3.Baskı, Emek Matbaacılık, Manisa, 2009, s.,471.

Türkiye'nin ihracat rakamlarına bakıldığında, 1994 yılında rekabet gücünde sağlanan artış ve Dünya ticaretindeki canlılığın da etkisiyle, 1996-1997 döneminde ihracatta yıllık ortalama %10,2 oranında artarak, 23.224 milyon dolardan 26.974 milyon dolara ulaşmıştır (bkz. Tablo 17). 1998 ve 1999 yıllarında ise ihracat gelişmeleri, önemli ölçüde Asya ve Rusya krizlerinin yarattığı olumsuzluklardan etkilenmiştir. 2001 yılı Şubat atında döviz kurlarının dalgalanmaya bırakılması ile birlikte Türk Lirası'nda başlayan reel değer kaybı ve iç talepte meydana gelen daralma ihracatı artırırken, ithalatın gerilmesine neden olmuştur. İthalat ise Gümrük birliği sonrasında koruma oranlarındaki düşüş ve artan yurtiçi talep sonucunda, 1996-1999 döneminde yıllık ortalama %3,3 oranında artış hızına ulaşmıştır. 2000 yılında ithalatta yaşanan %34'lük artışa karşın Kasım 2000 ve ardından gelen Şubat 2001 krizleri ve bununla birlikte yaşanan döviz fiyatlarındaki artış ithalatta düşüşü de beraberinde getirmiştir. %24'lük bu azalışın ardından ithalat yine yıllar itibariyle artmaya devam etmiştir. Kriz döneminde yaşanan ithalat düşmesi ve ihracatın artış

göstermesi dış ticaret açığı üzerinde olumlu etki yapmış ve dış ticaret açığı 26.728 milyon dolarda 9.320 milyon dolara gerilemiştir (bkz. Tablo 17)[138].

2.3.3.1. Türkiye'de İhracatın Gelişimi

Gelişme sürecinde olan ülkelerde ihracat, hem döviz kazandırıcı, hem de sanayileşmeyi hızlandırıcı bir işleve sahip olması nedeniyle büyük bir önem taşımaktadır. Sanayileşmek için gerekli finansman bu ülkelerde, ihracat yoluyla karşılanmaya çalışılmaktadır. Kaynak ve sermaye birikiminin yetersizliği ve teknoloji ithalatının önemli dış ödeme güçlüklerine neden olması, ihracatın önemini daha da arttırmaktadır. Bu bakımdan, ekonomiyi dışa açmak ve ihracat kesimine ağırlık vermek üzere gerekli dış kaynağın sağlanması yoluna gitmek, gelişme sürecindeki ülkelere büyük yararlar sağlamaktadır.

Ekonomik kalkınmanın başlangıç aşamasında gelişme sürecinde olan ülkeler daha çok tarım ürünleri ihracatı yapmaktadırlar. Ancak, ekonomik gelişme ve teknolojik yenilikler zamanla dış kaynak gereksiniminin tarımsal ürünlerin ihracatı ile karşılanmasını olanaksız hale getirmektedir. Bu nedenle, sanayileşmenin finansmanında arzu edilen dış gelirlerin sağlanmasında ihracatın bileşimi önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü ihracatın bileşiminde yapım sanayinin aldığı pay ülkenin ekonomik kalkınmışlığının bir göstergesidir. Bu bakımdan, ihracat Türkiye gibi gelişme sürecindeki ülkeler için yalnızca döviz kazandırıcı bir unsur değil, aynı zamanda ekonominin sanayileşmesinde de önemli bir etkendir. Türkiye'nin dış ticaret dengesinin sürekli ve gittikçe büyüyen açıklar verdiği göz önünde bulundurulacak olursa ihracatın gösterdiği ve göstereceği gelişme ekonomi bakımında büyük önem taşımaktadır[139].

Türkiye'de ihracatın gelişimine bakıldığında, 1980 yılına kadar ihracata ağırlık veren politikaların izlenmediği, Dünyaya kapalı bir ekonomik model içinde kalındığı görülmektedir[140]. 1960 yılından sonra, ekonomi ve dış ticaret politikalarında radikal değişikliklerin yapıldığı yeni bir döneme girilmiştir. "Planlı Kalkınma Dönemi" olarak adlandırılan bu dönemde ekonomi beş yıllık planlarla yönlendirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde dış ticaret stratejisi olarak "ithal ikameci" politikalar benimsenmiştir. 1960-70 yılları arasında ithal ikamesi stratejisi çok daha yoğun bir şekilde uygulanmış ve ihracat

[138] Karakayalı, a.g.e., s. 443-445.
[139] Karakayalı, a.g.e., s. 447-448.
[140] Karluk, a.g.e. 438.

caydırılmış ve iç pazara yönelik üretim yapan sanayilere ağırlık verilmiş, bu sanayilerde yüksek koruma duvarlarıyla korunmuştur[141].

1970'li yıllarda ise, geniş kapsamlı vergi iadesi uygulamaları ile sanayi ürünleri ihracatını özendirici politikaların izlendiği görülmektedir. Ancak, Dünya konjonktüründeki olumsuzlukların da etkisiyle bu çabalar yeterli olmamıştır. Özellikle uygulanan sabit kur politikası, iç talepteki genişleme ve arzın belirli mallarda yetersiz kalması sonucu ihraç edilebilir ürün fazlası daralmış ve Türkiye'nin ihracatının Dünya ihracatı içindeki payı sürekli olarak gerileme göstermiştir. 1970'li yılların başında ve sonlarında görülen iki büyük petrol krizi Türkiye'yi de olumsuz yönde etkilemiş ve ihracat gelirinin büyük bir kısmı ancak petrol ithalatını karşılayacak düzeye gelmiştir. Ayrıca, 1974 yılı Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında, ABD'nin ülkemize ambargo koyması dış ticaretimizi olumsuz yönde etkilemiştir. 1970'li yılların sonunda ödemeler dengesindeki açık büyümüş, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık artmış, döviz darboğazı nedeniyle üretim durma noktasına gelmiştir.

1980 yılı Türk ekonomisi ve dış ticaret politikaları açısından çok önemli bir dönüm noktasıdır. 1970'li yıllarda yaşanan 2 petrol krizi sonrasında Dünya ekonomisinde baş gösteren olumsuz gelişmelere paralel olarak Türkiye ekonomisinde de yaşanmaya başlayan sorunlar, köklü kararların alınmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu nedenle, 24 Ocak Kararları olarak bilinen geniş kapsamlı bir ekonomik paket uygulamaya konulmuştur.

1980 ekonomik kararları ile birlikte, bu tarihe kadar izlenen tüm politikalar terk edilmiş, ithal ikameci sanayileşme yerine, dışa açık ve liberal politikalar uygulamaya konulmuştur. 1980 yılından itibaren ithal ikamesi politikalarının terk edilerek ihracatın teşvikine yönelik politikalara ağırlık verilmesi sonucunda ihracatta önemli ilerlemeler kaydedilmiştir[142].

Dış ticaret rejiminin liberalleştirilmesi 1983 yılından sonra artan bir hızla sürdürülmüş, ithalatta pozitif listeden, negatif listeye geçilmiş, miktar kısıtlamaları yerine tarife uygulaması ön plana çıkarılmış, koruma oranları giderek düşürülmüştür. İhracat Rejimi zaman içinde yapılan değişiklik ve düzenlemeler ile tescil, lisans ve ruhsat uygulamaları yürürlükten kaldırılarak, ihracat serbestisi prensibi getirilmiştir. İhracatı artırmak için hukuki düzenlemelere ilave olarak ihracatçılara, vergi iadesi, gelir vergisi istisnası, döviz tahsisi, gümrük muafiyetli hammadde ithalatı ve ihracat kredileri gibi bazı

[141] DTM, **Türkiye İhracatının Gelişimi**, 2009, s. 3.
[142] Karluk, a.g.e.,s. 438.

parasal ve mali teşvikler sağlanmıştır. Ayrıca, yine ihracatçılara Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu ve Destekleme Fiyat İstikrarı Fonu'ndan finansman desteği sağlanmıştır. Türk ihracatçılarının dış pazarlarda rekabet gücünü artırmak ve Türkiye'nin ihracata yönelik stratejisini desteklemek amacıyla 1987 yılında Türk Eximbank kurulmuştur. Yukarıda kısaca özetlemeye çalışılan politikalar sayesinde, Ülkemiz dış ticaret hacmi ve özellikle ihracatında önemli artışlar gerçekleşmiş ve ihracatımızın ürün kompozisyonu da büyük oranda değişmiştir.1979 yılında 2,3 milyar dolar olan ihracatımız 1990 yılına gelindiğinde 12,9 milyar dolar düzeyine çıkmıştır. İhracatımız içinde tarım ürünleri payı hızla gerilerken sanayi mallarının payı önemli oranda artış göstermiştir. Nitekim 1980 yılında %36 olan sanayi ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı 1990 yılına gelindiğinde % 80'e ulaşmıştır[143].

90'lı yılların başında gerek Dünya ekonomisinde yaşanan durgunluk ve "Körfez Krizi" gibi dış faktörler, gerek ekonomideki yüksek enflasyon oranı, kamu açıkları, artan iç ve dış borç stoğu gibi kronikleşen sorunların sonucunda, Ülkemiz, 1994 yılında ekonomik kriz yaşamış ve bu kriz sonrasında 5 Nisan Kararları olarak bilinen, ekonomik istikrarın sağlanmasının teminen bir dizi tedbirler paketini uygulamaya koymuştur. 1994 yılında yapılan yüksek oranlı devalüasyon ve uygulanan ekonomi politikaları, uluslararası piyasalardaki rekabet gücümüzü olumlu yönde etkilemiş olup, 1994 ve 1995 yıllarında ihracatımız sırasıyla %18 ve %19,5 oranında artış kaydetmiştir.

1997 yılı ortalarından itibaren, önce Uzakdoğu ülkelerinde mali piyasalarda başlayan kriz, Ülkemiz ihracatını da olumsuz etkilemiştir. Özellikle küresel krizin 1998 yılı Ağustos ayında Rusya'ya sıçraması Ülkemiz ihracatında beklenen artışın gerçekleşmesini engellemiştir. Dünya talebindeki daralma, Dünya mal fiyatlarında gözlenen düşme sonucu Ülkemiz dış ticareti önemli ölçüde etkilenmiş ve 1998 yılında ihracatımız %2,7 oranında artarak 27 milyar dolar olmuştur. 17 Ağustos 1999 tarihinde ve daha sonra yaşanan depremlerin sonucunda %6,1 oranında daralan Ülkemiz ekonomisi ihracatımızı da olumsuz yönde etkilemiş ve 1989 yılından itibaren sürekli artış gösteren ihracatımız 1999 yılında %1,4 oranında azalarak 26,5 milyar dolara gerilemiştir.

2001 yılında görülen ihracat artışı, yüksek oranlı devalüasyon gibi bir gelişmenin olmamasına rağmen, 2002 yılında da devam etmiş ve 2001 yılına göre %15,1 oranında

[143] DTM, a.g.e., s.4.

artışla 36 milyar dolar olmuştur. Sağlanan bu yüksek oranlı artışta, iç talepte devam eden durgunluk, özellikle imalat sanayi üretimindeki artış, işgücü verimliliğindeki yükseliş, reel işgücü maliyetlerindeki düşüş ve 2001 yılında gerçekleştirilen ihracat bağlantılarının çok etkili olduğu anlaşılmaktadır.

2004-2006 İhracat Stratejik Planı kapsamında, kamuda ilk e-imza uygulaması olan Dahilde İşleme Rejimi Otomasyon Projesi tamamlanarak 1 Ağustos 2005 tarihinde yürürlüğe konulmuş, ihracatın önündeki bürokratik sorunlar envanteri hazırlanarak, ilgili kurumlarla çözümler üzerinde çalışılmaya başlanmıştır. Dünya Ticaret Örgütü verilerine göre 2002 yılında Dünya genelinde ihracat sıralamasında 25. olan ülkemiz, 2004-2006 İhracat Stratejik Planı döneminde 22. sıraya yükselmiştir. 2007 yılında ihracatımız %25,3 artışla 107,2 milyar dolar olmuştur. Böylece ihracatımız, ilk defa 100 milyar dolar seviyesini geçmiş ayrıca Dünya ihracatı içerisindeki payımız da %1,04 olmuştur. 2008 yılında ise ihracatımız 132 milyar dolar olmuş, Dünya ihracatı içerisindeki payımız da %1,1'e yükselmiştir.

2008 yılında ihracatımızın sektörel yapısına bakıldığında; ihracatımızda %10,3 payı olan tarım ürünleri ihracatının %19,5 oranında artarak 13,5 milyar dolar seviyesine geldiği görülmektedir. Madencilik ürünleri ihracatımızın genel ihracatımızdaki payı %2,5 olup, sektörün 2008 yılı ihracat artışı %19 seviyesindedir. İhracatımızın %87,3'ünü oluşturan sanayi ürünleri ihracatı ise 2007 yılında %23,6 oranında artmış ve 115,2 milyar dolar olmuştur. Sanayi ürünlerinin genel ihracatımız içerisindeki yüksek payı nedeniyle, söz konusu ürünlerin ihracat artış hızı, genel ihracat artışında belirleyici olmuştur[144].

Tablo 18'de dış ticaretin ülke grupları arasındaki dağılımı yer almaktadır. Buna göre 2006 yılında Türkiye'nin en çok mal ve hizmet sattığı ülke grubu OECD ülkeleri ve AB-27'dir. 2006 yılında OECD ülkelerine satılan mal ve hizmet değeri 54,5 milyar dolardan, 2007 yılında 65,6 milyar dolara ulaşmıştır. AB ülkeleri için ise bu rakam 2006 yılında 47,6 milyar dolardan, 2007'de 60,4 milyar dolara yükselmiştir. Diğer ülkeler içerisinde Türkiye'den en çok mal ve hizmet satın alanlar ise 2007 yılı itibariyle 20,2 milyar $ ile Asya ülkeleri ve 14,9 milyar $ ile Orta Doğu ülkeleridir[145].

2008 yılı ihracatımız ülke grupları itibarıyla incelendiğinde, Avrupa Birliği'nin (AB) ihracattaki ağırlığının devam etmekte olduğu görülmektedir. 2008 yılında AB

[144] DTM, a.g.e., s.7.
[145] Karakayalı, a.g.e., s. 470.

ülkelerine yapılan ihracat %4,9 artarak 63,4 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. AB ülkeleri %48 ile ihracatımızda en yüksek paya sahiptir. Ülke bazında ise, 2008 yılında genel ihracatımızda %9,8 ile en yüksek paya sahip Almanya'ya olan ihracatımız %8 artarak 13 milyar dolar olarak gerçekleşmiş, ikinci sırada yer alan İngiltere'ye olan ihracatımız %5,4 oranında azalarak 8,2 milyar dolar, üçüncü sırada yer alan Birleşik Arap Emirliklerine ihracatımız %146,1 artarak 8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir[146].

Grafik 3: 1980-2008 Yılları Arasında Türkiye'nin İhracat Değerleri

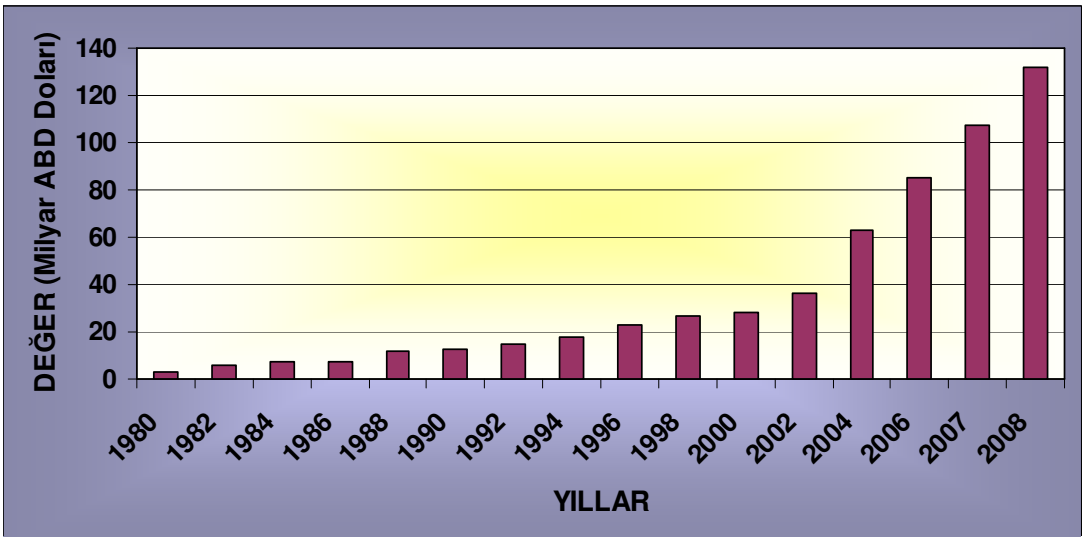

2.3.3.2. Türkiye'de İthalatın Gelişimi

Türkiye'de ithalatın gelişimi incelendiğinde 1950 yılında başlayan ithalat kontrolünün 1984'e kadar aralıksız sürdüğü görülmektedir. Bu dönemde Türkiye ekonomisi Dünya ekonomisinin dışında, içine kapanık bir ortamda üretim yapmaya zorlanmıştır[147].

Dış ticaretin serbestleşmesi iki açıdan önemlidir. Bunlardan birincisi, ekonominin belirli bir süreç içinde dış rekabete açılmasıdır. İthalatın liberalleşmesi, yabancı ürünlerin iç pazara girmesini ve uluslararası rekabet baskısının bu pazarlara taşınmasını, ihracatın özendirilmesini ve yerli ürünlerin dış pazarda rakipleriyle rekabete girmesini sağlayacaktır.

[146] DTM, a.g.e., s.8.

[147] Karluk, a.g.e.,s. 4.

Dış ticarette liberalleşmenin ikinci yönü ise, gelenekselleşmiş sanayi stratejisinden uzaklaşılmasıdır. Bu açıdan 1980 kararları, Türkiye'de ithalatın gelişimi açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. İthalatımız 1980 yılından başlatılan serbestleştirme yanında, Dünya ham petrol fiyatlarında ortaya çıkan gelişmeler, ekonominin büyüme hızı ve kur politikası gibi faktörlerin de etkisi altında kalmıştır. İthalattaki artış hızı yıllar itibari ile sürekli değişkenlik göstermiştir. Kısıtlamaların kısmen kaldırılması, sınırlı da olsa liberasyona geçilmesi dolayısıyla, ithalat 1980 yılında %56 oranında, 1981 yılında %13 oranında artmıştır. Korumacılık politikasının en önemli araçlarından sayılan sabit döviz kuru uygulamasının daha önce terk edilmesi yanında, son olarak kotaların da kaldırılmasıyla ekonominin dışa açılması konusunda bir adım daha atılmıştır[148].

1980 yılından bu yana sürdürülmekte olan ve son yıllarda yapılan değişikliklerle hız kazanan ithalatta liberasyonun getirdiği serbestlik ve aşırı değerlenmiş Türk Lirası politikası ithalatta 1990 yılından itibaren patlamaya neden olmuştur[149]. 1990 sonrası dönemde ithalatta görülen artış eğiliminin temelinde, 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmasının, 1996 yılında da Türkiye-AB Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinin yanı sıra, ekonomik gelişmeler de etkili olmuş ve yüksek oranlı milli gelir büyümesine paralel olarak ithalatta da artış görülmüştür. 1998 yılından itibaren Dünyada giderek derinleşen ekonomik krizler ve yurt içinde izlenen makro ekonomik politikalar sonucunda milli gelir artışında bir gerileme, ithalatta ise düşüş olmuştur. Söz konusu yılda, milli gelirin büyüme hızı önemli ölçüde yavaşlayarak yüzde 3,9 olmuş, ithalat ise yüzde 5,4 oranında azalarak 45,9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (bkz. Tablo 17).

Türk Lirası'nın değerlenmesi, yurtiçi talep ve üretimdeki canlanma ve ham petrol fiyatlarındaki hızlı artış nedeniyle ithalat, 2000 yılında %33,1 gibi yüksek oranlı bir artış göstermiştir. 1999 yılında ekonomide yaşanan ve ithalatın önemli ölçüde gerilemesi de 2000 yılında ithalattaki artışın yüksek olmasında etkili olmuştur. 2001 yılı Şubat ayında yaşanan kriz sonrasında yurtiçi talebin ve üretimin önemli ölçüde daralması, döviz kurlarındaki yüksek oranlı artış ve ham petrol fiyatlarındaki gerileme nedeniyle ithalat %25,7'lik düşüş göstermiştir[150].

[148] Burcu Gediz, Hakan Yalçınkaya, **Türkiye'de İhracat Projeksiyonu**, Celal Bayar Üniversitesi İ .İ .B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt 11, Sayı 1, 2004, s.35-42.
[149] Gediz ve Yalçınkaya, a.g.e., s. 43.
[150] Karakayalı, a.g.e., s. 444-445.

2001 yılında yaşanan düşüşün ardından ithalat artmaya devam etmiş ve %12,03'lük artışla 170.063 milyon dolardan, 2008 yılında 190.527 milyon dolara yükselmiştir.

Ülke gruplarına göre Türkiye'nin ithalatı incelendiğinde ise OECD ülkeleri ve AB ülkelerinin Türkiye'nin en önemli ticari ortakları olma konumunu yıllar itibariyle korudukları görülmektedir. Türkiye 2006 yılında toplam ithalatın %42,6'sını AB'yi oluşturan 27 ülkeden karşılamaktayken, AB'ye üye olmayan diğer Avrupa ülkeleri, Afrika ülkeleri, Amerika ülkeleri, Asya ülkeleri ve Orta Doğu ülkeleri diğer önemli ithalat ortakları arasında yer almaktadır. 2007 yılı itibariyle AB ülkeleri için 68,5 milyar dolara olarak gerçekleşen ithalat rakamları, diğer ülkeler için ise 100 milyar dolara yaklaşmıştır. Diğer ülkeler içinde ise en büyük pay 46,2 milyar dolar ile Asya ülkelerine aittir[151].

2008 yılı itibariyle Türkiye'nin Dünya ticaretinden aldığı payın incelendiğinde, Dünya Ticaret Örgütü'nün "Dünya Ticaret Raporu 2009 **-** Ticaret Politikası Taahhütleri ve Olasılıklar" başlıklı raporunda, genel emtia ticaretinde Türkiye ihracatçılar sıralamasında ilk 30'un dışında kalırken, ithalatçılar sıralamasında 20'nci olmuştur. Türkiye 202 milyar dolarlık ithalatı ile Dünya ithalatının yüzde 1,2'lik bölümünü almış, ithalatı 2007'ye göre de yüzde 19 artmıştır. "27 AB ülkesi içi ticaret" hesaba katılmadan yapılan Dünya emtia ihracatı sıralamasına göre ise, Türkiye 22'nci olmuştur. Türkiye 132 milyar dolarlık ihracat yapmış, bu kategorideki ihracatın yüzde 1,1'ini gerçekleştirmiş ve 2007'ye göre ise yüzde 23 artış kaydetmiştir. "AB içi ticaret hariç", ithalatçı ülkeler sıralamasında ise Türkiye genel listeye göre dokuz sıra yukarıda yer alarak, Dünya 13'üncüsü olmuştur. Türkiye 2008'de "Ticari Hizmetlerde Dünya Ticaretinin Önde Gelen İhracatçı ve İthalatçıları" tablosunun sadece "İhracat" bölümünde yer alarak Dünyanın en büyük 27'nci hizmet ihracatçısı olmuştur. 34 milyar dolarlık hizmet ihracatı yapan Türkiye bu alanda Dünyada yüzde 0,9 pay aldı, hizmet ihracatı ise 2007'ye göre yüzde 22 artmıştır[152].

Önde gelen ihracatçılar listesinin birinci sırasına 1 trilyon 465 milyar dolarlık ihracatıyla Almanya yerleşmiştir. 2008'de Almanya Dünyadaki ihracatın yüzde 9,1'ini gerçekleştirmiştir. İkinci Çin 1 trilyon 428 milyar dolar, üçüncü ABD ise 1 trilyon 301 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirmiştir. Rapora göre en büyük ithalatçı ise ABD olmuştur. ABD'ye Dünya ithalatından 2 trilyon 166 milyar dolarlık pay aldı, aldığı payın

[151] Karakayalı, a.g.e., s. 471.

[152] **Türkiye Dünyanın En Büyük 20'nci İthalatçısı**, <http://www.porttakal.com/haber-turkiye-dunyanin-en-buyuk-20-nci-ithalatcisi-378565.html>, (erişim: 07.10.2009).

oranı ise yüzde 13,2 olarak hesaplanmıştır. ABD'yi Almanya, Çin, Japonya ve Fransa izlemiştir.

2.4. ÇİN HALK CUMHURİYETİ-TÜRKİYE EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİ

Küresel ekonomide gittikçe önemli bir aktör olarak karşımıza çıkan Çin Halk Cumhuriyeti ile Türkiye arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin henüz arzu edilen seviyelerde olmadığı söylenebilir. Yıllar itibariyle yakaladığı yüksek büyüme hızı, kalabalık nüfusu ve kalkınmakta olan ekonomisi ile Çin, ülkeye ihracat yapan ülkeler için büyük bir pazar ve fırsat oluşturmaktadır. Diğer taraftan ihracat yaptığı ülkelere karşı sağladığı rekabet avantajı ile de tekstil gibi gelişmekte olan ülkeler açısından büyük önem arz eden sektörler için iç piyasaları tehdit eder hale gelmiştir. Bu nedenle Türkiye açısından Çin ile olan ekonomik ve ticari ilişkilerin tehdit ve fırsatlarının iyi analiz edilmesi önemli bir gereklilik haline gelmiştir.

2.4.1. Türkiye-Çin Ekonomik İlişkilerinin Gelişimi

Türklerle Çinliler arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler 1971 yılı sonrasında başlamış gibi görünse de, aslında iki toplum arasındaki ticaret çok eski zamanlara dayanmaktadır. Tarihi İpek Yolu'nun Çin'de başlaması ve bu yol üzerinde Türk devletlerinin bulunması nedeniyle o dönemde ticari ilişkilerin varlığı kaçınılmaz olmuştur. Bu yıllarda ticari ilişkilerin belli başlı mallar üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Örneğin Çinliler orduda kullanmak amacıyla Türklerin yetiştirdiği atları satın almışlardır. Tarihi kaynaklara göre, M.Ö.206-M.S.220 yılları arasında Çin'de Han Sülalesi'nin hüküm sürdüğü dönemlerde, Çin hükümdarları Kao-tsu ile Mete Han arasında ticari nitelikli bir anlaşma yapılmıştır. Anlaşmaya göre, bir kısım arazi, çeşitli gıda maddeleri ve ipekli kumaşlar Çinliler tarafından Türklere verilmiştir. Ayrıca, Bilge Kağan'ın da Çin ile bir ticaret anlaşması yaptığı bilinmektedir. Göktürkler döneminde ise, Türkler Çin'in ürettiği seramik, iplik ve kumaş gibi malların Batı'ya nakledilmesinde aracılık faaliyetlerini üstlenmişlerdir. Çin'de 618-906 yılları arasında hüküm süren Tang Sülalesi döneminde ticaret kervanları batı ve Orta Asya'dan Çin'e akın etmişlerdir. Bu dönemde el değiştirmiş

olan çok miktarda lüks eşya, Göktürkler tarafından para ile birlikte bir değişim aracı olarak kullanılmıştır[153].

İki ülke arasında ticari ilişkiler dönemler itibariyle incelendiğinde, 1970'li yılların sonlarına kadar her iki ülkenin de dışa kapalı ekonomik bir yapıya sahip olduğu ve ikili ticari ilişkilerinin gelişmediği gözlenmektedir. ÇHC'nin 1978, Türkiye'nin de 1980 yılında uygulamaya koyduğu reformlar ve ekonomiyi dışa açma çabaları sayesinde karşılıklı ekonomik ilişkilerin temelleri atılsa da, reformların ilk yıllarında ekonomilerinin nispeten dışa kapalı olmaya devam etmesi neticesinde, ikili ticaret arzulanan düzeyde gerçekleşmemiştir.

Türkiye ve Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ticari ilişkiler resmi olarak 16 Temmuz 1974 tarihinde imzalanan "Ticaret Anlaşması" ile başlamıştır. Bu anlaşmanın 6. maddesi uyarınca, her yıl toplanması öngörülen Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti Karma Ticaret Komitesi hala işlerliğini kaybetmemiştir. Dışa açılma politikaları ile her iki ülke de ticari ilişkilerini geliştirmek amacıyla, demir-çelik, gübre petrol gibi ürünler üzerine ticari anlaşmalar yapmışlardır. Bu girişimler neticesinde 1980-1990 yılları arasında iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin temelleri atılmıştır. 1990'lı yıllar boyunca ÇHC uyguladığı reformlar ve açık kapı politikasında önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Türkiye ise 1995 yılında DTÖ üyeliği ve 1996 yılında Avrupa Gümrük Birliği'ne girişi ile Çin'e göre daha hızlı bir biçimde dışa açılmıştır. Bu sayede ÇHC açısından Türkiye pazarına giriş kolaylaşmış ve bu tarihlerden itibaren ikili ticari dengeler Türkiye aleyhine bozulmaya başlamıştır[154].

2000'li yıllara gelindiğinde ise 1993-1994 yılları haricinde Türkiye aleyhine bozulan ticari dengelerde artış gözlenmektedir. 2001 yılında Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üye olması iki ülke arasındaki dış ticaret hacmini genişletmiştir. 1 Ocak 2005'ten itibaren DTÖ kararları çerçevesinde tekstile uygulanan kotaların kaldırılması ile Çin, Türkiye gündeminin önemli konularından biri olmuştur. Türkiye'nin Çin ile olan ticari ilişkilerinde son yıllarda artış olmakla beraber, ticaret Türkiye aleyhine gelişmiştir.

[153] Sandıklı ve Güllü, a.g.e., s. 309.
[154] TÜSİAD (Türk Sanayiciler ve İşadamları Derneği), **Yükselen Güç Çin ve Türkiye'ye Etkileri**, Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu, 2006, s. 3

İthalatta uygulanan gümrüklerin ortalama olarak %10'un altına inmesi ve kotaların kalkması, Çin'i Türkiye için önemli bir tehdit konumuna getirmiştir[155].

2.4.2. Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İkili Anlaşmaları

Türkiye-Çin arasında yapılan ekonomik ve ticari anlaşmalar 1970'lerde başlamış, 1990'larda her iki ülkenin de dışa açılma çalışmaları doğrultusunda hız kazanmıştır. İki ülke arasındaki ticari ilişkilerin temelini oluşturan ikili anlaşmaları şu şekilde sıralamak mümkündür[156]:

- 4 Ağustos 1971: Diplomatik İlişki Kurulmasına Dair Ortak Bildiri
- 14 Eylül 1972: Sivil Hava Ulaşım Anlaşması (Aralık 1996'da tadil edilmiştir.)
- 16 Temmuz 1974: Ticaret Anlaşması
- 18 Mayıs 1981: Ticaret Protokolü
- 19 Aralık 1981: Ekonomik, Sınai ve Teknik İşbirliği Anlaşması
- 11 Ocak 1984: TRT Genel Müdürlüğü ile ÇHC Radyo Televizyon Bakanlığı Arasındaki İşbirliği Protokolü
- 4 Haziran 1985: Anadolu Ajansı ile Xinhua Haber Ajansı Arasındaki İşbirliği Protokolü
- 6 Mart 1989: Konsolosluk Sözleşmesi
- 24 Aralık 1989: Resmi Pasaportların Karşılıklı Olarak Vizeden Muaf Kılınmasına Dair Anlaşma
- 19 Mart 1990: Standardizasyon Alanında İşbirliği Anlaşması
- 14 Ekim 1990: Sağlık Bakanlığı ile Çin Devlet Eczacılık İdaresi Arasında Sağlık Alanında İşbirliği Yapılmasına İlişkin Anlaşma
- 30 Ekim 1990: Bilim ve Teknoloji Alanında İşbirliği Anlaşması
- 13 Kasım 1990: Yatırımların Karşılıklı Korunması ve Teşviki Anlaşması
- 9 Mayıs 1991: Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması
- 28 Eylül 1992: Hukuki, Ticari ve Cezai Konularda Adli Yardımlaşma Anlaşması
- 10 Ekim 1992: Sağlık Alanında İşbirliği Anlaşması

[155] Sandıklı ve Güllü, a.g.e., s. 303.
[156] Yılmaz Tezkan, **Uzak ve Eski Komşumuz Çin**, Ülke Kitapları Yayınları, İstanbul, 2001, s.64-65.

- 23 Ekim 1992: Denizcilik Anlaşması
- 9 Kasım 1993: Kültürel İşbirliği Anlaşması
- 10 Kasım 1994: Sağlık Alanında Ek İşbirliği Protokolü
- Mayıs 1995: Uluslararası Müteahhitler Birliği İle Çin Uluslararası Müteahhitler Birliği Arasında İmzalanan Niyet Mektubu
- 23 Mayıs 1995: Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Aşaması
- Mayıs 1996: Turizm Karma Komisyonu I. Toplantısı'nda İşbirliği Protokolü
- Nisan 1997: Su Kaynaklarının Geliştirilmesi Alanında Bilimsel ve Teknik İşbirliğini Öngören Protokol
- Ekim 1997: Ormancılık Alanında İşbirliğini Öngören İyi Niyet Protokolü
- 13 Kasım 1997: Dışişleri Bakanları Arasında Siyasi İstişare Mekanizması Kurulmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası
- Nisan 1998: 12. Karma Ekonomik Komisyon Mutabakat Muhtırası
- 2 Nisan 1998: T.C Hükümeti ile ÇHÇ Hong Kong Özel İdari Bölgesi Hükümeti Arasında Hava Taşımacılığı Anlaşması
- 8 Kasım 1998: 2001 yılını kapsayan Kültür Değişim Programı
- 12 Mart 1999: DTM ile MOFTEC Arasında Ticari İstişare Kurulması Hakkında Mutabakat Zaptı
- 11 Temmuz 1999: Türkiye-Çin II. Dönem Karma Turizm Toplantısı Protokolü
- 4 Nisan 2000: TSE ile ÇHC Devlet Giriş-Çıkış Denetim ve Karantina İdaresi Arasında İşbirliği Anlaşması
- 19 Nisan 2000: 13. Karma Ekonomik Komisyon Mutabakat Muhtırası
- 13 Nisan 2001: Sayıştay Başkanlığı ile ÇHC Milli Denetim Kurulu Başkanlığı Arasında İşbirliği Anlaşması
- 14 Aralık 2001: T.C Turizm Bakanlığı ile ÇHC Milli Turizm İdaresi Arasında Çin Vatandaşlarının Türkiye'ye Seyahatine İlişkin Uygulama Planı
- 5 Nisan 2002: Türkiye-Çin 14. Karma Ekonomik Komisyonu Toplantısı Mutabakat Muhtırası

- 16 Nisan 2002: Tarım Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı
- 16 Nisan 2002: Gümrük İdarelerinin Karşılıklı Yardımlaşmasına İlişkin Anlaşma
- 16 Nisan 2002: Enformasyon Teknolojisi Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı
- 27 Mayıs 2002: T.C Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile ÇHC İmar Bakanlığı Arasında Mutabakat Muhtırası
- 4 Eylül 2003: T.C. İçişleri Bakanlığı ile ÇHC Kamu Güvenliği Bakanlığı Arasında Ortak Çalışma Grubu Oluşturulmasına Dair Mutabakat Muhtırası

Son olarak 2007 yılının Haziran ayında Ankara ve İstanbul'da Devlet Bakanımız Sayın Kürşad Tüzmen ile dönemin ÇHC Ticaret Bakanı Sayın Bo Xilai eş-başkanlığında, iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin ve ekonomik işbirliği çalışmalarının tümünün ele alındığı Türk-Çin 15. Dönem KEK (Karma Ekonomik ve Ticaret Komitesi) Toplantısı gerçekleştirilmiştir. 16. Dönem KEK Toplantısı 2009 yılı itibariyle Pekin'de gerçekleştirilmiş, toplantı protokolü imza töreni ise Çin Ticaret Bakanı Chen Deming'in rahatsızlığı nedeniyle ileri bir tarihe ertelenmiştir[157].

2.4.3. Türkiye ile Çin Halk Cumhuriyeti Arasındaki Dış Ticaret

ÇHC ile dış ticaretimiz genel olarak Türkiye'nin bu ülkeye başta demir-çelik olmak üzere sınırlı sayıda üründe ihracat yapması ve buna karşılık ÇHC'den daha çeşitli üründe çok daha yüksek hacimde ithalat yapması şeklinde gerçekleşmiştir. Türkiye-ÇHC arasındaki ticari ilişkilerin tarihi gelişimi incelendiğinde, her iki ülkenin de 1980'li yıllara kadar uyguladıkları dışa kapalı ve ithal ikameci politikalar nedeniyle kayda değer bir ticari işbirliğinin oluşmadığı göze çarpmaktadır. 1980'li yıllarda uygulanmaya başlayan dışa açılma politikaları ile iki ülke arasında karşılıklı ticaretin temelleri atılmıştır.

İki ülke arasındaki toplam ticaret rakamları incelendiğinde, 1984 yılında 48,34 milyon dolar olan toplam ticaret hacmi, 1988 yılına kadar hızla artmış 330,5 milyon dolara yükselmiştir. Toplam ticaret bazı yıllarda düşüş gösterse de genel de artış eğilimde olmuştur. 2000'li yıllarda ÇHC artık G.Kore'yi geçerek, Asya-Pasifik ülkeleri arasında Japonya'dan sonra Türkiye'nin en büyük ikinci ticari ortağı haline gelmiştir. 2000 yılında 1.440,7 milyon dolar olan ticaret hacmi, yaklaşık 12 kat artarak 2008 yılında 17.079,9

[157] T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Türkiye-ÇHC Ticari ve Ekonomik İlişkileri, 2008, s.26.

milyon dolara ulaşmıştır (bkz. Tablo 19). Ticaret hacminde yaşanan bu artış, 1993-1994 yıllarında demir-çelik ihracatındaki artış sayesinde elde edilen ticaret fazlası haricinde, genelde Türkiye'nin aleyhine sürekli artan bir dış ticaret artışını beraberinde getirmiştir[158].

Ülkemiz ile Çin arasındaki ticari ilişkiler, ilk kez 1 milyar ABD Doları ticaret hacminin aşıldığı 2000 yılından bu yana düzenli bir gelişim göstermektedir. Bu süreç içinde, ikili ticaret 2005 yılında 7,4 milyar ABD Dolarına yükselmiştir. 2006 yılı başından itibaren, küresel ticari ve ekonomik gelişmeler de dikkate alınarak uygulamaya konulan ve Çin ile ticari ve ekonomik ilişkilerimizin sürdürülebilir bir yapıda uzun vadeli gelişimini hedefleyen "Çin Ülke Stratejisi" kapsamında yapılan ticareti geliştirici çalışmalar sonucunda, ticaret hacmi 2008 yılında 17 milyar ABD Dolarını aşmıştır[159].

Tablo 19: 1984-2008 Yılları Arasında Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti Dış Ticaret Rakamları (1000 $)

Yıllar	**İhracat**	**İthalat**	**İharacat/İthalat**	**Hacim**	**Denge**
1984	40.055	8.285	4,83	48.340	31.770
1988	215.674	114.882	1,88	330.556	100.792
1990	37.185	246.314	0,15	283.499	-209.129
1991	20.431	171.818	0,12	192.249	-151.387
1992	146.717	172.336	0,85	319.053	-25.619
1993	511.919	255.228	2,01	767.147	256.691
1994	354.841	257.870	1,38	612.711	96.971
1995	66.961	539.019	0,12	605.980	-472.058
1996	65.115	556.492	0,12	621.607	-491.377
1997	44.375	787.457	0,06	831.832	-743.082
1998	38.447	846.134	0,05	884.581	-807.687
1999	36.649	894.813	0,04	931.462	-858.164
2000	96.010	1.344.731	0,07	1.440.741	-1.248.721
2001	199.373	925.620	0,22	1.124.993	-726.247
2002	268.229	1.368.317	0,20	1.636.546	-1.100.088
2003	504.626	2.610.298	0,19	3.114.924	-2.105.672
2004	391.585	4.476.077	0,09	4.867.662	-4.084.492
2005	549.764	6.885.400	0,08	7.435.164	-6.335.636
2006	693.038	9.669.110	0,07	10.362.148	-8.976.072
2007	1.039.523	13.234.092	0,08	14.273.615	-12.194.569
2008	1.437.354	15.642.623	0,09	17.079.977	-14.205.269

[158] Kobiefor, **Her Çinliye "tek" Satmak**, Aylık Sanayi-Ekonomi Dergisi, Temmuz 2003, s.,3.
[159] T.C. Pekin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, **Çin Halk Cumhuriyeti 2008 yılı Ülke Raporu**, Müşavirlik Raporları, 2008, s. 31.

Kaynak:TÜİK, İstatistiki Göstergeler, 2008

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Profili, 2008 (2002-2008 arası veriler)

İkili ticari ilişkilerdeki memnuniyet verici gelişmeye rağmen, Çin ile ticaretimizde Ülkemizin karşılaştığı açık, yıllar itibariyle artış göstermektedir. Bu rakam, 2008 yılında 14 milyar ABD Dolarını aşmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı ise %9,1 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde, Çin'den kaynaklanan dış ticaret açığı, ülkemizin toplam dış ticaret açığının %20'sine karşılık gelmiştir[160].

Grafik 4: Türkiye'nin Çin ile Dış Ticareti (milyon $)

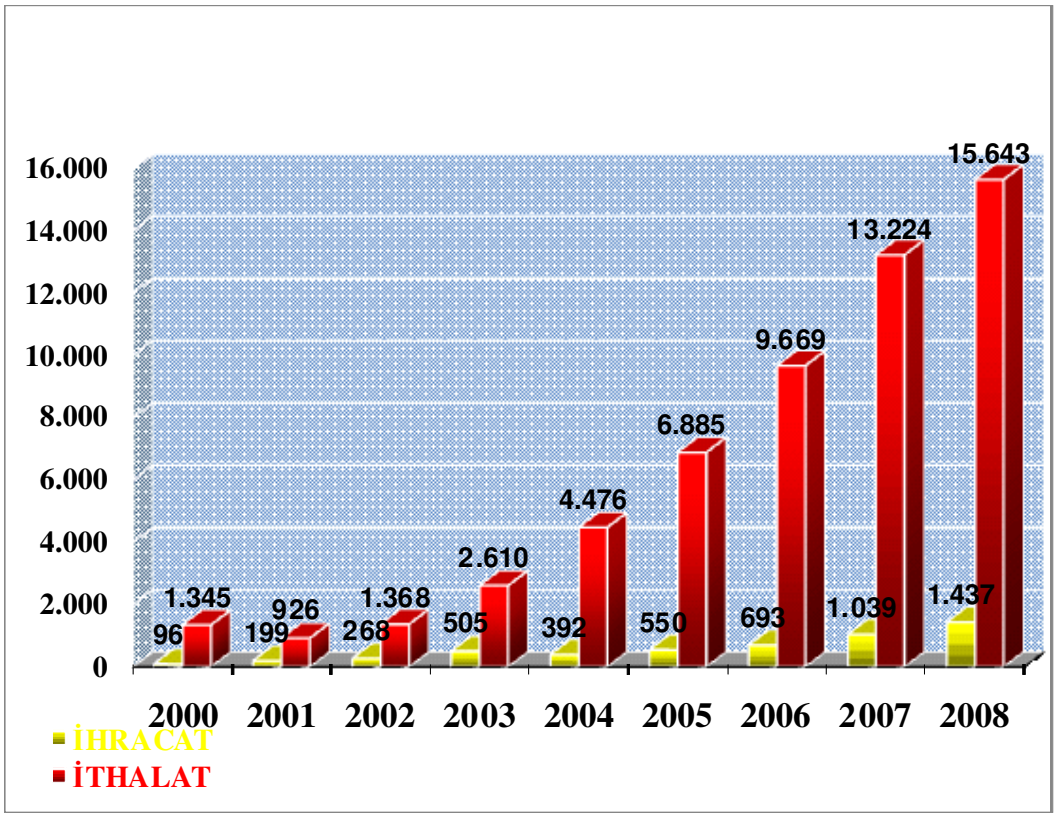

İkili ilişkiler ihracat yönünden incelendiğinde 1994 yılında 354,8 milyon dolar olan ÇHC'ye ihracat 2000'li yıllara kadar hızlı bir düşüş eğilimine girmiştir. 2000 yılında

[160] T.C. Pekin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e., s.31.

Türkiye'nin Çin'e ihracatı, 96 milyon dolara ulaşsa da, genel ihracat içindeki pay %0,34'lük bir oranla oldukça düşük seviyelerde gerçekleşmiştir (bkz. tablo 20). 2008 yılı itibariyle ise 1.437 milyon dolara ulaşan ihracatımız, artış eğilimde olsa da, Türkiye'nin aleyhine olan ticaret dengesizliğini kapatacak ölçüde değildir.

Çin ile ticari ilişkilerimiz ithalat ağırlıklı bir gelişim sergilemektedir. İthalat rakamları incelendiğinde ise 1994 yılında 257,8 milyon dolar olan ithalatımız 2000 yılında 1,3 milyar dolara, 2005 yılında 6,8 milyar ABD Dolarına ulaşmış ve özellikle, 2007 ve 2008 yıllarında önemli artışlar sergileyerek, sırasıyla, 13,2 milyar ABD Doları ile 15,6 milyar ABD Dolarına yükselmiştir. Çin, Türkiye'nin en çok mal aldığı ülkeler arasında hızla yukarı tırmanırken, Türkiye'nin Çin'e ihracatı oldukça gerilerde kalmıştır. TÜİK'in 2009 yılı Ocak-Ağustos ayı dış ticaret verilerine göre Türkiye'nin en fazla ithalat yaptığı ilk ülke 1 milyar 925 milyon dolar ile Rusya Federasyonu iken, onu sırasıyla 1 milyar 331 milyonla Almanya ve 1 milyar 148 milyon dolarla Çin izlemiştir. 2009 yılı ilk sekiz ay itibariyle ÇHC Türkiye'nin ithalat yaptığı ülkeler arasında üçüncü sırada yer almıştır.

Tablo 20: Türkiye-ÇHC Karşılıklı Dış Ticaret Payları (1997-2008)

Yıllar	**Genel İhracatımız İçindeki Pay (%)**	**ÇHC'nin İthalatı İçindeki Pay (%)**	**Genel İthalatımız İçindeki Pay (%)**	**ÇHC'nin İhracatı İçindeki Pay (%)**
1997	0,16	0,03	1,62	0,43
1998	0,14	0,02	1,84	0,46
1999	0,13	0,02	2,2	0,32
2000	0,34	0,05	2,46	0,43
2001	0,63	0,09	2,23	0,25
2002	0,74	0,10	2,75	0,42
2003	1,07	0,12	3,77	0,60
2004	0,62	0,07	4,58	0,75
2005	0,75	0,08	5,89	0,89
2006	0,81	0,09	6,92	0,99
2007	0,97	0,11	7,78	1,10
2008	1,09	0,14	7,75	1,09

Kaynak: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Profili, 2008

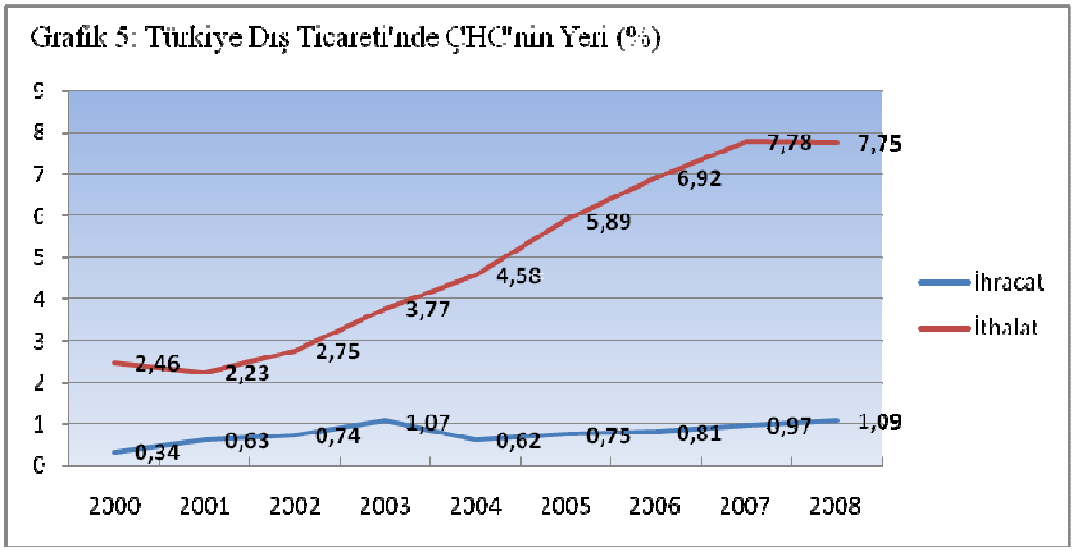

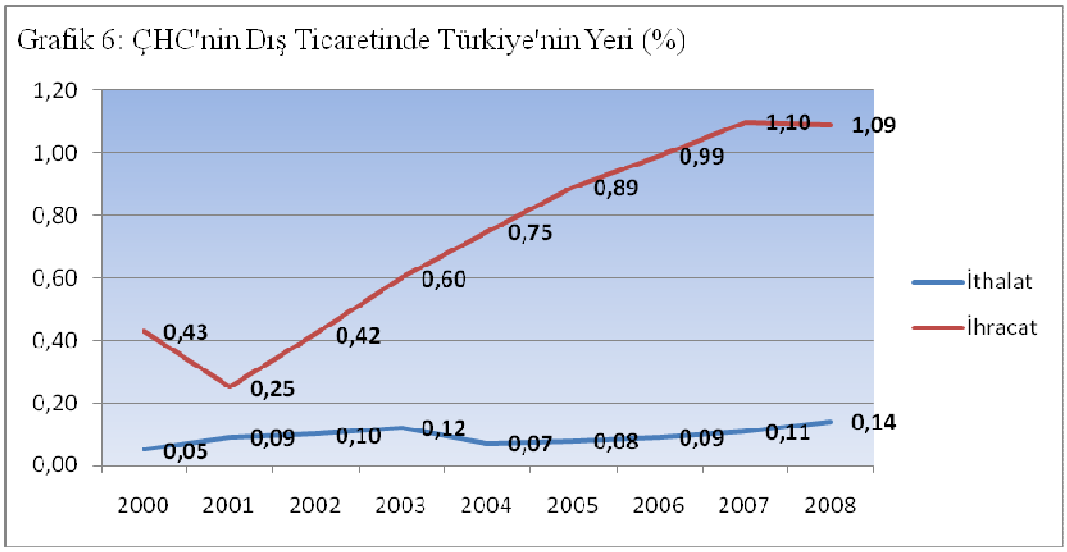

Çin Halk Cumhuriyeti ile Türkiye'nin karşılıklı dış ticaret payları incelendiğinde ise, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Türkiye ihracatı içindeki payı 1997 yılında binde 1,6 iken, 2008 yılında, bu pay yüzde 1,09'a yükselmiştir. Bu rakamlardan da görüldüğü gibi tüm Dünyanın mal ihraç etmeye çalıştığı Çin Halk Cumhuriyeti'nin toplam ihracatımız içindeki payı oldukça düşük seviyelerdedir. Türkiye'nin genel ithalatı içinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin payı ise 1997 yılında %1,62 iken, 2008 yılında bu oran %7,75'e yükselmiştir. Çin'in ithalatında Türkiye'nin payına bakıldığında, 1997'de binde 0,3 iken, 2008 yılı itibariyle bu oran binde 1,4'e

yükselebilmiştir. Çin'in ihracatı içinde Türkiye'nin payı ise 1997'de binde 4,3'den, 2008 yılında %1,09'a yükselmiştir.

2.4.3.1. Türkiye'nin ÇHC' ne Fasıllara Göre İhracatı

Türkiye'nin ÇHC'ye ihracatının sektörel yapısı incelendiğinde; 1984 yılında Türkiye'nin Çin'e ihracatında sırasıyla, ilk sırada %75,6 oranıyla Sanayi Ürünleri, ikinci sırada %18,9 ile Madencilik Ürünleri, üçüncü sırada ise %5,5'lik pay ile Tarımsal Ürünler yer almıştır. 1988 yılında Sanayi Ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı artarak %87,6'ya ulaşırken, Tarım ve Madencilik ürünlerinin payı sırasıyla %7,7 ve %4,7 olarak gerçekleşmiştir[161].

Tablo 21: 1996-2008 Yılları Arasında Türkiye'nin ÇHC'ne İhracatının Sektörel Dağılımı (%)

Yıllar	Tarım Ürünleri	Madencilik Ürünleri	Sanayi Ürünleri
1996	28,60	23,80	47,60
1997	26,70	42,00	31,30
1998	35,60	11,00	53,40
1999	24,60	25,60	49,80
2000	3,10	12,00	84,90
2001	1,30	10,30	88,40
2002	7,90	21,70	70,40
2003	13,00	17,40	69,60
2004	11,90	29,40	58,70
2005	9,60	41,60	48,80
2006	7,70	53,00	39,30
2007	1,60	68,69	28,00
2008	4,00	66,00	20,00

Kaynak**:** DTM, T.C Pekin Büyükelçiliği, Ticaret Müşavirliği, İnternet Adresi: http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/CHC/IST/ihr.xls, (Erişim: 25.09.2009)
TÜİK, 2007 yılı Dış Ticaret İstatistikleri, www.tuik.gov.tr (2007,2008 verileri)

1997 yılında ise Türkiye'nin Çin'e ihracatında ilk sırayı %42'lik pay ve 11.806.000 dolar ile Madencilik Ürünleri almıştır. Madencilik ürünlerini sırasıyla Sanayi ve Tarımsal ürünler izlemiştir. 1998-2005 yılları arasında Sanayi Ürünlerinin ihracatı önemli oranda artarken, tarım ürünleri ihracatı düşük seviyelerde kalmıştır. 2006 yılından itibaren son üç yılda gerçekleşen ihracatta ise Madencilik Ürünleri ilk sıraya yerleşmiştir. 2008 yılı Türkiye'nin Çin'e ihracatında en büyük pay %66 ile Madencilik Ürünlerine aittir. İkinci sırada %20'lik

[161] Tezcan, a.g.e., s. 75.

oranla Sanayi Ürünleri, üçüncü sırada %4'lük oranla Tarım Ürünleri yer almıştır (bkz. Tablo 21).

Şekil 3: Maddeler İtibariyle ÇHC'ne İhracat (2008)

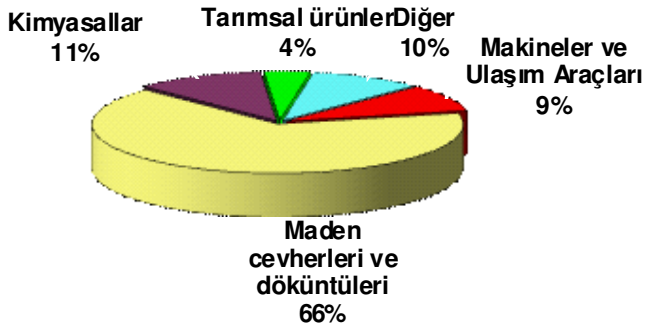

Çin'e yönelik ihracatımız incelediğinde, Çin ekonomisinin ihtiyaç duyduğu hammaddeler ve kimyasallar ağırlıklı bir yapının olduğu ve bu ürün gruplarına yönelik ve ÇHC' de yaşanan talep ve politika değişimlerine bağlı olarak dönemsel gelişmeler sergilediği görülmektedir. Bu kapsamda, krom cevherleri, mermer ve doğal taş, bakır cevherleri, kurşun cevherleri, manganez ve kimyasallar temel ihraç ürünlerimizi oluşturmaktadır. Bununla birlikte, oto yedek parçaları, çeşitli makineler (gaz türbini, dokuma makinesi vb.) bor, deri, yün ve fındık gibi ülkemiz ekonomisi açısından önemli bazı ürün gruplarının ihracatında da gelişmeler gözlemlenmektedir[162].

2008 yılı itibariyle Türkiye'nin Çin'e yaptığı ihraç ürünlerinin ilk on sırasında krom cevherleri ve konsantreleri, mermer ve traverten (ham/kabaca yontulmuş), bakır cevherleri ve konsantreleri, diğer disodyum tetraborat, tabii diğer boratlar vb. konsantreleri, mermer ve traverten (blok, kalın dilimler şeklinde kesilmiş), bakır hurda ve döküntüleri, dizel motorlar için aksam-parça, ekosin-yontulmaya/inşaata elverişli diğer kireçli taşlar, rafine edilmemiş bakır; elektrolitik rafine için bakır anotları yer almaktadır.

[162] T.C. Pekin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e., s.32.

Tablo 22: Türkiye'nin ÇHC'ye İhracatında Başlıca Maddeler($)

Madde adı	**2006**	**2007**	**2008**
Krom cevherleri ve konsantreleri	83.242.217	178.307.492	277.968.599
Mermer ve traverten (ham/kabaca yontulmuş)	102.790.901	140.246.256	205.401.485
Bakır cevherleri ve konsantreleri	15.901.109	121.776.723	176.447.625
Diğer disodyum tetra borat	64.257.687	56.877.987	100.272.081
Tabii diğer boratlar vb. konsantreleri	39.624.410	53.855.900	85.283.075
Mermer ve traverten (blok, kalın dilimler şeklinde kesilmiş)	34.446.081	49.482.836	62.251.134
Bakır hurda ve döküntüler	38.323.025	25.219.800	37.588.919
Dizel motorlar için aksam; parçalar	4.881.982	17.953.080	33.581.232
Ekosin ve yontulmaya/inşaata elverişli diğer kireçli taşlar	8.034.589	23.887.179	26.780.897
Rafine edilmemiş bakır; elektrolitik rafine için bakır anotları	8.605.962	0	21.154.942
Kurşun cevherleri ve konsantreleri	1.972.573	11.782.106	20.922.223
Çinko cevherleri ve konsantreleri	15.912.918	44.494.659	19.847.390
Bor oksitleri; borik asitler	13.644.932	15.013.635	18.532.234
Debagatte kullanılan anorganik maddeler müstahzarlar	12.475.775	15.492.199	17.841.604
Manganez cevherleri ve konsantreleri	0	485.770	14.717.841
Demir/çelik soğuk, yassı mamul (rulo;600mm.<genişlik (0, 5-1mm.)]	0	13.874.942	13.287.570
Diğer gaz türbinlerinin aksam-parçaları	0	0	11.077.407
Sentetik filament demetleri; akrilik/modakrilikten	18.788.887	16.678.840	10.541.861
Kolloidal kükürt; süblime/çöktürülmüş	0	2.584.189	7.328.527
Dokuma makineleri (mekiksiz); kumaş genişliği< 30 cm.	589.775	191.036	6.882.441
Paslanmaz çelik döküntü, hurdaları	262.891	11.436.265	6.719.393
Sığır ve at cinsi hayvanların dabaklanmış, yaş, sırçalı, parçalanmamış, yarma derileri	3.218.752	6.640.133	6.683.387
Yün; kırkma (yıkanmış)	0	81.580	6.030.437
Elektrik motorlu diğer ırgatlar	4.502.682	6.049.335	5.211.886
Diğer	**221.560.366**	**227.111.140**	**244.999.518**
Toplam	**693.037.514**	**1.039.523.082**	**1.437.353.708**

Kaynak: DTM, TC Pekin Büyükelçiliği, Ticaret Müşavirliği, İnternet Adresi: http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/CHC/ihracat.doc.

2.4.3.2. Türkiye'nin ÇHC' ne Fasıllara Göre İthalatı

Bu ülkeden gerçekleştirilen ithalatın yapısı incelendiğinde, geniş bir ürün çeşitliliği ile karşılaşılmaktadır. 1983 yılında toplam ithalat içinde sanayi ürünlerinin payı %96 ve tarımsal ürünlerin payı %4 iken, madencilik ürünleri ithal edilmemiştir. 1988 yılına gelindiğinde Türkiye'nin Çin'den toplam ithalatı içinde %47,5 oranla madencilik ürünleri ithalatı ilk sırada yer almış, bunu %31.86 ile sanayi ürünleri ve %21,9 ile tarımsal ürünlerin izlemiştir. 1992 yılında ise Türkiye'nin sanayi ürünleri ithalatının payı %72,5 kadar yükselmiş, madencilik ürünleri ithalatının payı %25,6 olarak gerçekleşmiştir Türkiye'nin tarımsal ürün ithalatı ise %1,90'lık payı ile çok düşük sevilerde kalmıştır[163].

Tablo 23: 1996-2008 Yılları Arasında Türkiye'nin ÇHC' den İthalatının Sektörel Dağılımı (%)

Yıllar	Tarım Ürünleri	Madencilik Ürünleri	Sanayi Ürünleri
1996	1,51	5,06	93,40
1997	4,50	7,40	87,30
1998	2,08	6,82	87,80
1999	2,44	4,22	91,75
2000	2,37	4,14	93,29
2001	2,43	5,27	90,20
2002	2,34	6,40	91,20
2003	2,70	4,27	92,03
2004	1,52	4,62	93,45
2005	1,94	3,50	94,45
2006	1,94	3,35	94,66
2007	0,37	2,04	97,50
2008	0,65	1,68	97,67

Kaynak: DTM, TC Pekin Büyükelçiliği, Ticaret Müsavirliği, İnternet Adresi: http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/CHC/IST/ith.xls(Erişim: 25.09.2009)
TÜİK, 2007 yılı Dış Ticaret İstatistikleri, www.tuik.gov.tr (2007,2008 verileri)

1997 yılına gelindiğinde Türkiye'nin Çin'den ithalatının önemli bir kısmını %87,30'luk bir oranla sanayi ürünleri oluşturmuştur. İkinci sırada ise %7,40 ile madencilik, üçüncü sırada %4,5 ile tarım ürünleri yer almıştır. 2008 yılına kadar olan ithalatın sektörel yapısı genel itibariyle sanayi ağırlıklı bir eğilim izlerken (%97,67'lik payı ile), tarım ve madencilik (sırasıyla %0,65 ve %1,68) ürünlerinin toplam ithalat içindeki payı oldukça düşük seviyelerde gerçekleşmiştir (bkz. Tablo 23).

[163]Tezcan, a.g.e., s. 76.

Şekil 4: Maddeler İtibariyle ÇHC'den İthalat (2008)

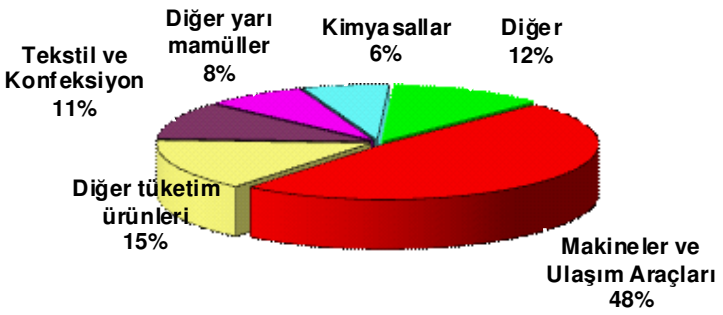

Kaynak: T.C. Başbakanlık DTM, Türkiye-ÇHC Ticari ve Ekonomik İlişkileri, 2008

2008 yılı itibariyle, Türkiye'nin Çin'den ithalatındaki önemli kalemler incelendiğinde; 2008 yılı Türkiye'nin Çin'den ithalatında ilk kalem %48'lik pay ile Makine ve Ulaşım Araçları olmuştur. İkinci sırada toplam ithalattan aldığı %15'lik pay ile Diğer Tüketim Ürünleri kalemi yer almıştır. Üçüncü sırada %12'lik bir oranla Diğer ürünler, dördüncü ve besinci sırada ise sırasıyla Tekstil ve Konfeksiyon ile Diğer Yarı Mamul ürünler yer almıştır. Türkiye'nin Çin'den toplam ithalatı içindeki payları ise %11 ve %8 olmuştur (Şekil 4).

2008 yılında Çin'den yapılan ithalatın yaklaşık %32'sini yatırım malları, %47'sini ara mallar ve %21'ni ise tüketim malları oluşturmuştur. 2008 yılı itibariyle ÇHC' den ithal edilen başlıca ürünler incelendiğinde ilk on sırada; Portatif nümerik otomatik bilgi işlem makineleri, hücresel ağlar için veya diğer kablosuz ağlar için telefonlar, gösterge tabloları, polyesterden tekstürize iplik, diğer oyuncaklar, küçültülmüş modeller, bulmacalar, ses, görüntü, diğer bilgileri almaya, çevirmeye, vermeye, yeniden oluşturmaya yarayan makineler, bitümenli taşkömürü, otomatik bilgi işlem makineleri ve üniteleri için monitörler ile bu makinelerin aksam ve parçaları, televizyon kameraları, dijital ve görüntü kaydedici kameralar yer almıştır (bkz. Tablo 24)

Tablo 24: Türkiye'nin ÇHC'den İthalatında Başlıca Maddeler($)

Madde adı	**2006**	**2007**	**2008**
Portatif nümerik otomatik bilgi işlem makineleri; ağırlık<10 kg.	486.565.482	744.709.297	736.645.283
Hücresel ağlar için veya diğer kablosuz ağlar için telefonlar	213.104.971	423.195.525	579.788.069
Gösterge tabloları-sıvı kristal, diyot tertibatlı	185.405.787	382.839.453	520.262.358
Polyesterden tekstürize iplik (dikiş hariç)	46.966.785	121.567.862	222.361.415
Diğer oyuncaklar, küçültülmüş modeller, bulmacalar	168.473.612	217.703.938	212.795.996
Ses, görüntü/diğer bilgileri almaya, çevirmeye, vermeye/yeniden oluşturmak için makineler	47.949.208	166.517.001	210.480.213
Bitümenli taşkömürü	179.255.431	223.924.598	202.848.311
Monitör; (otomatik bilgi işlem makineleri ve üniteleri için)	0	227.708.529	200.603.705
Otomatik bilgi işlem makine ve ünitelerinin aksam, parçası	235.400	214.061.747	170.362.869
Televizyon kameraları, dijital ve görüntü kaydedici kameralar	104.040.147	138.938.503	139.628.908
Diğer elektrojen grupları	128.309	15.722.581	128.329.718
Demir/alaşımsız çelik (cu<%0, 25; genişlik<2x kalınlık)	2.007.694	14.804.924	125.072.629
Yassı hadde ürünü (rulo, sıcak haddelenmiş, kalınlık >10mm.)	40.669.506	8.614.075	110.960.674
Ayakkabı; dış taban yüzü kauçuk, diğer	94.377.401	88.943.132	110.133.319
Dış yüzleri plastikten, dokumalık mensucattan çantalar	74.991.906	98.186.615	109.964.149
Diğer muslukçu eşyası	62.535.035	86.052.242	104.364.572
Statik konvertörler	59.717.470	78.690.520	102.799.256
Bellek birimleri	72.674.238	87.591.178	94.933.968
Dış yüzleri plastik/dokumalıklardan valiz, çanta, sandık vb.	82.206.871	103.809.043	94.856.560
Porselen ve çiniden sofra ve mutfak eşyası	70.525.360	93.299.115	93.315.100
Suni devamsız (işlem görmemiş) (viskoz ipeğinden)	41.677.284	147.201.030	90.610.812
Soğutma cihazlarında kullanılan kompresörler	60.399.691	85.444.666	88.001.818

Madde adı	2006	2007	2008
Buhar kazanı aksam, parçaları	72.666	32.986.272	80.565.825
Sıcak katotlu flüoresanlar	40.927.901	52.115.427	79.764.978
Avizeler; duvar, tavan için aydınlatma cihazları	34.088.141	57.126.501	79.039.037
Gemi; yük ve hem insan hem de yük taşıyan gemiler	15.945.030	22.233.900	75.707.575
Yüzleri plastik, mensucattan diğer muhafaza eşyaları	56.392.537	83.489.365	69.029.014
Otomatik bilgi işlem makinelerinin diğer birimleri	90.694.254	84.864.924	68.726.399
Pencere/duvar tipi klimalar (tek bir gövde halinde)	115.105.363	44.856.334	66.566.187
Diğerleri, otomatik bilgi işlem makinalarına/networke bağlanabilen makinalar	129.254.501	86.375.872	66.381.390
Diğer nümerik bilgi işlem birimleri	22.255.466	41.000.014	65.966.254
Plastikten diğer eşya	6.673.220	42.758.060	65.468.815
Tabanı kauçuk/plastik, yüzü dokuma maddesi diğer ayakkabı	50.542.790	53.322.256	63.411.447
Telli telefon-telgraf için elektrikli cihazların aksam, parçası	16.932.171	41.561.897	61.570.318
Giriş/çıkış birimleri	279.176.379	67.638.330	60.974.693
Diğer	**6.717.142.133**	**8.754.237.116**	**10.290.331.591**
Toplam	**9.669.110.140**	**13.234.091.842**	**15.642.623.225**

Kaynak: DTM, TC Pekin Büyükelçiliği, Ticaret Müşavirliği, İnternet Adresi: http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/CHC/ithalat.doc

2.4.4. Türkiye-ÇHC Yatırım İlişkileri

1970'li yılların sonlarından itibaren Çin'in ekonomik açıdan Dünyaya açılmasının en önemli sonuçlarından birisi de başta Batı ülkeleri ve Japonya olmak üzere, yabancı ülkelerden firmaların bu ülkede yatırım yapmaya ve fabrikalar kurmaya başlamaları olmuştur. Çin'de yatırım yapmanın başta düşük maliyetler olmak üzere birçok avantajı vardır. 2006 yılı itibariyle, Çin'de 190 ülkenin yatırımı bulunmaktadır ve ülkedeki doğrudan yabancı yatırımların kümülatif miktarı 692 milyar dolar seviyesini bulmuştur[164].

[164] OECD, **The OECD Welcomes Policy Advances at China's 2007 National People's Congress Session**, OECD Raporu, 27 Mart 2007, s.2.

Çin'de, yabancı sermayeye dayalı şirketlerin ülke ekonomisi açısından önemi son derece büyüktür. 2008 yılı sonu itibariyle 660.000 sayısına ulaşan yabancı yatırım projeleri, değer olarak sanayi üretiminin %30'unu, ulusal vergi gelirlerinin %21'ini, dış ticaretin %55'ini ve toplam ulusal istihdamın %11'ini oluşturmaktadır. Dünyanın önde gelen 500 firmasının, 480'inin Çin'de yatırımı bulunmaktadır[165]. Yabancı yatırımların Çin ekonomisinde böylesine önemli bir yeri varken, ülkedeki kayıtlı 26 Türk firmasının Çin'deki toplam yatırımı 2006 yılı itibariyle sadece 25 milyon dolar seviyesindedir. Bu oran, Çin'deki toplam yabancı yatırımın yaklaşık yüzde 0.004'üne karşılık gelmektedir. Kıyaslama yapılacak olursa, Çin'deki en büyük Avrupalı yatırımcı olan Almanya'nın bu ülkede 3.300 firması faaliyet göstermektedir ve toplam 13,8 milyar dolarlık bir yatırımı söz konusudur[166].

Türkiye ile Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler ithalat ihracat rakamlarımız göz önünde bulundurulduğunda henüz yeterli düzeyde bulunmamaktadır. Bundan dolayı da ikili ilişkilerde yatırım ayağı eksik kalmıştır. Yurt dışında pek çok büyük yatırım gerçekleştiren Türkiye, henüz Çin pazarının sunduğu imkanlardan yararlanmış değildir. Türk firmalarının Çin'de plastik, inşaat, gıda ve tekstil alanında az sayıda girişimi bulunmaktadır ve bu yatırımların toplam değeri 2006 yılında 25 milyon dolar civarındadır. Bunların en önemlisi ENKA Holding'e bağlı Çimtaş firmasının Ningbo'da enerji sektöründe kullanılan yüksek mühendislik ürünü çelik parçaların üretimi amacı ile kurduğu ve yatırım tutarı 10 milyon ABD Doları olan tesistir. Bununla birlikte elektronik, gıda ve tekstil sektörlerinde de pek çok Türk firması üretimlerinin bir bölümünü Çin'de gerçekleştirmektedir. Ayrıca T.C. Pekin Büyükelçiliği kayıtlarına göre ülkede 26 Türk firmasının ofisi veya temsilciliği bulunmaktadır. Akman Holding, Ünsa Ambalaj, Şişecam, Çimtaş, Arçelik, Demirdöküm, Fabeks Dış Ticaret, Atasay Kuyumculuk, Tema, Mozaik Tekstil, Zorlu Tekstil, Goldaş, Garanti Bankası, Hipokrat Tıbbi Malzemeler Çin'de yatırımlarda bulunan firmalardır. Çin firmalarının devlet destekli olması, işçiliğin ve enerjinin ucuz olması, düşük vergi uygulanması Çin mallarının maliyetini düşürmektedir. Bu da yatırımı cazip hale getirmekte ve Çin bu haliyle giderek daha güçlü bir küresel yatırımcı haline gelmektedir. Gıda işleme sanayi, otomotiv yan sanayi, inşaat malzemeleri,

[165] T.C. Pekin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e., s. 21.
[166] Altay Atlı, **Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti Ekonomik İlişkileri İçin Bir Yol Haritası**, Asya Pasifikte Gündem (ASPAS), Bahçeşehir Üniversitesi, Asya Pasifik Araştırmaları ve Uygulama Merkezi, Sayı 7,2007, s.3.

müteahhitlik gibi alanlar da Türk girişimcilerinin Çin'de yatırım yapabilecekleri başlıca alanlar olarak görülmektedir[167].

2009 yılı Mayıs ayı itibariyle, ülkemizde toplam sermayesi 61 milyon dolar olan 342 adet Çinli firmanın kurulduğuna dair kayıt bulunmaktadır. Söz konusu firmalardan büyük bir çoğunluğu ticaret sektöründe, geri kalanları ise imalat sektöründe ve hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir. Karma Ekonomik Komisyon (KEK) Toplantısında kararlaştırıldığı üzere, Çin Yatırım Analiz Heyetlerinin çeşitli dönemlerde ülkemizdeki yatırım olanaklarını yerinde incelemesi ve tespitlerde bulunması, bu yönde atılan önemli bir adımı teşkil etmekle birlikte, bu alanda karşılıklı yarar esasına dayalı somut gelişmeler olması beklenmektedir. Bununla birlikte, Ankara-İstanbul Hızlı Tren projesinin belirli bölümlerinin bir Türk-Çin Konsorsiyumu tarafından gerçekleştirilmesi amacıyla, Çin Eximbank'ı tarafından ülkemize 720 milyon dolar tutarında kredi sağlanmasına yönelik anlaşmanın imzalanması ve bu projenin inşaat sürecinin devam etmesi, yatırımlar ve ekonomik işbirliği açısından en somut girişimi teşkil etmektedir. Diğer taraftan, telekomünikasyon alanında Çin'in önde gelen firmalarının (Huawei ve ZTE) ülkemizde altyapı çalışmalarını yürütmeleri ve bu alanda işbirliği yapmaları, ekonomik işbirliği açısından atılan önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan, bazı Çin firmalarının, madencilik ve doğal taşlar başta olmak üzere, ülkemizin değişik bölgelerinde küçük ölçekli yatırımları da bulunmaktadır[168].

Çin Halk Cumhuriyeti'nin en büyük yatırım ve tanıtım fuarı olan "11. Çin Uluslararası Yatırım ve Ticaret Fuarı-CIFIT" 8-11 Eylül 2007 tarihlerinde Xiamen'de düzenlenmiş ve Türkiye fuara "Odak Ülke" sıfatıyla özel bir konumda katılım sağlamıştır. CIFIT sırasında, 57'si özel, 17'si kamu projesi olmak üzere toplam 74 projenin sunumu yapılmıştır. Görüşmeler sonucunda, demir-çelik sanayi, E-ticaret portalı kurulması, makine ve makine aksamı ihracatı, madencilik sektörü yatırım ve ihracatı ile hizmet sektörü alanlarında anlaşmalar imzalanmıştır. Diğer tarafta, Çin Çokuluslu İşletmeler Uluslararası Enstitüsü (CIIMC) tarafından, İzmir, İstanbul ve Ankara "Çin Firmalarının Yatırım Yapabileceği En Uygun Yabancı Kentler" arasında yer aldığı açıklanmıştır. Yine CIIMC tarafından, 2007'de Pekin'de düzenlenen "Çin ve Yabancı Çokuluslu İşletmeler İcra Kurulu Başkanları Yuvarlak Masa Toplantısı"nda, İzmir "Dünyada Yatırım Yapılabilecek

[167]Fahri Özparlak, **Konya'lı İşadamları 99. Çin İhraç Malları Fuarı'na Katıldı**, KTO Dergisi, Haziran 2006 Sayısı, s.1.
[168] T.C. Pekin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e., s. 30

En iyi 70 Kent"ten biri olarak ödül almış, Ege Serbest bölgesi ile Manisa Organize Sanayi Bölgesi ise "En İyi Yatırım Bölgeleri" ödüllerini almıştır[169].

Türk firmalarının ise genellikle ÇHC'de temsilcilik ofisi şeklinde faaliyet gösterdikleri ve ayrıca, firmaların çoğunun genel ticaretle (özellikle ithalat ağırlıklı) iştigal ettikleri gözlemlenmektedir. 1999 yılında Garanti Bankası, 2006 yılında ise Türkiye İş Bankası, Şanghay'da temsilcilik ofisi açmıştır. Halihazırda, deri, tekstil, sanayi tipi çuval, çamaşır makinesi, çelik boru vb. alanlarda Çin'de yatırım yapan Türk şirketlerinin toplam yatırımları 2008 yılı itibariyle 100 milyon dolara yaklaşmış bulunmaktadır[170].

Diğer taraftan, Pekin Büyükelçiliğimiz tarafından yapılan araştırmalar sonucunda, firmalarımız için bu ülkede başta elektrikli ev aletleri, çamaşır makinesi, buzdolabı, bulaşık makinesi vb. beyaz eşya ile televizyon olmak üzere dayanıklı tüketim malları, inşaat ve iç dekorasyon malzemeleri, otomotiv ve otomotiv yan sanayii, traktör, gıda işleme ve konserve sanayii, büyük alışveriş merkezleri, deri işlemeciliği, hazır giyim, telefon ve telefon santralleri kurulması ile müteahhitlik alanlarında ortak yatırım imkanlarının bulunduğu tespit edilmiştir. Öte yandan, ÇHC' de Uygur Türklerinin yoğun olarak yaşadığı Sincan-Uygur Özerk Bölgesinde de, Çin Hükümeti ile işbirliği halinde, özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler, halıcılık, tekstil, dericilik, hayvancılık, şarap ve meyve suyu üretimi, gıda ve tüketim malları üretimi ve büyük alışveriş merkezleri açılması konularında ortak yatırımlar yapılması imkanları mevcuttur. Hâlihazırda, ülkemizden bazı işadamlarının bu bölgede deri giyim, deri işleme, ihracat ve ithalat, fırıncılık, pastacılık ve lokantacılık gibi çeşitli alanlarda yatırım yaptıkları bilinmektedir.

Çin'deki Türk yatırımlarının artırılması konusunda iki önemli husus söz konusudur. Birincisi, Çin'e büyük, kurumsallaşmış, sosyal sorumluluk bilinci yüksek Türk firmalarının girmesi teşvik edilmelidir; aksi takdirde söz konusu firma Çin pazarına girse bile kalıcı olamayacaktır. Çin pazarında kalıcı olabilmenin tek yolu en az Çin'den kazanılan kadar, Çin'e de kazandırmaktır. İkinci olarak ise, burada yatırım yapacak olan Türk firmaları, Çin'i artık sadece ucuz işgücü ve girdi temelinde değerlendirmekten vazgeçmeli ve Çin'in hızla artan teknolojik ve bilimsel kapasitesini de göz önünde bulunarak planlarını buna göre yapmalıdır[171].

[169] Çakıroğlu, a.g.e., s. 17-18.
[170] T.C. Pekin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e., s. 39.
[171] Atlı, a.g.e., s. 4.

2.5. TÜRKİYE - ÇHC İLİŞKİLERİNDE YAŞANAN SORUNLAR

İki ülke arasındaki dış ticaretin her geçen gün Çin lehine açılması başta olmak üzere Türkiye açısından, ÇHC'nin PKK ve Kıbrıs politikaları gibi konularda sorunlar yaşanırken, ÇHC açısından ise en kritik sorun Doğu Türkistan meselesidir.

2.5.1. PKK Meselesi

Çin'in bilimsel dergilerinde PKK'nın başlangıç dönemiyle ilgilendiği dikkat çekmektedir. Wang Zhijuan'ın "Kürt Milletinin Dramı Ne Zaman Bitecektir?" konulu yazısında yer alan kaynakçalarında yabancı dillerden tercüme edilen makalelere 1984 yılında yer verilmiştir. Yalnızca Minzu Yicong (Etniklerle İlgili Tercüme Eserler Dergisi) adlı dergide, "Kürtlerin Acı Durumu" (1984), "Türkiye'nin Kürt Sorunu" (1985), "Kürdistan: Coğrafyasız Tarih" (1990), "Türkiye'nin Kürt Sorunları, 1925-1984" (1991), "Kürtler" (1994) ve "Türkiye'deki Kürtlerin Sorunları" (1995) gibi makalelere yer verilmiştir[172].

PKK adının Çince tercümesinde Türkiye'de özen gösterilen "bölücü" ve "terörist" terimleri hiç kullanılmamaktadır. Kasım 1998'de PKK elebaşısı Öcalan'ın Suriye'den kaçtıktan sonra Çin basınınca da yakından takip edilmiştir. Çin basınında yer alan Öcalan ile ilgili haberlerde genellikle "Türkiye hükümeti karşıtı Kürt İşçi Partisi Lideri Öcalan", "Hükümet karşıtı Türkiye Kürt İşçi Partisi lideri Öcalan", "Türkiye hükümeti karşıtı Kürt İşçi Partisi Lideri Öcalan" ve "Türkiye Kürt İşçi Partisi Lideri Öcalan" şeklinde yer almaktadır.

Bazı Çinli uzmanlar, PKK sorununu Kosava meselesi ile paralel olarak görmektedir: "ABD ve NATO Miloseviç'in Kosova'daki Arnavutlar'a yaptığı soykırımdan dolayı askerî müdahalede bulunmuştur. Aynı şekilde, Türkiye'de de Kürtlere karşı soykırım uygulanmaktadır. Ancak ABD ile NATO buna müdahale etmemektedir. Bunun sebebi ise, Türkiye NATO üyesi ve ABD'nin müttefikidir. Bu nedenle Miloseviç de NATO'ya üye olsun ve hava bombardımanından kurtulsun" gibi fikirler ileri sürmektedir. ABD'de bulunan Çinli stratejist Du Ren, "Doğu Türkistan'daki Kargaşalar ve Pantürkizm" konulu yazısında: "Batılılar Irak'taki Kürtlerin bağımsızlık hareketlerini desteklemektedirler, ancak, bu bağımsızlık hareketleri Türkiye toprağında olunca ağır bir

[172] Nuraniye Hidayet Ekrem, **Türkiye, Çin İlişkilerinde Doğu Türkistan**, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi, TÜRKSAM, Ocak 2005, s.177.

şekilde bastırılmaktadır. Hatta, Türk ordusu sınır ötesi operasyon yaparak Kürt örgütlerini temizleme faaliyeti yürütmüşlerdir. ABD buna da göz yummaktadır" ifadelerini kullanmıştır. Kanada'daki entelektüellerin yayınladığı Feng Huayuan adlı web sitesinde yer alan, "Uluslararası Jeopolitik ve İnsan Hakları: Türkiye ve Avrupa ile ABD" konulu yazıda, Türkiye'de yaşayan Kürtlerin baskı altında olduğuna dair söylemlere yer verilmiştir.[173].

2.5.2. Kıbrıs Meselesi

Türk Dışişleri Bakanlığı Uzakdoğu'ya açılım politikaları çerçevesinde, 1998 yılında, Çin Halk Cumhuriyeti ve Malezya'ya yer vermiş, daha sonra bu alanı geliştirerek, Asya-Pasifik Açılım Politikası'nı izlemeye başlamıştır. Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin'in Nisan 2000'de gerçekleştirdiği Türkiye ziyareti ile Türkiye-Çin ilişkileri yeni bir aşamaya ulaşmış ve bir ortak bildiri imzalanmıştır. Çin Dışişleri Bakanı Tang Jiaxuan'in Ocak 2001'de gerçekleştirdiği Türkiye ziyareti sırasında ise bu bildirinin uygulanmasına teminen bir "Eylem Planı" onaylanmıştır. Siyasi, ekonomik, kültürel ve hukuki alanda işbirliğinin amaçlandığı planda taraflar, çok taraflı konularda ve uluslararası arenada özellikle BM çerçevesinde karşılıklı destek, koordinasyon ve işbirliğini daha da geliştireceklerine dair bir maddeye de yer vermişlerdir. Türkiye, BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olan Çin'den, Kıbrıs hakkında Türk tarafına uygulanan ambargoların kaldırılması için aktif destek isterken, yapılan görüşmelerin ardından iki ülke yetkililerinin Kıbrıs hakkında BM çerçevesinde daha çok istişare içinde olması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Çin de son yıllarda Kıbrıs meselesine önem vermeye başlamıştır[174].

Çin Dışişleri Bakanlığı'nın internet sitesinde Çin'in Kıbrıs politikası şöyle ifade edilmiştir: "Çin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü öteden beri savunurken, bağlantısızlığına saygı gösterir, BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs sorunu ile ilgili kararının mutlaka uygulanmasından yanadır. Çin Hükümeti, Kıbrıs sorununa çok önem vermektedir. BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs sorununa çözüm bulmak için gösterdiği çabaları destekler. Kıbrıs'taki iki millet ve BM Genel Sekreteri ortaklaşa çaba gösterip, BM'nin Kıbrıs sorununa ilişkin kararını esas alarak, görüşmeler düzenlemeleri, adım adım anlaşmazlıkları azaltmaları, karşılıklı güven

[173] Ekrem, a.g.e., s. 178.
[174] Nuraniye Hidayet Ekrem, **Çin Halk Cumhuriyeti: Kıbrıs Sorununun Çözümünde Çin Faktörü**, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi, TÜRKSAM, Şubat 2006, s.1.

oluşturmaları ve iki milletin ortak kabul ettikleri sorunların çözüm yollarını en kısa zamanda bulmalarını ümit ederiz. Bu durum iki milletin temel çıkarlarına uygun olmakla birlikte, bölgenin barışı, istikrarı ve gelişmesi için de yararlıdır. Çin, BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olarak, uluslararası kuruluşlar ile aynı çizgide, Kıbrıs sorununun adil ve kurallara uygun bir çözüm bulması için çaba gösterecektir".

Güney Kıbrıs Rum Kesimi ile diplomatik ilişkilerini 1971'de kuran Pekin hükümeti, Kıbrıs meselesinde Güney'i desteklemekte, 1999 yılından itibaren sorunun BM çerçevesinde çözümlenmesinden yana tavır sergilemektedir. Çin-Güney Kıbrıs ortak bildirisinde, "Çin hükümeti ve halkı, Kıbrıs Cumhuriyeti hükümeti ve halkının yabancıların herhangi bir bahane ile müdahalesine ve içişlerine karışmasına karşı çıkmaya, Kıbrıs'ın tamamen bağımsızlığını kazanmasına, egemenliğine, ülke birliği ve toprak bütünlüğünde verdiği haklı mücadelesine kesinlikle destek verir", "iki ülke karşılıklı olarak birbirini tanımakla birlikte, yeni ve eski sömürgeciliğe karşı ve ortaklaşa iki ülke ilişkilerini geliştirecektir" ifadelerine yer verilmektedir.

Kıbrıs sorunu ile ilgili tutumunda Çin, veto hakkını kullanma dışında bu konuda fiilen bir şey yapmamıştır. Bu sebeplerden dolayı Çin'in Kıbrıs sorununda Türkiye'nin yaklaşımına fazla ilgi göstermesini beklemek pek gerçekçi bir yaklaşım olmayabilir. Nitekim Çin Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Zhang Qiyue, 5 Şubat 2004'te yaptığı basın açıklamasında, Çin'in BM Güvenlik Konseyi'nde Şubat ayı dönem başkanlığı görevini yapacağını duyurmuş ve görev süresince, BM'nin rolünü ve otoritesini savunacağını söylemiştir. Bu olay, New York'ta Kıbrıs görüşmelerinin en kritik olduğu üçüncü turun devam ettiği ve BM başta olmak üzere tüm uluslararası platformların ilgisini Kıbrıs'a yönelttiği bir dönemde gerçekleşmiştir. Türkiye, Çin'den Kıbrıs sorununun adil bir şekilde çözümlenmesinde Kuzey Kıbrıs'a uygulanan ambargonun kaldırılması konusunda destek istediği ve tüm uluslararası platformların ilgisini Kıbrıs'a yönelttiği günlerde Çin'in bu konuyu gündemine almaması dikkat çekmiştir. BM'nin ilgili kararı esas alınarak Kıbrıs sorununun çözümlenmesinden yana olduğunu her fırsatta dile getiren Çin'in bu konuyu gündemine almaması, Türkiye-Çin arasında 9 Ocak 2001 tarihinde imzalanan 'eylem planı' çerçevesinde, Çin'in Türkiye'nin ambargoyu kaldırma konusundaki talebini pek göz önünde bulundurmadığını göstermektedir.

Çin'in temel dış politikası, kalkınmak için istikrarlı bir ortam yaratmaktır. Uluslararası sorunlara yönelik bu temel politikayı engellemediği sürece yatıştırma ya da oyalama metodu kullanmaktadır. Pekin hükümeti 2020 yılına kadar Çin'in ekonomik kalkınma ile askerî modernizasyonunun belli bir düzeye geleceğini öngörmektedir. ABD hükümeti (CIA ve Pentagon raporlarına göre) ve ABD düşünce kuruluşları da ABD-Çin rekabetinin bu dönemden itibaren meydana gelebileceğini ileri sürmektedirler. Yani Çin, 2020 yılına kadar uluslararası arenada büyük aktör olmaktan uzak durmaya özen göstermektedir. Bu durumda Pekin'in Kıbrıs meselesi konusunda ne derecede Türkiye'ye yardımcı olabileceği belirsizdir[175].

2.5.3. Doğu Türkistan Sorunu ve Türkiye-ÇHC İlişkilerine Etkileri

Çin'in Doğu Türkistan, Sincan (Xinjiang) bölgesi, 1300'lü yıllarda İslam'ı kabul eden Uygur Türklerinin anavatanıdır. 1949'da Çin'de yeni kurulan komünist hükümet bölgeyi tamamen kontrolü altına almıştır. Çin'in beş otonom bölgesinden biri olan Doğu Türkistan, 1,6 milyon km2'lik yüzölçümüyle Çin'in toplam yüzölçümünün altıda birini kaplayan en büyük otonom siyasi bölgedir. Doğu Türkistan geçmişte tarihi İpek Yolu'nun merkezinde yer almış günümüzde ise doğu-batı enerji kaynaklarının ulaştırılması açısından stratejik bir öneme sahiptir. İpek Yolundan günümüze kadar Doğu Türkistan, Doğu ile Batı arasında hem kültürel hem ekonomik köprü rolü üstlenmiştir. Bir başka ifadeyle Doğu Türkistan Uzak Doğu ile Avrupa'yı ve Asya'yı, Sibirya ile Güney Asya'yı bağlayan yolların kavşağında bulunmaktadır. Dolayısıyla Doğu Türkistan jeopolitik konumu ve sahip olduğu yer altı kaynakları ile hem bölgesel hem de küresel politikada önemli bir yere sahiptir. Bölgenin sahip olduğu jeo-stratejik, jeopolitik ve jeo-ekonomik önemin farkında olan Çin yönetimi, Uygur nüfusuna yönelik asimilasyon politikasını uluslararası kamuoyunun tepkisine rağmen, özellikle Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni uluslararası siyasi yapılanmaya paralel olarak arttırmıştır[176].

Bugün Doğu Türkistan'ın Çin için önemi iki noktada özetlenebilir: nüfus ve doğal kaynaklar. Dünya karasının % 7'sini kaplayan ancak Dünya nüfusunun ise % 22 sini doyurmak zorunda olan Çin için Doğu Türkistan'daki Tarım ve Turfan bölgelerinin

---

[175] Ekrem, a.g.e., s. 2.
[176] Fatih Şen, **Çin'in Sincan-Doğu Türkistan Sorunu: Dünü, Bugünü, Geleceği**, Ortadoğu Analiz, Cilt 1, Sayı 7-8, Temmuz-Ağustos 2009, s.125.

tarımsal üretimlerine ihtiyacı vardır. İkinci önemli nokta ise Çin'in günden güne artan enerji ihtiyacının büyük bir kısmını Sincan Uygur Özerk bölgesinden sağlamasıdır.

Bugün Uygur Türklerinin en önemli sorunları ise şunlar olarak sıralanabilir[177]:

- İşsizlik,
- Kendi dillerinde eğitim yapılamaması,
- Dini ve milli vecibelerini yerine getirmede sorunlar yaşanması,
- Bölgeye etnik Çinlilerin göç ettirilmesi,
- Doğu Türkistan'ın önemli zenginliklerinin Çinlilere kullandırılması ve Doğu Türkistan'a bu kaynaklardan pay verilmemesi,
- Uygur Türklerinin genç nüfusunun Çin'in içlerine çalıştırma bahanesiyle götürülerek eritilmeye çalışılması,
- Yeniden şehirleşme çalışması yapılması bahanesiyle tarihi Türk varlıklarının yok edilmesi

ÇHC-Türkiye arasındaki ilişkiler açısından Doğu-Türkistan sorunu uzun yıllardır önem arz eden bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler, Paris Büyükelçisi Hasan Esat Işık ile Çin Halk Cumhuriyeti Paris Büyükelçisi Huang-chen arasında 4 Ağustos 1971'de imzalanan bir protokolle tesis edilmiştir. Bu protokole göre, "Bağımsızlık, egemenlik, iç işlerine karışmama, hak eşitliği, toprak bütünlüğünü ve karşılıklı çıkarları koruma prensibi çerçevesinde, bugünden itibaren diplomatik ilişkinin kurulmasına karar verilmiştir." Mayıs 1998'de dönemin Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit'in gerçekleştirdiği Çin ziyaretinden itibaren, ilişkilerde daha çok ticaret ve Doğu Türkistan sorunları yer almaya başlamıştır. Çin'in bu hassasiyetini dikkate alarak Aralık 1998'de hükümet, Türkiye'deki Doğu Türkistan ayrılıkçı faaliyetlerini kısıtlayan 36 No'lu gizli genelgeyi yayınlamıştır[178].

Yine 1998 yılı sonunda Uygurların 18 ülkedeki 40 lideri Ankara'da bir araya gelip bağımsızlığın savunulması için Doğu Türkistan Milli Merkezi'ni oluşturmuştur. Bu yapılanma Doğu Türkistan'ın bağımsızlığının şiddet içermeyen yollarla sağlanmasını, tüm direniş organizasyonlarının bu merkez etrafında toplanmasını amaçlamıştır. Çin Devlet Başkanı Ziang Zemin Nisan 2000 tarihindeki Türkiye ziyaretinde iki ülkenin de ulusal

[177] Sinan Oğan, **Doğu Türkistan'da Yaşanan Olayları Sebebi ve Sonuçları**, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi, TÜRKSAM, Temmuz 2009, s. 1
[178] Nuraniye H. EKREM, **Türkiye-Çin İlişkilerinin Gelişmesi**, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Stratejik Analiz, Ağustos 2006, s.1

birlik, sınırsal bütünlük, terörizm, bölücülük ve kökten dincilik konularında sıkıntılar yaşadığını belirtmiştir. 17 Şubat 2001 tarihinde Türkiye ile Çin arasında "sınır ötesi suçlara karşı işbirliği" antlaşmasının imzalanması ile sonuçlanan görüşmelerde Doğu Türkistan'daki Uygur Türkleri konusunun terörizme karşı mücadele kapsamında gözden geçirildiği belirtilmiştir[179].

Siyasi anlamda atılan adımlara rağmen Türkiye Doğu Türkistan probleminin dış destekçisi görülmektedir. 1990-1994 yılları arasında Doğu Türkistan problemini de kaleme alan ve Çin'in Milli Sosyal Bilimler Fonu tarafından yürütülen "Panislamizm ve Pantürkizm'in Doğu Türkistan'daki yayılmaları ve buna karşılık uygulanacak tedbirler" adlı raporda, Doğu Türkistan ayrılıkçı hareketinin menşeinin Türkiye olduğu ileri sürülmüştür. Milli istihbarat, askerî istihbarat, kamu güvenliği idaresi, gümrük, devlet arşivi, parti görevlilerinin de yer aldığı 50 kişinin çalışmasının yer aldığı bu raporda, Doğu Türkistan ayrılıkçı hareketinin temelini Panislamizm ve Pantürkizm'e bağlanmış ve bu hareketin Osmanlıların II. Abdülhamit döneminde başlamış olduğu, adı geçen iki akımın bugüne kadar sürekli Doğu Türkistan'da etkisini sürdürdüğü şeklinde iddialar yer almıştır[180].

Son dönemde "Sincan"-Uygur Özerk Bölgesi başlayan olaylar kısa sürede Doğu Türkistan Özerk Bölgesi'ndeki diğer şehirlere yayılmış bölgede meydana gelen olaylar bir kez daha uluslararası toplumun ve Türk kamuoyunun dikkatini bölgeye çevirmiştir. 5 Temmuz 2009'da başlayan olaylarda Çin resmi ajansı Şinhua, 184 kişinin hayatını kaybettiğini ve 1000'den fazla yaralının olduğunu duyurmuştur. Çin kaynakları olayların 25 Haziran'da Guangdong'da bir fabrikada çıkan kavgada 2 Uygur'un öldürülmesi üzerine başladığını bildirmiştir[181].

Olayların meydana gelmesinden sonra Türkiye'de Doğu Türkistan'da yaşananlara karşı Dışişleri Bakanlığı tarafından 6 Temmuz ve 8 Temmuz 2009 tarihli iki açıklama yapılmıştır. Açıklamalarda Türkiye'nin Doğu Türkistan'da meydana gelen olayları yakından ve kaygıyla izlediği olaylardan derin üzüntü duyduğu ifade edilerek Hükümette ve Türk kamuoyunda endişe taşındığı ifade edilmiştir. Türkiye'nin bu tepkilerine karşılık Çin hükümeti, sorunun Çin'in iç işi olduğunu, diğer ülkelerin bu olayın iç yüzünü kavrayıp, ülkenin birliğini, toprak bütünlüğünü ve etnik dayanışmayı korumak ve

[179] Şen, a.g.e., s. 127.
[180] Nuraniye Hidayet Ekrem, **Türkiye, Çin İlişkilerinde Doğu Türkistan**, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi, TÜRKSAM, Ocak 2005, s.177
[181] Şen, a.g.e., s. 130.

toplumsal istikrarı sağlamak amacıyla harcadıkları çabaları anlayışla karşılamaları ve desteklemelerini beklediklerini ifade etmiştir[182].

Türkiye ile Çin arasında yaşanan sorunlar iki ülke ilişkilerini ister istemez belirli bir sıkıntıya sokacaktır. Bu durumda ilişkilerde ilk bakılacak nokta ekonomik ilişkilerdir. Çin ile ekonomik ve ticari ilişkilerimizin hacmi yaklaşık 17 milyar dolardır. Bu miktarın 15,5 milyar doları bizim Çin'den ithalatımız ve ancak 1,5 milyar doları ise Çin'e ihracatımız oluşturmaktadır. Demek ki, Çin ile ekonomik ve ticari ilişkilerimizde Çin lehine bir açık söz konusudur. Bu durumda Çin ile ilişkilerimizin bozulmasından esas zarar görecek olan Türkiye'nin değil, Çin'in olduğu söylenebilir. Çin ile ekonomik yapımız birbirine benzemektedir. Dolayısıyla da Çin'de üretilen ve bizim ithal ettiğimiz ürünlerin birçoğu Türkiye'de üretilebilir. Ekonomik krizin etkilediği Türkiye'de bu durum Türkiye için bir avantaj olarak değerlendirilebilir[183].

Siyasi ilişkilerimizin bozulmasının Türkiye'ye ne gibi zararları olacağının da belirlenmesi gerekmektedir. Çin küresel sistemde güçlü bir ülkedir, büyük bir ekonomik güçtür. Çin aynı zamanda BM Güvenlik Konseyi'nin veto yetkisine sahip beş daimi üyesinden birisidir. Bu bağlamda siyasi ilişkilerin boyutu da önem kazanmaktadır. Türkiye-ÇHC ilişkileri her iki taraf için de tamamen sorunlardan ve ön yargılardan arınmış olmamakla birlikte sürekli gelişme kaydetmektedir. Çünkü mevcut sorunların yanında her iki başkent karşılıklı çıkarlar çerçevesinde esasındaki iki ülke arasında ilişkilerin gelişmesinin önünü açmak için çalışmaktadırlar[184].

2.5.4. Türkiye-ÇHC Ticari İlişkilerinde Karşılaşılan Sorunlar

2.5.4.1. Fikri Mülkiyet Hakları

Fikri mülkiyet hakları ihlalleri ve taklitçilik, Çin'de büyük oranlarda devam etmekte ve yabancı firma ürünlerinin piyasaya gerçeklerinden daha ucuz fiyatlarda sürülmesi olumsuz bir durum yaratmaktadır. 2004 yılı itibariyle Çin Hükümeti çıkardığı bir kanunla fikri mülkiyet haklarını koruma altıma almış olsa da bunun uygulamada çok faydalı sonuçlar getirdiğini söylemek güçtür.

[182] Şen, a.g.e., s. 133.
[183] Oğan, a.g.e., s. 2.
[184] Ekrem, a.g.e., s. 177.

2.5.4.2. Mevzuatlardan Kaynaklanan Sorunlar

Çin hala genel anlamda mevzuatı özellikle yabancılar ve ticaret ile ilgili konularda şeffaf olmayan bir ülke olarak kabul edilmektedir. Bir ithalat ya da yatırım sözkonusu olduğunda daha önce maliyete dahil edilmeyen, zaman zaman yerel yönetimlerden de kaynaklanan bazı masraf kalemlerinin ortaya çıkması, yeni yasal düzenlemelerin zaman zaman geriye doğru işletilmesi özellikle DTÖ üyeliğinden önce sık rastlanan durumlardır. Ancak Çin makamları bir genelge yayınlayarak bundan sonra MOFTEC Gazette (Wengao)'nun uluslararası dış ticaretle ilgili alınan bütün kararları yayınlayacağını ve sadece yayınlanmış kararların uygulamaya konacağını açıklamıştır. Ancak zaman zaman şeffaflık konusu ile ilgili şikayetler devam etmektedir[185].

2.5.4.3. İç Pazara Giriş Hakkı

ÇHC'de 1 Temmuz 2004 itibarıyla yürürlüğe giren yeni Dış Ticaret Kanunu ile bu alanda önemli bir liberalleşme sağlanmış ve tüm firmalara, ilgili kurumda kayıtlarını yaptırmaları şartı ile dış ticaret yapabilme hakkı tanınmış ve yabancı firmalara da bu imkan sağlanmıştır. Bu kanundan önceki uygulamada ise yabancı firmalar sadece belirli serbest bölgeler dahilinde ticaret yapabilmişler ve dış ticaret, kamu kuruluşlarının tekelinde gelişmiştir.

2.5.4.4. Standartlar

DTÖ üyeliği çerçevesinde ticareti engelleyici unsurları kaldırmakla yükümlü olan Çin, bazı alanlarda halen standartları ve asgari teknik özellikleri ithalatı engelleyici bir unsur olarak uygulamakta, kalite onay işlemleri uzun sürmektedir. Standartlar, ulusal düzeyde aynı kalmayıp eyaletler bazında farklılıklar gösterebilmektedir. Bu durum, yabancı firmalar için sorunlara neden olmaktadır.

2.5.4.5. Bankacılık İşlemleri ile İlgili Sorunlar

Çin'de dış ticaret-finans bağlantısının büyük bir bölümü Bank of China tarafından kontrol edilmekle birlikte son dönemde İnşaat Bankası (People's Construction Bank of China), Sanayi ve Ticaret Bankası (Industrial and Commercial Bank of China), Tarım Bankası (Agricultural Bank of China) ve Sanayi Bankası (CITIC: Industrial Bank) gibi bankalar da giderek artan oranda akreditif düzenlemektedir. DTÖ üyeliğinden sonra Çin'de

[185] DEİK, **Çin Ülke Raporu**, Haziran 2005, s.28.

faaliyet gösteren yabancı bankaların şubeleri de akreditif düzenleyebilmekte, bazı bankalar Çin vatandaşlarına da döviz cinsinden hesap açabilmekte ve işlem yapabilmektedir.

Türk firmaları tarafından dile getirilen en önemli sorun Çin bankalarının teyitli akteditif açmaması, Çin veya diğer ülke bankalarınca açılan akreditiflere teyit eklememesi veya Dünya bankalarının Çin bankaları tarafından açılan akreditiflere teyid eklemesini engellemesidir. İkinci olarak dış ticaret ödemelerine ilişkin kuralların henüz yeterince standart olmaması ve olay bazında değerlendirilebilmesidir. Bu sorunların DTÖ üyeliğinin ardından zaman içinde çözülmesi beklenmekle birlikte uzun süreli ticari ilişki kurulmadan ve firmalar arası güven ortamı oluşmadan herhangi bir firmanın bu ülke firmaları ile teyitli akreditif olmadan alım-satım ilişkisine girmesi riskli kabul edilmektedir. Zira pazar koşullarındaki değişiklikler sözkonusu olduğunda Çinli firmaların daha önce üzerinde anlaşılmış alım-satım koşulları üzerinde değişiklikler yapmak istemesi, Türk firmalarını, ürünlerini gümrüklerden çekmeyecekleri baskısı ile yeni koşullar üzerinde anlaşmaya zorlamaları zaman zaman karşılaşılan durumlar arasındadır.

Türk ve Çin bankacılık sektörleri arasında gelişmiş bir muhabir banka ilişkisinin mevcut olmaması firmaların bu ülke ile ilgili işlemleri sırasında ciddi sorunlarla karşılaşmalarına neden olabilmektedir. Uluslararası bankacılık uygulamalarına göre çok daha kısa sürelerde çözülebilecek bazı sorunların giderilmesi bu nedenle uzamakta, firmalar için zaman ve maddi kayıplara neden olmaktadır.

İlk kez bir Türk bankasının (Garanti Bankası) Şanghay'da bir temsilcilik ofisi açması bu konuda atılan en somut ve umut vadedici adımdır. Ülke bankacılık sektörünü ve işleyişini daha yakından tanıma fırsatı yaratan bu ofis henüz bankacılık işlemleri yapamamakla birlikte Türk firmalarına mevzuat, işleyiş ve pazar koşulları konusunda daha detaylı bilgileri sağlaması açısından yararlıdır[186].

2.5.4.6. Tekstil

Tekstil sektöründe uygulanan kotalarının kalkmasıyla oluşan Çin tehdidine yönelik Türkiye bazı girişimlerde bulunmuştur. Türkiye'nin ihracatının %30'unu oluşturan ve 2 milyon çalışan istihdam eden Türk tekstil sektörü, Çin tehdidinden etkilenen 52 ülkeden 90'ı aşkın sektör kuruluşunun da desteğiyle Dünya Ticaret Örgütü nezdinde girişimlerde bulunmuş ve İstanbul Deklarasyonu adı altında bir bildirge yayınlamıştır. Deklarasyonun

[186] DEİK, a.g.e., s. 29.

temel savı, Çin'in para birimi manipülasyonu, devlet teşvikleri ve geri dönüşümsüz veya çok düşük faizle kredi olanakları gibi yollarla haksız ticarete başvurduğu ve bunun sonucunda uluslararası tekstil sektöründe yapısal dengesizlikler görülmesi, istihdam sorunları ve sosyal sıkıntıların ortaya çıkması kaygıları olmuştur[187].

Bu sorunların sonucunda, 2004 yılının son aylarından başlayarak Çin mallarına karşı arka arkaya gözetim ve korunma önlemleri uygulamaya sokmuş ve 9 Ocak 2005 tarihinde Dış Ticaret Müsteşarlığı bir tebliğ yayınlayarak, Çin'den ithal edilecek 42 kategorideki ürüne kota uygulanacağını açıklamıştır. Çin bu kararın DTÖ esasları ile çeliştiğini öne sürerek itiraz da bulunsa da, bir karşı adım atmamıştır[188].

2.6. ÇHC'NİN DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ'NE ÜYELİĞİ VE TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ

2.6.1. DTÖ Üyeliği ve Çin Ekonomisine Etkileri

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), asli görevi üye ülkeler arası ticaretin kurallarını belirlemek olan uluslararası kurumdur. Ülkeler arasında ve DTÖ ile imzalanmış ve parlamentolarda onanmış anlaşmaları temel esas alan örgüt; 147 üye ülkesinde mal ve hizmet üreticilerinin, ihracatçı ve ithalatçıların çıkarlarını gözetmeyi hedeflemektedir. Uluslararası ticarette anlaşmazlıkların halli, üye ülkelerin ticari politikalarının gözden geçirilmesi, ülkeler arasındaki ekonomik farklılıkların giderilmesi için diğer uluslararası kuruluşlarla eşgüdüm halinde çalışmak ve fikri mülkiyet haklarının korunması gibi faaliyet alanları bulunmaktadır. Bir ülkenin DTÖ üyeliği müzakereler sonucunda gerçekleştiği için, genel itibariyle hak ve yükümlülüklerin dengeli bir şekilde ayarlanması anlamı taşımaktadır. Üye olan ülke, sistemdeki diğer ülkelere sağlanan ayrıcalıklardan ve ticari kuralların getirdiği güven ortamından yararlanırken, iç pazarını uluslararası ticaretin liberal rejimlerine açmayı ve DTÖ kurallarına uymayı da taahhüt etmektedir[189].

1978 yılından itibaren sosyalist piyasa ekonomisi gibi karma bir felsefe altında ekonomik reformlara hız vermeye başlayan ÇHC, 1980 yılında IMF (Uluslararası Para Fonu) üyesi olmasını takiben 1986'da DTÖ (o zamanki haliyle Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması, GATT) üyeliği için resmen başvuruda bulunmuştur. 15 yılı aşkın zor bir müzakere süreci aşıldıktan sonra üyelik müzakereleri Eylül 2001 tarihinde

[187] DEİK, a.g.e., s. 33.
[188] Sandıklı ve Güllü, a.g.e., s. 316.
[189] DEİK, **DTÖ Üyeliği Sonrası Çin Halk Cumhuriyeti Ekonomisi ve Ticaretinde Gelişmeler**, 2004, s.4.

tamamlanmıştır. Kasım 2001'de DTÖ tarafından onaylanan üyelik anlaşmasını Aralık 2001'de onaylayan ÇHC, böylece küresel ekonomiyle bütünleşme yolunda en önemli adımı atmıştır. DTÖ üyeliği çerçevesinde ÇHC tarafından yapılan taahhütler sonucunda bu ülkenin pazarlarına yabancı şirketlerin erişimi kolaylaşacak ve güvence altında olacak; ithalatta gümrük vergileri ciddi boyutta ve kalıcı bir düşüş yaşayacak; yabancı doğrudan yatırımlara daha öngörülebilir ve çekici bir iş ortamı sunulacak; ticaret rejimi ülke çapında liberal, adil ve şeffaf hale gelecek ve henüz gelişmemiş olan sigorta ve telekomünikasyon gibi önemli sektörlerde yabancı şirketler faaliyet gösterebilecektir.

Çin Halk Cumhuriyeti, WTO ya üyelikle, şu tavizleri vermeyi kabul etmiştir[190]:

- DTÖ Üyesi tüm ülkelere eşit muamele sağlanacaktır. Tüm yabancı kişi ve kuruluşlar ticaret hakları açısından eşit olacaktır.

- İç pazar ve ihracat için üretilen ürünler için iki fiyat uygulaması ve diğer ayrımcı uygulamalar kaldırılacaktır.

- Üç yıl içerisinde tüm işletmeler çok kısıtlı sınırlamalar dışında tüm ürünlerin ithalat, ihracat ve iç ticaretini yapabileceklerdir.

- Bazı madenler, tütün, tahıllar ve akaryakıt gibi belirli ürünlerde devlet monopolü devam ederken, halihazırda yabancılara kapalı olan diğer alanlar açılacaktır.

- Fikri mülkiyet hakları açısından, üyeliğe geçiş ile birlikte TRIPS (Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights: Fikri Mülkiyet Hakları Üzerine Ticaret Anlaşması) uygulanmaya başlanacaktır.

- Üyeliği takip eden ilk 12 yıl içerisinde ÇHC menşeli ürünlerin DTÖ üyesi ülkelerden herhangi birinin iç pazarına zarar vermesi veya zarar verme tehlikesi doğurması durumunda özel geçiş dönemi koruma tedbirleri ilgili ülkelerce uygulanabilecektir.

- Gümrük tarifeleri belirli bir takvime göre azaltılacaktır. İndirimlerin büyük bir bölümü 2004'e kadar, diğerleri 2010'a kadar yapılacak olup, tüm tavizlerin tamamlanmasından sonra tarım ürünlerinde ortalama vergi %15'e, sanayi ürünlerinde ise %8,9'a düşecektir.

[190] Mevlüdiye Şimşek, **Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) Üyeliğinin Ekonomik Etkileri ve Çin'in Geleceğine İlişkin Senaryolar**, Celal Bayar Üniversitesi .İ.İ.B.F., Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Manisa, 2005 Cilt:12 Sayı :2, s.79-80

- ÇHC tarım ürünlerine ihracat sübvansiyonu vermeyecektir. Diğer sübvansiyonlarda ürün değerinin %8,5'ini geçmeyecektir.

- Tekstil sektöründe 31.12.2004 tarihinde tüm DTÖ üyesi ülkelerin kotaları kaldırmaları ile beraber ÇHC'ye uygulanan kotalar da kaldırılacak; ancak, 2008'e kadar DTÖ üyesi ülkelerde ÇHC menşeli ürünlerin zarara neden olması durumunda özel önlemler uygulanabilecektir.

- Hizmet ticaretinde verilen tavizlerin en önemlileri telekom, bankacılık ve sigortacılık sektörlerindedir. Telekom hizmetlerinde, üyeliği takiben yabancı hizmet sağlayıcı firmalar ÇHC firmaları ile ortak yatırım yapabilecek, ancak hisseleri %25'i geçmeyecektir. Üyeliği takiben ilk yıl içerisinde bu oran %35'e çıkartılacak ve hizmet verilebilecek kent sayısı arttırılacaktır.

- Bankacılık hizmetlerinde, üyeliğin ilk yıllarında yabancı finans kuruluşları müşteri kısıtlaması olmaksızın döviz ile işlem yapabileceklerdir. 5. yıl içerisinde yabancı bankalar ÇHC vatandaşlarına gerek döviz gerekse RMB (Yuan) hizmeti verebileceklerdir.

- Sigortacılık hizmetlerinde, hayat sigortası dışındaki sigorta çeşitlerinde %51'e varan yabancı hisseli ortaklık kurulabilecektir. Üyelikten iki yıl sonra yabancılar %100 hisseye sahip olabileceklerdir.

- Turizm, eğlence ve taşımacılık hizmetlerinde üyeliği takip eden 3 ile 5. yıllar içerisinde %100 yabancı sermayeli firmaların kurulmasına izin verilecektir.

Belirtilen yükümlülüklere, bazı sorunlara rağmen, Çin'in bağlılığı ve uyumu beklenenin üzerinde olmuştur. Çin, DTÖ' ne katılımından itibaren 2006 sonuna kadar aşamalı olarak sözlerini yerine getirmiştir, tarifeler indirilmiş ve tarife dışı engeller, taahhütlere paralel olarak kaldırılmıştır.

Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliğinin Çin'e olan yararları şu şekilde özetlenebilir[191]:

- DTÖ üyeliği sonrası örgütün bütün üyeleri Çin'e ticarette en çok kayırılan ülke statüsü tanımıştır ve ülkenin ihracatı büyük oranda artış göstermiştir.
- Çin'in eşit şartlar altında Dünya rekabetine katılabilmesini sağlamıştır. DTÖ üyeliği Çin'in yatırım koşullarını iyileştirmiş ve yabancı yatırımın artışa neden olmuştur.
- Çin DTÖ' nün resmi üyesi olarak yirmi birinci yüzyıldaki ticaret yasalarının çıkarılmasına bizzat katılma ve kendi yasal haklarını koruma şansına sahip olmuştur. Hem

[191] Karaca, a.g.e., s. 84.

de uluslararası alandaki ticari anlaşmazlıkları DTÖ bünyesinde çözerek adaletsiz yaptırımlara maruz kalmaktan korunabilecektir.

- DTÖ üyeleri içindeki büyük ticari ülkeler Çin' in tekstil ve diğer ürünlerine yönelik uyguladığı değişik seviyedeki sınırlamalarını azaltmıştır.
- İthalat ürünlerine yönelik gümrük tarifeleri indirilerek halkın yaşam seviyesini yükselmesine katkı sağlanmış, ileri ve yeni teknoloji girişi verimliliği arttırmıştır.
- Tekstil ve konfeksiyon sektörü, Çin'in DTÖ üyeliğinin en çok etki yarattığı sektördür. 1 Ocak 2005 tarihi itibari ile Tekstil ve Giyim Antlaşmasının yürürlükten kalkmasının sonucu olarak DTÖ' ye üye bütün ülkelerdeki tekstil ürünlerine uygulanan kotalar kalkmış durumdadır. Bunun sonucu olarak ucuz Çin mallarının ithalatı bazı kategorilerde %600'lere varan bir artış göstermiştir[192].
- Çin'de DTÖ üyeliği ile birlikte ekonomik büyüme ve kalkınma hız kazanmıştır. DTÖ üyeliği öncesi 1,08 trilyon dolara olan GSYİH, 2008 yılı itibariyle 4,2 trilyon dolara ulaşmıştır. Sektörler itibariyle incelendiğinde, üyelik sonrası sanayi sektörünün GSYİH içindeki payı artarken, tarım sektörünün payı düşüş göstermiştir. Bu da ülkenin sanayileşme yolunda önemli ilerlemeler kaydettiğinin bir göstergesidir.

ÇHC'nin Dünya ticaret Örgütü'ne üye olmasının yukarıda sayılan olumlu etkilerinin yanında, negatif etkilerinin de olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan birisi, Çin in bölgesel dengesizliği artırıcı bir etki yaratmasıdır. Özellikle, zaten var olan bölgesel dengesizlik sorunu son iki yılda hızla artmıştır. Bunun nedeni, söz konusu bölgelerin dışa açıklık derecelerinin farklılığı olarak nitelendirilebilir. Diğer olumsuz etki, kısa vadede gelir dağılımında ortaya çıkan dengesizlik ve işsizlik sorunudur. Çin in işsizlik oranında 2000 yılından itibaren bir artış gözlenmektedir. İşsizlik oranlarındaki artışın önemli nedenlerinden biri, Çin in DTÖ ya üyeliğidir. Diğer olumsuz etki, Çin in WTO ya üye olmasından sonra, dışa açılarak, yoğun rekabetle karşılaşması, yerli sanayini zorlamıştır[193].

Çin'deki en önemli sorunlardan birisi de, özelleştirme konusunda yapılması gereken reformların ertelenmesidir. Aslında, Çin'de özelleştirme konusu yaklaşık on yıldır tartışılmaktadır. Ancak, bu konuda somut sonuçlar elde edilebilmiş değildir. Bunun nedeni,

[192] T.C. Pekin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, **Çin-Türkiye/ Ticari İlişkiler**, Müşavirlik Raporu, 2006, s.5
[193] Şimşek, a.g.e., s. 85.

özelleştirme ile birlikte, bu alanda işini kaybedecek kalabalık kesimlere sağlanacak eğitim, barınma, sağlık ve sigorta gibi sosyal maliyetleri göz önünde bulundurması ve bu yüksek maliyetten kaçınılmasıdır. Çin ekonomisiyle ilgili son zamanlarda en fazla tartışılan konulardan biri de, Çin ekonomisinin aşırı ısınmasıyla ilgilidir. Yüksek büyüme hızı, 2002'den bu yana hızlı bir artış gösteren yatırım ve aktif fiyatları, verilen yüksek banka kredileri Çin hükümetini endişelendirir niteliktedir. Arazi fiyatları, üretici ve tüketici fiyat göstergeleri de aynı yönde sinyaller vermektedir. Ayrıca, Uluslararası Finans Kurumu (IFC) ülkedeki sanayi sektörünün halihazırda yatırım fazlası olduğuna dikkatleri çekerek, Çin'e olan yatırım ve finansman durdurmuştur. Dolayısıyla, gizli ve açık fiyat baskılarına karşı ekonomiyi soğutmak için Çin de önlem alınmaya çalışılmaktadır[194].

2.6.2. ÇHC DTÖ Üyeliğinin Türkiye Ekonomisine Etkileri

ÇHC'nin DTÖ'ye kabulünün Dünya ticareti açısından iki yönlü bir etki doğuduğu söylenebilir. İlk olarak DTÖ üyeliği ile birlikte diğer ülke pazarlarında Çin'in ihracatından kaynaklanan bir rekabet artışıdır. Diğeri ise DTÖ taahhütleri kapsamında dışa açılan ÇHC' ne yönelik ihracat ve yatırım imkanlarının gelişmesidir.

Çin'in DTÖ' ye üye olması, bu örgütün uluslararası ticaretle ilgili kurallarına uyacağı anlamına gelmektedir ve bu da Çin'de çeşitli politika değişikliklerine sebep olmuştur. Söz konusu değişiklikler, Çin'in tarifelerde önemli indirimler yapması, tarife dışı engelleri kaldırması, hizmet sektörünü yabancılara açması, fikri mülkiyet haklarının korunması konusunda DTÖ kurallarına uyması ve tarım ürünleri ticaretinde engelleri kaldırmasıdır. Çin'in DTÖ'ye üye olması uzun vadede Çin'in dış ekonomik ilişkilerine istikrar kazandıracağı, daha hızlı bir ekonomik reform sağlayacak ve ekonomik büyümeyi artıracağı ileri sürülebilir. Öte yandan, Çinli üreticiler liberalleşen iç pazarda yabancı firmaların rekabetiyle karşı karşıya kalmaktadır[195].

DTÖ üyeliği sonrası Çin, özellikle Asya ülkeleri için bir bölgesel üretim üssü haline gelmiştir. İthalatın serbestleşmesiyle ithal aramalı ve hammadde kullanımının ucuzlaması, ucuz işgücü avantajı ile birleşince bölge ülkelerinden ABD'ye kadar pek çok ülke üretimlerinin özellikle emek yoğun kısımlarını Çin'e aktarmaya başlamıştır. Bu, Asya ülkeleri arasında üretimde uzmanlaşmayı, Çin ve ticaret ortakları arasındaki

[194] Şimşek, a.g.e., s. 86.
[195] Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, **Dünya Ekonomisinin Yeni Sorunu: Çin Tehdidi**, TİSK Yayınları, 2003, s.12.

tamamlayıcılığı artırmakta ve verimlilik kazançları sağlanmaktadır[196].

DTÖ üyesi ülkeler açısından ele alındığında, ÇHC'nin örgüte girmesi öncelikle Çin pazarının serbestleşmesi ile ortaya çıkacak yeni olanaklar açısından önemlidir. İçlerinde Türkiye'nin de bulunduğu DTÖ üyesi ülkelerin çoğunun bir çok konuda ÇHC'ye zaten en çok kayrılan ülke prensibini uyguluyor olması, Çin ürünlerinin bu ülke pazarlarına kolay girmesine imkan vermektedir. Ancak sınırlı sayıda ürün grubu için Çin ürünlerine uygulanan kısıtlamalar bulunmaktadır. Buna karşın ÇHC kendi pazarını yabancı ürün ve hizmete karşı yüksek koruma oranları ile korumakta olduğundan, DTÖ sonrası beklenen serbestleşmenin öncelikle ÇHC tarafından verilen yukarıda bahsettiğimiz tavizlerden kaynaklanması beklenmektedir. Bununla birlikte ÇHC'nin DTÖ üyeliğinden temel beklentisi yabancı sermaye girişinde yaşanması beklenen artıştır. Zira, DTÖ'ne girişle birlikte yabancı sermaye firmalarının faaliyetlerini sektörel ve coğrafi olarak sınırlandıran bir çok kısıtlama kaldırılmıştır. Diğer yandan, imalat ve hizmetlerde korumacılığı azalmasıyla dışarıdan gelecek rekabet özellikle kısa vadede yerli imalatçı ve hizmet sağlayıcıları olumsuz etkileyebilecektir[197].

Tarımda da, Çin'in tarifeleri azaltması ve kotaları artırması Çin'in ithal tarım ürünleri talebini artırmaktadır. Bunun da gelişmekte olan ülkelere fırsatlar yaratması olağandır. Ancak en önemli tarife indirimleri, daha çok gelişmiş ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ve Çin'de halihazırda yüksek koruma altında olan otomobil ve ağır kimya sanayi ürünlerinde yapılmıştır. Diğer taraftan, elektronik sektöründe uzmanlaşmakta olan Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler Çin'in büyüyen elektronik sektörünün ihtiyaç duyduğu ara mallarını tedarik edebilme imkanı yakalayabilmişlerdir. Öte yandan, Çin'in hızlı büyümesinin getirdiği hammadde ihtiyacı doğal kaynaklar açısından zengin ülkeler için şimdiden imkanlar yaratmaya başlamıştır. Özellikle enerji sektöründe bu durum daha da belirgin olmaktadır. Çin'in artan talebi Dünya petrol ithalatında da önemli artışa sebep olmuştur. Çin'in maden ithalatındaki yüksek oranlı artışlar bu ürünlerin Dünya fiyatlarını desteklemektedir. Bu durum doğal kaynakları yetersiz ve madenlerin ithalatçısı konumundaki ülkelerin ithal maliyetlerini artırırken doğal kaynaklar yönünden zengin ülkelere avantaj sağlamaktadır. Çin'in en önemli pazar açılımı hizmetler sektöründe, özellikle de gelişmiş ülkelerin rekabet avantajına sahip olduğu finansal hizmetler,

[196] Arısoy, Bayar ve Soranlar, a.g.e., s. 13.
[197] DEİK, **Çin Halk Cumhuriyeti Ekonomisi ve Türkiye ile İlişkileri**, Çin Ülke Raporu, İstanbul, 2003, s.8

telekomünikasyon ve profesyonel hizmetler gibi alanlarda olması beklenmektedir. Bu büyük nüfuslu geniş pazarın açılması gelişmiş ülkelere önemli avantajlar sağlamaktadır[198].

Ülkenin kalkınmasıyla Çin'de tüketim kalıpları ve yaşam tarzı da değişime uğrayacak, turizm sektöründe özellikle Asya ülkeleri için önemli avantajlar sağlayacaktır. Çin'liler eskisi gibi ülkelerini başka yerlerdeki fırsatlar için terk etmek yerine artık Dünyanın başka yerlerine eğitim veya seyahat amaçlı gitmekte, ülkelerine diğer ülkelerden yeni bakış açıları kazanarak dönmektedirler. 2002 yılında 16,5 milyon Çinli turist vardı. Bu rakamın 2010 yılında 50 milyona ulaşması beklenmektedir. Türkiye'nin de bu konudaki fırsatları kaçırmaması için şimdiden harekete geçmesi, ülkemizin doğal ve tarihi güzelliklerinin tanıtımının yapılması için atağa geçmesi gerekmektedir.

Bu üyelik ile Çin malları yabancı pazarlara çok daha rahat girme imkanı bulacaktır ki bu uzun vadede tekstil, beyaz eşya ve otomotiv gibi Türkiye ihracatının büyük bir bölümünü oluşturan sektörlerde özellikle Avrupa pazarında – zira tekstilde Türkiye halihazırda Avrupa'nın en büyük tedarikçisi konumundadır- Türk firmalarının büyük bir rekabet ile karşılaşacağı anlamına gelmektedir. Öte yandan Çin'e ihracat yapmak isteyen Türk firmalarının en fazla şikayet ettiği dış ticarette mevzuat ve yönetmeliklerin standart olmaması, sık değişimi ve şeffaflıktan uzak olması, standartlar ve bankacılık işlemleri gibi pek çok sorunlu konunun DTÖ üyeliği ile birlikte zaman içinde çözülmesi beklenmektedir[199].

Çin'in DTÖ'ye üye olması, Çin'in daha liberal bir pazar haline gelmesi, diğer ülkeler için olduğu kadar, Türkiye için de bu pazara ihraç imkanları yaratabilecektir. Çin'in ithal ettiği başlıca ürünlere bakıldığında bunların arasında Türkiye'nin ihraç potansiyeline sahip olduğu demir-çelik ürünleri, otomotiv yan sanayi ürünleri, inşaat malzemeleri, ambalaj malzemeleri, buhar kazanları, elektrik malzemeleri ve gıda sanayi ürünlerinin de yer aldığı görülmektedir. Türkiye'nin bu ürünlerde Çin'e ihracatının artırılması yönünde girişimlerde bulunulması önemlidir. Ayrıca, gıda işleme sanayi, otomotiv yan sanayi, inşaat malzemeleri, müteahhitlik gibi alanlar da Türk girişimcilerinin Çin'de yatırım yapabilecekleri başlıca alanlar olarak görülmektedir[200].

Türkiye, ÇHC'nin DTÖ'ye üyeliği sürecinde, bu ülke ile pazara giriş ikili

[198] Arısoy, Bayar ve Soranlar, a.g.e., s. 13-14.
[199] DEİK, a.g.e., s. 11.
[200] TİSK, a.g.e., s. 12.

müzakerelerini ilk tamamlayan ülkeler arasında bulunmaktadır. ÇHC'nin DTÖ'ye üyeliği, Türkiye'nin ekonomisi ve dış ticareti üzerinde olumlu ve olumsuz etkiler yapabilecektir. Ülkemiz açısından en büyük sorunun tekstil ürünleri piyasasında yaşanması beklenmektedir. DTÖ Tekstil ve Konfeksiyon Anlaşması kapsamında 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren bütün tekstil kotalarının kalkmasıyla, ülkemizin en büyük pazarları olan AB ve ABD piyasalarında güçlü Çin rekabeti ile karşılaşılmıştır. Özellikle düşük oranlı katma değer içeren ve uluslararası planda marka haline gelememiş olan tekstil ürünlerimizin ÇHC rekabeti karşısında şansı bulunmamaktadır. Ayrıca, AB ile Gümrük Birliğimiz çerçevesinde, AB ile birlikte ÇHC'ye karşı uyguladığımız gümrük tarifeleri indirilecek ve ulusal pazarımız ÇHC ürünlerine daha fazla açık hale gelmiş ve bunun yanında, ÇHC pazarına girişimiz de, ÇHC'nin DTÖ üyeliği öncesine nazaran daha uygun şartlarda gerçekleşebilmektedir[201].

Mevcut durumda, tekstil başta olmak üzere, emek yoğun sektörlerde, ÇHC ile daha yakın işbirliği yapılabileceği akla gelmektedir. Nitekim, tekstil alanında bu ülke ile ortak iş yapan birçok Türk firması bulunmaktadır. Ayrıca ÇHC'de özellikle yatırım yapmak suretiyle faaliyette bulunan Türk firmaları; elektronik, bilişim, otomotiv, yapı malzemeleri, beyaz eşya, camdan mamul ürünler ve gıda maddeleri alanlarında yoğunlaşmışlardır. Öte yandan, ÇHC finans sektörünün dışa açılması ile bu ülkede Türk finans sektörü için cazip imkanlar doğabileceği düşünülmektedir. ÇHC'nin kamu altyapı yatırımlarının genel olarak yoğunluğu kapsamında gerçekleştirilecek projeler dikkate alınarak, bu ülkede uluslararası deneyimi olan Türk müteahhitlik firmalarının projeler üstlenebilecekleri değerlendirilmektedir.

Öte yandan, Türk firmalarının sermaye bakımından Batılı rakiplerine ve el emeği bakımından yerel firmalara nazaran daha az avantajlı konumları, ayrıca ÇHC'ndeki mevcut bürokratik yapıdan kaynaklanabilecek güçlükler, bu ülke ile ikili ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesinde önemli sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, ÇHC tüketicisi, diğer gelişmekte olan ülke tüketicilerine göre, satın aldığı ürün ve hizmetin fiyat ve kalitesi bakımlarından çok daha talepkar ve seçici davranmaktadır. Bu bakımdan, Çin

[201] Mustafa Pulat, **Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ekonomisindeki Yeri ve DTÖ Bağlamında Türkiye-ÇHC İlişkileri**, T.C. Dış İşleri Bakanlığı Yayınları, Sayı 6, Ağustos 2002, s. 3.

pazarına uzun vadeli bakılması, sabırlı davranılması ve sermaye veya el emeği açısından yerli ve yabancı ortaklıklara açık hareket edilmesi önem arz eden konulardır[202].

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ

ÇHC'nin 1,3 milyarlık nüfusu, yakaladığı yüksek ve istikrarlı büyüme oranları ile giderek küresel ekonominin güçlü bir aktörü haline geldiği son dönemlerde, Türkiye'nin bu ülkeyle ekonomik ve ticari ilişkilerinin henüz arzu edilen seviyeye ulaşmadığı söylenebilir. 2001 yılında DTÖ üyeliği ile birlikte kapılarını dış Dünyaya büyük oranda açan Çin'in Dünya ticaretindeki rolü de hızla artmaktadır. Sahip olduğu yüksek ticari potansiyeli ile Çin, dış ticaret yaptığı ülkeler açısından büyük bir tehdit ve fırsat haline gelmiştir. ÇHC, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülke ekonomileri için kritik sektörlerden olan tekstil, hazır giyim vb. sektörlerde iç pazar için büyük bir tehdit unsuru olurken, diğer yandan hızla kalkınan kalabalık nüfusu ile önemli bir hedef pazar olarak da değerlendirilebilir. 1994 yılından bu yana Türkiye'nin Çin karşısında hızla artan bir ticaret açığı olduğu gibi, iki ülke arasındaki yatırım ilişkileri de henüz istenilen seviyelerde değildir.

İki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin seyrini Türkiye'nin Çin algılamasındaki değişiklikleri temel alarak üç döneme ayırarak incelemek mümkündür[203]:

- **"İrrasyonel Pragmatizm" Dönemi**: Çin Halk Cumhuriyeti'nin Deng Xiaoping liderliğinde ekonomisini dış Dünyaya açmaya başladığı bir dönemde Türkiye de bu gelişmeden etkilenmiş ve oluşan fırsatları değerlendirmek için gerek devlet, gerekse özel sektör olarak girişimlere başlamıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e atfedilen "Her Çinliye birer portakal satsak zengin oluruz" sözünün net bir şekilde ifade ettiği bu dönemdeki Çin algılaması, Çin pazarı hakkında yeterli bir bilgi birikimi üzerine konumlandırılmamış, büyük ölçüde Çin nüfusunun büyüklüğü ile bağlantılı bir pazar potansiyeli anlayışı üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla, bu büyük pazara ihracatı artırmak hedeflenmiş, ancak bir yandan yeterince bilgi ve deneyime sahip olunmaması ve diğer

[202] Pulat, a.g.e., s. 3.
[203] Atlı, **a.g.e.,** s. 1-2.

yandan 1980'li yılları ve 1990'ların başlarını kapsayan bu dönemde Çin'de ticaret bariyerlerinin oldukça yüksek olması nedeniyle Türk firmaları Çin pazarından bekledikleri faydayı sağlayamamıştır.

- **"Rasyonel Pragmatizm" Dönemi:** Bu dönem, Türk iş çevrelerinin Çin pazarında deneyimlerini artırmaya başladıkları ve ihracat yerine ithalata yöneldikleri dönemdir. Bir yanda Çin pazarına ihracatın güçlükleri, diğer yandan düşük maliyet avantajına sahip olan Çin ürünlerinin cazibesi ve dolayısıyla Türkiye'de oluşan yüksek kar marjları nedeniyle 1995 yılından sonra Türkiye'nin Çin'e ihracatı azalmaya, bu ülkeden yapılmakta olan ithalat ise hızla artmaya başlamıştır. Çin'in ticaret bariyerlerinin azalmaya başlaması ve 2001 yılında bu ülkenin Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üye olması, Türkiye'nin ihracatından çok ithalatını tetiklemiştir. Nisan 2000'de Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin'in Türkiye ziyareti sırasında iki ülke arasında imzalanmış olan ve daha yakın işbirliği kurulmasına ilişkin ortak bildiri, Türkiye ile Çin arasındaki ilişkiler açısından yeni bir dönemin başlamasını sağlamış ve ilişkilerin gerek nicelik gerekse nitelik olarak kuvvetlenmeye başladığı gözlemlenmiştir. Ancak bu gelişimin ekonomik alandaki yansıması, büyük ölçüde Türkiye'nin Çin'den yapmakta olduğu ithalatın katlanarak artması şeklinde olmuştur. Özellikle 2002 yılından itibaren Türkiye'nin Çin'den yapmakta olduğu ithalatta büyük artışlar kaydedilmiştir. Bu dönem Çin'in Türk ekonomisi bir "tehdit" olarak algılanmasının, "fırsat" olarak değerlendirilmesine ağır bastığı bir dönem olmuştur. Türkiye'nin iç pazarındaki tehdit algılaması, büyük ölçüde hızla artan ithalatın bir sonucu olarak değerlendirilebilir. DTÖ üyeliği sayesinde Çin'in düşük maliyet avantajına sahip ürünleri, birçok alanda Türkiye'nin iç pazarında artan oranlarda girmişler ve yerel üretim, Çin ürünlerinin bu avantajı karşısında rekabet etmekte güçlük çekmiştir. Söz konusu "tehdit"in başka bir boyutu da, iç pazarın yanı sıra Türk firmalarının Çin mallarına karşı üçüncü ülke pazarlarında da pay kaybetmeleri şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu duruma en güzel örnek, tekstil sektöründen verilebilir. 1995 yılında Uluslararası Tekstil Anlaşması ile on yıl içerisinde küresel tekstil ticaretinin tamamen serbestleşmesi kararlaştırılmıştır. 1 Ocak 2005 tarihinde kotalar kalktığında, Çin ürünleri ABD ve Avrupa gibi pazarlara niceliksel bir sınırlamayla karşılaşmadan girmeye başlamış ve maliyet avantajlarıyla bu pazarlarda, yerel üreticilerin ve Türkiye gibi buralara ihracat yapan diğer ülkelerin pahasına pazar paylarını artırmışlardır.

- **"Uzun Vadeli Karşılıklı Fayda" Dönemi:** Çin'in artık sadece "tehdit" olarak görülmediği, sunduğu "fırsat"ların ise sadece ucuz ithalat ile ve buna bağlı kısa vadeli getiriler ile kısıtlı olmadığının giderek daha iyi anlaşıldığı bu döneme Türkiye henüz girmektedir. Çin algılaması ciddi bir şekilde değişmektedir ve buna bağlı olarak uygulama bazında da yeni yönelimler oluşmaktadır. Bu son dönemde, Çin'in yükselişinden, ekonomik açıdan Dünyaya açılmasından Türkiye'nin fayda sağlayabilmesi için bu ülkeyle karşılıklı fayda anlayışı üzerine kurulu, uzun vadeli ve çok boyutlu ekonomik ilişkilerin tesis edilmesi anlayışı hakimdir.

Çin'in yükselişi 21. yüzyılın en büyük olaylarından biri olarak nitelendirilebilir. Batı'nın siyasal ve toplumsal değerleri ile farklı olan Çin'in yükselişi, sadece Asya'nın siyasî ve ekonomik dengelerini değiştirmekle kalmayıp, aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana oluşturulmuş uluslararası sistemde de etkisini göstermesi beklenmektedir. Realizme göre her hangi yeni yükselen bir güç mevcut hegemonyayı ortadan kaldırmaktadır. Bu anlamda yükselen bir Çin Türkiye için de önemlidir. Yükselmekte olan Çin, en çok ABD ve diğer güçleri endişeye sokmaktadır. Çin ile beraberinde Hindistan ve Brezilya gibi ülkeler de yükselmekte ve bunun yanında Rusya, AB ve ABD gibi güçler de bulunmaktadır. Bu bağlamda, Dünyanın çok kutuplu sisteme yöneleceği açıktır. Şu aşamada Balkanlar'da, Ortadoğu'da, Kafkasya ve Orta Asya'da konjonktürel değişimden çok yapısal değişimler yaşandığı söylenebilir. Bütün bu değişim Türkiye'nin her yönünü etkileyebilir. Türkiye bu gelişme sürecini yönlendiremese de gelişmelerden kendi payını çıkarmak durumundadır. Bu çıkarları sağlayabilmesi için ise adı geçen güçleri yakından takip etmeli ve stratejik planlarını oluşturmalıdır[204].

Bu doğrultuda, Türkiye'nin DTÖ üye olduğu ve Gümrük Birliği'ne katıldığı yıllardan başlayarak, ÇHC'nin DTÖ'ne üyeliği öncesinde ve sonrasında, Dünya piyasalarında Çin'in gelişmekte olan ülkeler açısından yarattığı tehdidin etkilerini, Türk sanayisi için incelemek ve değerlendirmek amacıyla, Hufbauer ve Chilas (1974) tarafından kullanılan beş farklı ürün kategorisinde (hammadde yoğun, emek yoğun, sermaye yoğun, kolay taklit edilebilen ve zor taklit edilebilen araştırma bazlı mallar) Türkiye'nin Çin piyasasındaki rekabet gücü ve pazar payı gelişimi incelenerek ve yaşanan gelişmeler sektörler düzeyinde analiz edilecektir.

[204] Nuraniye Hidayet EKREM, **Türkiye-Çin Ticari İlişkilerinin Gelişmesi**, Savunma ve Strateji Dergisi, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, 22.08.2006, s.1.

Bu kapsamda çalışmada izlenecek üç temel aşama şu şekilde özetlenebilir. Öncelikle, rekabet gücünün ölçümü ve Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler yaklaşımı incelenecek, ikinci aşamada araştırmanın çıkış noktasını oluşturan ana problem araştırmanın amaç ve önemi belirlendikten sonra, araştırmanın yöntemi açıklanacaktır. Uygulama bölümünde ise, ÇHC ile Türkiye arasında uzun vadeli karşılıklı fayda anlayışına dayalı ekonomik ilişkiler inşa edilebilmesi için, Çin'in Türkiye'nin rekabet gücü üzerindeki etkisi Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Yöntemi (Balassa Endeksi) ile analiz edilecek ve Türk Sanayisi'nin Çin pazarında 1995-2009 yılları arasında SITC-2 (Standart International Trade Clasification - 2 Digit) kapsamında tanımlanan endüstri ya da ürün grupları bazında karşılaştırmalı üstünlükler açısından avantajlı, dezavantajlı ve avantajın marjinal sınırda olduğu ilgili endüstriler belirlenecektir. Karşılaştırmalı analiz sonucunda ise, ikili dış ticaret sonucunda Türkiye'nin etkilendiği ekonomik sektörler ele alınarak, Türk Endüstrileri'nin ÇHC pazarındaki mevcut ve yakın gelecekteki rekabet gücü düzeyleri belirlenmeye çalışılacak, Türkiye açısından uzun dönemde alınması gerek önlemler ve bir yol haritası belirlenecektir.

3.1. ULUSLARARASI REKABET GÜCÜ VE AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER (RCA)

Ülkelerin uluslararası alandaki rekabet gücünü dışa açıklık düzeyi ve dış ticaret göstergeleri gibi faktörler etkilemektedir. Klasik düşünürlerin savunduğu gibi ülkeler karşılaştırmalı üstünlüklerini esas alarak ticaret yapmaktadırlar. Karşılaştırmalı üstünlüklerin temelinde uzmanlaşma yer almaktadır. Ülkeler karşılaştırmalı üstünlüğe sahip oldukları belli mal ve hizmetlerin üretiminde uzmanlaşmaktadırlar. Klasik yaklaşımın dışında modern dış ticaret yaklaşımı da ülkelerin üretimdeki uzmanlaşmada karşılaştırmalı üstünlükleri bulunan mal ve hizmetleri öncelikle tercih ettiklerini ortaya koymaktadır[205]. Uluslararası rekabet gücünü dış ticaret göstergeleri ile açıklayan en sık kullanılan yöntemlerden biri, açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler yöntemidir. Rekabet gücü ve karşılaştırmalı üstünlük kavramları birbiriyle yakından ilgili olduğundan, önce rekabet gücünü açıklamaya yönelik yaklaşımlar ele alınacak, sonrasında ise rekabet gücünü ölçmeye yönelik yöntemler üzerinde durulacaktır.

[205] Utku Utkulu, **Türkiye'nin Dış Ticareti ve Değişen Mukayeseli Üstünlükler**, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası, No:09.1600.0000.000/DK.05.055.389, Birinci Baskı, İzmir, 2005, s. 3.

3.1.1. Uluslararası Rekabet Gücünü Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar

Rekabet gücünü açıklayan herkes tarafından kabul görmüş ortak bir tanım mevcut değildir. Rekabet gücü kavramı birçok araştırmacı tarafından ulusal veya uluslararası düzeyde, endüstri ve firma düzeyinde değişik biçimlerde tanımlanmaktadır[206].

OECD, Teknoloji ve Ekonomi programında rekabet gücü, "bir ülkenin serbest piyasa koşullarında uzun vadede halkının reel gelirini arttırırken diğer yandan uluslararası piyasaların koşullarına ve standartlarına uygun mal ve hizmetleri üretebilme yeteneği" şeklinde tanımlanmıştır[207].

Rekabet gücünü kurumsal olarak ölçen araştırma merkezlerinden biri olan Ulusal Yönetim Geliştirme Enstitüsü'ne göre rekabet gücü, "bir ülkenin katma değerde sürekli artış sağlayacak bir çevre oluşturabilme yeteneği"dir[208] Bir ülkenin rekabet gücü, ülkenin ürettiği malların diğer ülkelerin malları ile fiyat, kalite, tasarım, güvenilirlik ve zamanında teslim gibi unsurlarda yarışabilecek düzeyde olmasını göstermektedir[209].

Bir ülkenin uluslararası rekabet gücünü açıklayan en önemli teori, ülkeler arasındaki farklı faktör yoğunluklarından dolayı ortaya çıkan karşılaştırmalı üstünlükler teorisidir. Endüstriler arası ticaret; bir endüstrideki ürünlerin farklı bir endüstride üretilen ürünlerle değiştirildiği durumu ifade eder. Daha geniş bir bakış açısıyla endüstriler-arası ticaret, farklı faktör yoğunluklarına bağlı olarak farklı verimlilik düzeylerindeki ürünlerde uzmanlaşma sağlayan ülkeler arasındaki farklı ürünlere dayalı ticarettir. Uluslararası ticareti genel olarak ülkeler arasındaki bu tür farklılıklar prensibiyle açıklamaya çalışan bu yaklaşımın teorik altyapısı; Adam Smith, David Ricardo, Eli F.Hechscher ve Bertil Ohlin'in çalışmalarıyla oluşturulmuştur[210].

---

[206] M Banse, M Gorton, J Hughes, G Köckler, J Möllman, W Munch, **The Evolution of Competitiveness in Hungarian Agriculture: from Transition to Accession**, IXth European Congress of Agricultural Economists, Poland, 24-28 August 1999, Aktaran: Matthew Gorton, Sophia Davidova, **The International Competitiveness of CEEC Agriculture**, British Association of Slavonic and East Europen Studies, 2001, s. 2.

[207] Klaus Heidensohn, Edgar. P. Hibbert, **A Sectoral Analysis of Europe's International Competitiveness**, Competitiveness Review, Vol. 7, No. 2, 1997, s. 25.

[208] G. Hatsaopulos, Paul Krugman, L. Summers, **US Competitiveness: Beyond the Trade Deficit**, Science, Vol. 241, July, s.299.

[209] Özlem Doğan İpekgil, **Kalite Uygulamalarının İşletmelerin Rekabet Gücü Üzerine Etkisi,** Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, Ocak-Şubat-Mart 2000, s. 8.

[210] Hüseyin Altay, **Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi Kapsamında Türk Endüstrilerinin Avrupa Birliği (15) Pazarındaki Rekabet Gücü Düzeylerinin İncelenmesi: 1995-2007**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 21, Ağustos 2008, s. 219

Uluslararası ticareti açıklayan klasik teoriler ortaya çıktığı dönemlerde ve o dönemin koşulları altında bazı varsayımlara dayanmaktadır[211]:

- Dünya üzerinde iki mal vardır,
- Bu iki ülke de iki mal üretmekte ve her iki ülke de iki malı üretebilecek yetenektedir,
- Her iki mal kendi içinde standart ve homojendir,
- Uluslararası ticaret değiş-tokuş ile yapılır, para nötr kabul edilmektedir,
- Fiyatlar parasal değil, diğer malın cinsinden yani reel olarak belirlenmektedir,
- Üretim faktörleri ülke içinde hareketli ülkeler arasında hareketsiz kabul edilmektedir,
- Ulaşım masrafları sıfır kabul edilmektedir,
- Maliyeti oluşturan tek üretim faktörü olarak emek kabul edilmektedir (emek-değer teorisi),
- İç ve dış ticarette devlet müdahalesi olmadığından kota, gümrük vb. gibi ticareti kısıtlayıcı unsurlar yoktur,
- Ekonomide kaynaklar tam ve etkin kullanılmaktadır,
- Fiyat esnekliği tam ve ekonomide tam rekabet koşulları geçerlidir,
- Statik bir analizdir ve arz yönlüdür.

3.1.1.1. Mutlak Üstünlükler Teorisi

Mutlak üstünlükler teorisi Adam Smith tarafından ortaya atılmıştır. The Wealth of Nations (1776) adlı eseriyle büyük bir çığır açan Adam Smith'e göre iki ülke arasındaki iki ürünlü ticaret modeli, ülkelerin sahip oldukları mutlak üstünlüklere göre gerçekleşir (Theory of Absolute Advantages). Buna göre her iki ülke de emek-değer teorisi yaklaşımında, diğerine göre daha verimli (düşük maliyetli) olduğu ürünün üretiminde uzmanlaşarak bu ürünleri ihraç edecek, verimsiz olduğu ürünün üretimini karşı tarafa bırakarak bu ürünü de ithal edecektir. Dolayısıyla, bu yolla kaynaklar daha etkin biçimde kullanacağından ve daha fazla çıktı düzeyine ulaşacağından her iki ülkenin de refahı artmış olacaktır. Ancak, iki ülke ve iki ürün modeline göre kurulan teori bir ülkenin diğerine göre

[211] Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi**, Beta Basım, İstanbul, 2002, s. 10-11

her iki üründe de mutlak üstünlüğe sahip olduğu durumu açıklayamamaktadır. Teorideki bu eksiklik ise Smith'den yaklaşık kırk yıl sonra David Ricardo tarafından giderilmiştir[212].

3.1.1.2. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi

David Ricardo On The Principles of Political Economy and Taxation (1817) adlı eserinin VII. (On Foreign Trade) bölümünde mutlak üstünlüklere ilişkin analizleri geliştirerek Klasik Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'ni (Theory of Comparative Advantages) ortaya atmıştır. Ricardo, karşılaştırmalı üstünlükler teorisini mutlak üstünlükler teorisinin eksikliklerinden yola çıkarak geliştirmiştir. Teoriye göre, önemli olan bir ülkenin bir mal üzerinde karşılaştırmalı bir üstünlüğe sahip olmasıdır. Diğer bir deyişle, bir ülke bir malı diğer ülkeden daha ucuza üretmek zorunda değildir. Ülkeler karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu alanlarda uzmanlaşmalı ve ihraç etmeli, pahalıya üretebildiklerini ise ithal etmelidir. Bir ülkenin her iki malda da karşılaştırmalı bir üstünlüğe sahip olduğu durumda dış ticaret yapılır ve ülkeler ticaretten kazançlı çıkar[213]. Böyle bir durumda, mutlak olarak her iki üründe de dezavantajlı durumda olan ülke karşılaştırmalı olarak daha az verimsiz olduğu olanda uzmanlaşırken, diğer ülke de karşılaştırmalı olarak daha yüksek verime sahip olduğu alanda uzmanlaşacaktır[214].

Ricardo'nun geliştirdiği karşılaştırmalı üstünlükler teorisi, belirli şartlar altında hala geçerliliğini sürdürmektedir. Ancak teorinin en önemli eksikliği, ülkeler arasında dış ticaretin en önemli nedeni sayılan emeğin verim farklılıklarının nereden kaynaklandığını açıklamamış olmasıdır. Bu eksiklik İsveçli iktisatçılar Eli F. Hechscher ve Bertil Ohlin tarafından giderilerek karşılaştırmalı üstünlükler teorisi modern bir yapıya kavuşturulmuştur[215].

3.1.1.2. Faktör Donatımı Teorisi

Ricardo'yu izleyen yüzyılda, birçok ekonomist karşılaştırmalı üstünlükler yaklaşımına olumlu katkılarda bulunmuşlardır. Örneğin, Jacop Viner ve Gottfried Haberler emek-değer teorisine olumlu eleştirilerle katkıda bulunurken, John Stuart Mill ticaret hadlerini (göreceli fiyatlar) açıklamak için bu yaklaşıma karşılıklı talep (reciprocal demand) kanunuyla katkıda bulunmuştur. Ancak, en önemli katkı Bertil Ohlin'in 1933

---

[212] Altay, a.g.e., s. 219.
[213] Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**, Güzem Yayınları, İstanbul, 2001, s. 18.
[214] Ellsworth, P.T.,. **The International Economy, The Macmillan Company**, New York,1958, s.62.
[215] Altay, a.g.e., s. 220.

yılında yayımlanan Interregional and International Trade isimli çalışması olmuştur. Aslında Ohlin'in bu çalışması, temellerini Eli F.Heckscher'in ortaya attığı çalışmanın geliştirilmiş şeklidir. Bundan dolayı bu teori Heckscher-Ohlin (H-O) teorisi olarak adlandırılmaktadır.

Faktör Donatımı Teorisinde, her ülke nisbi olarak daha fazla sahip olduğu üretim faktörünü daha yoğun olarak gerektiren malları üretir ve ihraç eder, nisbi olarak daha az sahip olduğu faktörü daha yoğun olarak gerektiren malları ithal ederse, ticaretten bir kazanç oluşmaktadır. Faktör donatımı teorisi klasik karşılaştırmalı üstünlük yaklaşımlarından farklı olarak iki üretim faktörü olduğunu ve teknolojiyi veri kabul etmekle birlikte dış ticaretin ülkelerin sahip oldukları nisbi faktör zenginliklerinden kaynaklandığını belirtmektedir[216].

Teoriye göre, her ülke bol olan üretim faktörünü daha çok kullandığı malın üretiminde uzmanlaşıp bu malı ihraç eder. İhraç edilen mallar sonucu bu malın üretiminde kullanılan faktörlere olan talep artar. Aynı şekilde ülkeler göreli olarak daha az bulunan veya daha az sahip oldukları faktörleri kullanarak üretilen malları ithal eder, böylelikle bu malların üretiminde kullanılan faktörler ülke içinde daha az kıt duruma gelir. İhracat sonucu ülke içinde bol olan üretim faktörüne talep artar; fiyatı yükselir. Dış ticaret ile ülkelerin bol olarak sahip oldukları faktörlerin fiyatı yükselirken, kıt olan faktörün fiyatı düşer ve dolayısıyla ülkeler arasında göreli olarak faktör fiyatları eşitlenir[217].

3.1.1.3. Modern Yaklaşımlar

Geleneksel dış ticaret teorisi ekonomik entegrasyon ve ticaret engellerinin kaldırılmasını ülkelerin verimlilik/üretim yapılarında daha büyük bir farklılaşmaya (ıraksamaya) ve endüstriler arası ticarette artışa neden olacağını belirtmektedir. Buna karşın yeni dış ticaret teorisi ekonomik entegrasyonun ülkelerin üretim yapısında yakınlaşmaya (yakınsamaya) ve daha düşük düzeyde endüstriler arası ticarete neden olacağını savunur[218].

Günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ticaretin büyük bir bölümü, Heckscher- Ohlin teorisinde öngörüldüğü biçimde, faktör donatımına dayalı (teknolojiyi de kapsayan) bir endüstriler arası ticaret yapısındadır. Sanayileşmiş ülkeler

[216] Karluk, a.g.e., s. 33-34.
[217] Karluk, a.g.e., s. 37.
[218] European Central Bank (ECB), **Sectoral Specialization in the EU: A Macroeconomic Perspective**, Occasional Paper Series,No.19,July, 2004, s.19.

arasındaki ticaretin giderek artan bölümü ise, yeni teorilerin öngördüğü biçimde, farklılaşan malların doğurduğu endüstri içi ticarete dayandığı söylenebilir[219]. Krugman, dış ticarette uzmanlaşmanın ve mevcut ticaret yapısının karşılaştırmalı üstünlüklere dayanarak açıklanabileceğini, fakat ticarette uzmanlaşma kalıplarının başlangıçtaki karşılaştırmalı üstünlüklere bakılmaksızın değişebileceğini savunmaktadır. Krugman'a göre sadece ulusal ekonomileri dikkate alarak rekabet gücünü açıklamak yeterli ve anlamlı değildir. Diğer yandan rekabet gücünün bir saplantı haline gelmesinin sakıncalı olduğunu vurgulamakta ve sadece dış ticaretle ilgili faktörler göz önünde bulundurularak rekabet gücünün analiz edilmesinin yanlış olabileceğini ifade etmektedir[220].

Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler prensibi ve H-O yaklaşımlarıyla açıklanan endüstriler-arası ticaret ülkeler arasındaki üretim faktörlerinin farklı yoğunluklardaki varlığına, dolayısıyla bu faktörlerin farklı verimlilik düzeylerine (maliyet) dayanır. Fakat bu farklılıklar ülkeler arasındaki ticaret nedeniyle tamamlayıcı bir nitelik arz eder. Her ülke karşılaştırmalı olarak üstün olduğu ürünlerin üretiminde uzmanlaşır ve bu ürünlerin ihtiyaç fazlası olan kısmını ihraç ederken, karşılaştırmalı olarak dezavantajlı olduğu ürünlerin üretiminden ise vazgeçer ve ihtiyacı olan bu ürünleri diğer ülkelerden ithal eder[221].

Ancak, iki ülke ve iki ürün modeliyle açıklanan teorilerin çok ötesinde, ticaret acısından hedef olarak belirlenen ülke, ülkeler ya da bölgesel entegrasyonlar karşısında bir ülkenin, sahip olduğu üretim faktörleri itibariyle, belirli ürünlerin üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olması durumu, belirlenen bu hedef pazarlarda, o ülkenin ilgili ürünlerde rekabet gücünün varlığına ve mutlaka ihracat gerçekleştireceğine işaret etmez. Aynı zamanda böyle bir durumun varlığının, ülkenin ilgili ürünlerinin ihracat performans, diğer bir ifadeyle, sahip olacağı pazar ölçeği ve ihracat hacmi üzerinde de belirleyici bir etki meydana getireceği söylenemez. Rekabet gücü konusunda, benzer faktör yoğunluğuna ve üretim potansiyeline sahip, dolayısıyla benzer ürünlerin üretiminde karşılaştırmalı üstünlükleri olan ve aynı hedef pazarlara yönelen diğer ülkelerin ürettikleri ürünler, elde ettikleri pazar payları ve gerçekleştirdikleri ihracat hacimleri karşısındaki durumun tespiti en önemli belirleyici etkendir.

---

[219] Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, Geliştirilmiş 13. Baskı, Kurtiş Matbaası, İstanbul,1999, s.92.
[220] Orhan Çoban, Serap Çoban, **Globalleşme İndeksiyle Türkiye'nin Rekabet Gücünün Ölçülmesi: AB Ülkeleriyle Bir Karşılaştırma, 1970-2001**, Türkiye-Kırgızistan Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 10, 2004, s. 165.
[221] Altay, a.g.e., s. 221.

Belirli bir hedef pazara yönelik olarak, benzer ürünlerin üretiminde karşılaştırmalı üstünlüklere sahip farklı ülkelerin farklı büyüklüklerdeki pazar paylarına ve ihracat hacimlerine sahip olmaları, hatta bazı ülkelerin hedef pazarlardaki pazar paylarını ve ihracat hacimlerini artırma eğiliminde iken, bazı ülkelerin ise bu avantajlarını kaybetme eğiliminde olmaları bilinen bir gerçektir. Böyle bir durum ise ancak, ilgili ürünler açısından bu ülkelerin benzer faktör donanımına sahip olmalarına rağmen, hedef pazarlarda farklı rekabet gücüne sahip olmalarıyla açıklanabilir. Dolayısıyla, rekabet gücü açısından bir ülkenin belirli ürünlerde, belirlenen hedef pazarı oluşturan ülke ya da ülkeler açısından karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olması gerekli ancak tek başına yeterli bir özellik değildir. Bunun yanında bir ülkenin rekabet gücünün belirlenebilmesi için benzer yapıdaki diğer ülkeler karşısındaki performans durumu ve bu durumun sürdürülebilirliği de önem kazanmaktadır[222].

3.1.2. Uluslararası Rekabet Gücünü Ölçmeye Yönelik Yaklaşımlar

Literatürde rekabet gücünü ölçme konusunda kesin bir yol olmamakla beraber genelde üç yaklaşım kullanılmaktadır. Bunlar, makroekonomik yaklaşım, mikroekonomik yaklaşım ve ticaret yaklaşımıdır[223]:

- Makroekonomik yaklaşımda ülke ekonomileri bütün olarak ele alınırken ve belli kriterlere göre derecelendirme yapılmaktadır. Ticari ve mali alanlarda ülkenin dışa açıklık derecesi, kamu bütçesi ve devlet düzenlemelerinin önemi, finans piyasalarının gelişmişlik seviyesi, altyapı, teknoloji ve firma yönetimlerinin kalitesi, işgücü piyasasının esnekliği, siyasi kurumların kalitesi bu kriterler arasındadır. Örneğin Dünya Ekonomik Forum'u tarafından oluşturulan rekabet endeksi makro yaklaşıma göre hazırlanmaktadır.
- Mikroekonomik yaklaşımda ise ticari sektörler ve bunların alt dalları incelenmekte ve göreli fiyatlar, verimlilik, fiyat-maliyet marjları ve piyasa paylarına ilişkin veriler kullanılarak rekabet gücü göstergeleri oluşturulmaktadır. Göreli fiyatların düşüklüğü, verimliliğin yüksekliği, fiyat-maliyet marjlarının ve piyasa paylarının düşüklüğü rekabet gücünün yüksekliğini göstermektedir.
- Klasik dış ticaret teorilerine dayanan ticaret yaklaşımında ise dış ticaret performansı araştırma konusunu oluşturmaktadır. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (Revealed

[222] Altay, a.g.e., s. 221.
[223] Anna Wziatek-Kubiak, **Critical Synthesis, Review of the Main Findings, Methodologies and Current Thought on Competitiveness of Accession Countries.Mapping of Competence**, Center for Socail and Economic Research, 2003, s.2-4.

Comparative Advantages-RCA) endeksi bu yaklaşımın öncülüğünü yapmaktadır. RCA ile beraber Net İhracat Endeksi, İhracat Benzerlik Endeksi (ES), İhracat Piyasa Payı Endeksi, Göreli İhracat Performansı (CEP), Ticaret Çakışması (TO), Ticaret Entropi Endeksi ve Uygunluk Katsayısı (CC) yöntemleri de uluslararası rekabet gücünü ölçmede sıklıkla kullanılmaktadır.

Rekabet gücünü ölçmeye yönelik yaklaşımlar arasında en sık kullanılan yöntemlerden biri klasik dış ticaret yaklaşımlar arasında yer alan Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler yöntemidir. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler yaklaşımı ilk kez Liesner tarafından kullanılmıştır. Liesner, 1958 yılında yayınlanan "The European Common Market and British Industry" adlı makalesinde İngiltere'nin Ortak Pazar'a karşı rekabet gücünü ölçmek için bu yönteme başvurmuştur[224].

Çalışmamızda kullanılan yöntem ise bir ülkenin bir malın üretiminde ve ihracatında uzmanlaşmasını ölçen temel ölçütlerden birisi olan Balassa endeksidir. Balassa tarafından 1965 yılında geliştirilmiş olan bu endeks aynı zamanda "Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler" (RCA- Revealed Comparative Advantage) endeksi olarak da bilinmektedir[225]. Balassa'dan sonra Vollrath açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler literatürüne 1991 yılında yayınladığı "A Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative Advantage" adlı çalışması ile katkıda bulunmuştur.

3.2. ÇHC'NİN TÜRKİYE'NİN REKABET GÜCÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ÖLÇÜLMESİ: AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER (BALASSA) ENDEKSİ İLE BİR UYGULAMA

Yabancı literatürde RCA endeksini konu alan çalışmaların neredeyse tamamında ekonometrik yöntemler kullanılmadan karşılaştırmalı rekabet gücü analizleri yapılmaktadır. Rekabet gücünü ölçmek için RCA endeksini kullanan çalışmalar içinde, Çin'in sektörel ihracat performansı ile sektörel RCA endeksleri arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışma Yue ve Hua (2002) tarafından yapılmıştır. Yue ve Hua RCA endeksini kullanarak Çin'in 1990'larda uyguladığı dışa açılma politikasının ve emek yoğun sanayileşme politikasının Çin'in sektörel düzeydeki ihracatını nasıl etkilediğini analiz etmişlerdir. Çalışma Çin için 1980-2000 ve Çin'in eyaletleri için 1990-1998 yıllarını

[224] H. H. Liesner, **The European Common Market and British Industry**, The Economic Journal, Vol. 68, No.270, 1958, ss. 302-311.
[225] Ayten Ayşen Kaya, **İmalat ve Sanayi İhracatında Uzmanlaşma: Türkiye-Avrupa Birliği Analizi (1991-2003),** Ege Akademik Bakış Dergisi, Ege Üniversitesi İİBF, Cilt 6, Sayı 2, Temmuz 2006, s.76.

kapsamaktadır. Panel veri metoduna göre yapılan analizde Çin'in sektörel bazdaki ihracatı RCA endeksi, döviz kuru, Dünyanın GSYİH'sı ve Çin'in GSYİH ile ilişkilendirilmiştir. Çalışmada 1990'lı yıllarda liberalleşme sürecine giren Çin'in sanayileşme stratejisinin, sanayi malları RCA endekslerinde artışlara yol açtığı ve Çin'in endüstri yapısında değişiklikler ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Çin'in 1990 öncesi gıda üretiminde rekabet avantajına sahip olduğu ve liberalleşmeyle birlikte imalat sanayi mallarında rekabet üstünlüğü elde ettiği bulunmuştur[226].

Batra ve Khan (2005)'a ait çalışmada 2000 ile 2003 yılları arasında Çin ile Hindistan'ın rekabet gücü açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük yöntemi ile sektör ve ürün bazında analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre Hindistan organik kimyasallar, pamuk, demir ve çelik, giyim aksesuar sektörlerinde, ihraç ettiği malların %32'sinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Hindistan ve Çin'in tarımsal ürünlerde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu belirtilmektedir. Araştırma sonuçlarına göre 2000-2003 yılları arasında Çin ve Hindistan'ın ihracat yapısında önemli bir değişiklik meydana gelmemiştir ve her iki ülke için karşılaştırmalı üstünlük en fazla emek yoğun mallarda ortaya çıkmaktadır. Ancak her iki ülke de bazı sektörlerin ihracat yapılarında sınırlı da olsa değişiklik meydana gelmiştir[227].

Altay ve Gacaner (2003) ise tekstil ve giyim sektörlerinde AB ve ABD piyasalarında Türkiye ve Çin'in rekabetçi durumlarını incelemişlerdir. Türkiye'nin AB ve ABD piyasalarında rekabet avantajına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin ABD piyasalarında daha fazla rekabet avantajına sahip olduğu sonucuna da ulaşılmıştır[228].

Seymen ve Şimşek (2006) ise çalışmalarında, Türkiye'nin ve Çin'in en büyük pazarlarını oluşturan OECD ülkelerine ticaretini 1995-2002 yılları verilerine dayanarak karşılaştırmaktadır. Çalışmada AKÜ endeksleri (AKÜ1, AKÜ2, AKÜ3, AKÜ4, AKÜ5, AKÜ6) ve Brülhart B endeksi (endüstri-içi ticareti hesaplama endeksi) kullanılmaktadır. Brülhart endeksi ile ticaret akımlarındaki değişme kalıpları analiz edilmektedir. Çalışmadaki bulgular şöyle özetlenebilir; Türkiye emek yoğun ve hammadde yoğun endüstrilerde açıklanmış karşılaştırmalı avantaja sahiptir. Ayrıca yıllar itibari ile bu

[226] Hasan Vergil, Ertuğrul Yıldırım, **AB-Türkiye Gümrük Birliğinin Türkiye'nin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkileri**, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 26, Ocak-Haziran 2006, s. 5.
[227] Amita Batra, Zeba Khan, **Revealed Comparative Advantage: An Analysis for India and China,** Indian Council for Research on International Economic Relations, Working Paper No. 168, New Delhi, 2005, s. 47-50.
[228] Vergil ve Yıldırım, a.g.e., s. 6.

avantajı koruduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan, zor ve kolay taklit edilebilir AR-GE endüstrilerinde açıklanmış karşılaştırmalı dezavantajın olduğu belirtilmektedir. Çin, OECD pazarında emek yoğun ve kolay taklit edilebilir, AR-GE endüstrilerinde açıklanmış karşılaştırmalı avantaja sahiptir. Çalışmada ele alınan ilk yıllarda Çin'in hammadde yoğun endüstrilerde de karşılaştırmalı avantaja sahip olduğu, ancak daha sonraki yıllarda bu avantajını kaybettiği görülmektedir. Çalışmada endüstriler, hammadde yoğun, emek yoğun, sermaye yoğun ve AR-GE yoğun endüstriler olmak üzere dört grupta incelenmiştir[229].

Çalışmamızda SITC (Standart Ticaret Sınıflandırması) Rev3 sınıflaması dış ticaret verilerine dayalı beş ana sektörde (hammadde yoğun mallar endüstrileri, emek yoğun mallar endüstrileri, sermaye yoğun mallar endüstrileri, kolay taklit edilebilir AR-GE endüstrileri ve zor taklit edilebilir AR-GE endüstrileri) Türkiye pazarının ÇHC karşısında rekabet gücü analiz edilmektedir. Bu amaçla rekabet gücü hesaplanırken Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler (Balassa) endeksi kullanılmıştır.

3.2.1. Uygulamanın Amacı

Uygulamada uluslararası rekabet gücünü ölçen çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Bir ülkenin rekabet gücünü belirleyen en önemli faktörlerden biri dış ticaret göstergeleridir. Ülkeler dış ticareti sahip oldukları karşılaştırmalı üstünlüklere dayalı olarak yaparlar. Karşılaştırmalı üstünlüklerin zaman içinde gösterdiği değişim dış ticaret verileri ile açıklanabilmektedir. Ancak ülkelerin uluslararası alanda rekabet güçlerini belirleyen karşılaştırmalı üstünlükleri ölçmek, ticaret öncesi göreli fiyatların bilinmemesi nedeni ile zordur[230]. Bu nedenle çalışmamızda gerçekleşen dış ticaret verilerine dayanan AKÜ endeksi kullanılmaktadır. Günümüzde ülkelerin açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüklerini belirlemek amacıyla AKÜ (RCA) yöntemi sıklıkla kullanılmaktadır. Çalışmada önemli AKÜ yöntemlerinden biri olan Balassa Endeksi yardımıyla, Türk Endüstriler'nin ÇHC pazarında 1995-2008 yılları arasında karşılaştırmalı üstünlük avantajına, dezavantajına sahip olduğu ve avantajın marjinal sınırda olduğu endüstri ya da ürün grupları incelenerek, Türk sanayisi açısından ÇHC pazarına yönelik bir yol haritası belirlenmesi amaçlanmaktadır.

---

[229] Dilek Seymen, Nevzat Şimşek, **Türkiye ile Çin'in OECD Pazarında Rekabet Gücü Karşılaştırması**, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı: 244, Temmuz 2006, s. 38-50.
[230] Utkulu, a.g.e., s. 3.

3.2.2. Uygulama Yöntemi

Çalışmada Türkiye'nin ÇHC pazarına karşı SITC - 2 (Standart International Trade Clasification - 2 Digit (bkz.Ek.1)) kapsamında sınıflandırılan endüstri ya da ürün grubu bazında rekabet gücü, Balassa'nın Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi kullanılarak belirlenmektedir.

Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (RCA) Endeksi ilk kez Lisner tarafından geliştirilmiş olsa da, endeksin popüler hale gelmesi Balassa'nın geliştirici çalışmaları sonucunda gerçekleşmiştir. Balassa (1965)'ya göre ülkeler arasındaki karşılaştırmalı üstünlükleri belirleyen birçok faktör bulunmaktadır. Hatta bu faktörlerin bazıları daha etkin iken bazıları da karşılaştırmalı üstünlüklerin belirlenmesinde nispeten daha zayıf kalmaktadır. Bu etkinlik ve zayıflığa bağlı olarak da bu faktörlerin ölçülebilmesi zorlaşmaktadır. Bu açıdan Balassa, gözlemlenebilir ya da gözlemlenmiş ticari ilişkileri temel alıp ölçülen karşılaştırmalı üstünlüğü "Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler" olarak adlandırmıştır[231].

Bir ülkenin bir malın üretiminde ve ihracatında uzmanlaşmasını ölçen temel ölçütlerden birisi Balassa endeksi aynı zamanda, "Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler" (AKÜ-Revealed Comparative Advantage) endeksi olarak da bilinmektedir. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi, temel olarak ülkelerin açıklanmış ihracat rakamlarından ya da ihracat paylarından hareketle karşılaştırmalı olarak ülkelerin zayıf ya da güçlü durumdaki ihracat sektörlerinin ampirik açıdan belirlenmesini hedef almaktadır. Endeks temel olarak, ülkeler arasında gerçekleştirilen ticaret sonrası verilerine dayandırıldığından ülkeler arasında karşılaştırmalı üstünlüklere yansıyan nispi fiyatların olduğu kadar fiyat dışı faktörlerin de etkisini içerir. Ayrıca endeks, ülkelerin ihracat ürünleri kapsamında sahip oldukları nispi faktör yoğunluklarındaki ve verimliliklerindeki değişimin de incelenmesini sağlar[232].

Balassa (1965) bu endeksi geliştirirken temel olarak ülkeler arasında fırsat maliyetlerinin farklı olması nedeniyle ülkelerin üretim ve dış ticarette uzmanlaşacağını ileri sürmüştür. Bu düşünceden yola çıkarak bir endüstrinin göreli ihracatta uzmanlaşma

[231] Altay, a.g.e., s. 224.
[232] Altay, a.g.e., s. 225.

düzeyini belirlemek mümkündür. Bu bağlamda Balassa geliştirdiği endeksi şu şekilde ifade etmiştir[233]:

$$RCA_B = \ln \left[(X_{ij} / X_{it}) / (M_{ij} / M_{it}) \right]$$

Endeks formülündeki:

X_{ij}: Türkiye'nin ÇHC pazarına "j" ürününden yaptığı ihracatı

X_{it}: Türkiye'nin ÇHC pazarına yaptığı toplam ihracatı

M_{ij}: Türkiye'nin ÇHC pazarından yaptığı "j" ürünü ithalatını

M_{it}: Türkiye'nin ÇHC pazarından yaptığı toplam ithalatı

i : Ülke

göstermektedir.

Hesaplanan RCA değerlerinde hassas bir değerlendirme yapabilmek amacıyla;

$RCA_B > 0,5$ ise Türkiye'nin j endüstrisinin ÇHC'ye göre ihracatta uzmanlaşmış/karşılaştırmalı üstünlüğünün yüksek olduğu,

$-0,5 < RCA_B < 0,5$ ise Türkiye'deki j endüstrisinin ÇHC ile aynı düzeyde ihracatta uzmanlaştığı/ karşılaştırmalı üstünlüğün marjinal sınırda olduğu,

$RCA_B < -0,5$ ise Türkiye'nin j endüstrisinin ÇHC'ye göre ihracatta uzmanlaşmadığı /karşılaştırmalı üstünlüğü olmadığı şeklinde bir sınıflandırma yapılmaktadır.

1995-2008 dönemini (Mevcut 2009 yılı verileri için son üç aya ait veriler tam olmadığından, 2008 yılı en son verilerin elde edildiği yıl olarak alınmıştır.) kapsayan Türkiye'nin ÇHC karşısında, imalat sanayi alt ürün grupları bazında her yıl için Balassa endeksi değerleri hesaplanmıştır. Türkiye'nin ihracatta uzmanlaşmış endüstrilerinin teknoloji yapısını belirlemek için SITC teknolojik alt yapı gereksinmelerine göre SITC Rev.3 Sınıflamasından (Ek-1 de SITC Teknolojik Alt Yapı Gereksinmelerine Göre SITC Rev.3

[233] Bela Balassa, **Trade Liberalisation and Revealed Comparative Advantage**, The The Manchester School of Economics and Social Science, No.33, 1965, s.3.

Sınıflaması verilmiştir.) yararlanılmıştır. Bu sınıflandırmada endüstriler, hammadde yoğun mallar endüstrileri, emek yoğun mallar endüstrileri, sermaye yoğun mallar endüstrileri, taklidi kolay araştırma yoğun mallar endüstrileri ve taklidi zor araştırma yoğun mallar endüstrileri olarak 5 gruba ayrılmıştır. Her iki ülkeye ait SITC Rev.3 imalat sanayi toplam ihracat verileri TÜİK'in Dış Ticaret İstatistikler'iden derlenmiştir.

3.2.3. Araştırma Bulguları

Genel olarak, Türkiye'nin Çin'e gerçekleştirdiği ihracatın çok önemli bir bölümünü demir-çelik ve mermer ürünleri oluşturmaktadır (bkz. Tablo 22). Mermer başta olmak üzere mineral maddeler ile inşaat malzemeleri, gıda, deri ve ağaç ürünleri, Çin'e ihracatımızın son yıllarda artış gösterdiği sektörler arasındadır. Bunun dışında daha düşük düzeyde olmakla birlikte ihracatı yapılan diğer sektörler arasında; otomotiv sanayi ürünleri, kimyasallar, gıda maddeleri, tekstil ve giyim ve diğer elektrikli makineler sayılabilir. Ancak Türkiye'nin birkaç ürünle sınırlı kalan ihracatının aksine Çin'den yapılan ithalatın özellikle elektrikli makineler olmak üzere kazanlar, makineler, kimyasal ürünler ve parçaları, taş, alçı, çimento, seramik ve benzeri mamuller, optik aletler ve cihazlar, ayakkabılar ve deri eşya gibi çok sayıda üründen oluştuğu görülmektedir. Ayrıca Çin'e ihracatımızda önemli yer tutan ürünlerde özellikle demir-çelik ürünlerinde bu ülkenin zamanla üretici konumuna geçmesi, son yıllarda ihracatta yaşanan azalma ve yavaşlamanın en önemli sebepleri arasında yer almaktadır[234].

Bu bağlamda, Türkiye'nin DTÖ'ye üye olduğu ve Gümrük Birliği'ne katıldığı yıllardan başlayarak, ÇHC'nin DTÖ'ne üyeliği öncesinde ve sonrasında, Dünya piyasalarında Çin'in gelişmekte olan ülkeler açısından yarattığı tehdidin etkilerini, Türk sanayisi için incelemek ve değerlendirmek gereğinden hareketle, 1995-2008 (2009 yılına ait veriler tam olmadığından, Tabloda ilk dokuz aylık döneme ait verilerle hesaplanan endeks değerlerine de yer verilmiştir) yılları için hesaplanan Balassa Endeks değerleri Tablo 25 ve 26'da verilmiştir. İncelenen dönem içerisinde önemli iki gelişmeden biri 1996 yılında Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne katılması, diğeri ise ÇHC'nin 2001 yılı itibariyle DTÖ'ye üye olmasıdır. Bu nedenle, karşılaştırmalı analiz yapılabilmesi açısından Balassa endeksindeki değişmeler 1995–2001 ve 2002–2009 yılları olarak iki ayrı dönemde gösterilmektedir.

[234] Özge Aynagöz Çakmak, **Çin'in Dünya Ekonomisi ile Bütünleşme Süreci ve Türk sanayisi Açısından bir Değerlendirme**, Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, C.13, Sayı 1, 2008, s. 255.

Tablo 25: Balassa Endeksi Değerleri: Türkiye-ÇHC (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
1. Hammadde Yoğun Mallar	**1,7**	**1,69**	**1,53**	**1,15**	**2,16**	**1,46**	**1**
0 Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri	1,02	2,61	0,66	1,65	2,04	1,48	0,94
2 Akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde	2,69	2,37	2,97	1,69	3,07	2,42	2,45
3 Mineral yakıtlar, yağlar vb. damıtılmasından elde edilen ürünler	-	-	-	-7,15	-4,59	-4,08	-
4 Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar	-	0,93	-	-	-0,62	-	0,60
56 Gübreler	-	-	-	-	-	-	-
2. Emek-Yoğun Mallar	**-**	**-0,51**	**-**	**-**	**-0,66**	**-1**	**-1,06**
26 Dokuma elyafı ve bunların artıkları	4,19	4,41	4,31	4,80	2,71	2,10	3,33
6 Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar (62, 67, 68 hariç)	-2,77	-2,27	-1,34	-0,83	-0,37	-0,72	-1,44
8 Çeşitli mamul eşya (87,88 hariç)	-3,48	-3,04	-3,16	-3,23	-1,68	-2,28	-1,91
3. Sermaye Yoğun Mallar	**1,99**	**2,07**	**0,79**	**0,38**	**0,74**	**1,76**	**2,24**
1 İçkiler ve tütün	>0,5	-	-	3,33	2,77	>0,5	4,35
35 Elektrik enerjisi	-	-	-	-	-	-	-
53 Debagat ve boyacılıkta kullanılan ürünler	-1,67	-2,22	-0,78	-0,98	0,11	0,25	-0,36
55 Uçucu yağlar, parfüm, kozmetik, tuvalet müstahzarları	-0,48	-	2,95	1,85	1,27	-6,71	-
62 Kauçuktan eşya	-	-	-9,16	-3,73	-9,81	-3,54	-3,59
67 Demir ve çelik	2,1	3,79	0,84	-1,54	0,64	2,52	3,21
68 Demir ihtiva etmeyen madenler	-1,33	-11,72	-1,38	1,02	-2,05	-2,68	2,24
78 Motorlu kara taşıtları	4,27	1,45	2,49	-2,06	-1,22	-4,11	1,35
4. Taklidi Kolay Araştırma Yoğun Mallar	**-2,09**	**-3,00**	**-1**	**-**	**-0,19**	**-1,14**	**-1,21**
51 Organik kimyasal ürünler	-7,58	-2,49	-4,14	0,11	-0,06	0,30	-1,37
52 İnorganik kimyasal ürünler	-3,5	-8,45	-5,76	-6,37	-	-4,39	-0,92
54 Tıp ve eczacılık ürünleri	-0,28	-0,25	-	-	-	0,12	-
58 İlk şekilde olmayan plastikler	-0,43	0,70	1,11	1,84	2,95	2,72	1,78
59 Başka yerlerde belirtilmeyen kimyasal maddeler ve ürünler	-0,34	-0,54	-3,75	-2,09	-3,16	-0,62	-0,82
75 Büro makineleri ve otomatik veri işleme makineleri	-	-6,52	-4,18	-	-5,78	-4,08	-4,37
76 Haberleşme, ses kaydetme, sesi tekrar vermeye yarayan araçlar	-	-9,55	-0,72	1,08	0,04	-4,47	-0,97
5. Taklidi Zor Araştırma Yoğun Mallar	**-1,13**	**-1,02**	**-0,93**	**-0,82**	**-0,96**	**-1,18**	**-1,58**
57 İlk şekildeki plastikler	-4,65	-2,35	-	-8,08	1,30	2,93	3,05
7 Makine ve ulaştırma araçları (75, 76, 78 hariç)	-0,77	-0,80	-0,80	-0,73	**-0,89**	-1,37	-1,96
87 Başka yerde belirtilmeyen mesleki, ilmi, kontrol alet ve cihazlar	-3,51	-3,75	-2,33	-0,98	-2,42	-6,54	-1,65
88 Fotoğraf malzemesi, optik eşya, saatler	-	-	-	-	-4,94	-9,91	-5,76

Tablo 26: Balassa Endeksi Değerleri: Türkiye-ÇHC (2001-2009*)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009*
1. Hammadde Yoğun Mallar	**1,22**	**1,33**	**2**	**2,51**	**2,90**	**3,16**	**3,12**	**3,54**
0 Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri	0,07	0,95	2,57	2,46	2,07	1,64	0,73	0,67
2 Akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde	2,60	2,54	3,75	3,61	4,59	4,57	4,43	4,55
3 Mineral yakıtlar, yağlar vb. damıtılmasından elde edilen ürünler	-6,53	-6,38	-	-	-4,88	-2,37	-2,47	-1,38
4 Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar	-0,91	1,66	1,48	1,15	-0,99	0,47	-0,05	2,97
56 Gübreler	-	-	-	-	-	-	-1	-2,60
2. Emek-Yoğun Mallar	**-1,13**	**-1**	**-0,82**	**-1**	**-0,94**	**-1,07**	**-1,31**	**-1,20**
26 Dokuma elyafı ve bunların artıkları	1,98	2,26	2,11	1,79	1,37	0,88	0,68	0,90
6 Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar (62, 67, 68 hariç)	-0,96	-1,39	-0,91	-1,12	-0,93	-1,11	-1,24	-0,99
8 Çeşitli mamul eşya (87,88 hariç)	-3,03	-3,53	-2,39	-2,58	-2,34	-2,24	-2,25	-2,39
3. Sermaye Yoğun Mallar	**2,08**	**2,30**	**1,59**	**1,25**	**0,22**	**-0,36**	**-0,69**	**0,69**
1 İçkiler ve tütün	1,57	-0,31	2,06	-	-5,48	-0,35	-2,97	0,75
35 Elektrik enerjisi	-	-	-	-	-	-	-	-
53 Debagat ve boyacılıkta kullanılan ürünler	-0,47	-0,44	0,49	0,35	0,67	0,45	0,38	0,61
55 Uçucu yağlar, parfüm, kozmetik, tuvalet müstahzarları	-0,75	-0,05	-0,08	0,79	-0,38	-0,80	-0,94	1,52
62 Kauçuktan eşya	-0,97	-0,97	-0,66	-0,35	0,91	0,72	0,85	1,26
67 Demir ve çelik	3,44	3,94	2,95	2,37	-1,94	-1,17	-1,78	1,19
68 Demir ihtiva etmeyen madenler	-2,12	0,45	-0,33	-0,24	0,40	-1,36	0,64	1,26
78 Motorlu kara taşıtları	2,71	2,08	0,56	0,24	0,50	0,48	-1,47	-1,94
4. Taklidi Kolay Araştırma Yoğun Mallar	**-2**	**-2,39**	**-0,87**	**-1**	**-0,58**	**-1,06**	**-0,76**	**-0,96**
51 Organik kimyasal ürünler	-0,36	-0,83	0,23	-1,13	0,01	-1,05	-3,47	-1,17
52 İnorganik kimyasal ürünler	-1,99	-0,31	2,38	2,57	2,94	2,61	2,43	2,45
54 Tıp ve eczacılık ürünleri	-5,28	-2,96	-	-6,56	-3,91	-2,17	-2,72	-1,95
58 İlk şekilde olmayan plastikler	1,63	0,24	0,51	0,05	-0,02	-0,22	-0,62	-0,73
59 Başka yerlerde belirtilmeyen kimyasal maddeler ve ürünler	-1,02	-2,93	-1,41	-1,49	-1,99	-1,55	-1,73	-2,14
75 Büro makineleri ve otomatik veri işleme makineleri	-6,87	-5,82	-4,90	-4,22	-4,48	-4,81	-4,02	-4,31
76 Haberleşme, ses kaydetme ve sesi tekrar vermeye yarayan araçlar	-5,74	-7,03	-5,43	-4,87	-6,26	-6,23	-3,49	-4,05
5. Taklidi Zor Araştırma Yoğun Mallar	**-1,13**	**-2**	**-1,49**	**-1,63**	**-1,46**	**-1,39**	**-1,26**	**-1,73**
57 İlk şekildeki plastikler	0,79	0,71	0,48	-0,31	-0,94	-1,10	-0,88	-0,20
7 Makine ve ulaştırma araçları (75, 76, 78 hariç)	-1	-2	-1,52	-1,63	-1,43	-1,33	-1,20	-1,76
87 Başka yerde belirtilmeyen mesleki, ilmi, kontrol alet ve cihazlar	-4,62	-3,61	-3,21	-2,60	-2,55	-2,67	-2,94	-2,18
88 Fotoğraf malzemesi, optik eşya, saatler	-6,39	-6,52	-8,91	-4,45	-5,42	-4,90	-5,38	-3,86
*2009 yılı ilk dokuz aylık veriler ile elde edilen Balassa Endeks değerleri								

İmalat sanayi alt ürün grubu verileri ile ÇHC pazarında Türkiye'nin Balassa endeks değerlerinin hesaplanması sonucu, 2008 yılı sonu itibariyle $RCA_B > 0,5$ olan 6 endüstri saptanmıştır. Bu endüstriler SITC teknolojik yapıya göre sınıflandırıldığında Türkiye'nin 2 hammadde yoğun mallar endüstrisi, 1 emek yoğun mallar endüstrileri, 2 sermaye-yoğun mallar endüstrileri, 1 Taklidi Kolay Araştırma Yoğun Mallar endüstrilerinin ihracatında uzmanlaştığı belirlenmiştir. Tablo 25 ve 26'dan da görülebileceği gibi Türkiye'nin bu pazarda en fazla hammadde ve sermaye yoğun endüstrilerinin ihracatında uzmanlaştığı ve yıllar itibariyle de hammadde yoğun endüstrilerin çoğunun endeks değerlerinin arttığı, sermaye yoğun endüstrilerin endeks değerlerinin ise düştüğü gözlenmiştir.

Hammadde yoğun mallar endüstrilerinden, canlı hayvanlar ve gıda maddeleri ile Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddelerde 1995-2009 yılları arasında endeks değerlerinin çoğunlukla $RCA_B > 0,5$ olduğu görülmektedir. Yani Türkiye'nin ÇHC'ye karşı bu mallarda karşılaştırmalı üstünlüğü oldukça yüksektir. Özellikle Akaryakıt Hariç Yenilemeyen Hammadde ürün grubunda ÇHC'nin DTÖ üyeliği sonrası uyguladığı açık kapı politikalarından Türkiye lehine bir gelişme gözlenmiş ve karşılaştırmalı üstünlük değerlerinden artış sağlanabilmiştir. Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri ürün grubu endeks değerinde ise 2001 yılı sonrasında ciddi bir düşüş yaşansa da, karşılaştırmalı üstünlüğün korunduğu gözlenmektedir. Yine bu ürün grubunun alt sektörleri olan Mineral yakıtlar, yağlar vb. damıtılmasından elde edilen ürünler ile Gübrelerde endeks değerleri genelde marjinal sınır olan -0,5'in altında gerçekleşmiştir. Bu iki ürün gurubunda Türkiye karşılaştırmalı üstünlüğe sahip değildir. Ancak ülke Gübrelerde 2008 yılına kadar sadece ithalat yaparken, bu yıldan sonra az da olsa ihracat gerçekleştirmeye başlamış ve endeks değeri marjinal sınıra yaklaşma eğilimine girmiştir. Mineral yakıtlar, yağlar vb. damıtılmasından elde edilen ürünlerde ise 2005 yılı sonrasında karşılaştırmalı üstünlük değeri yükselmeye başlamıştır. Hammadde yoğun mallar arasında ÇHC'nin DTÖ üyeliği'nin etkisi en fazla Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar ürün grubunda gözlenmiştir ve 2002 yılına kadar marjinal sınırın altında seyreden endeks değerleri, bu yıldan sonra hızla artmıştır. Türkiye 2002 yılı itibariyle bu sektörde karşılaştırmalı üstünlük elde edebilmiştir.

Emek-Yoğun Mallar endüstrilerinden, dokuma elyafı ve bunların artıkları ürün grubunda $RCA_B > 0,5$ olduğu, yani Türkiye'nin oldukça yüksek bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu gözlenmektedir. Ancak Gümrük Birliği sonrasında ve ÇHC DTÖ

üyeliği sonrasında bu sektör için hesaplanan endeks değerlerinin düşme eğilimine girdiği gözlenmektedir. Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallarda (STIC 61:Başka yerde belirtilmeyen İşlenmiş deri ve köseleler, 63: Mantar ve ahşap eşya(mobilya hariç), 64: Kağıt,karton ve kağıt hamurundan eşya, 65: Tekstil ürünleri (iplik, kumaş, yer kaplamaları, hazır eşya), 66: Taş, alçı, çimento, amyant, cam, seramik vb. maddeden eşya, 69: Demir, çelik, bakır, nikel, alüminyum ve diğer adi metallerden eşya) ise $RCA_B < -0,5$'tir. Ancak 2001 yılı sonrasında bu değer marjinal sınıra doğru yaklaşmıştır. Çeşitli mamul eşya ürün grubunda (bkz. Ek-2) yine Türkiye ÇHC karşısında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip değildir. Bu ürün grubu için Gümrük Birliği sonrası endeks değeri artış eğilimine girmişse de, 2001 yılı sonrasında yeniden düşüş gözlenmiştir.

Sermaye Yoğun Mallar endüstrilerinden, içkiler ve tütün sektöründe Gümrük Birliği sonrasında oldukça yüksek karşılaştırmalı üstünlük değerlerine ulaşılmıştır. Ancak Çin'in DTÖ'ye üye olması ile birlikte Türkiye bu üstünlüğü koruyamamış ve 2001 yılı sonrasında (2004 yılı hariç) endeks değeri -0,5'in altına düşmüştür. 2009 yılı ilk dokuz ayında ise endeks değeri marjinal sınırın üstünde kalmış olsa da, sağlıklı bir değerlendirme yapmak açısından tüm bir yılın verilerine ulaşılması gereklidir. Sermaye yoğun mallardan Elektrik Enerji sektörü için iki ülke arasında karşılıklı ticaretin mevcut olmadığı görülmektedir. Debagat ve boyacılıkta kullanılan ürünler sektöründe 1995-1998 yılları arasında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmayan Türk üreticilerinin, bu yıllardan sonra Çinli üreticilerle aynı düzeyde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip oldukları görülmektedir. Uçucu yağlar, parfüm, kozmetik, tuvalet müstahzarlarında Türkiye'nin 2002 yılına kadar karşılaştırmalı üstünlüğü çok düşük sevilerde kalmıştır. 2002 yılı ve sonrasında ise marjinal sınıra yaklaşan endeks değerinin, 2009 yılı ilk dokuz ayı itibariyle oldukça yüksek gerçekleştiği, yani bu ürün grubunda Türkiye'nin avantajlı bir konuma geçtiği söylenebilir. Kauçuktan eşya sektöründe 2001 yılına kadar $RCA_B < 0,5$ iken, ÇHC'nin gümrük duvarlarını indirdiği bu yıldan itibaren mevcut fırsatların değerlendirilerek, Türk üreticilerinin karşılaştırmalı üstünlük değerlerini yükseltmeye başladıkları görülmektedir. Çin'e ihracatımızda önemli yer tutan ürünlerden demir-çelik ürünlerinde ise, 2006 yılına kadar (1998 yılı hariç) karşılaştırmalı üstünlük değerleri oldukça yüksektir. 2006 yılı ve sonrasında kaybedilen bu üstünlüğün en önemli nedeni, bu ülkenin zamanla sektörde üretici konumuna geçmesi olarak açıklanabilir. Demir ihtiva etmeyen madenlerde ise endeks değerleri dalgalı bir seyir izlemektedir. 1995-2000 yılları arasında, bu ürün gurubu

için karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmayan Türkiye, 2001 yılında endeks değerinde hızlı biçimde yükseltmiştir. Ancak 2002 yılında hızla yaşanan endeks değeri, bu yıldan sonra ancak marjinal sınırlarda kalabilmiştir. Motorlu kara taşıtları sektöründe ise, ilk üç yıl karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olan Türkiye, sonraki üç yılda bu üstünlüğü kaybetmiştir. 2001, 2002 ve 2003 yıllarında yüksek endeks değerlerine ulaşılabilmiştir. Ancak marjinal sınırlara gerileyen bu endeks değeri, 2008 yılı ve 2009 yılı ilk dokuz ayı itibariyle tekrar -0,5'in altına düşmüş ve karşılaştırmalı üstünlük avantajı kaybedilmiştir.

Taklidi Kolay Araştırma Yoğun Mallar endüstrilerinden, organik kimyasal ürünlerin üretiminde Türkiye 1998 yılına kadar karşılaştırmalı üstünlüğe sahip değildir. Ancak 1999 ve 2005 yılları arasında genelde yakalanan yüksek endeks değerleri, ÇHC'nin 2005 yılı itibariyle DTÖ'ye yaptığı taahhütlerin birçoğunu yerine getirmesi ve yabancı yatırımlara kapılarını açması ile birlikte kaybedilmeye başlamıştır. İnorganik kimyasal ürünler sektöründe ise bu durumun aksine, ÇHC'nin uyguladığı açık kapı politikası Türkiye lehine sonuçlandırılabilmiştir. Bu ürün grubunda 2001 yılı öncesinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmayan Türk üreticiler, bu yıllardan sonra sağladıkları ihracat artışı ile yüksek endeks değerlerinin yakalayabilmişlerdir. Tıp ve eczacılık ürünlerinde Gümrük Birliği sonrasında elde edilen rekabet avantajı korunamamış ve ÇHC özellikle DTÖ üyeliği sonrasında bu ürün grubu için oldukça yüksek karşılaştırmalı üstünlük rakamlarına ulaşmıştır. İlk şekilde olmayan plastiklerde ise Türkiye, pazar payı ve rekabet açısından yüksek bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahipken, yine DTÖ üyeliği ile Çin'in üretici konuma geçmesi bu avantajlı durumu ortadan kaldırmış ve her iki ülkede aynı düzeydeki endeks değerlerinde seyretmeye başlamıştır. Başka yerlerde belirtilmeyen kimyasal maddeler ve ürünlerde Türkiye sadece 1995 yılında marjinal sınırda bir endeks değerine sahipken, diğer yıllarda bu alanda karşılaştırmalı üstünlük elde edememiştir. Büro makineleri ve otomatik veri işleme makineleri ürün grubunda yıllar boyunca sürekli karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olan ÇHC, yabancı yatırımlar sayesinde sağladığı üretim artışı ile bu avantajlı durumu korumaya devam etmiştir. Çin içinde bulunduğumuz iletişim çağında kapılarını doğrudan yabancı yatırımlara açması ve sahip olduğu ucuz ve bol işgücü avantajı ile kolay taklit edilebilir ürün grubuna giren Haberleşme, ses kaydetme, sesi tekrar vermeye yarayan araçlarının üretiminde oldukça yüksek rakamları yakalayabilmiştir. Türkiye gibi bu avantaja sahip olmayan ülke üreticilerinin ise Çinli üreticilerle rekabet şansının oldukça düşük seviyelerde olduğu söylenebilir. Bu durumun bir kanıtı olarak,

incelediğimiz dönem itibariyle Türkiye'nin sürekli olarak karşılaştırmalı üstünlük rakamlarının marjinal sınırların çok altında seyretmesi gösterilebilir.

Taklidi Zor Araştırma Yoğun Mallar endüstrilerinden ilk şekildeki plastikler için, 1998 yılından itibaren Türkiye lehine yakalanan karşılaştırmalı üstünlük avantajının, 2006 yılından itibaren düşüşe geçtiği görülmektedir. Makine ve ulaştırma araçları ürün grubunda (bkz. Ek-2) ise Türkiye, Gümrük Birliği ile uygulamaya koyduğu ortak politikalar neticesinde endeks değerlerini marjinal sınırlara çekmeye başlamışken, Çin'in kapılarını dış Dünyaya açması ile bu ürün grubunda da tekrar avantajlı konuma yükseldiği gözlenmiştir. Araştırma dönemi boyunca Çin, başka yerde belirtilmeyen mesleki, ilmi, kontrol alet ve cihazların ihracatında yüksek karşılaştırmalı üstünlük rakamlarını korumuştur. Genelde ucuz ve kalitesiz ürünlerin ihracatçısı olarak görülen ÇHC, bu durumun aksine, üretiminde ileri teknoloji ve kalifiye işgücü gerektiren bir sektör olan fotoğraf malzemesi, optik eşya, saatlerin üretiminde, yine Türkiye karşısında yüksek bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir ve bu durumu on dört yıl boyunca koruyabilmiştir.

Genel olarak, 1995-2008 yılları arasında SITC teknolojik alt yapı gereksinmelerine göre SITC Rev.3 Sınıflamasında yer alan imalat sanayi alt sektörleri için hesaplanan Türkiye-ÇHC Balassa endeks değerlerine göre Türkiye, emek yoğun mallar, taklidi kolay araştırma yoğun mallar ve taklidi zor araştırma yoğun mallar ürün gruplarına karşılaştırmalı üstünlüğe sahip değildir. Bu duruma önemli bir gerekçe olarak Türkiye'nin 1995 yılında DTÖ üyeliği ve 1996 yılında Avrupa Gümrük Birliği'ne girişi ile Çin'e göre daha hızlı bir biçimde kapılarını dış rekabete açması gösterilebilir. Yani Türk üreticileri bu üç ürün grubu için, Gümrük Birliği ile üçüncü ülkelere karşı uygulanan ortak Birlik politikaları neticesinde yoğun bir dış rekabete maruz kalmışlardır. Araştırma dönemi içerisinde yaşanan bir diğer önemli gelişme ise ÇHC'nin DTÖ üyeliği sayesinde diğer ülkelere uyguladığı ve kendisine uygulanan kotaların kaldırılması ile sağladığı rekabet avantajıdır. Çinli üreticilerin Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere karşı en büyük avantajı, sahip olduğu bol ve ucuz işgücü ile günden güne dışa açılan ekonomisi sayesinde yakaladığı yüksek büyüme rakamları ve doğrudan yabancı yatırımlar olarak nitelendirilebilir. Bu bağlamda Çin'in, uyguladığı açık kapı politikasını, ülke ekonomisi için katma değeri yüksek bu üç önemli ürün grubunda Türkiye aleyhine bir rekabetçi üstünlük ile sonuçlandırdığı söylenebilir. Türkiye ise 1995-2009 yılları arasındaki iki önemli gelişmeyi, yalnızca hammadde yoğun mallarda kendi lehine kullanabilmiştir ve

yıllar boyunca bu sektördeki karşılaştırmalı üstünlüğünü koruyabilmiştir. Sermaye yoğun malların bulunduğu sektörlerde ise Türkiye'nin, Gümrük Birliği sonrasında gerçekleştirebildiği sermaye ve kaliteli üretim artışı ile karşılaştırmalı üstünlüğünü 2000'li yıllara kadar arttırdığı söylenebilir. Ancak DTÖ sonrası Çin'de sağlanan yüksek büyüme rakamları ve yatırıma dönüştürülen sermaye artışları ile ÇHC'nin, yine bu sektörde karşılaştırmalı olarak üstün duruma geçmeyi başardığı görülmektedir.

3.2.4. Türkiye'nin ÇHC Karşısında Güçlü-Zayıf Yanları ile Tehdit ve Fırsatlar (SWOT Analizi)

ÇHC'nin 2001 yılında gerçekleşen Dünya Ticaret Örgütü üyeliği ardından küresel ekonominin en önemli aktörlerinden biri haline geldiği son dönemde, Türkiye'nin bu ülkeyle ekonomik ve ticari ilişkilerinin henüz arzu edilen seviyeye ulaşmadığı; Çin'in Türkiye için ekonomik açıdan bir "tehdit" olarak algılanışının yanında bir "fırsat" olarak değerlendirilmesinin yetersiz kaldığı gözlenmektedir. Hâlihazırda, Türkiye'nin Çin karşısında hızla artan bir ticaret açığı olduğu gibi, karşılıklı olarak yatırım ilişkileri de son derece zayıf durumdadır. ÇHC'ye karşı dış ticaret açığının her geçen yıl büyümesi, ticari ilişkilerimizdeki en önemli sorun olarak dikkati çekmektedir.

Türkiye aleyhine oluşan dalgalanma 2002 yılının ilk yarısında oldukça daralmış gözükse de, asıl tehlike bu tarihten sonra ortaya çıkmıştır. 2004'ün sonlarına varıldığında Türkiye'de birçok sektör adeta bir Çin malları istilası ile karşı karşıya kalmıştır. Her 100 oyuncağın 95'i, 100 gözlüğün 45'i, 100 halının 25'i, 100 klimanın 50'si Çin malıdır. Ankara Ticaret Odası'nın (ATO), Çin malları ile ilgili yaptığı araştırma, malların Türkiye'ye girişinin kilitlerle başladığını, halen iğneden ipliğe birçok alanda ortaya çıkan bu malların yaklaşık 30 sektörü tehdit ettiğini göstermektedir. Çin malları, ucuzluğu ve aynı malın Türkiye'deki üretim maliyetlerinin yüksek olmasından dolayı büyük rağbet görmekte ve en fazla yer aldığı sektörlerin başında cep telefonu, oyuncak, elektronik ve bilgisayar gelmektedir. Dünya tekstil ve konfeksiyon ticaretinin %50'sinden fazlasına sahip olabilecek potansiyeli bulunan Çin, toplam ihracatının 1/3'ü bu sektörden oluşan Türkiye ekonomisine çok daha büyük zarar verebilecek çaptadır[235].

Türkiye'nin, tüm bu gelişmeler karşısında kayıtsız kalması elbette mümkün değildir. Ancak bu durum giderek daha da karmaşık bir hal almaktadır. Nitekim, Çin

[235] Cem Çetinkaya, **Çin Malları İstilası**, PiVOLKA, 4(16), 2005, s. 17-19.

mallarına karşı geliştirilen değişik önlemlere yönelik yine Çin'in stratejileri ve serbest piyasa dinamikleri çemberinde bir cevap oluşmakta, malların ülke piyasalarını ciddi ölçüde etkilemesine engel olunamamaktadır. Örneğin, Çin malları Gümrük Birliği Anlaşmasının gerekleriyle de birleşerek Avrupa üzerinden ülkemize girebilmektedir. Özellikle, ara malların ülkeye girişi bu alandaki üreticiyi yok etmekte ve ihraç edilen malın, ülkede kalan katma değerinin azalması neticesinde istihdam vb. tüm ekonomik dengeleri etkilemektedir. Bununla birlikte, yerli üretici rekabet koşullarına uyum sağlama adına vergi ödemekten kaçmak suretiyle kayıt dışı ekonomiyi desteklemekte ya da yatırımını yurtdışına taşıyarak ülke kaynaklarının dışarıya çıkmasına neden olmaktadır. Bazı üreticiler ise üretim faaliyetini bırakıp tamamen ithalata yönelmekte, böylece makro ekonomik dengesizlik ithalat lehine pekişmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin hızla büyüyen Çin tehdidine karşı güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenerek, ortaya çıkan fırsat ve tehditlerin analiz edilmesi önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

- **Güçlü Yanlar:**

- Esnek ve Çin'e kıyasla yüksek kalitedeki üretim yapısı
- Orta Doğu, Doğu Avrupa ve Asya gibi büyüyen pazarlara yakınlık,
- Çin'e göre daha erken uygulanmaya başlayan dışa açık politikalar
- Kalifiye işgücü,
- Çin'de yaşayan Türk nüfusu ve Çin ile ekonomik ilişki içerisinde olan komşu ülkeleri ile Türkiye'nin mevcut tarihi bağları
-Dışa dönük ve vizyon sahibi ihracat sektörümüz[236].
- Esnek ve teknoloji üretmeye yatkın mevcut yatırımlar
- Ekonomide atılım yapma zorunluluğu olması
- Ülkedeki dinamizm
- Coğrafi konum
- Dinamik, genç ve tecrübeli nüfus yapısı
- Eğitimli insan gücü
- AB Gümrük Birliği içinde yer almasının sağladığı rekabet ve yüksek standartlardaki üretim avantajı
- Tarımsal ürün üretim potansiyeli

[236] T.C. DTM İhracat Genel Müdürlüğü, **2004-2006 İhracat Stratejik Planı**, 2004, s. 40.

- **Zayıf Yanlar**

- Pazar ile ilgili bilgi eksikliği
- Güçsüz sermaye yapısı
- Çin'e kıyasla işgücü maliyetinin yüksek olması
- Çin'e kıyasla yetersiz doğrudan yabancı yatırımlar
- İşgücü verimliliğinin düşük olması
- Markalaşamamak
- Yeni pazarlama tekniklerinin kullanılamaması
- Finansman sıkıntısı
- Nitelikli eleman gereksinimi
- Pazarlama ve tanıtım faaliyetleri eksikliği
- Standardizasyon eksikliği
- Çin'e olan ihracatımızın ürün bazında çeşitlendirilmemiş olması
- Altyapı ve hedef pazara ulaşım yetersizlikleri
- Bürokratik engeller
- Diğer üretim maliyetlerinin Çin'e kıyasla yüksek olması (Elektrik, vs)
- Know-how eksikliği
- Teknoloji üretmemek ve teknolojide dışa bağımlılık
- Üretimde ithal hammadde bağımlılığının yüksek olması
- AR-GE eksiklikleri
- Kur politikaları, yüksek reel faizler ve çekirdek enflasyon ve TEFE'nin, TÜFE ve devalüasyondan yüksek seyretmesi
- Öncelikli ihracat sektörlerinin belirlenmesi/teşvikindeki eksiklikler
- Hedef pazar ile tercihli ticaret anlaşmasının olmaması

- **Fırsat**

- Dünya nüfusunun 1/6'sını oluşturan çok büyük bir hedef pazar ve talep fazlalığı
- Çevre, sağlık, standardizasyon, fikri mülkiyet hakları vb. konularda ilgili AB düzenlemelerine uyum
- Hedef pazarın yüksek ara girdi ithalatı nedeniyle ortaya çıkan fırsatlar

- Haberleşme ve ulaşımda alt yapı olanakları
- Ulaşım ve yatırım alanlarında yapılan ve yapılması planlanan projeler
- AB ve ABD gibi ülkelere oranla işgücü maliyetinin düşük olması
- Katma protokoller sırasında planlanan yatırım ve işbirliği olanakları

- **Tehlike**
  - Yüksek faiz
  - Yüksek vergi ve sigorta primi
  - Görece haberleşme ulaşım ve enerjinin pahalı olması
  - Elektronik ticaretin yetersizliği
  - Bürokratik engeller
  - Fizibilite çalışmasına dayanmayan yatırımlar
  - Sigortasız işçi çalıştırmanın yarattığı haksız rekabet
  - Hedef pazara yönelik teşviklerin yetersizliği
  - Son yaşanan küresel kriz ve sonrasında gelen ekonomik durgunluk ile Türkiye'de yaşanan ekonomik belirsizlik
  - Yüksek enflasyon ortamının yarattığı belirsizlik
  - Çin'e ihracatımızda önemli yer tutan ürünlerde özellikle demir-çelik ürünlerinde bu ülkenin zamanla üretici konumuna geçmesi
  - Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliği ve 2005 yılında tekstil kotalarının kalkmış olması Türkiye tekstil sektörü için önemli bir tehdit unsuru olmuştur.

Yukarıda Türkiye'nin avantajı olarak ifade edilen unsurların da yakın zamanda avantaj olmaktan çıkabileceği tehlikesi dikkate alınmalıdır. Örneğin coğrafi konum açısından değerlendirildiğinde, Türkiye'nin, ihracat yaptığı üçüncü büyük pazar olan Japonya açısından, Asya ülkeleri ve Çin'e göre dezavantajlı olduğu görülmektedir. İşçilik maliyetleri açısından ise, Asya ve Doğu Avrupa ülkelerine oranla işçilik ücretleri Türkiye'de daha yüksektir. Ayrıca işgücü verimliliğinin düşük olması konusu Türkiye'nin önemli sorunlarındandır. Ayrıca Çin pazarı hakkında ihracatçılarımızın yeterli bilgi düzeyine sahip olmamaları, pazara girişte karşılaşılan bürokratik engeller ve ÇHC ile ticari konularda yaşanan diğer sorunlar, yine Çin'e kıyasla düşük seviyedeki doğrudan yabancı yatırımlar, ÇHC'nin Türkiye karşısında elde ettiği ihracat avantajının en önemli nedenleri olarak sıralanabilir.

ÇHC ile ticari ilişkilerimizde sorun yaratan bir diğer husus ise ihracatımızın ürün bazında çeşitlendirilmemiş olmasıdır. Nitekim son yıllara kadar ihracatımızın demir-çelik sektörüne aşırı bağımlılığı, bu sektörde Çin firmalarının alımlarını azaltması neticesinde ciddi bir düşüş trendine girmiş, bu ise ÇHC'ye dönük genel ihracat performansımızı olumsuz yönde etkilemiştir. Çin'de döviz kontrolü ve düşük kur politikasının uygulanması, Çin'in ithalatını kısıtlayan önemli bir unsurdur. Türkiye'de ise döviz serbestliği mevcut olması ve TL'nin Rmb karşısında sürekli değerli olması Çin'in Türkiye'ye ithalatını kolaylaştırmaktadır[237].

Türkiye açısından dış ticaret açığı yaratan diğer bir sorun ise, Türkiye'de Çin'den ithalat yaparak tekrar yurtiçi ve yurt dışı piyasalara pazarlama yapmak amacıyla kurulan ve Çin mallarının Türkiye'deki dağıtım kanalını oluşturan Çin sermayeli kuruluşların varlığıdır. Bu firmalar Çin'in Türkiye'ye ihracatı kolaylaştırırken, Çin'de bu türden pazarlama ve dağıtım işlevi üstlenen Türk firmalarının çok az sayıda olması Türkiye'nin ihracat imkanlarını zorlaştırmaktadır. Genel olarak, dış ticaretteki dengesiz durum iki tarafın ekonomik yapılarındaki farklılıktan da kaynaklanmaktadır. Türkiye DTÖ yükümlülüklerini yerine getirmek ve AB'ne üye olmak çabaları içerisinde, dışa açılma ve ticaretin serbestliği açısından Çin'e göre daha başarılı olmuştur. Bu da Çin'in Türkiye'ye yönelik ihracatını kolaylaştırmıştır[238].

Türkiye'nin Çin'e karşı zayıf yönleri konusunda geliştirilecek önlemlerle ilgili olarak anti-damping, kota uygulaması, Çin mallarını izleme vb. koruma araçları dışında tüketici davranışları üzerinde değişim oluşturabilecek bilinçlendirme kampanyalarına da ihtiyaç bulunmaktadır. Ancak her şeye rağmen müdahaleci araçların ötesinde, meseleye rekabet odaklı bakmalı ve serbest piyasa ekonomisi dinamiklerine önem vererek strateji belirlenmelidir. Ayrıca, yerli üreticinin rekabet koşullarına ayak uydurabilmesini sağlayacak maliyet avantajlarının oluşturulması zorunludur. Bu hususla ilgili Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu'nun (TİSK) yayınladığı raporda Çin malları ile rekabet edebilmenin yolunun, Türkiye'de üretim, istihdam, enerji, hammadde ve sermaye maliyetlerinin makul düzeylere indirilmesi olduğu belirtilmektedir. Aynı raporda; garanti, servis, bakım, onarım, yedek parça stoku gibi konularda Çin'den ithal edilecek mallar için

[237] T.C. DTM, **ÇHC Pazara Giriş Projesi**, <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/IHR/PazaraGirisDb/chc_pazara_giris.doc>,(erişim: 14.10.2009), 2008, s.1.
[238] TÜSİAD, a.g.e., s. 3.

özel olarak istenecek hususların tespit edilmesi ve Çin malları için "asgari fiyat düzeyi" belirlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır[239].

Tüm bu gelişmelerin yanında Çin'in, yerli üretici ve dış ticaret bakımından bir tehdit unsuru olduğu kadar, büyük bir pazar fırsatı şeklinde de değerlendirilmesi ve bu ülkeye ihracat olanaklarının etkin bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Çin'in kurduğu bu akımın oluşturacağı yeni ticaret fırsatları da güçlüce irdelenmelidir. Örnekle, "Ne alırsan 1 milyon" sloganıyla satış yapan çok sayıda mağaza Çin mallarının kalite zayıflığını, fiyat ve çok çeşitle ikame ediyor gibi görünse de bu durumun neticelenmesinin ardından, iç üretime yeni pazar olanakları sağlanmış olunabileceği atlanmamalıdır.

Türkiye açısından fırsat olarak değerlendirilebilecek bir diğer durum ise, özellikle yüksek teknoloji ürünleri ithalatında, ABD ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere gelişmiş ülkeler tarafından kontrol edilen Çin pazarında söz konusu ürünlerin üretiminde kullanılan ara girdiler özellikle ithalat yoluyla sağlanıyor olmasıdır. Bu ürünler arasında, demir-çelik ürünleri, kimyasal ürünler, doğal taş ve çimento ve diğer inşaat malzemeleri, otomotiv yan sanayi ürünleri ise ilk sıralarda yer almaktadır. Bu açıdan özellikle söz konusu ara girdilerde ülkemiz ihraç ürünleri için ciddi fırsatlar bulunduğu söylenebilir.

Çin mallarıyla rekabetin kısa dönemde iç piyasada nitel değil nicel bir açılım içermesi, Türkiye'deki iç piyasa odaklı üreticilerin ucuz ve kalitesiz sunumlara yönelmesini sağlamakta, bu durum da günümüz küresel dinamikleri açısından Çin'in, rekabet yetilerimizi geliştirebileceğimiz bir fırsat değil üreticilerimizi kalite önceliğinden uzaklaştıran bir unsur olarak ortaya çıkmasına fırsat oluşturmaktadır. Ancak gerçekleşecek doygunluğun ardından durumun tam aksine döneceği düşünülmektedir. İç piyasa için de vazgeçilmezlik taşımakla beraber, ihracatta rekabet üstünlüğünü yakalayabilmek adına kullanılacak en önemli yöntem, her aşamada kalite ve bilgiye verilen önemdir. Özellikle tekstil ve hazır giyim alanında Çin'in sunumlarına karşılık güçlü bir "Made in Turkey" prestiji kurulabilmelidir. Yeni yüzyıl iktisadi gerekleri doğrultusunda, rekabetin daha çok üretimle değil, kaliteye verilecek önem ve marka oluşturma stratejileriyle sağlanabileceği gerçeği Türkiye açısından önemli bir fırsat olarak değerlendirilebilir.

[239] Çetinkaya, a.g.e., s. 17-19.

3.3. TÜRKİYE-ÇHC EKONOMİK İLİŞKİLERİ İÇİN BİR YOL HARİTASI

3.3.1. Türkiye'nin ÇHC'ye Yaptığı İhracatı Arttırmak İçin Çözüm Önerileri

21. Yüzyılda Dünyanın en önemli küresel aktörlerinden biri olma yolunda hızla ilerleyen ÇHC, Türkiye'nin önemli ticaret ortakları arasında yer almaktadır. 2008 yılı sonu itibariyle bakıldığında, Türkiye'nin ÇHC'ye yönelik ihracatı yaklaşık % 38,3 oranında artarak 1.437 milyon dolara ulaşmıştır. Diğer taraftan ÇHC, ülkemizin en önemli ithalat kaynaklarından birisidir. 2008 yılı sonu itibariyle bakıldığında, ülkemizin ÇHC'den yaptığı ithalatın bir önceki yıla göre % 18,2 oranında arttığı ve 13,23 milyar dolara ulaştığı görülmektedir.

ÇHC-Türkiye ticari ilişkilerinde 1994 yılından bu yana Türkiye aleyhine bir dengesizlik söz konusudur. Türkiye'nin Çin ile giderek büyüyen bir ticaret açığı vardır. Bu sorunla mücadele etmek sadece korumacı yöntemlerle mümkün değildir. Çin'den yapılan ithalat, ekonomik rasyonalite çerçevesinde yapılmaktadır ve bundan ithalatı yapan Türk firma kazanç sağlarken Çin malları sayesinde Türk tüketicinin de alım gücü artmaktadır. Bu nedenle açığın kapatılmasında ithalat yerine ihracat üzerine odaklanmakta fayda vardır[240].

Bugün Türkiye'nin Çin'e ihraç etmekte olduğu ürünlere bakıldığında, Çin'in spesifik ihtiyaçlarını karşılayan "niş" ürünlerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Örneğin, Çin'in hızla büyüyen inşaat sektörü, bu ülkede üretilmeyen bir takım yapı malzemelerine talebi artırmış ve Türk firmaları özellikle mermer ve granit kalemlerinde önemli ihracat fırsatları yakalamışlardır. Diğer yandan Çin'de giderek bir orta sınıfın oluşması ve bu kesimin harcanabilir gelirinin artması, lüks tüketim mamullerine olan talebi artırmıştır. Türkiye'nin rekabet avantajına sahip olduğu alanlar, Çin'in ihtiyaçlarından ve değişen koşullarından kaynaklanan talepler ile karşılaştırılarak, potansiyeli yüksek ihracat kalemleri tespit edilmeli ve Türk üreticilerin bu kalemlerde Çin'e ihracat yapmaları için özel teşvik mekanizmaları geliştirilmelidir[241].

Balassa Endeks analizi sonuçlarına uyumlu olarak, ÇHC pazarı açısından potansiyel arz eden ve sektörel bazda ülkemizin ÇHC karşısındaki karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürün grupları belirlenmiştir.

[240] Atlı, a.g.e., s. 2.
[241] Atlı, a.g.e., s. 3.

Bu ürün grupları belirlenirken, ülkemizle ÇHC arasındaki ihracat ve ithalatın sektörel yapısı, ülkemiz genel ihracat ve ithalatının sektörel bazda 1999 yılından bu yana izlediği seyir, ülkemiz ekonomisi ve ihracatının sektörel yapısı, ÇHC'nin genel ithalat ve ihracat yapısı, ÇHC ekonomisine ilişkin beklentiler, sektörel yatırım planları ve ÇHC'nin DTÖ'ye tam üyelik sürecinde gümrük tarifelerinde yapacağı indirim süreci gibi unsurlar dikkate alınmıştır. Tüm bu değerlendirmeler ışığında, ÇHC'ye yönelik ihracatımızda ön plana çıkabilecek potansiyele sahip olan sektörler aşağıda sunulmaktadır[242].

- **Yenilebilir Yağlar:** Zeytinyağı ve Ayçiçek Yağı. Hammadde yoğun ürün grubundan, hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar sektöründe yer alan giren bu ürünlerde, Türkiye'nin 2009 yılı ilk dokuz ayı itibariyle karşılaştırmalı üstünlük değeri 2,97'dir ve marjinal sınırın çok üstündedir. Türkiye son 14 yıldır bu üstünlüğü korumayı başarmıştır. Ayrıca Türkiye'nin zeytinyağı ve ayçiçeği yağına yönelik üretim kapasitesi ve olanakları (yıllık ortalama 150 bin ton zeytinyağı, 300-320 bin ton ayçiçeği yağı üretim kapasitesi) ihracat artışı için elverişli konumdadır. Hızla artan tüketim ve iç talebi karşılayamayan talep yapısı, yüksek gelir grubunda oluşmaya başlayan zeytinyağına yönelik talep artışı ve DTÖ sonrası düşürülen gümrük vergileri ile ÇHC, bu ürünlere yönelik ihracatta büyük bir potansiyel oluşturmaktadır.

- **Kimyasallar:** Organik ve İnorganik Kimyasallar, Tekstil Kimyasalları, Boyalar (Boya Yardımcı Maddeleri; Oto Boyaları; Vernikler) ve Plastikler (Mühendislik Plastikleri; Plastik Oto Parçaları; Plastikten Levhalar, Yapraklar, Pelikül ve Lamlar; Plastik Ambalaj Ürünleri; Plastik Boru ve Bağlantı Parçaları.) Türkiye 2009 yılı ilk dokuz ayında inorganik kimyasallarda 2,45, organik kimyasallarda -1,17, tekstil ürünlerinde -0,81, debagat ve boyacılıkta kullanılan ürünlerde 0,61, ilk şekildeki plastiklerde -0,20 ve ilk şekilde olmayan plastiklerde -0,73 değerlerinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir (bkz. Tablo 26). Kimyasal ürünlerin bir kısmında karşılaştırmalı olarak üstün olan Türkiye'nin, diğerlerinde ise marjinal endeks değerlerine yaklaştığı görülmektedir. Hızla Büyüyen ekonomisi, şehirleşme ve yükselen gelir düzeyleri ile artan sanayi üretimi doğrultusunda yükselen kimyasal ürün talebi ve iç talebi karşılayamayan üretimi, büyük oranda düşürülen gümrük vergileri ile ÇHC, bu ürün grubunda önemli bir hedef Pazar konumundadır. Türkiye ise, halihazırda bu sektörde pazara girmdeki başarısı, bazı ürün grupları için (sabun, deterjan vb.) sahip olunan yüksek üretim kalitesi ve fiyat avantajı ile plastic

[242] T.C. DTM, a.g.e., s. 3.

ürünlerdeki yüksek üretim kapasitesi ile ÇHC'ne olan kimyasal ürün ihracatını artırabilecek konumda görünmektedir.

- **İnşaat Malzemeleri:** Mermer, Seramik Kaplama ve Sağlık Gereçleri, Plastik yapı Malzemeleri, İnşaat Boyaları, Metal Yapı Malzemeleri (Demir-çelik ve Alüminyum Yapı Malzemeleri), Enerji Tasarrufu Sağlayan Yapı Malzemeleri. Türkiye'nin son zamanlarda demir-çelik ihracatı, her ne kadar ÇHC'nin üretici konumuna geçmesiyle düşüşe geçse de, karşılaştırmalı üstünlük avantajı devam etmektedir. 2009 yılı ilk dokuz ayında demir-çelik ürünleri endeks değeri, 1,19 olarak gerçekleşmiştir. Demir-çelik ihtiva etmeyen madenlerde ise 1,26'lık bir oranda karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. İnşaat sektöründe kullanılan diğer ürünleri içeren başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar (bkz. Ek-2) ürün grubunda ise Türkiye'nin endeks değeri marjinal sınırlara hızla yaklaşmaktadır (2009 ilk dokuz ayında -0,99'dur). ÇHC'nin ise, yaşam koşullarındaki iyileşme, gelir düzeyindeki artış ve şehirleşme hızına paralel olarak inşaat malzemeleri talebi hızla artmaktadır. Çin'in talebini artıran diğer unsurlar ise, inşaat ve dekorasyon talebini artıran hükümet politikaları, iç talebi karşılamaktan uzak üretim yapısı ve DTÖ üyeliği sonrası gümrük tarifelerinde gerçekleştirilen büyük orandaki düşüşlerdir. Türkiye mermerde Dünya rezervlerinin %40'ına sahip, seramik fayans üretiminde Dünyanın en büyük 5., seramik banyo malzemeleri üretiminde ise Dünyanın en büyük 4., cam ürün grubunda Dünyanın en büyük 10., Avrupa'nın en büyük 7. boya üretici ülkesi olarak, ÇHC gelebilecek yoğun talebi karşılayabilecek potansiyele sahip bir ülkedir.

3.3.2. Türkiye'nin ÇHC ile Ekonomik İlişkilerinde Alması Gereken Önlemler

ÇHC'ne ile ticaretinde 1994 yılından bu yana sürekli açık veren Türkiye'nin ithalatı, özellikle Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliği ve 2005 yılında tekstil kotalarının kaldırılmasıyla hızla artmaya devam etmektedir. DTÖ'ye verdiği taahhütlerin birçoğunu yerine getiren Çin, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülke ekonomilerinde önemli sektörlerden olan tekstil ve konfeksiyon gibi sektörler için önemli bir tehdit unsuru olmuştur. Türkiye açısından iç piyasa için önemli bir tehdit unsuru haline gelen Çin'in ayrıca, iş gücü maliyetleri konusunda Türkiye'ye karşı çok avantajlı konumda olması önümüzdeki yıllarda dış piyasalarda Türkiye için ciddi bir rakip olabilme ihtimalini de artırmaktadır. Türkiye'nin bu gibi sorunlardan en az hasarla kurtulabilmesi ve Çin'in

Türkiye için ekonomik açıdan bir "tehdit" olarak algılanışının yanında bir "fırsat" olarak değerlendirilmesi gereğinden hareketle alınması gereken önlemler şu şekilde sıralanabilir:

1) İlk olarak, ithalat kontrol altına alınabilir ve ihracatı arttırmaya yönelik olarak, özellikle rekabet üstünlüğü elde edilebilecek sektörlerde teşvik uygulamaları gerçekleştirilebilir. Bu bağlamda, yerli üreticiyi rekabetin yıkıcı etkisinden korumak amacıyla, enerji işçilik gibi maliyeti artıran konularda kalıcı uygulamalar geliştirilebilir.

2) Küresel ticarette Çin'in "oyunun kurallarını değiştirdiği" gerçeği karşısında, Türkiye'nin yapması gereken bu değişiklikten şikayetçi olmak ve Çin'i suçlamak yerine, değişen şartlara ayak uydurarak küresel çerçevede kendisini doğru konumlamak için gerekli dönüşümü gerçekleştirmektir. Çin, bu açıdan bakıldığında bir tehdit değil, bu dönüşümün gerçekleştirilmesi için bir itici güç, bir motivasyon unsuru olabilir. Bu alanda en iyi örnek yine tekstil sektöründen verilebilir. Gerek iç pazarda gerekse ihracat pazarlarında üstünlüklerini Çinlilere kaptıran Türk tekstil ve hazırgiyimcileri kısa vadede bu durumdan zarar görmüşlerse de, sektör sadece korumacı önlemlerle yetinip kısa vadede günü kurtarmaya çalışmamış, fason üretim ağırlıklı bir yapıdan, katma değerli, kendi markasına ve tasarımına ağırlık veren bir yapıya yönelmiştir. Burada da devlet, sivil toplum kuruluşları ve şirketlerin eşgüdümlü çalışması başarının temeli olmuştur. Önemli olan tekstil gibi Çin'i tehdit olarak algılayan diğer sektörlerde de benzer çalışmaların yapılarak dönüşümün sağlanması ve "bir üst kulvara" geçilmesidir[243].

3) Doğrudan yatırım, çift yönlü bir yol olmalıdır. 1970'li yılların sonlarından itibaren Çin'in ekonomik açıdan Dünyaya açılmasının en önemli sonuçlarından birisi de başta Batı ülkeleri ve Japonya olmak üzere yabancı ülkelerden firmaların bu ülkede yatırım yapmaya, fabrikalar kurmaya başlamaları olmuştur. Türkiye'nin ise bu önemli pazara yatırımları oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır. Ülkedeki kayıtlı 26 Türk firmasını Çin'deki toplam yatırımı sadece 25 milyon dolar seviyesindedir.

Çin'deki Türk yatırımlarının artırılması konusunda iki önemli konu husus söz konusudur. Birincisi, Çin'e büyük, kurumsallaşmış, sosyal sorumluluk bilinci yüksek Türk firmalarının girmesi teşvik edilebilir. İkinci olarak ise, burada yatırım yapacak olan Türk firmalarının, Çin'i artık sadece ucuz iş gücü ve girdi temelinde değerlendirmekten

[243] Atlı, a.g.e., s. 3.

vazgeçmesi ve Çin'in hızla artan teknolojik ve bilimsel kapasitesini de göz önünde bulundurarak planlarını buna göre yapması önem gerekmektedir.

Büyük Çin firmalarının ve özellikle de dev kamu iktisadi teşebbüslerinin Türkiye'de yatırımlar yapmaları, sadece ilgili firmalara değil bütün olarak Türk ekonomisine de artan sınai kapasite, istihdam, vergi geliri ve ihracat geliri şeklinde fayda sağlayacaktır. Çin firmaları için ise Türkiye'de yatırım, burayı iç pazara olduğu kadar Avrupa Birliği'ne, Ortadoğu'ya ve Avrasya bölgesine ihracat yapabilecekleri bir üretim merkezi olarak değerlendirme avantajına sahip oldukları için cazip gelecektir. Yapılması gereken, iki tarafı uygun ve teşvik edici koşullarda bir araya getirmektir ki, burada yine devletin, sivil toplum kuruluşlarının ve şirketlerin eşgüdümü gerekmektedir.

4) Bambu ağları etkin bir şekilde değerlendirilebilir. Çin ile ticari ve ekonomik ilişkiler, bu ülkeyi Asya-Pasifik bölgesinin geri kalanından izole etmeden, daha geniş bir Asya-Pasifik çerçevesinde ele alınması Türkiye açısından önemli bir fırsat olabilir. Çin'i tek başına değil de Asya-Pasifik'in bir parçası olarak ele almak, ekonomik ve ticari açıdan bakıldığında Çin pazarının diğer bölge ülkelerine açılan bir kapı olarak kullanılması çerçevesinde anlamlı görülmektedir. Ancak, bu noktada Türkiye ve Türk iş çevreleri açısından daha da önem taşıyan bir husus, Çin merkezli bir Asya-Pasifik yaklaşımı ile bölge ülkelerinde yerleşik denizaşırı Çinlilerin oluşturdukları kuvvetli ilişki ağlarından faydalanılması olabilir[244].

"Bambu Ağı" olarak da adlandırılan bu ağlar sayesinde, özellikle Doğu Asya'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin merkezde olduğu ve diğer ülkelerdeki Çin kökenli işletmelerin birbirleriyle ve merkezle bir sinerji içerisinde olmaları söz konusudur. Çin'de ve genel olarak Doğu Asya'da başarılı bir şekilde iş yapmanın temel şartının "guanxi" adı verilen doğru kişi ve yerler ile doğru zamanda kurulan bağlantılar olduğu düşünülürse, Türk firmaları için de sadece Çin yerine tüm Asya-Pasifik bölgesini değerlendirmek ve bunu yaparken de Bambu Ağları'ndan mümkün olduğunca faydalanmanın doğru bir yaklaşım olacağı söylenebilir.

5) Çin tek ve büyük bir pazar olarak algılanmamalıdır. Çin'in farklı bölgelerinde farklı kalkınmışlık seviyeleri söz konusu olduğu gibi, ülkenin değişik bölgeleri arasında ekonomik açıdan büyük uçurumlar da söz konusu olabilmektedir. Kabaca bir

[244] Atlı, a.g.e. s. 4.

değerlendirme yapılacak olursa Çin'in doğu kıyılarının ve en fazla kalkınmış ve sanayileşmiş bölgeleri olduğu, batıya doğru gidildikçe ise kalkınma seviyesinin ve kişi başına düşen milli gelirin azaldığı görülmektedir. Bu tablo karşısında Türkiye ve Türk iş çevreleri tarafından Çin ile ekonomik ilişkileri sadece "kalkınmış" doğu bölgeleri ile kısıtlamaktansa, Çin'i birden çok, farklı yapılarda ve farklı seviyelerde pazarın tek bir ulusal sınır içerisinde yan yana gelmiş hali olarak görmek ve bu çerçevede "kalkınma potansiyeli" olan bölgelere de ağırlık verilebilir.

Bu konuda öncelik, batı bölgelerine ve özellikle de Sincan-Uygur özerk bölgesine verilebilir. Bunun iki sebebi vardır: Birincisi, Çin Halk Cumhuriyeti hükümeti, Batı bölgelerinin kalkındırılması için özel programlar uygulamakta ve teşvikler sunmaktadır. Bu çerçevede, Türk firmalarının Çin'in doğusundaki imkanlara nazaran daha cazip fırsatlara batı eyaletlerinde ulaşmaları söz konusu olabilir. İkinci olarak ise, Sincan-Uygur Özerk Bölgesi, Türkiye ile tarihsel ve kültürel bağlara sahip olan bir bölgesidir ve bu bağlar, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi açısından da bir avantaj olarak değerlendirilebilir. Zaman zaman Doğu Türkistan bağımsızlık hareketi, iki ülke arasında gerginliğe yol açmışsa da, bu gerginlikler hiçbir zaman krize dönüşmemiştir ve temel olarak Türkiye, Çin Halk Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğüne saygı göstermektedir. Ayrıca, Türk firmalarının Orta Asya ülkelerindeki deneyimleri, bu coğrafyanın doğal bir parçası olan Sincan-Uygur Özerk Bölgesi'nde gerçekleştirilecek projeler için son derece kuvvetli bir referans olabilir[245].

6) Türkiye Çin ile olan ilişkilerinde çok boyutlu bir strateji geliştirmesi önerilebilir. Çin ile ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirmek, sadece bu alanda uygulanacak stratejilerle sağlanamayacağı açıktır. Çin ile iş yapmak kesinlikle sadece ekonomik bir aktivite değildir, ciddi kültürel ve felsefi boyutu vardır. Bu nedenle, Türk firmalarının Çin'de başarılı olabilmeleri için ticaretin kurallarını ve sektörlerini iyi bilmelerinin yanı sıra Çin'i, Çin Tarihini, Çin İnsanını, Çin mantalitesini iyi tanımaları gerekmektedir ve bu sadece Çin için değil tüm Doğu Asya ülkeleri için geçerlidir.

Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu, Çin'i merkez alarak oluşturulacak Asya-Pasifik Stratejisi çok boyutlu olmalıdır ve kamunun yanı sıra, sivil toplum kuruluşlarının, üniversitelerin ve özel sektörün temsil edildiği, kurumsallaşmış bir yapı tarafından

[245] Atlı, a.g.e. s. 5-6.

oluşturulmalıdır. Oluşturulacak stratejinin başarıya ulaşabilmesi için en önemli koşul ise, Türk insanı ile Çin insanının artık birbirini ve ülkelerini daha iyi tanımaya başlamasının sağlanmasıdır. Bugün Türk kamuoyundaki Çin imajı, ucuz mallar, Çin yemekleri ve genel olarak mistisizm ile sınırlıdır. Çin'deki Türk imajı ise yok denilebilecek bir seviyededir.

Türklerin ve Çinlilerin birbirilerini daha iyi tanıyabilmeleri için ise, karşılıklı olarak her iki ülkede de gerçekleştirilecek olan, iyi ve hedefe yönelik tasarlanmış programlarla karşılıklı olarak imaj geliştirilebilir. Türk ve Çin üniversiteleri arasında öğrenci/akademisyen değişiminin teşvik edilmesi ve ortak akademik projeler geliştirilmesi ile sağlanacak akademik işbirliği, her iki toplumun birbirinin daha iyi tanıması açısından faydalı olabilir. Benzer şekilde, Türkiye ile Çin arasında turizmin artması da iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere doğrudan ve dolaylı olarak iki şekilde olumlu etki yaratacaktır. Doğrudan etki, turizm gelirlerinin artması yoluyla olacaktır, dolaylı etki ise turizmin artması sayesinde toplumların birbirini daha iyi tanımaları şeklindedir. Son olarak Çince dil eğitiminin Türkiye'de yaygınlaşması, bu ülkeyle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sayede, Türk firmalarının kendi alanlarında uzmanlıklarının yanısıra Çince bilen personel istihdam etmelerinin sağlanması ve Çince'nin yaygınlaşması sayesinde Çin'in daha yakından tanınabilmesi sağlanarak, karşılıklı yanlış anlaşılmaların önüne geçilebilecektir[246].

7) Çinli'nin gözünde Türkiye, AB pazarına giriş kapılarından biridir. Aynı zamanda Ortadoğu ve Kafkas petrolleri ile ilgili tedarik güvenliği senaryolarında önemli bir ülke konumundadır. Çin'den başlayıp Orta Asya'yı boydan boya geçen ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya uzanması öngörülen "İpek Demir Yolu" projesi ulaşım maliyetlerini azaltmak bakımından önemlidir. Ayrıca, Çin mallarının dağıtım üssü olabilmek için Doğu Akdeniz, Karadeniz, Doğu Anadolu ve Trakya'da elverişli koşullarda antrepo imkanları yaratılabilir. Enerji sektöründe termik santral, küçük hidroelektrik teknolojisi, boru hattı yapımı gibi alanlarda ortaklıklar geliştirilebilir. Çin'in uydu fırlatma teknolojisinden ve savunma sanayisi alanındaki işbirliği arzusundan da yararlanılabilir[247].

8) Türkiye'nin Çin'e olan ihracatını artırabilmesi için katma değeri ve rekabet üstünlük oranı yüksek olan sektörlere önem vermesi gerekmektedir. Son dönemlerde, Çin'in ihracatı da tamamen maliyet avantajına dayalı olmaktan çıkmakta, ihraç ürünlerinin

[246] Atlı, a.g.e. s. 7.
[247] Mehmet Öğütçü, **Türk-Çin Rekabeti Ortaklığa Dönüştürülebilir**, <http://www.kobifinans.com.tr/tr/dispazar/0406/451>, (erişim, 21.09.2009), 2008, s. 1.

kalitesi ve katma değeri yükselmektedir. Bu, Dünya pazarlarında Çin'le rekabet edebilmek için Türkiye'nin üretim kalitesini ve çesitliligini arttırması ve katma değeri yüksek ürünlere ağırlık vermesi zorunluluğunu artıran bir etmendir[248].

9) Üründe çesitliliğe gidilmesi, markalaşmak ve en önemlisi ürün tanıtımı yapılması, hem rekabeti hem de Çin'e olan ihracatı artırıcı etki yaratabilir. Yüksek bir nüfusa sahip olan Çin tüketicilerinin zevk ve tercihleri saptanarak, ürün farlılaştırılmasına gitmek suretiyle, Türkiye'nin bu ülke ile dış ticaret hacmine katkı sağlanabilir. Ürün çeşitliliği ve markalaşmak sadece Çin değil, uluslararası piyasalar için de geçerli etkenlerdir[249].

10) Türkiye'nin ÇHC ile ekonomik ilişkilerini dengeli bir konuma getirebilmesi için AR-GE çalışmalarına önem verilmesi, ihracata yönelik bürokratik engeller azaltılmalı, ihracat yapan girişimciye çesitli teşvikler sağlanması, fikri mülkiyet haklarını korumaya düzenlemeler yapılması ve verimliliği arttırmaya yönelik teknoloji transferleri yapılması gibi konularda uzun vadeli stratejiler geliştirilebilir.

[248] Mehmet Ozan Saray ve Levent Gökdemir, **Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları (1978–2005),** Journal of Yasar University,Sayı 2(7), 2007, s.682.
[249] Mevlüdiye Şimsek, **Değişen Dünya Koşullarında Çin Halk Cumhuriyeti ve Dış Ticaret Bakımından Türkiye-Çin Arasında Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Sayı 26, (Ocak- Haziran 2006), s.8.

SONUÇ

Dünyanın en kalabalık ve en büyük ülkelerinden biri olan Çin Halk Cumhuriyeti, 1990'lı yılların başından beri büyüyen ekonomisiyle ve son yıllarda, yapmış olduğu büyük atılımlarla Dünyanın en önemli ekonomik güçlerinden biri haline gelmeye başlamıştır. Kuruluşundan itibaren 1976 yılına kadar dış Dünya ile ilişkileri çok düşük düzeyde olan Çin, son 25 yılda Çin Komünist Partisi tarafından kademeli olarak uygulanan reform süreci ile birlikte uluslararası sistem ile bütünleşme yolunda hızla ilerlemektedir. Dünya nüfusunun yüzde 20'sini barındıran Çin Halk Cumhuriyeti'nin küresel ekonomi ile bütünleşmesi hem Çin hem de Dünya ülkeleri için dengeleri değiştirmesi ve özellikle küresel ticaret kompozisyonunda büyük bir dönüşümü beraberinde getirmesi beklenmektedir. Çin'in uluslararası sisteme bütünleşme süreci, 2001 yılında ülkenin Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyeliği, ASEAN Şanghay İşbirliği Örgütü gibi bölgesel örgütler içinde üstlendiği roller ile ivme kazanmış ve küresel sistemde dengelerin değişmesine yol açmıştır.

ÇHC'nin yakaladığı yüksek ve istikrarlı büyüme oranları ile giderek küresel ekonominin güçlü bir aktörü haline geldiği son dönemlerde, Türkiye'nin bu ülkeyle ekonomik ve ticari ilişkilerinin henüz arzu edilen seviyeye ulaşmadığı söylenebilir. 2001 yılında DTÖ üyeliği ile birlikte kapılarını dış Dünyaya büyük oranda açan Çin'in Dünya ticaretindeki rolü de hızla artmaktadır. Sahip olduğu yüksek ticari potansiyeli ile Çin, dış ticaret yaptığı ülkeler açısından büyük bir tehdit ve fırsat haline gelmiştir. ÇHC, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülke ekonomileri için en önemli sektörlerden olan tekstil, hazır giyim vb. sektörlerde iç pazar için büyük bir tehdit unsuru olurken, diğer yandan hızla kalkınan kalabalık nüfusu ile önemli bir hedef pazar olarak da değerlendirilebilir. 1994 yılından bu yana Türkiye'nin Çin karşısında hızla artan bir ticaret açığı olduğu gibi, iki ülke arasındaki yatırım ilişkileri de henüz istenilen seviyelerde değildir.

Türkiye ve Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ticari ilişkiler resmi olarak 16 Temmuz 1974 tarihinde imzalanan "Ticaret Anlaşması""ile başlamıştır. İki ülke arasında ticari ilişkilerin, 1970'li yılların sonlarına kadar her iki ülkenin de dışa kapalı ekonomik bir yapıya sahip olduğu ve ikili ticari ilişkilerinin gelişmediği gözlenmektedir. ÇHC'nin 1978, Türkiye'nin de 1980 yılında uygulamaya koyduğu reformlar ve ekonomiyi dışa açma çabaları sayesinde karşılıklı ekonomik ilişkilerin temelleri atılsa da, reformların ilk

yıllarında ekonomilerinin nispeten dışa kapalı olmaya devam etmesi neticesinde, ikili ticaret arzulanan düzeyde gerçekleşmemiştir.

Türkiye, 1995 yılında DTÖ üyeliği ve 1996 yılında Avrupa Gümrük Birliği'ne girişi ile Çin'e göre daha hızlı bir biçimde dışa açılırken, ÇHC'nin dışa açılma süreci Türkiye'ye göre daha geç olmuştur. Bu sayede ÇHC açısından Türkiye pazarına giriş kolaylaşmış ve 1990'lı yıllardan itibaren ikili ticari dengeler Türkiye aleyhine bozulmaya başlamıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde ise 1993-1994 yılları haricinde Türkiye aleyhine bozulan ticari dengelerde artış gözlenmektedir. 2001 yılında Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üye olması dış ticaret hacmini genişletmiştir. 1 Ocak 2005'ten itibaren DTÖ kararları çerçevesinde tekstile uygulanan kotaların kaldırılması ile Çin, Türkiye gündeminin önemli konularından biri olmuştur. Türkiye'nin Çin ile olan ticari ilişkilerinde son yıllarda artış olmakla beraber, ticaret Türkiye aleyhine gelişmiştir. İkili ticari ilişkilerdeki memnuniyet verici gelişmeye rağmen, Çin ile ticaretimizde ülkemizin karşılaştığı açık, yıllar itibariyle artış göstermektedir. Bu rakam, 2008 yılında 14 milyar ABD Dolarını aşmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı ise %9,1 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde, Çin'den kaynaklanan dış ticaret açığı, ülkemizin toplam dış ticaret açığının %20'sine karşılık gelmiştir. Genel olarak Türkiye'nin Çin ile diğer ülkelere karşı rekabetinde, Çin kaynaklı olumsuz etkiler; Çin'in üretim sürecinde kurallara uymaması, düşük kur rejimi, enerji birim fiyatlarının düşüklüğü, işgücü maliyetlerinin düşük olması, imalat sektöründeki uzmanlaşmadan kaynaklanan rekabet gücü ve Dünya fiyatlarında belirleyici konumda olması nedeniyle diğer ülkeleri rekabet (ihracat fiyatlarının düşmesi) ve maliyet (petrol fiyatlarını artırması) yönünden dezavantajlı duruma düşürmesidir.

Bu doğrultuda, Türkiye'nin DTÖ üye olduğu ve Gümrük Birliği'ne katıldığı yıllardan başlayarak, ÇHC'nin DTÖ'ne üyeliği öncesinde ve sonrasında, Dünya piyasalarında Çin'in gelişmekte olan ülkeler açısından yarattığı tehdidin etkilerini, Türk sanayisi için incelemek ve değerlendirmek amacıyla, Hufbauer ve Chilas (1974) tarafından kullanılan beş farklı ürün kategorisinde (hammadde yoğun, emek yoğun, sermaye yoğun, kolay taklit edilebilen ve zor taklit edilebilen araştırma bazlı mallar) Türkiye'nin Çin piyasasındaki rekabet gücü ve pazar payı gelişimi incelenerek, yaşanan gelişmeler sektörler düzeyinde analiz edilmiştir. Uygulama aşamasında kullanılan Balassa Endeksi Yöntemi (Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Yöntemi-RCA) ile Çin'in Türkiye'nin rekabet gücü üzerindeki etkisi ve Türk Sanayisi'nin Çin pazarında 1995-2008 (2009 yılı ilk

dokuz ay verileri) yılları arasında SITC-2 (Standart International Trade Clasification - 2 Digit) kapsamında tanımlanan endüstri ya da ürün grupları bazında karşılaştırmalı üstünlükler açısından avantajlı, dezavantajlı ve avantajın marjinal sınırda olduğu ilgili endüstriler belirlenmiştir.

Uygulama sonucunda elde edilen Türkiye-ÇHC Balassa endeks değerlerine göre Türkiye, emek yoğun mallar, taklidi kolay araştırma yoğun mallar ve taklidi zor araştırma yoğun mallar ürün gruplarına karşılaştırmalı üstünlüğe sahip değildir. Bu duruma önemli bir gerekçe olarak Türkiye'nin 1995 yılında DTÖ üyeliği ve 1996 yılında Avrupa Gümrük Birliği'ne girişi ile Çin'e göre daha hızlı bir biçimde kapılarını dış rekabete açması gösterilebilir. Yani Türk üreticileri bu üç ürün grubu için, Gümrük Birliği ile üçüncü ülkelere karşı uygulanan ortak Birlik politikaları neticesinde yoğun bir dış rekabete maruz kalmışlardır. Araştırma dönemi içerisinde yaşanan bir diğer önemli gelişme ise ÇHC'nin DTÖ üyeliği sayesinde diğer ülkelere uyguladığı ve kendisine uygulanan kotaların kaldırılması ile sağladığı rekabet avantajıdır. Çinli üreticilerin Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere karşı en büyük avantajı, sahip olduğu bol ve ucuz işgücü ile günden güne dışa açılan ekonomisi sayesinde yakaladığı yüksek büyüme rakamları ve doğrudan yabancı yatırımlar olarak nitelendirilebilir. Bu bağlamda Çin'in, uyguladığı açık kapı politikasını, ülke ekonomisi için katma değeri yüksek bu üç önemli ürün grubunda Türkiye aleyhine bir rekabetçi üstünlük ile sonuçlandırdığı söylenebilir. Türkiye ise 1995-2008 yılları arasındaki iki önemli gelişmeyi, yalnızca hammadde yoğun mallarda kendi lehine kullanabilmiştir ve yıllar boyunca bu sektördeki karşılaştırmalı üstünlüğünü koruyabilmiştir. Sermaye yoğun malların bulunduğu sektörlerde ise Türkiye'nin, Gümrük Birliği sonrasında gerçekleştirebildiği sermaye ve kaliteli üretim artışı ile karşılaştırmalı üstünlüğünü 2000'li yıllara kadar arttırdığı söylenebilir. Ancak DTÖ sonrası Çin'de sağlanan yüksek büyüme rakamları ve yatırıma dönüştürülen sermaye artışları ile ÇHC'nin, yine bu sektörde karşılaştırmalı olarak üstün duruma geçmeyi başardığı görülmektedir.

Balassa Endeks analizi sonuçlarına uyumlu olarak, ÇHC pazarı açısından potansiyel arz eden ve sektörel bazda ülkemizin ÇHC karşısındaki karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürün grupları Yenilebilir Yağlar (Zeytinyağı ve Ayçiçek Yağı), Kimyasallar (Organik ve İnorganik Kimyasallar, Tekstil Kimyasalları, Boyalar (Boya Yardımcı Maddeleri; Oto Boyaları; Vernikler) ve Plastikler (Mühendislik Plastikleri;

Plastik Oto Parçaları; Plastikten Levhalar, Yapraklar, Pelikül ve Lamlar; Plastik Ambalaj Ürünleri; Plastik Boru ve Bağlantı Parçaları)), İnşaat Malzemeleri (Mermer, Seramik Kaplama ve Sağlık Gereçleri, Plastik yapı Malzemeleri, İnşaat Boyaları, Metal Yapı Malzemeleri (Demir-çelik ve Alüminyum Yapı Malzemeleri), Enerji Tasarrufu Sağlayan Yapı Malzemeleri) olarak sıralanabilir.

Özet olarak, Çin ile Türkiye arasındaki dış ticaret açığının giderilmesi ve karşılıklı ilişkilerin dengeli biçimde yürütülebilmesi için Türkiye ilk olarak, ithalat kontrol altına alıp, ihracatı arttırmaya yönelik olarak, özellikle rekabet üstünlüğü elde edilebilecek sektörlerde teşvik uygulamaları gerçekleştirebilir. Mevcut potansiyeli ile Çin Türkiye için, bir tehdit değil, gerekli dönüşümün gerçekleştirilmesi için bir itici güç, bir motivasyon unsuru olabilir. Türkiye'nin uzun dönemde bu büyük pazar ile karşılıklı fayda anlayışı içerisinde istikrarlı bir ilişki kurması önemli bir gereklilik haline gelmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin alması gereken önlemler; doğrudan yatırımların çift yönlü gelişimini sağlamak, Çin'in bölgesel farklılıklarını göz önünde bulundurarak çok boyutlu stratejiler geliştirmek, ihracatta katma değeri ve rekabet üstünlük oranı yüksek olan sektörlere önem vermek, ürün çeşitliliği arttırmak, özellikle yoğun rekabetin yaşandığı tekstil gibi kritik sektörlerde markalaşma ve tanıtım faaliyetlerine yoğunlaşmak, AR-GE çalışmalarına önem vermek ve ÇHC ile ilgili bilgi eksikliğini gidermek amacıyla hedef pazara yönelik eğitim çalışmalarına ağırlık vermek şeklinde sıralanabilir. Ayrıca, Asya-Pasifik bölgesinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin merkezde olduğu ve diğer ülkelerdeki Çin kökenli işletmelerin birbirleriyle ve merkezle bir sinerji içerisinde olduğu "Bambu Ağları" etkin şekilde kullanılarak, sadece Çin'e yönelik stratejilerin yanında tüm bölgeyi kapsayan bir pazar arayışı içerisinde olmak Türkiye açısından önemli bir fırsat olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, küresel sistem ile bütünleşme ve sistem içinde söz sahibi olma hedefi ile ilerleyen Türkiye'nin, en önemli küresel güçlerden biri haline gelen ÇHC'yi gözardı etmek gibi bir lüksü artık kalmamıştır. Türkiye açısından, iki ülke arasındaki ilişkilerin dikkatle analiz edilmesi, oluşabilecek fırsat ve tehditler göz önünde bulundurularak uzun vadeli stratejiler belirlenmesi önemli bir gereklilik haline gelmiştir. Türkiye'nin, bulunduğu coğrafi konum itibariyle hem Avrupa, hem de Asya için ticari ve mali faaliyetlerin ana merkezi olma potansiyeline sahip bir ülke olarak, doğu-batı arasında uygulayacağı doğru ve dengeli stratejiler neticesinde uluslararası sistemde güçlü bir konuma yükselmesi mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ADIBELLİ Barış (2007), **Osmanlı'dan Günümüze Türk - Çin İlişkileri**, IQ kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.

ARIBOĞAN Deniz Ülke (2001), **"Asya Pasifikte Örgütlenme Çabalarına Bir Örnek, APEC", Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya**, Bağlam Yayınları, İstanbul.

ARIBOĞAN Deniz Ülke (2001), **Uzakdoğu'da Değişen dengeler ve Türkiye, Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya**, Bağlam Yayınları, İstanbul.

BORATAV Korkut (1989), **Türkiye İktisat Tarihi, 1980-85**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

EBERHALD Wolfram (1997), **Çin Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

EKİNCİ Alper(2005), **Çin Yabancı Sermaye Türkiye**, Turan Kitabevi, Ankara, 2005.

HUANG Ray (2007), **Çin Tarihi, Bir Makro Tarih Yaklaşımı**, Çev: Atilla Sönmez, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

KARACA Ragıp Kutay (2004), **Dünyadaki Yeni Güç Çin: Tek Kutuptan Çift Kutuba**, IQ Kültür Yayıncılık, İstanbul.

KARAKAYALI Hüseyin (2009), **Türkiye'nin Ekonomik Yapısı ve Değişimi**, Genişletilmiş 3.Baskı, Emek Matbaacılık, Manisa.

KARLUK Rıdvan (1996), **Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişim ve Sosyal Değişim,** Dördüncü Basım, İstanbul Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.

KARLUK Rıdvan (2002), **Uluslararası Ekonomi**, Beta Basım, İstanbul.

KAZGAN Gülten (1999), **Tanzimat'tan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, Altın Kitaplar Yayınevi, 1.Basım, İstanbul.

KAZGAN Gülten (1994), **Yeni ekonomik Düzende Türkiye'nin Yeri**, Altın kitaplar Yayınevi İstanbul.

KEMENADE Willem Van (1999), Çin Hong Kong Tayvan A.Ş. Yeni Bir İmparatorluk, İngilizceden Çev: Armağan Anar, Sabah Yayınları, İstanbul.

OYAN Oğuz (1998), **Türkiye Ekonomisi Nereden Nereye**, İmaj yayınevi, 2.Baskı, Ankara.

P.T. Ellsworth (1958), **The International Economy**, The Macmillan Company, New York.

SANDIKLI Atilla ve GÜLLÜ İsmail (2005), **"Geleceğin Süper Gücü Çin"**, Tasam Yayınları, İstanbul.

SERİN Necdet (2001), **Türkiye Ekonomisi (Sektörel Analiz),** Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu, İmaj Yayınevi, Ankara.

SEYİDOĞLU, Halil (1999), **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, Geliştirilmiş 13. Baskı, Kurtiş Matbaası, İstanbul.

SEYİDOĞLU Halil (2001), **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**, Güzem Yayınları, İstanbul.

SÖNMEZ Atilla (2001), **Doğu Asya Mucizesi ve Bunalımı**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

SÜAR Tülay (1998), **Türkiye Ekonomisi**, **Tarihsel Süreç İçinde Genel Bir Bakış**, Sancak Matbaası, İzmir.

ŞAHİN Hüseyin (1998), **Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.

T.C Merkez Bankası (2002), **Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü, Ankara.

TEZCAN Ramazan (1993), **"Gelişen Asya Pasifik Bölgesi ve Çin"**, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Matbaası, Ankara.

TEZKAN Yılmaz (2001), **Uzak ve Eski Komşumuz Çin**, Ülke Kitapları Yayınları, İstanbul.

UTKULU Utku (2005), **Türkiye'nin Dış Ticareti ve Değişen Mukayeseli Üstünlükler**, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası, No: 09.1600.0000.000 / DK.05.055.389, Birinci Baskı, İzmir.

YELDAN Erinç (2003), **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi Bölüşüm, Birikim ve Büyüme,** İletişim Yayınlar, İstanbul.

YILMAZ Rasim ve KOYUNCU Cüneyt (2005), **Çin: Dragon Ekonomisinin Önlenemeyen Yükselişi**, Ekin Kitabevi, Bursa.

DERGİLER

ALTAY Hüseyin (2008), **Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi Kapsamında Türk Endüstrilerinin Avrupa Birliği (15) Pazarındaki Rekabet Gücü Düzeylerinin İncelenmesi: 1995-2007,** Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 21.

ATLI Altay (2007), **Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti Ekonomik İlişkileri İçin Bir Yol Haritası**, Asya Pasifikte Gündem (ASPAS), Bahçeşehir Üniversitesi, Asya Pasifik Araştırmaları ve Uygulama Merkezi, Sayı 7.

AYNAGÖZ ÇAKMAK Özge (2008), **Çin'in Dünya Ekonomisi ile Bütünleşme Süreci ve Türk sanayisi Açısından bir Değerlendirme,** Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, C.13, S. 1.

BALASSA Bela (1965), **Trade Liberalisation and Revealed Comparative Advantage**, The The Manchester School of Economics and Social Science, No.33.

BİLİCİ Abdülhamit (2000), **Ayak Sesleri**, Aksiyon Dergisi, Sayı 280.

CELİL A.Reşit (2001), **Çin'de Ekonomik Kalkınma Girişimleri ve Ekonomik Reformlar**, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, Cilt III, Sayı 1.

ÇETİNKAYA Cem (2005), **Çin malları istilası**, PiVOLKA Dergisi, 4(16).

ÇOBAN Orhan ve ÇOBAN Serap (2004), **Globalleşme İndeksiyle Türkiye'nin Rekabet Gücünün Ölçülmesi: AB Ülkeleriyle Bir Karşılaştırma, 1970-2001**, Türkiye-Kırgızistan Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 10.

DOĞAN İPEKGİL (2000), **Kalite Uygulamalarının İşletmelerin Rekabet Gücü Üzerine Etkisi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:2, Sayı:1.

EKREM Erkin (2001), **Çin'in Asya Pasifik Stratejisi ve BAOA Asya Forumu**, Stratejik Analiz Dergisi, Cilt 2, Sayı 13.

EKREM Nuraniye Hidayet (Temmuz 2006), **Türkiye-Çin İlişkilerinin Gelişmesi,** Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Stratejik Analiz.

EKREM Nuraniye Hidayet (Ocak 2005), **Türkiye, Çin İlişkilerinde Doğu Türkistan**, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi, TÜRKSAM.

EKREM Nuraniye Hidayet (Şubat 2006), **Çin Halk Cumhuriyeti: Kıbrıs Sorununun Çözümünde Çin Faktörü,** Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi, TÜRKSAM.

EKREM Nuraniye Hidayet (2000), **Türkiye Çin İlişkilerinin Boyutları ve Engelleri,** Stratejik Analiz, Cilt 1, Sayı 1.

ERLAT Güzin ve ERLAT Haluk (2004), **The Performance of Turkish Exports at he Sectoral Level, 1990-2000**, 24th Annual Conference of the Middle East Economic Association, Sen Diego, USA.

GEDİZ Burcu ve YALÇINKAYA Hakan (2004), **Türkiye'de İhracat Projeksiyonu**, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt 11, Sayı 1.

KAYA Ayten Ayşen (2006), **İmalat ve Sanayi İhracatında Uzmanlaşma: Türkiye-Avrupa Birliği Analizi (1991-2003),** Ege Akademik Bakış Dergisi, Ege Üniversitesi İİBF, Cilt 6, Sayı 2.

KIZILTAN Alaattin (2002), **Tek Kutuplu Bir Dünyada Çin Halk Cumhuriyeti'nin "Süpergüç" Olabilirliği,** C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 1.

KOBİEFOR (Temmuz 2003), **Her Çinliye "tek" Satmak**, Aylık Sanayi-Ekonomi Dergisi.

LIESNER H. H. (1958), **The European Common Market and British Industry**, The Economic Journal, Vol. 68, No.270.

OĞAN Sinan(Temmuz 2009), **Doğu Türkistan'da Yaşanan Olayları Sebebi ve Sonuçları**, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi, TÜRKSAM.

ÖĞÜTÇÜ Mehmet (2006), **Yeni Ekonomik Süper Güç-Çin' in Önlenemeyen Yükselişi,** Avrasya Dosyası, Türk Dünyası ve Çin, Cilt 12, Sayı 1.

ÖZDEN Kemal (2001), **Çin'in Yeniden Yükselişi: Jeo-stratejik Önemi, Politik ve Askeri Gücü ve Türkiye ile Olan İlişkiler,** Avrasya Etüdleri Dergisi, Sayı 19.

ÖZPARLAK Fahri (Haziran 2006), **Konyalı İşadamları 99. Çin İhraç Malları Fuarı'na Katıldı**, KTO Dergisi.

PULAT Mustafa (2002), **Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ekonomisindeki Yeri ve DTÖ Bağlamında Türkiye-ÇHC İlişkileri,** T.C. Dış İşleri Bakanlığı Yayınları, Sayı 6.

PURTAŞ Fırat (2004), **Şangay Beşlisi'nden Şanghay İşbirliği Örgütüne: Orta Asya'da Rus-Çin Stratejik Ortaklığı**, 2023 Dergisi, Ocak Sayısı.

SARAY Mehmet Ozan ve GÖKDEMİR Levent (2007), **Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları(1978-2005),** Yaşar Üniversitesi Dergisi, Sayı 2, No:7.

SEYMEN Dilek ve ŞİMŞEK Nevzat (Temmuz 2006), **Türkiye ile Çin'in OECD Pazarında Rekabet Gücü Karşılaştırması**, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı: 244.

SIMON Chengze Fan (Nisan 1999), **Çin Doğrudan Sermaye Yatırımlarını Çekmede Neden Başarılıdır: İşlem Maliyeti Yaklaşımı**, İngilizceden çev: Bekir Gövdere, DTM, Dış Ticaret Dergisi.

ŞEN Fatih (2009), Çin'in Sincan-Doğu Türkistan Sorunu: Dünü, Bugünü, Geleceği, Ortadoğu Analiz, Cilt 1, Sayı 7-8.

ŞİMŞEK, Mevlüdiye (2005), **Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) Üyeliğinin Ekonomik Etkileri ve Çin'in Geleceğine İlişkin Senaryolar,** Celal Bayar Üniversitesi .İ.İ.B.F., Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt:12 Sayı :2.

ŞİMŞEK Mevlüdiye (2006), **Değişen Dünya Koşullarında Çin Halk Cumhuriyeti ve Dış Ticaret Bakımından Türkiye-Çin Arasında Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Sayı 26.

WAYNE M. Morrison (2005), ''China's Economic Conditions", **CRS Issue Brief for Congress Congressional Research Service**, The Library of Congress.

WZIATEK-KUBIAK, A. (2003), **Critical Synthesis, Review of the Main Findings, Methodologies and Current Thought on Competitiveness of Accession Countries, Mapping of Competence**, Center for Socail and Economic Research.

VENTURA Keti (2005), **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında Çok Uluslu Şirketlerin Çin Pazarına Yönelme Eğilimleri Türkiye Yönünden Bir Değerlendirme,** Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt:12 Sayı:1.

VERGİL Hasan ve YILDIRIM Ertuğrul (2006), **AB-Türkiye Gümrük Birliğinin Türkiye'nin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkileri**, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 26.

YÜCEL Fatih (1999), **Kıta Çini: Asya Ejderi'nin Sancıları**, ATOVİZYON Ankara Ticaret Odası Dergisi, Ankara.

MAKALE VE RAPORLAR

ARISOY Ebru, BAYAR Güzin ve SORANLAR Burak (2003), **Asya'nın Devi: Çin Halk Cumhuriyeti,** DTM, EAD Genel Müdürlüğü, İstanbul.

ATLI Altay(2004), **Yeni Bir Dünya Gücü Olarak Doğu Asya**-ASEAN NTV-MSNBC, Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Hareketi, İstanbul.

BATRA Amita ve KHAN Zeba (2005), **Revealed Comparative Advantage: An Analysis for India and China,** Indian Council for Research on International Economic Relations, Working Paper No. 168, New Delhi.

BANSE M., GORTAN M., HUGHES J., KÖCKLER G., MÖLLMAN J., MUNCH W. (1999), **The Evolution of Competitiveness in Hungarian Agriculture: from Transition to Accession,** IXth European Congress of Agricultural Economists, Poland, 24-28 August 1999. Aktaran: Matthew Gorton, Sophia Davidova, "The International Competitiveness of CEEC Agriculture", British Association of Slavonic and East Europen Studies, 2001.

COX W. Michael ve KOO Jahyeong (2003), **China: Awakening Giant**, Federal Reserve Bank of Dallas, çev. Ebru Arısoy.

ÇAKIROĞLU Deniz (2008), **Çin Ülke Profili**, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, İstanbul.

ÇİVİLER Ali (2003), **Türk-Çin ilişkileri**, Boğaziçi Üniversitesi TUSİAD Dış Politika Forumu, İstanbul.

DEİK (2003), **Çin Halk Cumhuriyeti Ekonomisi ve Türkiye ile İlişkileri**, Çin Ülke Raporu, İstanbul.

DEİK (2004), **DTÖ Üyeliği Sonrası Çin Halk Cumhuriyeti Ekonomisi ve Ticaretinde Gelişmeler,** İstanbul.

DEİK (2005), **Çin Ülke Raporu**, İstanbul, Haziran.

EĞİLMEZ Mahfi (21.07.2005), **Çin ve Türkiye (Nitelik)**, Radikal Gazetesi.

EUROPEAN CENTRAL BANK (ECB) (2004), **Sectoral Specialization in the EU: A Macroeconomic Perspective,** Occasional Paper Series, No.19, July.

GÜZELHAN Coşkun (2003), **ÇHC Pazarı ve Dış Ticaret Yapısı, Türkiye ile Ticari İlişkiler**, T.C. Pekin Büyük Elçiliği.

HATSAOPULOS G., KRUGMAN Paul, SUMMERS L. (1988), **US Competitiveness: Beyond the Trade Deficit**, Science, Vol. 241, July.

HEIDENSOHN Klaus ve HİBBERT Edgar. P. (1997), **A Sectoral Analysis of Europe's International Competitiveness**, Competitiveness Review, Vol. 7, No. 2.

İTO (İstanbul Ticaret Odası) Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi (2008), **Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu**, İstanbul.

KOJIMA Ryota, NAKAMURA Shinya, OHYAMA Shinsuke (2005), **Inflation Dynamics in China**, Bank of Japan Working Paper Series, No.05- E-9.

OECD (2007), **The OECD Welcomes Policy Advances at China's 2007 National People's Congress Session**, OECD Raporu, Mart.

PEI Chang Hong (2005), **Analysis of China's Foreign Trade Growth and Discussion of Related Policies**, China & World Economy, Vol 13, No. 2.

PINGYAO Lai (2004), **China's Foreign Trade: Achievements, Determinants and Future Policy Challenges**, China & World Economy, Vol. 12.

SAKARYA Sevil (2008), **Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu**, T.C. DTM Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği.

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İstanbul İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği (2006), **Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu**, İstanbul.

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (2008), **Türkiye-ÇHC Ticari ve Ekonomik İlişkileri,** İstanbul.

T.C. DTM İhracat Genel Müdürlüğü (2004), **2004-2006 İhracat Stratejik Planı**, İstanbul.

T.C. Pekin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği (2006), **Çin-Türkiye/ Ticari İlişkiler**, Müşavirlik Raporu, İstanbul.

T.C. Pekin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği (2008), **Çin Halk Cumhuriyeti 2008 yılı Ülke Raporu,** Müşavirlik Raporları, İstanbul.

T.C. Şanghay Başkonsolosluğu Ticaret Ataşeliği (2009), **Çin Ekonomisinde Ocak 2009 Ayında Kaydedilen Ticari ve Ekonomik Gelişmeler**.

TİSK (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu) (2003), **Dünya Ekonomisinin Yeni Sorunu: Çin Tehdidi,** TİSK Yayınları, İstanbul.

TÜSİAD (Türk Sanayiciler ve İşadamları Derneği) (2006), **Yükselen Güç Çin ve Türkiye'ye Etkileri**, Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu, İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC),
<http://www.ekodialog.com/ekonomi_kurumlari/apec_asya_pasifik_ekonomik_isbirligi.html>, (erişim: 01.07.2009).

China ABC, "Alt Yapı TesislerininİnşasıA", **<http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30501.htm>**, (erişim:07.04.2009).

ÇHC Yıllık Rapor (2007), **<www.musavirlikler.gov.tr/upload/CHC/YILLIK%20RAPOR2007.doc>** , (erişim:17.04.2009).

Çin Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler, **<http://www.noyanrona.com/PDF/Cin%20Bankacilik%20Sistemindeki%20gelismeler%20capital%20ocak%2006.pdf>**, (erişim: 21.03.2009).

Çin Eğitim Hizmetleri, Çin Halk Cumhuriyeti Tarihi, **<http://www.sinoturkish.com/ckm/index.php?option=com_content&task=view&id=27&Itemid=30>**, (erişim: 07.04.2009).

Çin Ekonomisi ve Çin Ekonomisinin Genel Görünümü, **<http://www.ekodialog.com/Konular/cin_ekonomi_sektor.html>**erişim:30.03.2009.

"Çin'de Kaydedilen Ekonomik ve Ticari Gelişmeler" (Mart 2008), **<www.musavirlikler.gov.tr/upload/CHC/Mart%202008.doc>**, (erişim:07.04.2009).

DTM, Türkiye İhracatının Gelişimi, **<www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/IHR/Turkiye_ihr_gelisimi.doc>**, (erişim: 21.09.2009).

DTM, T.C Pekin Büyükelçiliği, Ticaret Müşavirliği, **<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/CHC/IST/ihr.xls>**, (erişim: 25.09.2009).

Ekonomik Araştırmalar Dairesi Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, "Doğu Asya Krizi", **<www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/7ozsayma98.doc>**, (erişim:16.04.2009).

SEDAŞ Elektrik Üretim A.Ş., "Çin'in Enerji Sorunları Üzerine", **<http://www.sedasenerji.com/ans_read.asp?id=8>**, (erişim: 16.04.2009).

T.C. DTM, ÇHC Pazara Giriş Projesi (2008), **<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/IHR/PazaraGirisDb/chc_pazara_giris.doc>**, (erişim: 27.09.2009).

T.C. Pekin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "ÇHC 2008 Sektörel Ticari Gelişmeler", 2009 Çin Halk Cumhuriyeti Dış Ticaret Bilgileri, < **http://www.dijitalport.com/CIN/>**, (erişim: 23.03.2009).

TÜİK, İstatistikî Göstergeler, **<http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp>**, (erişim: 07.10.2009).

"Türkiye Dünyanın En Büyük 20'nci İthalatçısı", **<http://www.porttakal.com/haber-turkiye-dunyanin-en-buyuk-20-nci-ithalatcisi-378565.html>**, (erişim: 07.10.2009).

ÖĞÜTÇÜ Mehmet (2008), Türk-Çin Rekabeti Ortaklığa Dönüştürülebilir, **<http://www.kobifinans.com.tr/tr/dispazar/0406/451>**, (erişim, 21.09.2009).

EKLER

Ek-1: Teknolojik Alt Yapı Gereksinmelerine Göre SITC Rev.3 Sınıflaması

Hammadde Yoğun Mallar
0 Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri
2 Akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde
3 Mineral yakıtlar, yağlar vb. damıtılmasından elde edilen ürünler
4 Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar
56 Gübreler
Emek-Yoğun Mallar
26 Dokuma elyafı ve bunların artıkları
6 Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar (62, 67, 68 hariç)
8 Çeşitli mamul eşya (87,88 hariç)
Sermaye Yoğun Mallar
1 İçkiler ve tütün
35 Elektrik enerjisi
53 Debagat ve boyacılıkta kullanılan ürünler
55 Uçucu yağlar, parfüm, kozmetik, tuvalet müstahzarları
62 Kauçuktan eşya
67 Demir ve çelik
68 Demir ihtiva etmeyen madenler
78 Motorlu kara taşıtları
Taklidi Kolay Araştırma Yoğun Mallar
51 Organik kimyasal ürünler
52 İnorganik kimyasal ürünler
54 Tıp ve eczacılık ürünleri
58 İlk şekilde olmayan plastikler
59 Başka yerlerde belirtilmeyen kimyasal maddeler ve ürünler
75 Büro makineleri ve otomatik veri işleme makineleri
76 Haberleşme,ses kaydetme ve sesi tekrar vermeye yarayan cihaz ve araçlar
Taklidi Zor Araştırma Yoğun Mallar
57 İlk şekildeki plastikler
7 Makine ve ulaştırma araçları (75, 76, 78 hariç)
87 Başka yerde belirtilmeyen mesleki,ilmi,kontrol alet ve cihazlar
88 Fotoğraf malzemesi, optik eşya,saatler

Kaynak: Güzin Erlat, Haluk Erlat; 2004, "The Performance of Turkish Exports at he Sectoral Level, 1990-2000", 24th Annual Conference of the Middle East Economic Association, Sen Diego, USA., s.17.

Ek-2: Standart Dış Ticaret Sınıflandırması (SITC, Rev. 3)

0 Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri	
00	Canlı hayvanlar
01	Et ve et ürünleri
03	Balıklar ve diğer deniz ürünleri
04	Hububat, hububat ürünleri
05	Meyve ve sebzeler
06	Şeker, şeker ürünleri ve bal
07	Kahve, çay, kakao, baharat ve ürünleri
08	Hayvanlar için gıda maddeleri
09	Çeşitli yenilebilir ürünler (yağ, homojenize ürünler, sos, maya vb.)
1 İçkiler ve tütün	
11	İçkiler
12	Tütün ve tütün mamulleri
2 Akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde	
21	İşlenmemiş kösele, deri ve kürk
22	Yağlı tohumlar, yağ veren meyveler
23	Ham kauçuk (tabii ve sentetik)
24	Mantar, odun ve kereste
26	Dokuma elyafı ve bunların artıkları
27	Hayvansal ve bitkisel gübreler, tuz, kükürt, topak, alçı gibi mineral maddeler
28	Metal cevherleri, döküntüleri, hurdaları
29	Başka yerde belirtilmeyen hayvansal ver bitkisel menşeli hammaddeler
3 Mineral yakıtlar, yağlar vb. damıtılmasından elde edilen ürünler	
32	Taş kömürü, kok kömürü ve briket kömürü
33	Petrol, petrolden elde edilen ürünler
4 Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar	
42	Bitkisel sıvı yağlar ve franksiyonları (rafine edilmiş olsun olmasın, kimyasal işlem görmemiş)
43	Kimyasal işlem görmüş bitkisel ve hayvansal katı/sıvı yağlar, mumlar
5 Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri	
51	Organik kimyasal ürünler
52	İnorganik kimyasal ürünler
53	Debagat ve boyacılıkta kullanılan hülasalar, tanen, boya, pigment, macun, mürekkep
54	Tıp ve eczacılık ürünleri
55	Uçucu yağlar, parfüm, kozmetik, tuvalet müstahzarları
56	Mineral kimyasal gübreler (272.grubun dışındakiler)

57	İlk şekillerde plastikler, döküntü ve hurdalar
58	İlk şekilde olmayan plastikler (boru, hortum, levha, yaprak, plaka, şerit, film vb.)
59	Başka yerlerde belirtilmeyen kimyasal maddeler ve ürünler
Ek-2: Standart Dış Ticaret Sınıflandırması (SITC, Rev. 3)	
6 Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar	
61	Başka yerde belirtilmeyen İşlenmiş deri ve köseleler
62	Kauçuk ve kauçuktan eşya
63	Mantar ve ahşap eşya(mobilya hariç)
64	Kağıt, karton ve kağıt hamurundan eşya
65	Tekstil ürünleri (iplik, kumaş, yer kaplamaları, hazır eşya)
66	Taş, alçı, çimento, amyant, cam, seramik vb. maddeden eşya
67	Demir ve çelik
68	Demir ihtiva etmeyen madenler
69	Demir, çelik, bakır, nikel, alüminyum ve diğer adi metallerden eşya
7 Makine ve ulaştırma araçları	
71	Güç üreten makineler ve araçlar
72	Özelliği olan belirli sanayiler için makineler ve aksamı
73	Metal işleme makineleri
74	Diğer genel endüstri makine/cihazların aksamları
75	Büro makineleri ve otomatik veri işleme makineleri
76	Haberleşme, ses kaydetme ve sesi tekrar vermeye yarayan cihaz ve araçlar
77	Elektrik makinaları, cihazları ve aletleri, vb. aksam, parçaları
78	Motorlu kara taşıtları, bisiklet ver motosikletler, bunların aksam ve parçası
79	Demir, deniz, havayolu taşıtları ile bunların aksam, parçaları
8 Çeşitli mamul eşya	
81	Prefafabrik yapılar; sıhhi su tesisatı, ısıtma ve sabit aydınlatma cihazları
82	Mobilya; yatak takımı, yatak payandaları ve yastıklar
83	Seyahat eşyası, el çantaları vb. taşıyıcı eşya
84	Giyim eşyası ve bunların aksesuarları
85	Ayakkabılar ve aksamı
87	Başka yerde belirtilmeyen mesleki, ilmi, kontrol alet ve cihazlar
88	Fotoğraf, sinemacılıkta kullanılan alet ve cihazlar ile optik eşya, saatler
89	Başka yerde belirtilmeyen çeşitli mamul eşyalar

Kaynak: T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, Standart Dış Ticaret Sınıflandırması, 2009.